

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ГРУЗИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
ИМЕНИ Ш. РУСТАВЕЛИ

РУСТВЕЛОЛОГИЧЕСКИЕ РАЗЫСКАНИЯ. 7

Н. Я. Марр

ВОПРОСЫ ТЕКСТА
„ВЕПХИСТКАОСАНИ“

Подготовка к печати, комментарии и примечания
М. И. ГУГУШВИЛИ И Л. Г. ДЗОЦЕНИДЗЕ

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МЕЦНИЕРЕБА»
Тбилиси—1965

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის
ინსტიტუტი

რუსთველოლოგიური მიუზანი, 7

ნიკო მარტი

ვეფხისტყაოსნის ტიქსტის საკითხები

გამოსაცემად მოამზადეს, კომენტარები და შენიშვნები დაურთეს
მერი გუბუშვილმა და ლალი ქოჭენიძემ

აკ გამოკვეყნებულ ვეფხისტყაოსნის ტექსტის საკითხებისადმი მიძღვნილ აკად. ნ. მარის ორ ხელნაწერში (A 72, A 163) მოცემულია ვეფხისტყაოსნის 600-მდე სტროფის ნ. მარისეული ტექსტი. მათ უმრავლესობას ახლავს პოემის ზოგი ადრინდელი გამოცემისა და იშვიათად ხელნაწერთა ვარიანტები. აქვე ნ. მარი იძლევა პოემის ტექსტის მეცნიერულ კომენტარებს, სტროფების, სტრიქონებისა და ცალკეული სიტყვების განმარტებებს და თავისი საკუთარი წაკითხვების დასაბუთებას.

Представленные здесь две рукописи акад. Н. Я. Марра (A 72, A 163) посвящены вопросам поэмы „Вепхисткаосани“ и содержат около 600 строф ее текста в редакции Н. Марра. Большинство строф сопровождается вариантами ранних изданий поэмы, сравнительно реже — вариантами рукописей. Здесь же Н. Марр дает научные комментарии текста „Вепхисткаосани“, а также обоснования собственных чтений и толкования строф, строк и отдельных слов.

პასუხისმგებელი რედაქტორი — ალ. ბარამიძე

Ответственный редактор — А. Г. Барамидзе

გამოცემის რედაქტორი — ი. მეგრელიძე

Редактор издания — И. В. Мегрелидзе

ემდგნება

ნიკო მარის

დაბადების ასი წლისთავს

Посвящается

100-летию со дня рождения

НИКОЛАЯ ЯКОВЛЕВИЧА МАРРА

ვეფხისტყაოსანი

ნამდვილი [ტექსტი]

[„Вепхисткаосани“]

подлинный текст

ამბავი როსტევან არაბთა მეფისა

32 [32, К6 26, А6 1]

იყო არაბეთს როსტევან, მეფე ღუთისაგან სვიანი,
მალალი, უხვი, მდაბალი, ლაშქარ-მრავალი ყმიანი,
მოსამართლე და მოწყალე, მორქვეული, განგებინი, — და
თუით მეომარი უებრო, კულაგ ზოუზარი წყლიანი*.

1 ღმრთისაგან К6, ღუთისაგან А6; სვიანი К6

4 თუით А6; კულა К6, კვლა А6

ამბავი] Архаичная форма [-ჰამბავ -*хамрав*?] [ср. РР, 6, стр. 193—194, 214] ჰამბავთათვის [-თუს?]-А6, стр. 2: заголовки IX—XI четверостиший

1 მეფისა] მეფე вульгарная форма, в священное Писание проникающая постепенно მე+უ—ფე < მე-ფე

Род. отнош. без -ა [-ა]

ოყო] Почему глагол в начале фразы? Синтаксис

არაბეთს] Заметив, что „Аравия тут стоит вместо Грузии“, W[ardrop] предлагает сравнить у Эсхила, Промиф. приков. 436—440: „Все смертные, которые обитали в ближайших местностях чистой Азии, соболезнуют твоим плачевным страданиям: и девы—обитательницы Колхидской земли; и воинственный цвет Аравии (*Ἀραβίας τ'ἄρου θυμός*),—обитатели высокой крепости близ Кавказа, грозная рать, гремящая среди острокопечных копий“.

* [ამ და ასეთ სხვა სტროფთა რუსული თარგმანი იხ. РР, 6, გვ. 193 და შემდეგი].

Схолия к месту гласит (Лат., стр. 336):

„Как *поэт* связал Аравию с Кавказом?

Или потому, что, по словам Страбона¹, между Мэотидой и Каспийским морем жили Троглодиты, которые *родом Арабы*“.

Но здесь Arabia яфетическое название страны (ср. Iber-i-a sur-i-a и др.) по народу, именовавшемуся Aga-b, разновидности Aga-n || Al-ban и т. п. Следовательно, Эскилова „Аравия“ это кавказская „Албания“. Но главное можно в изображении Аравии у Шоты видеть больше черт грузинской природы, чем арабской, но нет никакого основания утверждать, что Шота сознательно скрывал Грузию под Аравию.

2. მალალი, უხვი, მდაბალი] Ода II, 9:

სიუხვედ ზღუებრი,
სიმალლით ცებრი,
მდაბლად მოწყალე...

Щедротой как море, *высотой* как небо, *смиренно* милостивая.

Ср. в халдских надписях о царе:

„небесно-высокий“.

ლაშქარმრავალი] ერმრავალი.

4 მოუბარი] მოსაუბრე, но Ода XII, 18:

მოუბარისა
მის მდულარის[ა]
დილარ-გეთისგან
აღშფოთებულად.

33 [33, K6 27] A6 2

სხუა ძე არ ესვა მეფესა, მართ ოდენ მარტო ასული,

სოფლისა მნათი მნათობი, მზისაცა დასთა დასული.

მან მისთა მჭურეგთა წაუღის გული, გონება და სული. — და ბრძენი ჰკამს მისად მაქებრად და ენა ბევრად ასული.

¹ Strab. XI, 5,7 (V. supra, p. 147). То же говорится и в позднейших схолиях (A).

1 ესუა K6

4 საქებრად K6

3. მჭურეტთა] მჭურეტნი *перелучется* მჭურეტელნი.

-ელნი

მისთა მჭურეტელთა ყანდისა მირთმა ჳამს მართ და შერისა
(2,4 [3]).

ყმა მოვა, მისთა მჭურეტელთა შუქნი მზედ გაიცადიან (1050,4
[1072]).

შენ გტრფიალობენ მჭურეტელნი, შენთვის საბრალოდ ბნდე-
ბიან (1064,1 [1086]).

-ნი

მისთა მჭურეტთა დაუსახეს ვეფხსა ტოტი, ლომსა თათი
(1054,1 [1074]).

თქუენთა მჭურეტთა მღერა ჳმართებსთ: რასათვისმცა ივაგ-
ლახეს? (1433,4 [1457]).

წაუღის გული, გონება და სული] *он этом сочетании*
„сердца, разума и души“ у меня [TP, XII] стр. 35—36. В оде XII,
15:

ვამცნი მსმენელთა,
მოსათმენელთა
ნიჭთა ვით მივგდი
შენთ ჳელთ გებულად!

„Я уже оповестил слушателей, как находясь в твоей
(Тамары) власти, я лишился — „дара терпения“, — букв. „даров,
являющихся орудиями терпения“. Это pl. *majest[atis]*. Этот „дар
терпения“ — გონება *разум*. О тесной связи разума с сердцем
и душой Шота говорит в 828, 1—2 [848]

გული, ცნობა და გონება ერთმან-ერთს ზედან ჳეიდიან,
რა გული წავა, იგინიც წაველენ და მისკენ მიდიან.

Мы уже имели 33,4 [33] ენა ბევრად ასული (ბრძენი ჳამს
მისდა საქებრად და...)

Ср. Овидия VIII, 19—21:

*Non. mihi si ceutum dens ora sonantia linguis,
Ingeniumque capax, totumque Helicon de disset,
Tristia persequerer miserarum vota sororum.*

[Ср. PP, 6, стр. 185]

„Не мог бы я *исчерпать судьбы* несчастных сестер (и в том случае), если бы бог даровал мне вместительный ум, весь Геликон и уста, гласящие *сотнею* языков“.

35 [35], Кб 29, Аб 4

უბრძანა: „გკითხავთ საქმესა ერთგან სასაუბაროსა—
რა ვარდმან მისი ყვავილი გააგმოს, დაამჟენაროსა,
იგი წავა და სხუა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა — და
მზე ჩაგუისვენდა, ბნელსა ვჰურეტთ ღამესა ჩუნ, უმთვა-
როსა.

1 სასაუბნაროსა Аб

2 ყვავილი Кб; დაამჟენაროსა Аб

3 წავა] წავდების Кб

4 ჩაგუისვენდა Кб; უმთუაროსა Кб

2 მისი] арханизм и иверизм вმ. თჳსი resp. თუისი (თავის)¹.

3 იგი] обычное древнегрузинское мест[оимение] 3-го лица, всегда наличное и [y] Шоты вм. ის. Оно же народное у имеров, гурийцев и др.².

წავა] Вульгарная форма вм. древнегруз[инского] и литер[атурного] წარვალს.

მოვა] Вульгарная форма вм. მოვალს.

4 ბნელსა ვჰურეტთ ღამესა.

Ода IV, 13, 1—4:

შენსა სადარსა

შენსა—სად არსა?—

ვერა ვსჰურეტ ცხადად
და ნახსოვნებად.

¹ [ფ. 10] V შ 1 ჯერობა—очередь повиновение. რახომცა—

² Однако ის в Оде III, 9:

ანათობს ის ოს.

მით არცხვენს ისოს

შუქის კრთომდა

შეუღგამისად.

Ода V, 8:

ზენით მნათობნი,
ეტლთა მნათობნი
არა მთად სჭურეტენ
მართ ნამათევად.

Ода III, 16,4:

აწცა ნათლისა ისარი მჭურეტელთა გულებს
არიდენ!

Ода V, 40:

არა მაგ ზნითა
არამა გზნითა?
მჭურეტნი ვინ იყოს
სხუა დაუწველად?

Ода V, 23,1—2:

ოსანოს რეტი
არს შენამჭურეტი:
გმოს თავის ბედი
თმო ნატანჯევად.
(ср. TP, IV, стр. 66.)

XII, 26:

ასულო ჩემო,
მჭურეტთა შემჩემო,
სჩან სიკეთითა
განშვენებულად.

ბ ნ ე ლ ს ა || უ მ თ ვ ა რ ო ს ა] Особая фигура. Одна из особенностей Шогы выразить одно понятие двумя выражениями. По данному примеру казалось бы, что в таких сочетаниях одно выражение образное — უმთვაროსა *без луны*, но это здесь случайно. Эта особенность представляет по существу один из подвидов двух видов тавтологии. Первый вид это выражение одного понятия (или одной мысли) двумя синонимами, грузинскими словами.

მდ = 43,4 [43]

მოდით და ჰნახეთ ყოველმან შემსხმნელმან, შემამკობელმან.

ო = 70,4 [70]

ნასროლ-ნაკრავსა სთვალვიდენ უტყუფრად, მიუმცდარებლად.
რკდ = 124, 3—4 [124]

აეთანდილს უთხრა დაჯდომა წყნარად, ცნობითა მშვიდითა,
მონამან სელნი დაუდგნა, დასჯდა კრძალვით და რიდიითა.

რლა = 131,4 [132,]

კოკობი და დაუფრქკუნელი ვარდი დაგხუდე, დაუმქკნარი.
ср. უშ = 379,4 [393]

მოდი, ჰნახე ვარდი შენი უფრქკუნელი და დაუმქკნარი.

რჲა = 160,2 [161]

რაგვარა ვქნა პატრონობა, რამც ვიფერე, რამც ვიგვანე!

162 = 161,1 [162]

ყმამან უთხრა: „მომისმინე, მართლად გითხრობ, არა კრელად“

სნგ = 244,3 [248]

კულავ გაამაღლა ზახილით ტირილი, არ გაცინება.

სნზ = 245,4 [249]

ესეცა იცი, სიკუდილსა თუით ეძებს, არ ეკრძალებს.

Подвид к этой фигуре, когда один из грузинских слов—
иностранное.

ნდ = 54,2 [54]

ამილახორო, მოასხი რემა, ჯოგი და ცხენია!

س (سرافاق)

რჲე = 163,3 [164]

აქაქათ სამ წელ არ მოვიდე, მაშინ გმარ[თ]ებს გლოვა, ფლასი.

سلاس

როგ = 174,1 [175]

შერმადინ ერთგან შექყარა ხასა და დიდებულები.

(Кх ხასი)?

უქშ = 399,3 [413]

ამას შევეჯერდი ღიდიითა ზენართითა და (ზენაქსართითა) ფი-
ცითა.

سكز

ср. 1) ღკდ = 689,1 [706]

შენ არ გატეხა კარგი გჭირს ზენაქსარისა, ფიცისა.

2) ყბბ = 832,1 [852]

მას ზენარსა არ გავუტებ, მას ფიცსა არ ვეცრუები.

ფნგ = 521,1 [537]

არ დავიჯერებ მე შენსა ღალატსა, ორგულობასა.

טג

ფაბ = 530,1 [546]

ესე მეტად მომეწონა თათბირი და (?) გამორჩევა.

ლიძ = 682,2 [700]

ვითა ვეფხსა წავარნა¹ და ქუაბი აქუსო სახლად, მენად.

סג

გლ = 667, 4 [685]

სახლ-სამყოფი არა ჰმართებსთ, ცამცა გაიდარბაზესა

ღნა = 711,2

ამას თურმე მახარებდა დღეს ნიშატო სიხარული

(Чб, Кч ნიშანი, но ср. ტმე [334,2]: ნიშატისა და ნიშისა).

Другой вид фигуры—выражение одного понятия или образа двояко: положительно и отрицательно. К этому виду относится „ночь темную, без луны“. Таковы еще многочисленные случаи:

მიჰხუდები უცილოდ || არ ასცილდები.

?

262 || 249,2 [254]

რასაცა ეძებ, მიჰხუდები უცილოდ, არ ასცილდები.

საბ = 250,1 [255]

ყმამან უთხრა: „ეგე საქმე ამას ჰგავსო, არა სხუასა.

საზ = 254,4 [260]

სულთქუმა სულთქუმისა ბევრისა, მაშა თუ არ ერთხელისა.

გლოვა || არ სიცილი

რო || 168,4 [169]

მე თუ დრომდის არ მოვიდე, გლოვა გმართებთ, არ სიცილი.

წყნარად || არ რამე ჩხერთა

სლა || 221,4 [225]

შეჰკაზმა, მოაქუს აბჯარი წყნარად, არ რამე ჩხერთა.

Впрочем здесь можно предположить, что „არ რამე ჩხერთა“ точнее определяет წყნარად, которое можно понять двояко:

¹ d'παξ ср. евр. רֶשֶׁת камень, скала.

ტიხო-მედლენო ი ტიხო-ბესშუმნო, თაკ ვ 872=922,2 [892] იმე-
ემ წყნარად || არ სიჩქარით:

მან მიჰგვარა, წყნარად შეჰსვა, არ სიჩქარით ააქშინა.
458,1 [473]

მოვიდა კაცი მეფისა, ცისკრობს, არ დანალამია.
681=645,1 [663]

რაცა გითხარ, მომისმინე, ბრძენი გეტყვი, არა ხელი.
გულითა მართლად || არ ენით

665 || 631,3 [648]

საშულად ლაშქარნი მტიროდეს გულითა, მართლად, არ ენით.
დაღრეჯით || არ მხიარულად.

849 || 801,1 [820]

კულავ შევა დარბაზს ვეზირი დაღრეჯით, არ მხიარულად.

Подвид 2-й фигуры.

При отрицании часто иностранное слово.

რკვ = 126,1 [127]

ქალმან უთხრა საუბარი კეკლუც-სიტყუა, არ დუხჭირად.

რკთ = 129, 3 [130]

მერმე ჩემი მიჯნური ხარ, დასტურია, არ ნაკორად.

სრ. ჩტკვ = 1267 [1290]

ვერას ვინ მარგებს, დასტურად ვიცი, არ რამე ჰორითა.

უედ = 463,4 [478,]

ვინცა მიჭურეტდის, ბნდებოდის, მართლად არს, არ კატაბანი.

ჩროვ = 1121,3 [1143,]

ჩამოვბურე მრავალკეცი სტავრა შიძმე, არ სუბუქი.

36 [36, ჩნ 30, ან 5]

მე გარდავსრულვარ, სიბერე მჭირს, ჰირთა უფრო ძნელია,

დღეს არა, ხვალე მოვკუდები, სოფელი ასრე მქმნელია.

რალა იგი სინათლე, რასაცა ახლავს ბნელია? [—და]

ჩემი ძე დავსვათ ჯელმწიფედ, ვისგან მზე საწუნელია.

2 ხუალე K6; მოვკედები A6

3 სინათლე] სიცოცხლე A6

4 ძე] მზე A6; დავსვათ K6

Есть случай в Одах, где ძე прилагается к женщине, но тут понадобилось поэту царицу Тамару поставить на место Христа, счастье ее Христом, и невольно получилось такое применение ძე к женщине (III, 1—2):

გულო, აბა მო!
 დაუსაბამო
 თამარ ვთქუა ნათლად
 და ძელა მისად,
 მზეებრ სავანე, ორუდის ოსვეცენია
 სულის სავანე, სრ. მოვანება ორსო
 თანგანმწყოდ ძისა,
 სწორად მამისად.

4 ჩემი ძე] „мое *дитя*“ ძე ობიკნოვენიო ზნაჩიტ „сын“. Сам Шота 33,1 = Аб 2,1 [33] в значении сына, как и во всех других случаях:

სხუა ძე არ ესვა მეფესა, მართ ოდენ მარტო ასული

У царя была только одна дочь, у него не было иного (потомства), не было сына.

სხუა в грузинском отнюдь нельзя отождествлять в переводе с русским другой, всегда. [Ср. РР, 6, стр. 261—262].

И. А. Джавахов [Джавахишвили] был введен в заблуждение таким пониманием სხუა в тексте Мученичества Евстафия Мцхетского. Текст гласит:

<p> შეკრბეს ქართლისა მთავარნი... და სამოელ ქართლისა კათალიკოზი და გრიგოლ ქართლისა მამასახლისი და არშუშა (ჩიტ. ვმ. არბუბა) და სხუანი სეფეწულნი. </p>	<p> Собрались (от Карталинии или Грузии) правители Картли- (Грузии)... и Самуил, католикос Картла, и Григорий, мамасахлис Картла, и Аршуша, пити ах[ш] Картии, и сще сепухი“ или „сепухи—деги“. </p>
--	--

Между тем И. А. [Джавахишвили] в „Государственном [строе] древней Грузии и др. Арм[енин]“ (стр. 53) перевел „и другие сепухи“, и утверждал, как уже обращено внимание в моей рецензии (ЖМНП, [Май], стр. 221) будто, по мнению автора „Мученичества Евс[тафия] Мцх[етского]“ предшествующие в перечне лица и მთავარნი, и католикოსი и *მამასახლისი* и *პითიახი* также считались сепухами.

Разпочтение აბ მზე поправляет, очевидно, неудобство употребления ძე о женщине, но „ჩემი მზე“ в отношении дочери представляется также неудобным.

ბე (ფხე)—ჩემი ბე

По почему ჩემი? Тут у царя сомнение не о том, ჩემი или სხვისი, а ძე или ასული, наоборот, это уже дальние цардворцы, везири, выдвигают, что хотя она женщина, но она—дочь царя, и я думаю, стих не потерял в отношении яркости ничего и не был бы очень неестественно употребл[ение] ძე в значении дочери, если бы он читался:

ასული დავსვათ ზელმწიფედ, ვისგან მზე საწუნელია. [PP, 6
стр. 262].

37 [37*, K^რ 31, A^ნ 6]

ვეზირთა ჰკადრეს: „მეფეო, რად ჰბრძანეთ თქუენი ბერობა: ვარდი თუ გაქმეს, ეგრეცა გუმართებს, რაზომცა ჯერობა! მისივე ჰმეტობს ყოველსა სული და ტურფა ფერობა. [—და] მთუარესა მცხრალსა ვარსკულაემან ვითამცა ჰკადრა მტერობა!

1 ვაზირთა A^ნ, K^ბ; ბრძანეთ A^ნ, K^ბ; თქუენი K^ყ, A^ბ

2 გუმართებს K^ყ, A^ნ; რაზომცა მისივე K^ბ

3 ზეტობს K^ბ

4 მთუარესა K^ყ, A^ნ; ვარსკულაემან K^ყ, A^ნ; კადრა K^ბ

38 [38, K^რ 32, A^ნ 7]

„მაგას ნუ ჰბრძანებთ, მეფეო, ჯერ ვარდი არ დაგქეცობია. თქუენი თათბირი ავიცა სხუისა კარგისა მჯობია.

ჰმდა განალამცა სათქმელად, თქუენ რაცა გულსა გლმობია, სჯობს და მას მიეც მეფობა, ვისგან მზე შენათლობია.

1 ჰბრძანებ K^ყ, ბრძანებ, A^ნ ბრძანებთ K^ბ

3 ჰმდა K^ყ, ჰამს A^ნ; განალამცა K^ბ; სათქმელად K^ყ, K^ბ, საქმელად A^ნ

3 ჰმდა განალამცა სათქმელად, თქუენ რაცა გულსა გლმობია

ჰმდა სათქმელად] სრ. ბრძენი ჰამს მისად ნე მაქებრად, ა საქებრად, как излагает и K^ბ

გლმობია] н[астоящее] მელმის ყ მენა ბოლიტ, это прос. сов.

Чуб[инашвили] дает значение „желать, хотеть“ и делает ссылку на Псалмы 7,17 (у Ч^რ по опечатке 8,6) и Пота 891 и смешивал с в ველი, resp. ველმი<ლაბა (ქრ.გნ.ყ.ს.გ 7,15)

აჰა ესერა ელმობა სიცრუეე, მუცლად ილო სალმობაა და შვა უმჯულობაა. Страдал от родов лжи.

* [ხელნაწ. A 72, ფ. 30; ფ. 31 კი ნიხამის „შვიდი ზთიებიდან“ 7 ბეითია ამოწერილი].

Что у кого болит, о том и говорит.

4 სჯობს] нар[одное]—г[рузинское], древне л[итературное] მჯობს.

39 [39, ან 8, [ნ 33]

„თუცა ქალია, ჳელმწიფედ მართ ლუთისა დანაბადია,
არ გათნევთ, იცის მეფობა უთქუენოდ გუითქუამს კულა დია!
შუქთა მისთაებრ საქმეცა მისი მზებრ განაცხადია. — და
ლეკუი ლომისა სწორია, ძუ იყოს თუნდა ხუადია“.

1 თუმცა აბ. Я бы ничего не имел против м (ср. 67,1 მიწამცა თქუენი ავთანდილ).

2 კულა] კელაჲ Кч

2 დია] Усеченная форма в м. другой, также в уulg. усеч., დიალ (→დიახ) из დია ღმერთო.

3 მზებრ] მზეებრ.

ср. 4: თუნდა в м. თუ უნდა.

ლეკვი ლომისა სწორია, ძე [sic! ძუ?] იყოს თუნდა ხუადია
(ლთ. IV)

منم شیر زن گر توی شیر مرد
چو ماده چوئر شیر گاه نبرد

(Низами, Иск., 34 а, 3 по Унив. лит. экз.)

На ристалище

Н. А. Орбели сообщил:

Щег, щегі, შე̇ шегі. || (ineli), შე̇ पेги

„лев есть лев, что самка есть, что самец есть“ (Егизаров),
[ср. ИАН, 1917, стр. 421].

Во всяком случае данный стих ясно свидетельствует о Шоте не как о стороннике равенства женщины с мужчиной, раз это равенство допускается лишь при высоком происхождении.

Вообще в поэме автор отнюдь не выступает защитником демократических принципов, он лишь смягчает строгость сословного аристократизма внесением благоприобретенных качеств, воспитания и т. п.

Конечно, в следующем стихе (932,4 [952]) речь об отличии нравственного облика:

კაცი არ ყველა სწორია, დიდი ძეს კაციო კაცამღას

В связи с 39,4 (ლექუი ლობისა...) бегло выяснен аристократический взгляд Шоты на сословные или социальные различия, их законность. Он несколько смягчал строгость взглядов родной ему феодальной среды, отдавая дань аристократизму, культуре ума и сердца рядом с аристократизмом крови, но он был далек от мысли уравнивать господина, тем более царя, с рабом. Более того, такое уравнивание, шедшее из евангельского учения, находило соответственную грузинской социальной среде обработку и в древней грузинской духовной литературе, и интересно для сопоставления привести одно место из анонимного Толкования Отче наш по рп. Церковного Музея грузинского экзархата, № 70, л 34^а:

...Ибо Господь велел произносить не „Отче мой, иже еси на небесах“, а — „отче наш“, дабы он (молящийся) творил моление Тела, общего для всех, и не выискивал особо (нужд) не только своих, но и ближняго своего всячески. Таким порядком [Господь] разслабляет и враждование, смиряет заносчивость, изгоняет ненависть и привносит любовь, эту мать всех благ. Он устраняет непорядочность и в человеческих делах и выявляет чрезвычайное равенство чести царей и крестьян (გლახაკთა ო გლეხთა), приобщая их к вышним и славным делам. В самом деле какой это вред в том, что по земным свойствам мы различаемся, раз по свойствам небесным мы все равны, и ни у кого нет никакого преимущества над другим, ни у царя над бедняком (простолюдином? გლახაკთა) ни у господина над рабом, ни у князя над крестьянином (გლახაკისა) ни у богача над пенемущим, ни у философа над неучем, ибо всем нам Господь даровал одну свободу, знатность и счеи для себя долгом называться равно всех отцом и (дать всем) равную знатность. [Груз. текст см. РР, 6, стр. 263—264; на стр. 263,9 снизу—314 в. 34].

40[40, А6 9, К6 34]

ავთანდილ იყო სპასპეტი, ძე ამირსპასალარისა,
საროსა მჯობი ნაზარდი, მსგავსი მზისა და მთუარისა,
ჯერ უწვეურული, სადარო ბროლ მინა საცნობარისა:
მას თინათინის შვენება ჰკლევდის წამწამთა ჯარისა.

2 მგზავსი К6

4 შვენება К6: კლევდის [К6]

1 სპასპეტი]

ამირსპასალარი

2 სარო кипарис, II Парал. 2,8 [საროჟი = M?, O?]

перс. سرو

4 თინათინის შევნება—წამწამთა ჯარისა ვა. თინათინის წამწამთა ჯარის(ა) შევნება.

41 [41, K6 35, A6 10]

გულსა მისსა მიჯნურობა მისი ჰქონდა დამალულად.

რა მოჰშორდის, ვერა მჭურეტმან ვარდი შექმნის ფერ-
ნაკლულად;

ნახის, ცეცხლნი გაუახლდის, წყლული გაჯდის უფრო წყლუ-
ლად. —და

საბრალოა სიყუარული: კაცსა შეიქმს გულმოკლულად.

2 ვერ მჭვრეტელმან K4, A6; შექნის K6

3 ცეცხლნი] ცეცხლი K6; გახდის K4

4 შეიქს [K6].

1 მისსა აა.

42 [42, A6 11, K6 36]

რა მეფედ დასუმა მეფემან ბრძანა მისისა ქალისა,
ათანდილს მიხუდა სიამე, ვსება სჭირს მის სოქ-ალისა.

თქუა: „ზედა ზედა მომხუდების ნახვა მის ბროლ-ფიქალისა.—და
ნუ თუ ვით ვპოეო წამალი მე ჩემი, ფერ-გამქრქალისა?“

1 დასმა K4, A6

2 მის სოქ-ალისა] მის სოქალისა K4; მი სოქალისა A6, [მის], K6

3 სთქვა K4; მამხუდების K6, ნახუა K6

4 ვით] მით [K4]

1 დასუმა] ясно, что и сатქუმელი.

1 მისისა] თუისასა

2 მის სოქ-ალისა ვსება] Чтение рукописное მი სოქა-
ლისა известно было и до изданий A6, K6, но они вычитывали
то одно цельное слово—მისოქალისა (Вахтани, Чубиннов), то
два, но не მი სოქალი, как делят* A6, K6, а მის ოქალი. Все
эти издатели не обратили внимания на то, что в рукописях
часто допускается сведение двух звуков к одному, и мисოქა-
ლისა писали вм. მის სოქალის и так читали многие, но при

* деляет.

этом в სოქალი видели одно слово, как последние издатели и все грузинские лексикографы, заодно с Теймуразом видевшие в სოქალი синоним სვეკალი, и толковавшие „драгоценный камень“. На правильный путь толкования встал К¹, предлагая чтение მის სოქ-ალისა хотя и признавал, что значения სოქ¹а он не знает [ср. РР, 6, стр. 225].

ვსება 195,2 [198]:

მათ მიუგეს: „დაგუიწყნარდი, გუიშველე და ცეცხლი აესე“.

Значит и здесь ვსება тушенное, очевидно, აღისა *пламени*, но какого пламени, разумеется *тоски от любви*, следовательно, в სოქ мы должны иметь или синоним реального значения აღი *пламя* или его в данном стихе смысла „тоски“, и სოქ п. سوگ тоска, грусть, арм. սուգ.

4 ჩემისა ფერ გამქრქალისა] меня, бледного—с потускневшим цветом.

მქრქალი рядом с მქრალი по „Кал. и Димн.“

ფერ გამქრქალისა	ვმ	< გამქრქალისა,
ქურქმალისა		resp. გაქურქმალისა
ვმ. زعفران		ფერ-მქურქალისა
		ვმ. ქურქმალისა.
		(გაფითრებული
		გათეთრ[ებული]
		გაწითლ[ებული]).

43 [43, К¹ 37, А¹ 12]

არაბეთს გასცა ბრძანება დიდმან არაბთა მ[ფ]ლობელმან:
„თინათინ ჩემი ჴელმწიფედ დავსვი მე, მისმან მშობელმან,
მან განანათლნეს ყოველნი ვით მზემან მანათობელმან! — და
შოდით და ჰნახეთ ყოველმან შემსხმელმან, შემამკობელმან!“

2 დავსვი К6

4 ნახეთ А6, К6

3 განანათლნეს ყ-ლნი არხაიზმ ვმ. განანათლოს.

4 შოდით] шудит. вм. მოვედით

2-ც ლიძა ჰნახეთ (К¹), იო ნახეთ (А6, К¹) სრ. შოდით.

44 [44] К¹ 38, А¹ 13

მოვიდეს სრულნი არაბნი, ჯარი გამრავლდეს ხასისა:
ავთანდილ პირმზე, სპასპეტი ლაშქრისა ბევრ-ათასისა,
ვეზირი სივარატ, შოახლე მეფისა დასთა დასისა.

მათ რომე დასდგეს საჯდომი, თქუეს: „უთქუმელია ფასისა!“

- 1 განმრავლდა აბ, კნ [!კნ გამრავლდა]
 3 ვაზირი აბ, კნ
 4 სოქუეს კყ [!სოქვეს]; უთქმელია [კყ. აბ, კნ]

- 1 ს რ უ ლ ნ ი ა რ ა ბ ნ ი] ხასისა მიჯე
 3 სოგრატი] გ სმ. п. سقراط

მოახლე] оныкновенно „служанка“ (ურ. მუახლე ср. с лит. нар. оа → иа), но здесь, приближенный, происходит не от абло, а как абл-о от абл—бок *сторона*, притом ‘правая сторона’—букв. ‘рука (а-) ‘правая’ (q’a’)) аб. ar-ğia ‘правая сторона’.

Исз. 23,12: განამრავლა ძეთა მიმართ ასურასტანელთასა ზედ და ეძლო წინამძღუართა და ლაშქრის მძღუართა მოახლეთა თვსთა¹ შემოსილთა სამკაულითა, ცხენებით აღცხენოსნებულთა ცხენთა ზე-და, ქაბუკთა გამორჩეულთა ყოველთა.

Совсем в ином значении то же слово [моახლე] в 1418, 2 [1442]: „მოახლეთა სიცოცხლეო, ვერ მქურეტელთა შორით მკვლელო“.

Чүб [ишашили] указ. еще 728, но по какому изд[анию]?

3 დასთა დასი] арм. դաս დასი. соим; но в груз. *отряд*, полк: I ц 10, 5.

მი და შემდგომად ამათსა აღვედ ბორცუსა ზა ღთისასა, სადა არს შესაკრებელი² უცხო თესლთა რამეთუ მუნ არს ერისთავი მთი უცხო თესლნი და იქმნებ³ ოდეს აღხვდე მუნ ქალაქსა შინა და შეგემთ[ხ]კოს გუნ დი წნწრმე-ტყუელთა აღმომავალი ძქნგნ

○ და ამისა შემდგომად აღხვდე მუნ ბორცუსა მას ღთისასა სადა იგი არს შესაწირავი უცხო თესლთა და მუნ შეგემთხვოს ასი უცხო თესლთა და რაჟამს შეხვდე მუნ ქალაქად შეგემთ[ხ]კოს მუნ დასი¹ წნწყლთა გარდამომავალი მამათ.

¹ А қалқалқарық ир мнрб էին առ նա...

[... ...]

սրբաւոյսն թոն անքնս սնւնք.

² ზონი

³ (იჩახსეიხი) պատրու ի բամա...

Шавтели 46,1:

გუნდ-მწყობრი დასი
მას ბევრ*-ათასი
ყავს დიდებულთა,
დიდგუარ თავადთა**.

Шавтели 72,4:

წმიდად აქუს სული
დასთა დასული
სამყაროს ნათლად,
არა თუ ლამედ.

> P[უსთაველი]
33,2: მზისაცა
დასთა დასული.

Ода II, 2:

მნათობთა დასი,
სხუა ბევრ-ათასი,
ჰაერით ეტლი
ქართა ქმნიარი.

1 ხ ა ს ი ს ა] ხასი خاص

2 პ ი რ მ ზ ე] совет органов
თავსა ჰზის პირმზე ავთანდილ (57,1).

4 რ ო მ ე] < რომელ

45 [45] K⁶ 39, A⁶ 14

თინათინ მიჰყავს მამასა პირითა მით ნათელითა,
დასვა და თავსა გუირგუინი დაადგა თავის ქელითა,
მისცა სკიპტრა და შეჰმოსა მეფეთა სამოსელითა, — და
ქალი მზებრ უჭურეტს ყოველთა ცნობითა ზე-მხედველითა.

1 მიყავს K⁶

2 დაადგა თავის] დასდგა თავისა K⁶

4 მზებრ (с.м.) უჭურეტს] მზებრ სჭურეტს [K⁶];
[შდრ.] ხე, ხეებრ.

ზე-მხედველითა] ბრძნად მხედველითა [K⁶]

4) ც ნ ო ბ ი თ ა ზ ე-მ ხ ე დ ვ ე ლ ი თ ა] Чтение изд. K⁶ есть, глосса:
В самом цнлоба имеем *мудрость, разум* (<разумение, знание).
Мудростью попечительной (?)

ср. იყავ წყნარი და ცნობილი (48,4).

Будь спокойной и разумной.

* ბევრი.

** დავადთა.

თავისისა ცნობისაგან (ჭკუა) ჩაეარდების კაცი ქირსა (905,4 [875])

ცნობა || გონება¹, ცნობილი || გონიერი
იყავ წყნარი და ცნობილი || გონიერი
ср. მიბრძანა, თუ გონიერი გამს აროდეს არ აჩქარდეს,
რაცა სჯობდეს მოაგეაროს, საწუთროსა დაუწყნარდეს.
(523,1—2 [539]).

ზე-მხედველი] не „вверх смотрящий“, а „сверху озирающийся“, > „благоклонный“.

46 [46, K6 40, A6 15].

უკუ დგეს და თაყუანის სცეს მეფემან და მისთა სპათა,
დალოცეს და მეფედ დასვეს, ქება უთხრეს სსუაგნიით სსუათა,
ბუქსა ჰკრეს და წინწილანი დაატკბობდეს ტკბილთა ვმათა.

ქალი ტირს და ცრემლსა აფრქუევს, ხრის ყორნისა — და
ბოლო-ფრთათა.

1 უკუდგეს K4; თაყვანი სცეს K4, A6, K6²; მეფემან მეფეთა K6 и др.,
მეფემა K4, K6 [!A6]

2 დაპლოცეს K4

3 კრეს K6

4 სტირს K4**

1 უკუ] უკან < უკუ-ან

← u-kun → „u-kon (→ u-kwan) || u-kan

← rü-ck zu-rück [?]

უღუ-დგეს] [! უკუ-დგეს], сделали несколько шагов назад.
ვ ბუქსა ჰკრეს]

წინ წილანი] арм. *ძახიլայ*, сир. [არ წერია, რედ].

¹ გული, ცნობა და გონება ერთმანერთს ზედან ჰკიდია.

** [K4-ის გარდა აქ ნ. მარს უწერია A6, K6, რომლებშიც იკითხება ტირს]

² Кстатн, в печатаемой в Изв. КИА статье С. Н. Какабадзе „К датировке постройки монастыря Креста против Мцхета“, стр. 70, в VI-й надписи, неоднократно издававшейся *zakhwan* (თაღუან) читается в разновидности *zav-kun* თავყანისა(ცეზლად დედათა). Грузинизация? Издавали Barth. *Lettres numism. et archéol.*, p. 80.

А. Н а т р о е в, Мцхет[а] и его собор Светицховели. 1900, стр. 19 (თაყუანის საცემელად). ე. თაყაიშვილი. ჯვრის წინააღმდეგის წარწერები. [სახალხო ფურცელი, 1914, № 32]. А. Ш а н и д з е, *Регламент ириის об. პრეფ.* Bull. de l'un. de Tifl. II, 276—279.

1.4 ხრის ყორნისა ბოლო-ფთათა]

48 [48], ԿՆ 42, ԱՆ 17,

უმბრძანა: „ნუ სტირ, ასულო! ისმინე ჩემი თხრობილი!
დღეს შენ ხარ მეფე არაბეთს, ჩუენგან ველჳწიუვედ ვმობილი,
აქა[ა]თგან ესე სამეფო შენი არს მართ მონდობილი, — და
ხარმცა ბრძნად მქმნელი საქმისა, იყავ წყნარი და ცნობილი“.

3 შენი არს მართ] მართ შენია ԿԿ, ԱՆ, но это невоз-
можно и просодическн чтение (— — — — — , когда нужно
— — — — —)

Կ прос[о]днн нельзя 48,1 читать

უმბრძანა: „ნუ | სტირ ასულო | ისმინე ჩემი თხრობილი

უმბრძანა: ნუ სტირ, ასულო...

1 სტირ]-ს префикс сущ. мест. 2-го лица.

3 აქათგან] вм. აქათგან собственно в архаическом бы-
ло бы дост[а]точно] и აქათ, с этих пор.

4 ხარმცა]-მ- неопределенности частица (< -მე): будет
некоторым образом (греч. τι, арм. իմն)

ср. მიწამცა თქუენი ავანდილ (67,1), по ԿՆ მიწაცა. შენმცა ნუ მოგე-
წყინების (49,2).

ცნობილი см. ცნობა 45,4.

49 [49], ԿՆ 43, ԱՆ 18

„ვარდთა და ნეხუთა ვინათგან მზე სწორად მოეფინების,
დიდთა და წვრილთა წყალაზა მენმცა ნუ მოგეწყინების!
უხუი ავსნილსა დააბამს, იგი თუით ების, ვინ ების. — და
უხუად გასცემდი, ზღუათაცა შესდის და გაედინების.“

1 ვინათგან] вм. ვინათგან; ვინადგან ԿՆ, ԿԿ; სწორედ ԿԿ

2 წვრილთა Կ6

4. შეხდის Կ6

2 შენმცა] ი-მ см. 48,4.

1 ვარდთა და ნეხუთა розы и кал по Орб[елиани] ‘коров
и сүйволов’ (სკორე, განავალი... ზროხათა და კამბეჩათასა — ნე-
ხვი და კელი).

Мц 5,45: რაჲთა იყვნეთ თქუენ შვილ მამისა თქუენისა ზეცა-
თაჲსა; რამეთუ მზე მისი აღმოვალს ბოროტთა ზედა და კეთილთა,
და სწვიმს მართალთა ზედა და ცრუთა.

Иначе у Орб[сепани] ნებოათა „ეც არს ყარამფილი, კასია, კაკულა, ხეხო და მისთანა სუნნელებანი საქმელნი (39,2 ესაია)“.

Два четверостишия вместили ряд общих суждений, главным образом о щедрости, как о добродетели. Во Вступительных строфах (Культ женщины и рыцарство: § 10, стр. XLIX) уже указаны мною персидские параллели по одному поэту, скончавшемуся в 1088 г., т. е. за сто лет до Шоты, именно по Нәсир-Хосро.

უხუი ავსნილსა დააბამს, იგი თუით ების, ვინ ების (49,3)
უხუსა მორჩილობს ყოველი, იგიცა ვინ ორგულია (50,2)

سحابت بیشه کن تو از کم و بیش
کران بیگا نکان کردند چون خویش

„Изощряйся в щедрости мало ли или много: чужие благодаря ей станут своими“.

И щедрости не только как добродетели, а как проявлению ума, Шота не раз возвращается. напр.:

უხუად გავსცემდეთ, ვავსებდეთ! სიძუნწე უმეცრულია (533,4; ЧБ 565 [549])

„Щедро будем раздавать подарки, наполним (ими всех)! Скупость — свойство невежественных (глупых)“

[50] см. Spuria

2) სმა-ჰამა დიდ[ად]... см. Spuria

რასაცა გასც[ემ]]...

Свободно

„Не будь глуп, не настраивайся мрачно! Если одно не приносит тебе пользы, удастся тебе другое. От того, что сберег умерший, не останется (ничего); останется то, что он расточил. Ешь и не думай о том, чего не было, и что завтра только предстанет перед тобою“.

52 [52], Iგ 46, A6 21

მოიგნო მისი გამზრდელი, ერთგული, ნაერთგულევი.

უბრძანა: „ჩემი საქურქლე, შენგან დანაბეჭდულევი,

მომართვით ჩემი ყველაი, ჩემი ნაუფლის-წულევი!“

მოართვეს, გასცა უზომო, უანგარიშო, ულევი.

—და

3 მომართვი A6

1 გამზრდელიძრ. - ლიტ. მზარდული, у Шоты ни разу-
ნაერთგულევი испытанный в верности.

2. საჭურჭლე казна от ჭურჭელი (ჭურჭერი)

დანაბეჭდულევი

3 ყველაი

ნაუფლისწულევი приобретенное за время состояния моего
как дочери господина—царевны?

52, 3 (სრ. ი 63,2 ყმაწვილი)

ჩ ნაუფლისწულევი]

წული вообщее потомство, порождение, дитя не только у
Шоты, но и в древне-литературном грузинском, почему рядом
с ყმაწვილი—ი ქალწული.

Однако в Библии წული противоплагается ქალი, напр.
Исх. 1,16.

უკუეთუ წული იყოს, მოჰკლით იგი და უკუეთუ ქალი იყოს,
განარინეთ იგი.

56 [56], ჩნ 50, ან 25 (57—58 Spur.)

დღე ერთ გარდახდა პურობა, სმა-ჰამა: იყო ხილობა,
ნადიმად მჯდომთა ლაშქართა მუნ დიდი შემოყრილობა.
მეფემან თავი დაჰკიდა და ჰქონდა დაღრეჯილობა. —და
„ნეტარ რა უმძიმს? რა სჭირსო?“—შეჰქმნეს ამისი ცილობა.

3 დაკიდა ჩნ

1 ხილობა] ოპრ.: ხილით მასპინძლობა,

ყნ.: „лесерт, ვეფხ. 56“

смотр. от билга

სმა-ჰამა с.მ. სმა-ჰამა დიდად შესარგი... [50]

59 [59] ჩნ 51, ან 24 [!26]

ადგეს სოგრატ და ავთანდილ ტანითა მით კენართა,
თუითო აივსეს ჭიქები, მივლენ ქცევეთა წყნართა,
წინა, მიუსხდეს მუჭლმოყრით პირითა მოცინართა, —და
ვეზირი ლალობს ენითა წყლიანად მოუბნართა.

4 ვახირი ან, ჩნ; მოუბართა ჩნ

1 ტანითა მით კენართა]

კენარი ||? კედარი კედრ

Раньше по отождествлению с помощью фонет[ического]
перехода.

ბ || დ: 1) პროშ. ნეს.-ბ || -დ

2) ინატი (* <:-naqw-t) || იდაყვი | ნი-დაყვი

однако :-na-q n-sku

:-da-k̄-u * da-sku

В гов. ni-t̄-da-kv-t resp. in da-k̄v-t—resp. in-da-k̄v-i

Церковный образ.

320,4 [331] о Нестан-Дареджане

მუნ იზრდებოდის ტახითა, გაბაონს განაზარდითა

Со словом naq resp. naq неблагополучно даже у Орб.:

„naq-t sad[d]omt. ‘naq—седалище’, ინახ ალგა სერობად ჯდა (Иоан. 13,12) ‘naq idqa’. Это сидел за трапезой (букв. вечернею)’, у Чб. naq-: производится от [...] араб. *ساح*; повидимому *ساحنا* означющего однако лишь ‘сторону’, а переводит словами: ‘совозлежакший, сосед за столом’. ინახ ჯდომა (ინახით ვჭბი) возлежать сидеть „за столом“. У Аб, Кб в словарях ни слова, точно термин ясен и не требует разъяснения. Араб. *naḥy-ad* если имеет связь, что вероятно, хоть обратно ‘рука’, resp ‘локоть’ → ‘сторона’.

Тарнел про себя говорит:

321,3 [332]: ძალად ლომსა, თვალად მზესა, ტანად ვგვანდი ედემს ზრდილსა.

подразумевается ხესა.

120,4 (პრო Нестан-Дареджану)—

მოახსენა: „გიბრძანებსო ტანი ალვა, პირი მანგი“.

პრო Автандила см. 72,1.

47,4 ავთანდილის შემხედველთა; „ჭგავსო ალვას, ედემის ხეს“.

152,3 [153] „ქმარი არ მინდა უშენო, მომხედების ხისა რგულისა“.

60 [60], Кб 52, Аб 27 (Spur. 61)

„დაგიღრეჯია, შეფეო, აღარ გიციინის პირიო.

მართალ ხარ, წაგდა საჭურჭლე თქუენი მძიმე და ძვირიო:

ყველასა გასცემს ასული თქუენი საბოძვარ-ჭმირიო. —და

ყოლამცა შეფედ ნუ დაჰსვი, თავსა რად უგდე ქირიო“.

3 ხშირიო Кб

4 ყოლამცა Кб; დასვი Аб, დასუი Кб

62 [62], R 53, A 28

„ეგე არ მიძიმს, ვეზირო. ესეა რომე მწყენია:
სიბერე მახლავს, დავლიე სიყმაწვილისა დღენია.
კაცი არ არის, სითგანცა საბრძანებელი ჩუენია,
რომე მას ჩემგან ესწავლნეს სამამაცონი ზნენია.

— და

1 ვაზირო A6, K6

2 დავლიე] დავლივენ [A6] (ср. однако ниже с 3)

63 [63], R 54, A 29

„ერთაი მიზის ასული, ნაზარდი სათუთობითა:
ღმერთმან არ მომცა ყმაშვილი, ვარ საწუთროსა თმობითა,
ანუმცა მგვანდა მშვილდოსნად ანუ კულავ ბურთაობითა, — და
ცოტასა შემწვეს ავთანდილ; ჩემგანვე განაზრდობითა“.

1 ერთაი Ky

1 ერთაი] единственныи

ყმაშვილი] вმ. ვაეიშვილი ი.ი.ი ყმარწვილი с.მ.

ყმაშვილი ← ყრმა-წვილი — ყმარ-წვილი-ი ← k'r-mar — tul-i

3 მგვანდეს

4 შემწვეს

64 [64, R 55, A 30] (65 — 66 სქი.)

ყმა მეფისა ბრძანებასა ლალი წყნარად მოისმენდა,
თავმოდრეკით გაიღიმნა, გაცინება დაუშევნდა:
თეთრთა კბილთა გამომკრთალსა შუქსა ველთა მოაფენდა. — და
მეფე ჰკითხავს: „რას იცინი? ანუ ჩემგან რა შეგრცხვენდა?“

3 კბილთათ A6 სრ. ბაგეთათ.

4 კითხავს K6; რა]რას A6, K6

67 [67], R 58, A 33

„მიწამცა თქუენი ავთანდილ, თქუენს წინა მშვილდოსანია:
ნადღევი დავდვათ, მოვასხნეთ მოწმად თქუენივე ყმანია.
მოასპარეზედ ვინ მგავსო!? ცუდილა უკუთქუმანია. — და
გარდამწყვედელი მისიცა ბურთი და მოედანია!“

1 მიწაცა A6, K6

2 მოვასხათ K6; ყმანია] სპანია ყ6, A6

3 უკუთქუმანია Ky, A6, K6

4 გარდამწყვეტელი Ky, A6, გ[არდამ]წყვეტელი K6

1 მიწამცა] -მ- представляет непереволимую в русской речи одним эквивалентным словом частицу; она придает значение усиливающей неопределенности. Буквально „хотя Автандил некоторым образом прах Ваш, но он искусный перед вами стрелок“, по смыслу: „хотя Автандил бесспорно прах Ваш, но как стрелок он соперник Вам“.

2 თქუენივე უმაზი] Чтение ЧС, АБ სპაზი войска имеет поддержку в глаголе მოვასხნეთ (КС მოვასხათ), указывающее на многочисленность объекта, но უმაზი здесь значит витязи, *рыцари*, а при дворе Ростевана, надо думать, околачивался не один десяток витязей, если в первых же стихах (32,2) об арабском царе Ростеване Шота находит нужным назвать его უმაზი, полнее — ლაშქარ შრავალი უმაზი „хозяин многочисленных войск, *окруженный* витязями“. К тому же собрать или привести предлагает Автандил не глагольную публику, войска, а изысканных ценителей охотничьего искусства, свидетелей—судей или, как мы сказали бы теперь, „жюри“. С другой стороны, на предпочтительность чтения უმაზი указывает и то, что в своей ответной реплике, принимая вызов Автандила, царь Ростеван согласен, как увидим, на призыв именно *витязей* в качестве свидетелей—судей.

3 მოასპარეზე] ასპარეზი имеет значение меры длины (ср. უტევაზი) и *ристалища* (რ. სარბიელი).

მოასპარეზე ნოსი.

4 გარდამწყუედელო ი беру в связи с появлением დ в გარდასწყვიდეს (69,1), что поддерживается рифмой -იდეს (ჰზმ-იდეს, დაასკუნ-იდეს, ვლ-იდეს)

68 [68] КС 58, АБ 34

„მე არ შეგარჩენ შენ ჩემსა მაგისა დაცილებასა!

ჰბრძანე: ვისროლოთი ნუ იქმო შედრეკილობა-კლებასა!

კარგთა უმათასა ვიქმოდეთ მოწმად ჩუენთანა ზლებასა. -- და მერმე გამოჩნდეს მოედანს, ვისძი უთხრობდენ ქებასა“.

2 ბრძანე КБ; ნუ იქო КБ

3 კარგთა უმათასა] კარგთა კაცთასა Кч, АБ, КБ

4 უთხრობდეს Кч, КБ

1 მე არ შეგარჩენ

2 ჰბრძანე] Этот глагол здесь может смутить, так он применяется всегда к речи царя и вообще старшего к младше-

მუ, но в данном случае глагол уместен в речи царя, принимающего вызов как равный.

2 შედრეკილობა კლებასა

3 კარგთა ყმათასა] Известные пока списки дают კარგთა კაცთასა, но это явное искажение известного термина კარგი ყმა *прекрасный витязь* или კარგნი ყმანი — *прекрасные витязи*, а также კარგი მოყმე *прекрасный витязь*, о чем можно прочесть в рабстве моей [ТР XII стр. XI]. Очевидно, что в стихе этом имеем ссылку царя на свидетельство тех *ქმანი*, которых предлагал пригласить и Автандил (67,2).

69 [69], K6 60, A6 35 (70-71 Spur.)

ავთანდილცა დაჰმორჩილდა, საუბარი გარდასწყვიდეს,
იციზოდეს, ყმაწვილობდეს, საყვარლად და კარგა ჰზმიდეს,
ნაძლევიცა გააჩინეს, ამა პირსა დაასკუნიდეს: — და

„ვინცა იყოს უარესი, თავშიშველი სამ დღე ვლიდეს!“

1 დამორჩილდა K6; გარდასწყუიტეს K6

2 კარგად A6, K6

2 ჰზმიდეს] კალამბურილი [გადალი? სრ. სი-ზმარ-ი], საყუარლად და კარგა ჰზმიდეს они мило и удачно каламбурили.

72 [72, K6 63, A6 38] (70—71 Spur.)

დილასა ადრე მოვიდა იგი ნაზარდი სოსანი,
ძოწეულითა მოსილი, პირად ბროლ-ბადახშოსანი,
პირს ოქროს რიდე ეხვია, შვენოდა ქარქაშოსანი, — და
მეფესა გასვლად აწვევდა, მოღვა თეთრ-ტაიჭოსანი.

იგი ნაზარდი სოსანი (? იგი ნა ზარდი-სოსანი) სოსანი ორბ. „მცენ.“
სრ. 41,2, (40,2).

Ч62 (перс.) „лялия, ვეფხ. 73“. По-персидски однако *سوسن* значит не только „лилия“, но и (Vullers, IV, 2) пош. *arboris*, (*درخت جلفوزه*), ар. *صنوبر الكبار* *pinus vel abies magna dictae cuius fructus جلفوزه et ar. حب السنوبر الكبار dicitur B.* В то же время ср. арм. *սաւს* и *սაւსի* и *საւსուք* от **saws-ou* || **saws-an*) тополь, равно *сосна*, *πεύκη abies* Ис. 60,13) *սաւს*, *πίνος pinus* (Ис. 44,14 Иез. 31,8), кипарис (Ис. 8,15).

4 თეთრ-ტაიჭოსანი] სრ. ჰარმაგოსანი—

შეჭედნა, იცნა ტარიელ, თანა ყმა ჰარმაგოსანი 1331,2 [1355]).

Ис. 44, 14: М ონ მოჰკეთებთა თვისა თვისად ნაძუნი და მოილო ველისა რკოჲ და მუხაჲ და შეეჭვა მას ხე მალნარისაგან რი დანერგა ონ და წვამონ გზგროელა.

*ღაჲნი ითაჲთ ერი სწათნი. დას-
რიჲნი სამ დასაღნი, ექსტრინ სამ
ექსტრინაჲნი, ერი თნიქსაჲთ ან ონ
სანსიჲთ ანბრ*

[М см. VIII, P, 44]

Ис. 60, 13: М და ღმრთობისა შენდა მოვიდეს საროესა მიერ და ფიჭვისა და ნაძვისა ერთბამად ღმრთობად აღგილი წა რი.

*ს ითაჲთ ქრისტიანთა ათ ღმრთობის-
სიგნი ითაჲთიანი ს სასაღნი ს ნიბრ
ს მარქილ, ათ წათარას ს ითაჲთ
ს ონი ს ეთნიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი*

Иез. 31,8 М კვპაროზნი ესე ვითრებ სამოთხესა შა ღმრთობა და სოჭნი არა იქმნეს მსგვს მორჩთა მისთა.

*მარქნი ს ონიქსი ს ნიბრ ს ონიქსი-
თნი ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი
ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი*

Ием. 8,15: М... და ჰრქე ეზღრა მთასა შა... და მოიღეთ რტონი ზეთის ხილთანი და რტონი ხისა კვიპაროზთანი და რტონი მერხენისათა და რტონი ფინიქისანი ხისა მალნარისთა ქმნად ტალავართა წერილისაგებრ.

*მარქნი ს ონიქსი ს ნიბრ ს ონიქსი-
თნი ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი
ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი*

Ис. 41, 19: М დაედვა ურწყულსა ქყნასა ნაძვ და ბზაჲ და მკრისინი და კვპაროსი და ვერხვ.

*ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი
ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი
ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი ს ონიქსი*

Ис. 60, 13 см. на листке с и ллс. Иез. 31,8 id.

TP, XII, стр. XX, прим.

3. რიდე] 𐌅𐌆𐌇 კუცოკ ტკანი ვ როდე მლდა, სლუჲაშინი ოდეჲდოი; მანტიჲ, მლანც.

* |აშიაზე მიწერილია: სოსანი კვიპაროსი
ნაძვი
სარო
სოქვი

Orn.: „ესე არს თავ-სახვევი ინდოთა, არაბთა და სპარსთა, ქუდის წილ საბურავი“, по 462: „გ.შალი თავზედ მოსახვევი, ფოში (սպասար?), ჩალმა“.

461: „вудль“; Rn, An: „პირსაბურავი“,

462: „чалма, тюрбан, ვეფხ. 72, 456, ეისრ. 19; სიბრ. 85.

ფოში] < Orn., 462: „ладон в перстие, на самом деле, это арм. *փոշի փыль, порошок*, փურა (? სლოვა ფოშფოში Orn- „თხელნი ნისლი“, 461 и 462) „Мелкий дождь с туманом“, а здесь у Orn., по всей видности, вм. აპაროში.

123,2 Про Тинатину:

ებურნეს მოშლით რიდენი ფასის თქუმად გასაჭირონი

124,1* (? Sprug.): დაღრეჯით იყო მჯდომარე ძოწეულითა რიდითა.

480,1 [496,1]:

იგი მე მომეც რიდენი, რომელნი წელან გშვენოღეს.

1316,1 [1340,1]:

წიგნი (письмо) და კიდე რიდისა იცნა (Тариел) და გაცაშა-
ლა მან (TP, XII, стр. XLI)

446 [460]:

ერთგან ვნახენ საკუთრეული ყაბაჩა და ერთი რიდე

თუცა ნახენ, სახელისა ცნობასაც[ა] ინატრიდე и т. д. (TP XII
стр. XX - XX1)

73 [73] An 39, Rn 64

შეეკაზმა შეფე: შესჯდა, ნადირობას გამოვიდეს,

მგრგულივ მინდორსა მოსდგომოდეს, ალყად გარე შემო-
ჭკრვიდეს,

ზეიმი და ზარი იყო, სპანი ველთა დაძფარვიდეს, — და
ნაძღვევისა მათისათუის ისროდეს და ერთგან ჰსრვიდეს.

1 შესჯდა An, Kn. შესჯდა с отношением на вопрос „куда?“ „на
кого?“ с вм. арх. შ.

2 შემოკრვიდე An, Kn

3 დაძფარვიდეს An, Kn

1 შეეკაზმა—შესჯდა один царь, გამოვიდეს он

2 ალყა *алыч-кырг.* *кыужен, кольцо* BP:LXXI, 378: შენისა ტოი-
ლოსაგან ერთი ალყა წამატე; LXXXVIII 382: გული ჩემი შენთა

შავთა თმათა ალყითა დაბმული). перс. собрание людей,... [PP,6
стр. 214].

956,2—3 [977]:

მინდორს ნახა სპა, ლაშქართა და ნადირთა ჰგვანდეს
მსვრელსა,
ყოვლგნით ალყა შემოეკრა, მოსდგომოდეს გარე ველსა.
? Spur., 1205, 3 [1227]:

ესე გუესმა, მოვადეგით, ალყად გარე მოვერტყენით.
Из говора месхского.

მგრგულ-ივ	S: მგრგვალი მგრგვლოვანი
ძლ-ივ	> მგრგლოვანი მრგვლიად გრგოლი

300, 2 [310]: საუბართა და საქმეთა; (?) ვითა ძლივ ვათქუ-
მეც ენასა

მიწყ-ივ.

18,2 [11]: მუშა მიწყივ მუშაკობდეს, მეომარი გულოვნობდეს
650,3 [668]: შეუცქვარდათ ერთმანერთი, სწვიდეს მიწყივ
გულსა დაგნი.

2. მინდორსა] მინდორი вульг. слово, а литер.—ველი
(ниже ველთა 73,3).

3. ველთა см. მინდორსა 73,2.

ზეიმი და ზარი потом

ზათქი და ზარი

ა ზარ-ი (ყარ *ყარ) ужас, см. Одн. s. v.

ბ ზარ-ი (п. ارز) плач, отсюда г. ზარი (см. ზარი Одн.).

გ ზარი (п. ارز) яд, ზარღებული* Од. XII, 13,4.

957,2 [978]: უბრძანა: „ისი-ვისია კმა ზათქისა და ზარისა?“

4. ნაძლევი парн] г. ნი-ძლევი

ისროდეს вульг. ии. ისრვოდეს

74. [74] Кб 65, Аг 40[|| 70 Spurius?) || 75 (прочитать за
одно 74-иим; и это четв[ерстнишие] Spurius!!

უბრ[ძ]ანა: „მონა თორმეტი მოდით, ჩუენთანა ვლიდით,
„მშვილდსა ფიცხელსა მოგუტემდით, ისარსა მოგუართმიდითა,

* ხალღებული

„ნაკრავსა შეადარებდით, ნასროლსა დასთვალვიდითა!“ — და დაიწყო მოსვლა ნადირმან ყოვლთა მინდორთა კიდითა.

2 მშვილდსა K6

3 ნასრულსა K6

4 ნადირთა Kყ; ყოვლთა] ყოვლგნით A6

3 დასთვალვიდითა

4 მინდორთა] მინდორი вульг. арханчно-лит. ველი (см. 77, 1, 3).

75 [75]*, (|| 74), K6 66, A6 41

მოვიდა ჯოგი ნადირთა ანგარიშ-მიუწდომელი,

ირემი, თხა და კანჯარი, ქურციკი მალლა მტომელი.

მას პატრონ-ყმანი გაუტდეს, ქურეტადმცა სჯობდეს რომელი, — და

აპა მშვილდი და ისარი და მკლავი დაუშრომელი.

2. მხლდომელი A6. მტომელი Kყ, [K6]

3. სჯობდა A6, K6

4. მშვილდი [K6]

1 ანგარიშ-მიუწდომელი] ანგარიშ перс. انكاش codex ratiunum, codex accepti et expensi F[см. PP, 6, стр. 216].

Вульг.

2 კანჯარი „дикий осел“ A6: в словарь осм. კანდგაჲ კანჯრისათვის] Физ., XII, et pas. კანჯარი ყრ

gʷr-in-*t* || gʷr-o-n-*t*

* gor-on-*t*

~kan-dar dar || ʃir?

конь

hon-e→hune

2 ქურციკი erskʷan, erʃqem-*t* „ჯეირანი“

серна q-orʃun-*ik*?

3 მას პატრონ-ყმანი გაუტდეს] мн. число при двух единств. (вм. პატრონი და ყმა ср. კოზმან [და] დამიანეთა)

მას—გაუტდეს] погнались (?) за ним.

(?)ქურეტადმცა სჯობდეს რომელი] кто лучше их для созерцания

* [Физиолог—изд. Н. Я. Марра, TP, VI, 1904].

ცხენთა მათთა ნატერფალნი მზესა შუქთა წაუხუმიდეს,
მიჰოცდეს და მიისროდეს, მინდორს სისხლსა მიასხმიდეს.

რა ისარნი დაელიენის, მონანი ყე მოართმიდეს. — და
მჰეცნი მათგან დაკოღოლნი წალმა ბიჯსა ვერ წასდგმიდეს..

1 წაუხმიდეს A6, K6, [K4]

2 მიჰოცდეს A6, მიჰხოცდეს K4

3 დაელიენეს A6, K4; მონანი ყე მონანივე K4 [K6]

„[Пыль от копыт их ног лишала солнце лучей.

Едучи, металы стрелы и подстреляивали дичь, попутно
обливали они кровью поле.

Когда стрелы были на исходе, рабы их подавали:

Звери, раненные ими, не могли сделать шага вперед“.

1 წაუხუმიდეს] ვი-ხუამ ბერუ, წა-ხუმ-ევ-ა отнимать
арх.-лит.

მონანი ყე მოართმიდეს] ყე ძიჲ. || ქე: ქე იტყოდა? [დედანში
გადახაზულია]

2 Вульг.

მინდორს]

მინდორთა 74,4

|| арх. ველი 77,1

ველნი 77,3

ნატერფალსა ტერფი пята нога

ნატერფალი „что от стопы“, не только пыль, как здесь,
но всё, что можно представить, напр. отпечаток ноги, т. е.
след.

635,2 [652]:

ნუ თუ ღმერთმან არ გაგუყარნეს ცხენთა თქუენ[თ]ა ნატერ-
ფალსა

авось

„что у кого либо было на пяте“, т. е. старая обувь или
ее часть.

1530,4 [1554] (Spurius?) ჯამს ყურსა გუეგდოს საყურლად
ჩუენ თქუენი ნატერფალია

* [დედანში აშიაზე მიწერილია:] —ძი (выше)

—ეს მნ. წ.

ср. и выше.

„Надлежит нам на ушах в качестве серёг носить подковы обуви с ваших ног“.

форма такаა как ნათურქალი (55,1).

вульг.

3 მონანი ყე მონარ თმიდეს] K6 -ვე ვმ. ყე. ყე || ქე გურ.

Но в рачинском -ყე особая морфологическая частица, если правильно наблюдение Вукола Беридзе (Грузинский глоссарий) над словом: „частица, в предложениях следует за сказуемым для выражения дополнения во множ. числе, напр. ვუთხარი я сказал ему, ა ვუთხარიყე я сказал им, ვუთხარიყე мы сказали им, следовательно это относ. формы-древнел. с -ბ или -ენ, -ყე оконч. мн. числа (|| черк.-ღე). Но здесь перед глаголом или за сუი[ствительным] (მონანნიყე).

4 წალმა] სრ. უკულმა

წალ-მართ, ა წალ

უკულ-მართ, ა უკუ-ლ

თუნდა от < თუ უნდა.

77 [77], K6 68, A6 43

იგი ველი გაირბინეს, ჯოგი წინა შემოისხეს,
დაგოცეს და ამოსწყვიდეს, ცათა ღმერთი შეარისხეს,
ველნი წითლად შეეღებნეს, ნადირთაგან სისხლი ისხეს: — და
ავთანდილის შემხედველთა: „ჰგავს-ო ალვას, ეღემის ხეს“.

2 ამოსწყვიტეს [K6]

4 ეღემა ისხეს A6

ეღემის + ხე'ს, отдельно ეღემის ხეს.

79 [79], K6 70, A6 45 (78 Spurius)

ერთმანერთსა თუ „მე გჯობო“, სიცილით ეუბნებოდეს,
ამხანაგობდეს, ლალობდეს, იქით და აქათ სდგებოდეს.
მერმე მოვიდეს მონანი, რომელნი უკან ჰყვებოდეს. — და
უბრძანა: „სთქვითო მართალი, ჩუენ თქუენგან არ გუეთნე-
ბოდეს“

2 დგებოდეს A6

3 რომელნი (K4 რომელი) უკან | რომე მას თანა A6

4. უბრძანეს K6

სიცილით ეუბნებოდეს } 78 მაშვრალნი მოსწყდეს
ამხანაგობდეს, ლალობდეს }

ამხანაგობდეს, ლალობდეს по-товарищески веселились]. ო
 ლალი веселый, и значения этого эпитета в применении к рыца-
 рю нам пришлось коснуться при чтении 1-го же проч[и]т. нами
 четверостишия 32, где в смысле „жизнерадостный“ (ГР, XII,
 стр. IX, где გY), но здесь обращу внимание на одну осо-
 бенность грузинской речи, сильно использованную Рустав-
 ским в поэзии. После фигуры повторности выражения по-
 нятий или образов это наиболее распростр[аненное] явление:
 глагол служит не только для выражения действия или состоя-
 ния, но и для определения действия или состояния сказуемого,
 выраженного глаголом, т. е. заменяет обстоятельственное слово
 на вопрос „как“, или для определения субъекта, равно объек-
 та, выраженного глаголом, т. е. заменяет определит[ельное]
 прилагательное на вопрос „какой“.

ს ი ც ი ლ ი თ ლ ა ლ ო ბ დ ე ს] ამხანაგობდეს, ლალობდეს 79,2

80 [80], K6 71, A6 46

მონათა ჰკადრეს: „მართალსა გკადრებთ და ნუ გემცდარებით!
 მეფეო, ყოლა ვერ ვიტყუით შენსა მაგისა დარებით.

აწვეცა დაგუტოც, ვერა ჰგავ, ვერად ვერ მოგეგმარებით: — და
 მისგან ნაკრავი გუინახავნ მტეცნი ვერ წალმა წარებით“.

1 კადრეს K6

4 მისგან] ვისგან A6, K6

1 ნუ გემცდარებით] ნუ გეჩვენებით მცდარად, შემცდა-
 რად

2 ვერ ვიტყუით შენსა მაგისა დარებით.

архaic.: 3 ჰგავ (вульг. ჰგავხარ)

4 გუინახავნ (მტეცნი)

вульг. 4 წალმა

искусств. построение фраз

ა) +

ბ) ვერად ვერ მოგეგმარებით

გ) ვერ წალმა წარებით

81 [81], K6 72, A6 47

ორთავე ერთგან მოკლული ყველაი ასჯერ ოცია,

მაგრა ავთანდილს ოცითა უფროსი დაუტოცია:

არ დასცდომია ერთიცა, რაც ოდენ შეუტყორცია, — და

თქუენი მრავალი მიწითა დასვრილი დაგუიჯოცია.

- 2 მაგრამ К6
 3 დასკოთობია А6
 4 მიწათა А6 [! К6]

2 მაგრა || მაგრამ] Вульгарное слово, древнелит. არამედ. Еще вульгарное მარა, по вопросу эти два слова одного ли происхождения, хотя и тождеств[енного] значения. Слово მარა распространено не только в грузинской речи, особенно имерской, но и в мингрельском языке (მარა), но и сванском, однако здесь с удар[ением] на посл[еднем] слоге (მარბ). Этимология неизвестна.

Magr-am (magr-a) მ[ოჯეტ] ბ[ყთ] наречием в окам[сневшем] падеже Дат. -am > — а от основы magar-, но не грузинского (მაგარი *крепкий*, хотя есть теперь игра слова: მაგარ ის არის), а перс *مگر* magar || mager если и не то, но (очень распростр[анено] из перс. и в турецком).

82 [82], К6 73, А6 48

მეფესა ესე ამბავი უჩნს ვითა მღერა ნარდისა,
 უხარის ვგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა.
 აქუს მიჯნურობა ამისი ვითა ბულბულსა ვარდისა, — და
 სიცილით ლაღობს, მიეცა გულით ამოსვლა დარდისა.
 3 იმისი А6

83 [83], К6 74, А6 49

იგი ორნივე საგრილად გარდატდეს ძირთა ხეთასა,
 ლაშქართა შექმნეს მოდენა, მოსდგეს უფროსნი ბზიტასა.
 ახლოს უთქს მონა თორმეტი უმკნესი სხუათა მკნეთასა: — და
 თამაშობდეს და უქურეტდეს წყალსა და პირსა კლდეთასა.

- 2 უფროსი К6, К4
 3 უდგს К4
 4 კლდეთასა] ხევთასა К4. Кроме рифмы см. 78,2 (კვეთასა?)

Архаич. лит. все стихи или рифма каждого стиха [у[ет-верости]шния.

ძირთა ხეთასა
 პირსა კლდეთასა

ი ვავ[ისიმოსი] ოტ სრავნი[ტელნი] სტეპენი:

უფროსნი ბზეთასა
უმცნესი სხუათა მცნეთასა.

თამაში ზაბავა, რავლენენი, იგრა, ნო თო ჯე არაბ. تماشا
ვ პერსიდსკომ ზნაჩიტ ეშე:

V[ullers] „contemplatio sive lacto sive tristi animo, ო. ე.
„სოზერცანიე ვ ვესელომ ილი ტრუსტნომ ნასტროენიი, ოდნაკო ტაკ
პერელაეტ Vullers ობიასნენიე პერსიდსკოგო ლეკსიკოგრაფი ვ:

نظر کردن بچیزی از روی خط یا از روی عبرت

А это значит: „Глядеть на что либо с наслаждением или со скорбью“.

თამაშობდეს ო უკურეტდეს

ა) خطر ჯრებინი, სჩაბთე, ნასლავდენიე, უდოვლესტენიე.

ბ) слезы, სკორბი.

4 არაბ. تماشا რასხავივანიე, გულიანიე, ი ვ ჩასტნოსტი ლო-
ჯდენიე დლი რავლენენი ილი ნა ზრელნიე.

مشی ხოდნილ, ოტსიუდა مشي многоходящий, სკიტალეცი;
ეო სლოვო უ ოდონისცა ტამარი VII, 27:

მაშა მე, ხელი,

მაშა მეხელი

ვით ვანგელობდე ანგელი И. Фил. Толк.

და ცა ვსცნა ელი. Прокла, XXXI

То я, безумный,

скиталец из Месхии

могу ли стать ангелом

и познать высокое небо.

84 [84], K6 75, A6 50

ნახეს უცხო მოყმე ვინმე, ჯდა მტირალი წყლისა პირსა;

შავი ცხენი სადავითა ჰყვანდა ლომსა ვითა გმირსა:

წშირად ესხა მარგალიტი ლავამ-ამბჯარ-უნავირსა, —და

კრემლსა ვარდი დაეთრთვილა გულსა მდულრად ანატირსა.

1 სჯდა K4

2 ჰყვა ლომსა და [K4, A6]

1 უცხო ყმა] ср. უცხო მოყმე 84,1.

Неизвестный, незнакомый. Иные значения—вторичны, как то иностранный, восхитительный, изящный и т. п., странник и т. п.

отриц[ательный] пол[ожительный]

უ-ც-ო ც-ად-ი известный, явный, открытый

√ცხ: сохранился в сванском. ლი-ციხ знать, и[а]стоящее] მი მიცუხ я знаю, прош[едшее] მი მიცუხდა и მი მიცუხნდა > მი-ცუხნდა.

св. გაცხად действительно

შხ. გაცხად

ლი-ცხ-რ-ე (делать известным) исследовать, выяснять.

85 [85], К6 76, А6 51

მას ტანსა კაბა ემოსა, გარე თმა ვეფხის ტყავისა,
ვეფხის ტყავისა ქუდივე იყო სარკმელი თავისა,
ბელთა ნაჭედი მათრავი ჰქონდა უმსხოსი მკლავისა: —და
ნახეს და ნახვა მოუნდათ უცხოთა სანახავისა.

3 ნაჭერი К6 ; ! К4; უსხოსი А6

2 სარკმელი] архаизм или диалектизм.

86 [86], К6 77, А6 52

წავიდა მონა საუბრად მის ყმისა გულ-მღუღარისად,
თავ-ჩამოგდებით მტირლისა, არ ქურეტით მოლიზღარისად.
მუნვე წვიმს წვიმა ბროლისა, ჰგია გიშრისა ღარი სად. —და
ახლოს მივიდა, მოსცალდა სიტყუისა თქუმად აღარისად.

3 წვიმს К6, ჰსწვიმს К4 წვიმა К6

4 თქმად А6, К6, К4

Българизмы:

წავიდა

თავ-ჩამოგდებით] ჩა вმ. შთა.

1 გულ-მღუღარისად] Обычный эпитет о страдающих влюбленных, о плаче их. Мы уже указывали параллели как в Одах, так в самой поэме.

2 მოლიზღარისად] от либл-и

1059, 1—2 (ყვ. изд. 1114, 1—2 [sic! 1075]) [1081]:

სჯობს სიშორე დიაცისა, ვისგან ვითა დაითმობის:

გილიზღებს და შეგიკვეთებს, მიგინდობს და მოგენდობის.

ლიზლი ღბ² (ღბ¹) „нахальный, нахал“, ლიზლობა „нахальство, нахальничать“, и при этом ссылка именно на наше четверостишие (хотя „1075“ по изданию?).

Орб.: „ლიზლობა რა კაცი უარგესსა და უპატიოსნესსა თჳსსა კადნიერად და ხუმრობით ეტყოდეს და წყენას არ მოელოდეს“ *izg-obi-a*, когда младший со старшим, занимающим более почтительное место, говорит без стеснения и игриво и надеется на безнаказанность“. Хотя ссылки нет, но, повидному, и Орб. имеет в виду стих Шоты, но не 1059,2 [1081,2], где речь о зангрывании женщины, а 86, где მოლიზლარისად лексикограф, повидному отнес к рабу, иначе в применении к витязю — Тариелу как можно говорить о нахальстве или развязности со старшим, когда речь об отношении витязя (ყმა) к рабу (მონა 87,1), к нему подосланному. Карначавили толкует различно в стихе о женщине ლიზლობა „ласки“ (ალერსი, მოფერება), а в стихе о незнакомом витязе — „шутник“ (მოხუმარი). Аб молчит про მოლიზლარი, а ლიზლობა в 1059,2 [1081], т. е. в стихе о женщине (у него 1012,2) толкует „коварное ласканье“, ლაქუცი, ცბიერი ალერსი, ფერება.

ლი-ზლი это диалектизм, у Шоты, очевидно, месхский, а в месхском это переживание сванского ლი-ზლი или ლი-ძლი, что правда в сванском значит „мочить“, но как и его эквивалент в других наречьях сванского языка ლი-ძრე *мочить* в форме ლი ძრი значит *жалеть, быть милостивым*, т. е. как в грузинском წყალი *вода* и წყალობა *милость, მოწყალე მილოტივყი* на основе такого понимания ლიზლი быть милостивым, жалеть, сострадать и в стихе о женщине — გილიზლებს будет означать „проявит к тебе сострадание“ и в этом смысле, если хотите, „охлаждает“, а в нашем четверостишии —

არ კურეტიო მოლიზლარისად, что собственно надо понять прозаически так — არ მოლიზლარისად კურეტიო „не милостиво смотрящего“, „сурово смотрящего“.

ჰგია] ჰგეის

89 [89], ღბ 80, აბ 55 (87 и 82 [sic! 88] Spurius)

სხუაგან ჰქრის მისი გონება, მისმან თავისა წონამან!
ესე მეფისა ბრძანება ერთხელ კულავ ჰკადრა მონამან.
არცა დაადლო ტირილი, არცა რა გააგონა მან, — და
არცა გახლიჩნა ბაგეთათ თავი ვარდისა კონამან.

- 1 ჰქრის] კნის A6, K6
 2 კვლა A6
 3 გაუგონა K6
 4 ბაგეთათ] ბაგენი K6

4 ბაგეთათ] Это тв. мн. числа, ср. 159,2 [160,21]
 ახლიჩნა?

90 [90], K6 81, A6 56

რა პასუხი არა გასცა, მონა გარე შემობრუნდა,
 როსტენს ჰკადრა: „შემიტყვია, იმას თქუენი არა უნდა“.
 თვალნი მზეებრ გამირეტდებ, გული მეტად შემიძრწუნდა,—
 ვერ ვასმინე საუბარი, მით დავყოვნე ხანი მუნ, და.

- 2 როსტანს A6
 4 и A6 „მუნდა“!

მუნ, და] см. Ол. стр. 65.

91—95 у меня не выписаны, в них сомнения возбуждают
 строфы 91-я и особенно 92-я.

96 [96], K6 87, A6 62

შესხდეს მეფე და ავთანდილ მის ყმისა მისაწეველად:
 იგი (ტარიელ) ლალი და უკადრი მივა ტანისა მრხვეველად,
 ტაიჭი მიუგს მერანსა, მიეფინების მზე ველად, —და
 შეიგნა მისვლა მეფისა მისად უკანა მღეველად.

- 1 შესხდენ K4
 3 მიუგს A6, [K6]
 4 მისულა K6

2 ლ ა ლ ი здесь самоволавольный? [sic!]

უკადრი недоступным

3 მიუგს литер. мѣтѣс вѣльг. в.м. მიუგავს.

მერანი] мерци (? монгольск.) (нем. Mähre) крещенный же-
 ренец [к] холощенный.

97 [97], K6 88, A6 63

რბ ცნა, მეფე მოვიდაო, ჰკრა მათრავი მისსა ცხენსა,
 მასსა წამსა დაიკარგა, არ უნახავს თვალსა ჩვენსა:
 ჰგვანდა ქუესკენელს ჩაძრომილსა ანუ ზეცად ანაფრენსა*.—და
 ეძებდეს და ვერ ჰპოვებდეს კუალსა მისგან წანარბენსა.

* [ამ სტრიქონს აშიაზე მიწერილი აქვს: ср.]

- 1 სენა Ky
 2 მასვე A6, K6, [Ky]
 3 გუანდა K6

99 [99, K₆ 90, A₆ 65] (98 Spurius)

ბრძანა: „ღმერთსა მოეწყინა აქანამდის ჩემი შვება.
 ამად მიყო სიამისა სიმწართა დანალვლება:
 სიკუდილამდის დამაწყულულა, ვერვის ძალუძს განკურ-
 ნება. — და.
 მასვე მადლი! ესე იყო წადილი და მისი ნება“.

от Иов.

4 მას ვემადლი K6, Ky

100 [100], K₆ 91, A₆ 66

ესე თქუა და შემობრუნდა, დაღრეჯილი წამოვიდა,
 არცალა ჰყრა ასპარეზსა, ვამი ვამსა მოურთვიდა.
 ყველაჟი მოიშალა, სადაცა ვინ მგეცთა სრვიდა. — და.
 ზოგთა თქუეს, თუ „მართალია!“ ზოგი ღმერთო უზრახვიდა

1 ჰსრვიდა Ky

الله

4 „ღმერთო“ A6, K6

1 ღ რ ე ჯ ა морщиться, хмуриться
 გრძ || *გნძ в ბღნეჯა морщиться, хмуриться, гримасничать
 ძ || კ. ძ

ბღნეძა морщиться, хмуриться, гримасничать.

გნძ || გრძ:

ღრძღლი десна, но также: коренной зуб. კრძ-სღ გლათა.
 грызть

კსკჩბ kəsk-it

ქსასჩბ შაგ—ფ

Огорченный, сжигаемый огнем.

св. ღჯრჩ თრ раскаленный уголь, ხღ, მ ღჯრჩ.

1 დაღრეჯილი (также თღ,ღ)

დაღრეჯილობა 102,1 დაღრეჯა 103,2; 104,4; 107,1
 სრ. კმუნვა 105,3; 104 ,4[sic! 107,4. რედ].

სეცდა

ღრეჯა, დაღრეჯა морщиться покрывать лицо складками,
 нахмуриться

ღრეჯა скрежет зубов (ღრაქუნი), склнить зубы

კრძსღ

ღრეჭია [ზუბოსკალ, но и разиния].

* kṛi, но в арм. կրծել грызть.

Основное значение—

от зуба, а затем переходное — гримаса (скрежет зубов, скалененце, гримаса, нахмуриться?).

2 ვამი ვამსა] ვამი ვმ. ვაჲ მე გოჲ მნე

483,2 [499,3]:

ასმათ ვამი გაამრავლნა, ცრემლმან მისმან ქვანი ხვრიტნა.

Однако 92,4: ერთხელ ესე თქუა „ვამე“-ო, სხუად არას მოუბარია.

ვა-მი] ჲ. მე, მ. მა, только в сванском звучит ми. Значит эта форма — ვამი, вклад сванских переживаний месхского говора.

101 [101], Kṛ 911¹, Aḡ 66¹ (Spurius?)

მეფე საწოლს შემოვიდა სვედიანი, დაღრეჯილი:

მისგან კიდე არვინ შეჰყვა, ავთანდილ უჩნს ვითა შვილი.

ყველაკი გაიყარა, ჯალაბი სჩანს არ დაჯრილი. —და

გაბედითდა სიხარული, ჩაღანა და ჩანგი ტკბილი.

2 შეყუა Kḡ; უჩს Kḡ

1) Предпосылание местоимением дополнения+

2) Определительное предложение без относительного местоимения:

101,2 მისგან კიდე არვინ შეჰყვა, ავთანდილ უჩნს ვითა შვილი

ავთანდილის კიდე არვინ შეყვა, (რომელი) უჩნს [ვითა შვილი.

[? მისგან კიდე არვინ შეჰყვა ავთანდილის $\frac{\text{ის}}{\text{უჩნს}}$? ვითა შვილი]

102 [102], Kṛ 92, Aḡ 67

თინათინს ესმა მამისა ეგეთი დაღრეჯილობა,

ადგა და კარსა მივიდა, ჰქონდა მზისაცა ცილობა.

მოლარე იკმო, უბრძანა: „ძილია თუ ლუიძილობა?“ —და

მან მოახსენა: „დაღრეჯით ზის, სჭირს-ო ფერ-შეცვლილობა“

1 ~ ეგეთი მამისა A6, K6

4 კირსო K6

Определительное предложение без относительного местоимения (см. еще до 101-го):

თინათინ --

102,2

ადგა და კარსა მივიდა, (იგი, რომელსა) ჰქონდა მზისაცა ცილობა.

106,1-2

თინათინ ადგა, მივიდა, მიჰყვა მამისა ნებასა, (იგი, რომელსა) უგაეს პირისა სინათლე მთვარისა მოვანებასა.

103 [103], K6 93, A6 68

ერთიდა ახლავს ავთანდილ, წინაშე უზის ხკამითა, უცხო ყმა ვინმე უნახავს, ასრე დაღრეჯით ამით ა. თინათინ ჰბრძანა: „აწ წავალ, შესვლა არ ჩემგან ჟამით ა, — და მიკითხოს, ჰკადრე: იყო თქო აქა ერთისა წამითა“.

1 ერთაი K6

2 ამითა A6, ა მითა K6, [K4]

3 ბრძანა A6

4 ერთითა A6

Предпосылание отрицания:

Раньше —

103,3

აწ წავალ: შესვლა არ ჩემგან ჟამით ა
ვმ. არ ა (არის) ჩემგან შესვლა ჟამით.

110,3

არ კაცურად გარდამკოცნა.
ვმ. კაცურად არ გარდამკოცნა.
ერთიდა (если не ერთაი)]-ლა სრ. სი. -ლალ.

104 [104], K6 94, A6 69

ხანი გამოჰდა, იკითხა: „ნეტარ რასა იქმს ქალი“-ო, ჩემი ლხინი და ჯავარი, ჩემი სოფლისა წყალიო?“ მოლარე ჰკადრებს: „მოვიდა აწალა თერ-ნამკრთალი-ო, — და დაღრეჯით გცნა და მობრუნდა წინაშე-მომავალი“-ო..

1 იქს A6, K6

3 კადრებს K6

Обстоятельства без союзов:

- 104,1 (ოდეს) ხანი გამობდა, იკითხა...
- 2 ჯავარი
- 3 სოფლისა წყალი

ВУЛЬГ.
აწალა.

106 [106], К6 96, А6 71 (105 Spur.)

თინათინ ადგა, მოვიდა, მოჰყვა მამისა ნებასა,
უგავს პირისა სინათლე მთვარისა მოვანებასა.
მამამან გვერდსა დაისვა, აკოცა ნებანებასა,
უბრძანა: „მახლავ რად არა, მელი მე მოყვანებასა“.

—და

3 გვერცა А6

4 მახლავ| მოხვალ А6; მელი მე| რად მელი К6

2 მოვანებასა

3 ნება ნებასა вволю или постепенно.

4 მახლავ || გვერდსა ჩემსა ხარ (ср. 3: გვერდსა დაისვა).

Перемещение отрицания и на 2-е место:

106,4 უბრძანა: მახლავ რად არა?.. вм. „რად არა მახლავ“.

107 [107], К6 97, А6 72

ქალმან ჰკადრა: „ველმწიფეო, დაღრეჯილსა ვინცა გცნობდეს,
ვინმცა განახა კადნიერად, რაზომ გინდა ამაყობდეს?
თქუენი აგრე დაღრეჯანი მნათობთაცა დაამყობდეს,
კაცმან საქმე მოაგვაროს, ვეჰვე, კმუნვასა ესე სჯობდეს“.

—და

4 მოიგვაროს А6, К6, [К4]

3 მნათობთაცა დაამყობდეს могли бы повергнуть и светила (нищ светлой стороны).

108 [108], К6 98, А6 73

უბრძანა: „შვილო, რაზომცა მკირს საქმე საევაგლახია,
შენი ჭურეტა და სიცოცხლე ლხინადე დამისახია:
მომაქარვები სევდისა მართ ვითა მუფუარახია:

—და

ვეჰვე, რა სცნა, შენცა მამართლო ჩემი სულთქუმა და ახია“

3 მომქარვებელი К6

4 სულთქმა А6, К6, К4

3 სევედა] и ниже 113,4 არაბ.^{سودا}

მუფარახი] مُفْرَحٌ веселящий, в *лидац.* medicamenti genus,
quod [... ...] corporis memri carroburat (Vull.) см. леч-
ебн. груз.

4 [ახი-ა]

109 [109], № 99, А6 74

უცხოლა და (|| ?) საკუირველსა ყმასა რასმე გარდვეკიდე,
მისმან შუქმან განანათლა სამყარო და გმელთა კიდე.
რა უმძიმდა, არ ვიცოდი, ან ტიროდა ვისთვის, კიდე. — და
ჩემად ნახვად არ მოვიდა, გავგულისდი, წავეკიდე.

3 სტიროდა К4

2 გმელთა კიდე] ქუეყანისა კიდენი или ცის კიდენი это.
(И у Шоты: ГГ5, I — ცისა კიდეთა).

სამყარო და გმელთა კიდე небесную твердь и землный мир)
букв. края суш)

4 გავგულისდი || წავეკიდე или წავეკიდე-გავეკიდე
Пропуск при первом понимании не должен смущать.

110[110], № 110, А6 75

„მე რა მნახა, ცხენსა შეჯდა, თვალთა ცრემლნი მოიგოცნა
შესაპყრობლად შეუზახენ სპანი,—სრულად დამიგოცნა,
ვითა ეშმა დამეკარგა, არ კაცურად გარდამგოცნა, — და
ჯერდცა ესე არა ვიცი, ცხადი იყო თუ მეოცნა.

1 შესჯდა К4; ცრემლი К4

2 სპანი А6, К6, К4

4 ჯერდცა А6

3 ეშმა || ეშმაკ

4 ცხადი см. მეოცნა]ო-ცნ- || უ-ცნი

111 [111], № 101, А6 76

ტკბილნი მისნი წყალობანი ბოლოდ ასრე გამემწარნეს,
დამავიწყდა, რაცა დღენი მზიარულსა წამეარნეს.
ყოვლმან პირმან ვაგლახ მიყოს, ველარამან მინეტარნეს: — და
სადამღისცა დღენი მესხნეს, ველარამან გამახარნეს!“

112 [112], K6 102, A6 77

ქალმან ჰკადრა: „მოგახსენებ მე სიტყუასა დანაყბელსა:
ჰე შეფეო! რად ემდურვი ანუ ლმერთსა ანუ ბელსა?
რად დასწამებ სიმწარესა ყოველთათვის ტკბილად მხედსა? — და
ბოროტიმცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა!“

Книга Иова —

Иоанна златоуста к —

112,4 [113,4]

„ბოროტიმცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა“.

113* [A 169], K6 103¹, AB 74¹

„თუ ყოფილა იგი მოყმე ჯორციელი, კმელთა მველად,
მას ნახვიდა სხუაცა ვინმე, გამოჩნდების მასწავლელად:
თუარემ ეშმა გჩვენებია, ლხინთა შენთა შეცამშლელად,
სევდისაგან მოიცალე, რად შექმნილხარ მოუღბენლად“.

4 მოუტლელად A6, K6

3 შე-ცა—მშლელად

ср. 1316,1 [1340,1]

XII, стр. XLI)
წიგნი და კიდე რიღისა იცნა და გა-ცა-შალა მან (ср. TP,

4 სევდისაგან см. 103,3

114 [114], K6 103, A6 78

„მე ამას ვარჩევ: მეფე ხარ, მეფეთა ზედან მფლობელი,
შორს არის თქუენი საზღვარი, ბრძანება-მიუთხრობელი,
გაჰგზავნე კაცი ყოველგან მისთა ამბავთა მცნობელი — და
ადრე სცნობთ, არის იგი ყმა შობილნი, თუ შობილი“.

2 საშღვარი K4, სამძღვარი 46, სამზღვარი A6 [K6].

3 გაგზავნე 46, A6.

4 მცნობთ 46

3 ვ ა რ ჩ ე ვ] выбираю (для руководства, для действия, со-
вета и т. п.).

115 [115], K6 104, A6 79 (Spurius?)

მოასხნეს კაცნი, გაგზავნეს ოთხთავე ცისა-კიდეთა,
უბრძანეს: „წადით, პატიჟთა თავიშცა რად დარიდეთა?“

* [ეს სტროფი 1957 წლის გამოცემაში არ არის]

მოპნახეთ, სძებნეთ იგი ყმა, სხუად ნურად, მოიცილიდეთა,
მისწერეთ წიგნი, სადაცა ვერ მისწვდეთ, ვერ მიხვიდეთა.

1 გაჰგზავნეს 46, K4

3. მონახეთ A6, K6, 46; ძებნეთ A6, K6, ჰსძებნეთ 46

1 ოთხნი ცის კიდენი]

ზღუის კიდე 1006,1 [1029].

ტეერისა რასმე კიდესა 415,1 [430].

ნაპირი წყლისა კიდისა 183,4 [184].

ყოვლთა მინდორთა კიდითა 74,4 [74].

კიდე რილისა 1316,1 [1340].

ср. *տիხկերք*

ქუეყანისა კიდენი

Вульг. 2 წადით] древнелит. წარვედით, поздн. წარხვედით
арменизм

2 პატიეთა ვულг. или древнелит. ? арм. *պատիտ* наказание,
но у Шоты из говора живого. ср. груз нар. პატიჯი > პაიჯი,
დაპატიჯა > დაპაიჯა

п. *آش* равно *آش* или *آش* воздеяние за добро (> бла-
годдеяние) или зло (> наказание)

- ა ვულг. или архаизм -თა вმ. — თ:

2 დარიდეთა

3 მოიცილიდეთა

4 მიხვიდეთა

Арм.

из живой речи ? литер.

პატიეი 115,2 *պատիտ*

4 წიგნი письмо.

14 или 15 четверост.

Один пункт по языку, вообще и он и другие по намеч.
рубрикам сб историко-геогич. интересн. . .

Одни и пр. историко-лит. (если до конца доберемся). Во-
обще мелкие языково-стилистич. факты.

116 [116], K6 105, A6 80

კაცნი წავიდეს, იარეს მათ ერთი წელიწადია.

მონახეს, ძებნეს იგი ყმა, იკითხეს კულა და კულა, დია:

ვერცა თუ ნახეს მნახველი ლუთისაგან დანაბადია,
ცულად მაშვრალნი მოვიდეს, მათსავე გულსა ზადია.

2 მოჰნახეს Кч; სძებნეს Кч, ჰსძებნეს Чб; კვლავ Чб, Кч, კულავ Кб
3 ვერცა თუ ნახეს| ვერც ნახეს მისი Кб; ღმრთისაგან Чб, [Кб]

Вульг.: 1. წავიდეს

2 იარეს მათ] книжн. მოვლეს, впрочем იარეს не „прошли-они“, „заставили себя пройти нечто“.

რ-ებ-ა-ა: ვ-არებ я вожу, букв. я заставляю ходить, ვ-ი-არები я заставляю ходить себя (> я занят хождением || я хожу и т. п.), ვ-ი-არე я прошел, проходил, букв. заставил себя (одного) ходить, ვ-ი-არე-ნი-თ мы прошли, проходили, букв. мы заставили себя (многих) ходить. ср. 117,1: ჩუენ კმელნი მოვიარენით мы прошли (заставили себя пройти) сушу.

2 დია < დია-ლ (დია ღმერთო)

والله

3. ვერცა თუ]

ლუთისაგან[(ღმრთისაგან Чб книжн.)

დანაბადი-ა]

4 ცულად] тщетно.

ზადი ნორკ (г. ბიწი) пятно, недостаток (ср. еще Прокла и т. п.)

ср. 1468,4 [1492]

თავსა მისსა უკეთესსა უზადო ჰყოფს, არ აზადებს.

, 117 [117], Кб 106, Аб 81

მონათა ჰკადრეს: „მეფეო, ჩუენ კმელნი მოვიარენით,

მაგრა ვერ ვპოვეთ იგი ყმა, მით ვერა გავიხარენით:

მისსა მნახველსა სულდგმულსა კაცსა ვერ შევეყარენით — და ჩუენ ვერა გარგეთ, საქმენი სხუანი რამ მოიგვარენით.

1 კადრეს Кб

3 მისსა| მისა Чб; მნახვესა Чб, Кб

4 ვერას გარგებთ Кб

Арх. (книж. или диа.): .

1 მოვიარენით (კმელნი? ჩუენნი თავნი)

2 გავიხარენით

3 შევეყარენით

4 მოიგვარენით (საქმენი)

რულგ. 2 მაგრა] დრ.-ა: არამედ.
3 სულდგმული] სვ. ქვინლგემ.
შევეყარენით] შეყრა: древиел.-შ.

118 [118], К6 107, А6 82

მეფე ბრძანებს: „მართალ იყო ასული და ჩემი ძეო,
ენახე რამე ეშმაკისა სიცუდე და სიბილწეო,
ჩემდა მტერად წამოსული, გარდმოჭრილი ზეცით ზეო — და
გამიშვია შეჭირვება, (?) არა მგამა ყოლა მეო.“

1 ჰბრძანებს Ч6, [К4]

3 ჩემად А6, К6

1 და ჩემი ძეო] ჩემთვის ძეო.

арх.: 3 ჩემდა] რულგ. ჩემად

2 арм. (или нар.): სიბილწეო

რულგ.: მეფე (1), რამე (2) ვმ. რამე?

3 წამოსული, если бы даже წარ-მო-სრული, всетаки რულგ-
გარიზმ, ишо др.-кн. წარ-მოვლილი (<* — მოჭვლილი)
გარდმოჭრილი — ზეო ვმ. ზე გარდმოჭრილი.

4 ყოლა (<ყოვლად) ср. ქულ-ა ვმ. ქულ - $\frac{ჰვ}{ად}$

არა მგამა ყოლა მეო

(где-то оъяснено еще мнои?)

Каричашвили указывает (стр. 269, примеч. 48), что по толкованию Теймураза и Чудинова мгама значит „მენალღღება“, „დაესღღე“, „забочусь“, „гонюсь за чем л[ინი]“ в смысле „обращаю на что либо внимание“.

„И действительно“, заключает К[аричашвили], „фраза (Ишоты) значит, „я несколько не забочусь, мне все равно“ („მე სრულღღებით არ მენალღღება, მე სულ არ დაესღღეო“).

Таково же понимание Абуладзе (стр. 212), который при этом ссылается на гваგва и здесь (стр. 205), сопоставляет с мгама как гваგва 1203, 3 [?] = „მენალღღება, так გვაგვა 448,4 გვენალღღება“.

[მა-გვა] გავვა, [აგვა], გვაგვა, [გავვა], [აგვა].

Оставим пока этот глагол, с которым мгама трудно отождествить по формальным причинам:

ср. მა- и მ-, основа -გვა и -გამა,
Хотя объяснение это до Чур. и даже Теймураза дано
еще Орб.: „გამა მეზრუნება“.

? gav-<sgav <sgam <gam
sqwam—qwm

გამს] მ.გამს

გამ-ა || გამ-ს | გაე-ს

Подобие от

გამიშვია შეჭირვება, არა მგამა ყოლა მეო

Бросаю тоску, не беспокоюсь я вовсе [или наплевать мне,
все мне равно] на самом деле:

покидаю тоску, она совершенно не подобает мне.

119 [119], Кб 108, Аб 83

ესე თქუა და სიხარულით თამაშობა აღიდადა,

მგოსანი და მუშაითი უკმეს, პოვეს რაცა სადა,

და გასცა საბოძვარი, ყველა დარბაზს შემოხადა —და

მისი მსგავსი სიუხვითა ღმერთმან სხუამცა რა დაბადა?

1 სთქვა Кч

2 ჰ|პ|ოვეს Кч, Аб

3 შემოჯადა Аб

4 მგზავსი Кч [! მზავსი], Кб

Парсизмы:

თამაშობა (1)

დარბაზი (3)

арм. მგოსანი *գոսոսն*

მუშაითი Сулх. „საბელზე მოთამაშე კაცი“

И все чем Аб с указ. на араб.

Vull.: „شعبده“ или شعوذة ср. арб. شعوذة praestigiae“, фокус

фокусы شعيدي или شعيدي фокусник.

Freytagii: شعوذة manuum agilitas, qua spectantium oculis
res quaedam alia videtur, quam re vera est, praestigiatoris ars
(Faschenspieler Kunst) Kam. (Neque apud Arabes campestris
usitata, nec vere Arabica vox videtur; sed ex Persica in Arabi-
cam linguam translata) Zpraestigiator.

’شعوذة’ mиша. wid—>mnuaid (r-მ)-მუშაითი.

Между 119 и 120 пропуск или перерыв?

В 120 образчик отсутствия союзов.

120 [120], К^ნ 109, А^ნ 84

ავთანდილ ჯდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი,
იმღერდა და იხარებდა, წინა ედგა ერთი ჩანგი,
შემოვიდა მას წინაშე თინათინის მონა ზანგი — და
მოახსენა: „გიბრძანებს“-ო „ტანი ალვა, პირი მანგი“.

1 ჰსჯდა Чн, სჯდა Кч

პერანგი] پراھين

იმღერდა და იხარებდა) „веселился и играл“

წინა ედგა ერთი ჩანგი

ჩანგი

3 შემოვიდა მას წინაშე

4 ტანი ალვა] см.

მანგი] مانگ لۇنا.

[māonhō]

ср. гилыанское maunghe (зенд. maogho) *луна*, Chodzko-Spoc. of the popul. poetry of Persia, стр. 456.

3 ზანგი] Ода XII, 12:

ენახე ინდონი,
ვითა რინდონი,
რომე ჩნდეს ზანგნი
ალაღებულად

Я увидел индийских стрел-
ков (черные ресницы), точно
опьяненных, казалось это
гордо выступившие в поход
араны.

121 [121], К^ნ 110, А^ნ 85

ავთანდილს მიხუდა მოსმენა საქმისა სანატრელისა,
ადგა და კაბა ჩაიცვა, მჯობი ყოვლისა ჭრელისა.
უხარის შეყრა ვარდისა*, არ ერთგან შეუყრელისა — და
ამოა ჭურეტი ტურფისა, სიახლე საყვარელისა.

122 [122], К^ნ 111, А^ნ 86

ავთანდილ ლალი უკადრი მივა, არვისგან რცხვენოდა,
მას ნახავს, ვისთა ვამთავან ცრემლი მრავლჯერ სდენოდა,

* ვარდისა

იგი უებრო ქუშად ჯდა, ელვისა მსგავსად შეენოდა — და
მთვარესა მისთა შუქთაგან უკუნი გარდაჰფენოდა.

1 ჰრცხენოდა K4

3 მგზავსად K6

4 გარდაფენოდა [K6]

4 უკუნი о мрак] Ол. I, 25; უკუნთა მთენი

„IX, 2: ერმი რა გნახა, [ერმიმ? или
მსწრაფლ დაიზახნა ერმი, რა გნახა,
შენგან უკუნმან [დაიზახა]? დაისახა.
კარის ლებანი.

„XI, 11—12: ამან ეტლითა, [თამარ
მზის საკურეტლითა,
მთვარესა ლები
ამატა ლებად.

მან ახოვანმან [დავით
მძლედ სახოვანმან,
ჰელყო ისლამთა
ცეცხლისა ღებად.

„XII, 5: ვინ გჯობს ბედითა?
რად აბედითა
მზე შენმან შუქმან
დამეტებულად?

123 [123], K6 112, A6 87

გაძრცვილსა ტანსა ემოსნეს ყარყუმნი უსაპირონი,
ებურნეს მოშლით რიდენი, ფასის თქუმად გასაპირონი,
ჰშვენოდეს შაენი წამწამნი გულისა გასაგმირონი — და
მას თეთრსა ყელსა ეხვივნეს გრძლად თმანი არ უჭშირონი.

1 გაძრცვილსა K6

2 ფასისა თქუმად საპირონი A6

3 შვენოდეს [A6]

4 უჭშირონი K6 (!) K4

1 გაძრცვილსა ტანსა] გაძრცვილი обходят молчанием K4,
да и A6, который однако неясен на стр. 206 под гаწლობილი,
где стих 897,4 (у A6)=942,4 по A6 [?]

[ა] კალმად გიკვეთ გაწლობილსა ტანსა წვრილსა ვითა თმასა ႠႬ (920):

კ[ალმად] გ[იკვეთ] გ[აწლობილსა] ტ[ანსა] ჩემსა ვით ლერწამ-
აა у меня (ГР, XII стр. 28) წვრილსა ვით ლელწამსა
когда

[ბ] კალმად გიკვეთ გაწყობილსა ტანსა წურილსა ვითა ნასა

გაძრცვილი не от ძრცვა (ძარცვა) грабить, оголять, а ძრწვა
в связи с ძრწოლა трепетание, ჭურწა ковыль.

ძერწ- || ლერწ-ი || ლერწ-ი

т. е. на трепещущем как тростник или тонком как тростник теле.

გაცრცვილი ႠႬ (იხლ.) გალეული, გამხდარი.

арх.: ემოსნეს (ყარყუმნი), ებურნეს (რიდენი), ეხვიენეს (თმანი).

1 უსაპირო], но и: გასაპირო (ср. однако саპиრო), გა-
საგამირო (ср. сагамиро) месхский говор.

ყარყუმნი] „თეთრი ბეწვეული“ Ⴀყ

რუთაველიზმ: არ უხშირონი] „не печастые“, не не-густые“
(волосы), т. е. очень густые, роскошные“¹

თეთრი ქრცვინი ან ტყავი მისი ႠႬ, еще раньше ႠႬ¹: „гор-
ностаи“, а потом ႠႬ²: „თეთრი ქრცვინა, горностаи. ვეფხ. 123“.

„ (არაბ.-სპარს. ყაყუმ) — ცხოველია ქურქ-ბეწვიანი, ამ ცხოვე-
ლის ქურქი; თეთრ-ბეწვეული“.

Орб.: „თეთრბეწვი ქრცვინსავით“ с белой шерстью, как
gr¹ vin“.

ႠႬ¹: „ქრცუნა, ქრცუნი горностаи, лисица“, а под ქრცვინი
(Лев. 11,10) [четвероногое животное].

Лев. 11,10 ничего подобного в наличном М (-О?) тексте
Библии, но есть Лев. 11,29: „ქურცვინი, თავგი და ხუტკი რლ

* დედანში 214-ე გვერდზე ამოწერილია ებრაული სიტყვები და მოცემუ-
ლია მათი განმარტებანი.

არს ვმელსა ზა“ читай—О именно ქურციბი „ქურციბი (> ქრცუ-
ბი > ქრცვიბი || ქრცვიბი), თავგ და...

qurḫ in (qurḫin) Арм. паличи. текст *աքիւ և մուկն և փիփնան
յուփին* a-qis *ласка*, но aqis позднее слово.

Кто из специалистов был на докторском диспуте Н. Г. Адопца, тот может помнить выясненное мною фактически положение, что a-qis южно-армянское слово, հայկ.сое, а север-
но-армянский его эквивалент *կրճին* vərḫin, сохраненное древ-
не-грузинскими памятниками в двух видах:

1) ვრციბი vḫin-ი Физиолог, XXIV, 2 et pass. II

2) ქურციბი qurḫ in-ი.

И оба слова означают „ласку“.

Ч^б ближе к действительности, когда—

„ქრცვიბი, ქრცუბი, გ. ცხოველი დედალოსი, лисица, норка;
ბუნ. ლ. ლევიტ. 11—29“.

Но, во всяком случае, ქურციბი нельзя отождествлять с
ყარყუმი.

1) ყარყუმი в древнегрузинской поэзии встречается в двух
значениях, как разъяснено в исследовании об Одах, стр. 104
[Од.,]:

географический термин:

ა) XIII, 44 ყარყუმს, და ჰარანს, (ა იე და არამს)

მით ზედა არანს

როსტომ ებრძოლა

თვით შეძლებულად.

ბ) [Spur.?] Рустав. по Чб 452,3 (Кч—Аб) Spur.: Кб.

ინდოეთს ციხე მალალი, ყარყუმსა¹ მთა და ბარობა

О местоположении этого города нового ничего не могу
сказать, но возможно бы по названию города и название ма-
терии (ср. Кашмир), так что про следующее нас интересующее
слово я бы сейчас не считал бы необходимым говорить: „Оно
едва ли имеет что либо общее с нашим, по всей видимости,
географическим термином“.

¹ ყარყუმს Кб (402').

2) უარყუმი *karqum*-ი если значит *горностай* в нашем стихе, то, конечно, это с наростом *г* перед вторым *к* — *агаб*. *قاقم .kaqim >*kaqim >karqum*] (Dozy, Dictionnaire détailler des noms des vêtements chez les arabes, Amsterdam, 1845, стр. 359, с)

Но, быть, может, *г* в нашем *karqim*'е не фонетический нарост, тогда надо, во-первых, вспомнить, что „персидские лексикографы цитируют *قرقومی* (см. у Vullers'a) паравне с *قرقوبی* в значении „рода одежды, который ткнут в Иране и Аравии“. Собственно это материя, изготовлявшаяся в городе *قرقوب* (*De Goeje Bibliotheca geographorum arabicorum* IV, стр. 323).“

Но возможно и то, что прославленная какая либо тонкая материя изготовлялась и в том городе (?), который у олописца (и Руст. Spur.) известен под названием *უარყუმი*.

3 *გასაგმირობი* TP, XII, стр. 41 от *გაგმერა*, но все-таки думается от *გმირი*.

124 [124], Кб 113, Аб 88

დაღრეჯით იყო მჯდომარე ძოწეულითა რიდიითა,
ავთანდილს უთხრა დაჯდომა წყნარად, ცნობითა მშეიდიითა.
მონამან სელნი დაუდგნა, დაჯდა კრძალვით და რიდიითა — და
პირის-პირ პირსა უქუურეტდა, სავსე ლხინითა დიდიითა.

3 დასჯდა *Кч*

4 *სავსე ლხინითა დიდიითა* — полный великой (внутренней) утехи.

Четверостишие, очень кстати попадающееся нам при нашем очередном чтении в настоящий момент, когда мы еще под свежим впечатлением того бурно-страстного грузинского поэта, который пытался нам создать Бальмонт, быть может, и

126 [127], K6 115, A6 90

ქალმან უთხრა საუბარი კეკლუც-სიტყუა, არ დუხჭირად.
იტყუის: „თუმცა აქანამდის ჩემგან შორს ხარ დანამჭირად,
მიკუირს, მოგხუდა წამის-ყოფად საქმე ჩემგან საექვი რად,
მაგრამ გითხრობ პირველ ხვალმე, სენი მე მჭირს რაცა
ჭირად“.

3. საექვი რად] სახე ჭირად A6 [I K6].

1 კეკლუც-სიტყუა || არ დუხჭირად

კეკლუცი

კე-კელ-ა

3 საექვი რად]

4 ხვალმე < ხოლმე

127 [128], K6 116, A6 91

გახსოვს, ოდეს შენ და როსტენს მინდორს მჭეცი დაგეგოცა
ყმა გენახა უცხო ვინმე, რომე ცრემლი მოეგოცა.

მასუკანით გონებამან მისმან ასრე დამამგოცა,
შენ გენუკვი მონახვასა, კილით კიდე მოლახო ცა.

ჭ (?)

3 ასე Ky

4 მოლაჯო A6, [K6]

4 მოლახოცა (BM. მიწა)

cp. ცის კიღენი BM. ქვეყანისა კიღენი

129 [130], K6 118, A6 93

ასრე გითხრა სამსახური ჩემი გმართებს ამაღ ორად:
პირველ ყმა ხარ, ჯორციელი არვინა გყავს შენად სწორად.
მერმე ჩემი მიჯნური ხარ, დასტურია, არ ნაქორად — და
წადი, იგი მოყმე სძებნე, ახლოს იყოს თუნდა შორად.

2 გყავს A6, გუყავს K6

4 ძებნე K6

2 ყმა II 4 მოყმე

3 ჩემი მიჯნური

დასტურია || არ ნაქორად

4 BY. A. B. G. წადი.

მოახსენა ყმამან: „მზეო, ვინ გიშერი აწამწამე,
სხუა პასუხი რამცა გკადრე ანუ რამცა შევიწამე?
მე სიკუდილსა მოველოდი, შენ სიცოცხლე გამიწამე, — და
ვითა მონა სამსახურად გაღანამცა წავე, წა მე.

3 მოველოდი აბ

4 განაღამცა კბ

1 ვინ გიშერი აწამწამე]

მელნად ვიხმარე გიშრის ტბა (здесь глаза агатовые)

Но специально о ресницах Тинатины Шота, мы уже знаем, говорит не только как о густых—

მას თინათინის შევენება ჰკლევდის წამწამთა ჯარისა (40,4),
но и как о черных:

ჰშვენოდის შავნი წამწამნი გულისა გასაგმირონი (123,3).

Во Вступительных строфах (6,4 = 5,4) „ресницы“ появляются в перечне подробностей, воспевать которые было общепринятой нормой для поэтов, и потому, ясно, Тамаре вкладывает Шота в уста веление себе воспеть ее с упоминанием о них, о ресницах:

მიბრძანეს მათდა საქებრად თქმა (?) ლექსებისა ტკბილისა,
ქება წარბთა და წამწამთა, თმათა და ბაგე-კბილისა.

Это веление относится не к „Витязю в барсовой шкуре“, а к Одам.

В Одах и имеем воспевание действительно Тамары, в частности и ее ресниц:

Ода IX,8

წამწამთა ხრანი
ვისკენც ქვენ ცხრანი,
ცხრა ათას ექმენ
ბატირებანი.

В чью сторону ты склоня-
ла ресницы девять раз, двести
тысяч раз для того ты становилась
предметом слез (оплакан-
ной).

Одно обращение твоих
ресниц в чью либо
сторону становится
источником тысячи
терзаний и слез.

Достаточно раз склонить
твои ресницы в чью либо
сторону, чтоб он тысячу
раз рыдал.

Но и ресницы Тамары воспеваются ослищем как
черные:

1. Я в прошлый раз уже цитовал четверостишие (XII, 12).

ვნახე ინდონი,
ვითა რინდონი,
რომე სწნდეს ზანგი
აღალეზულად.

Я увидел (черных)
индейцев; {опьяненных
 } лукавых
казалось, это негры, гордо
выступившие в поход.

2. V, 51:

ვნახე რა სახე —
შამზნარისა ხე
ჰინდოთა ელვად ყონ
ნამუხთალეგად.

Когда я увидел лицо—
как черные индийцы
охраняли лукаво в поле
(стройное) дерево—

В другом месте (XII,8) ресницы Тамары названы прямо та-
ки „агатовыми кольями“ (გიშრისა სარნი)—

ვინ მელნის ტბებად
გთქვეს დასახებად,
გიშრისა სარნი
დანატრეზულად

Ты, кого образно уподобили
глазами озером чернильным,
у которых блаженствуют ага-
товые колья (ресницы).

(გულსა უგმიროს XII, 61,2)

Эти образные сравнения описца, т. е. Шоты, как уже
указано во Вступительных строфах, Шота из Рустава повторяет
и в поэме:

1) к V, 51: 1322,2 [1346]

ტარიელ შეკრთა: შეიძრა რაზმი ინდოთა ტომისა „Тариед
встрепенулся: двинулся полк (черного) индейского племени
(густые ресницы)

2) к XII,8.: 869,1 [889]

სადა ინდონი ბროლ-ვარდსა სარვენ გიშრისა სარითა
„Где черные индейцы как гишеровый частокол (ресницы)
разгораживают хрусталь (чело) и розы (лапиды)“.

2 ანუ რამცა შევიწამე]

3 შენ სიცოცხლე გამიწამე]

4 გაღანამცა] გა + ნა-მ-ცა + ლა > გაღანა-მ-ცა

конечно (< разве не?) გა-ნა < გარ-ნა

წავე, წა-, მე] см. о повторении предлогов.

134 [135], Кб 123. Аб 97

კულავცა ჰკადრა: „აჰა მზეო, რადგან ღმერთმან მზედ დაგბადა, მით გმორჩილობს ზეციერი მნათობია რაცა სადა.

მე რომ თქუენგან მოვისმინე წყალობანი, შედიდა. —ღა

ვარდი ჩემი არ დაჰქნების, შუქი შენი იეფად-ა“.

4 დაქნების Аб, დასჰქნების Кч.

1 აჰა მზე-ო] მზე обыкновенно символ женщины, а мѣсяцъ—мужчины. На это уже указано во Вступительных строфах [ГР, XII] и приведены стихи (не исчерпаны!), но я хотел бы указать еще на одно обстоятельство. Ни этого противопоставления, ни такого частого обращения героя и героини друг к другу как луны или месяца к солнцу, как в Витязе в барсовой шкурѣ, мы не замечаем нигде, не встречаем и в персидской литературе, хотя персидская символика, даже очень поздняя, знает изображение именно женщины солнцем (ср. герб персидский: мусульманское предание).

Во всяком случае, солнце—месяц это у Шоты из народной литературы, из переживаний сказаний о богах яфетических в народных сказках.

135 [136], Кб 123, Аб 98

კულა შეჰჳიციეს ერთმანერთსა, დააპირეს ესე პირი,

გასალღეს და გაამრავლეს საუბარი სიტყუა-ჳშირი,

გაადვილდა, აქანამდის გარდეგადა რაცა ჳირი, —ღა

თეთრთა კბილთა გამოჳრთების თეთრი ელვა ვითა ჳვირი.

1 კულავ Кб [! კულავ], Кч

4 ჳური Кб

2 გასალღეს]

„გასალღება, გამაგრება, გამჳარება სალივით“ 117.

„გასალღება, გამაგრება, გამტკიცება, დამტკიცება“ 114 s. v.

Аб глагола не упоминает, но сали приводит с неправильным указанием стихов с обычным его значением, 118² „გასალღე-ბა... окаменять, затвердеть, ვეფხ. 135“.

Но понятно, если გასალტდეს от სალტ-араб. سَلَطَ, откуда
прил. سَلِيطٌ острый, красноречивый, „desertus“, اسَلَطَ acerrimus
lingua *desertissimus*.

3 გაადვილდა] ადვილი не только *легкий*, но и *спо-*
койный, *мягкий*, a-dvyl < a-dvir || -dur || მ-დოვრე

ჟიჯრ duyr, ჟორხესან ჟურეკან
ср. მოულებნიან

4 თეთრი] бѣлый—თეთრთა კბილთა, блестящий, сия-
ющий — თეთრი ელვა

თეთ-რი от მცმ || მცმ < მცმ луна, месяц
თითფერი || თუთფერი медь, латун, месяц цветный.

ჭვირი] луч, яркий луч, пронизывающий луч

განსჭურია	[მზე?]
ჭურ-ეტა	მზერა

136 [137], К6 124, A6 99

ერთგან დასხდეს, ილალობეს, საუბარი ასად აგეს,

ბროლ-ბალახში შეხვეული და გიშერი ასადაგეს.

ყმა ეტყუის, თუ „შენთა მჭურეტთა თავი ხელი ა სად
აგეს! — და

ცეცხლთა მანდით მოდებულთა გული ჩემი ასადაგეს“.

3 თავი, კელი ასად აგეს К4 [! ხელი], К6!

1. ილალობეს] „ლალობა, თამამობა, ხუმრობა, გარ-
თობა“ К4.

На самом деле лалობობა от основы, также A6 под лალი
„ამაყი, მხიარულა“. Iagob 1) вв. lakob, resp lakb, от араб.

لَعِبٌ игра или от лалობა пожалуй غُلْ шутка, игра = лалობობა
есть в грузинском и лаყობობа.

889,1 [909] პირველ ამოდ ილალობეს (ა не ილალობდეს ინა,
если бы от غُل, то лалობდეს), მერმე მედგრად წაიკიდნეს.

от غُلْ шутка, игра

другое სიცილით лалობს 82,4

ამხანაგობდეს, лалობდეს 79,2

ვეზირი лалობს ენითა 59,4

4 ცეცხლთა მოდებულთა] ზეყო ისლამთა ცეცხლისა
დებად Ода XI, 112, 13—4.

137 [138], К6 125, А6 100

ყმა წავიდა, სიშორესა თუცა მისსა ვერა სძლებდა,
უკულმავე იხედვიდა, თვალთა რეტად აყოლებდა,
ბროლსა სეტყუს და ვარდსა აზრობს, ტანსა მჭევრსა ათრთო-
ლებდა. — და
გული ჰქონდა გულისა-თუის, სიყუარულსა ავალებდა,

1 ვერ გაძლებდა А6, К6

3 ბროლსა სეტყუს და ვარდსა აზრობს]

Ода V, 51: იცისკარებით:

იცი სკა რებით

შენთა ბროლ-ვარდთა

ზრო ნაფუნჩევად.

3 მჭევრსა строиным

139 [140], К6 126, А6 102

საწოლს დაწვა, ტირს, მტირალსა ცრემლიძნელად ეხოცების,
ვითა ვერხვი ქარისაგან ირხევის და იკეცების.
რა მილულნის, სიახლოვე საყუარლისა ეოცების, — და
შეჰკრთის, დიდი დაიზახის, მით პატიეი ეოცების

1 სტირს А6, К6 [sic! А6, К6—ტირს], [К4]

2 მიჰლულნის А6, მილულდის К6; სიახლევე А6, К6

4. პატიენი К6

3 მილულნის] от ლული || რული

140 [141], К6 127, А6 103

მოშორება საყუარლისა მას შეჰქმნოდა მისად ღაზოდ,
ცრემლსა ვითა მარგალიტსა ჰყრის ვარდისა დასანაზოდ.
რა გათენდა, შეეკაზმა მისთა მჭურეტთა სალამაზოდ, — და
ცხენსა შეჯდა, გაემართა, დარბაზს მივა სადარბაზოდ.

1 მოშორება А6, К6; შექმნოდა А6, К6 [შექნოდა]

2 ყრის К6

4 შესჯდა К4

[ითყ] || ღაზო < ღაზ

141 [142], R^ნ 128, A^ნ 104

ღარბაზს ეჯიბი შეგზაენა, მართ მისგან შენარონია,
შესთვალა: „გკადრებ, მეფეო, მე ესე გამიგონია:
ყოველი პირი მიწისა თქუენ კრმლითა დაგიმონია, — და
აწ თუ სჯობს, ესე ამბავი სცნან, რაცა გარემონია,
1 შეგზაენა K^ყ
3 ხმლითა K^ყ

142 [143], R^ნ 129, A^ნ 105

მე წავიდე, მოვიარო, ვილაშქრო და ვინაპირო,
თინათინის ჯელმწიფობა მტერთა თქუენტა გულსა ვგზირო
მორჩილ ქმნილნი გავახარო, ურჩი ყველა ავატირო, — და
ძღვენნი გკადრნე ზედა-ზედა, არ სალამი დაეაფირო!

3 ურჩი ყველა ავატირო]

ურჩთა კლვად მკოლი O^{ღა} VII, 17,1.
ურჩთა გვიგოდებს O^{ღა} XI, 10,1.

143 [144], R^ნ 130, A^ნ 106

მეფესა ეთქუა ამისი ღიადი მადრიელოება,
ებრძანა: „ლომო, არა გკირს შენ ომთა გამდრეკელობა,
აწ მაგა შენსა თათბირსა ჰგავსო შენივე ქველობა, — და
წა, მაგრა მომხუდეს, რალა ექმნა, თუ სიშორისა გრძელობა“

2 გარდუჯდულობა A^ნ, K⁶
4 მამხედეს A^ნ, მამხუდეს K⁶

144 [145], R^ნ 131, A^ნ 107

ყმა შევიდა, თაყუანი სცა, მადლი რამე მოახსენა:
„ჯელმწიფეო, მიკუირს, ქება რად იკადრეთ ჩემი თქუენა!
აწ ნუთუ კულავ სიშორისა ღმერთმან ბნელი გამითენა, — და
პირი თქუენი მხიარული მხიარულსა კულავ მიჩვენა!“

1 თაყუანის-სცა A^ნ; მოაქსენა A^ნ

3 კვლა A^ნ; ნუთუ კულავ სიშორისა] ნუთუმცა კულავ ნახვისა K^ნ [! ნა-
ხუისა]

145 [146], R^ნ 132, A^ნ 108

მეფე ყელსა მოეკიდა, გარდაკოცნა ვითა შეილი,
იხუა მათებრი არ ყოფილა არ გამზრდელი, არ გაზრდილი.

ყმა ადგა და წამოვიდა, მას დღე მათი უჩნს გაყრილი, — და
როსტან მისთუის აატირა გონიერი, გული ლბილი.

1 ყელსა] ქელსა K6; გარდაჰკოცნა A6, K4

4 როსტან [K6]

2 არ გამზრდელი არ გაზრდილი] არ-არ BM. არც
არც

4 გული ლბილი BM. გულ ლბილი.

146 [147], K6 133, A6 109

გამოემართა ავთანდილ, მოყმე მენე, ლაღად მავალი.

ოც დღე იარა, ლამესა დღე ზედა წაჰართო მრავალი.

იგია ლხინი სოფლისა, იგია ნივთი და ვალი, — და

არ მოსცილდების თინათინ მისი მას, ვისგან სწვაე ალი.

2 წართო A6, K6

4 მისცილდება K4; სწვაეს A6, K4. წუჯეს K6

3 ნივთი და ვალი] „აქ ნივთი ნიშნავს ძალას, ვალი —
შეწუხებას, წუხილს“ (K4, სტრ. 270, 57).

ვალი] ج و اءءءءءء.

147 [148], K6 134, A6 110

რა მოვიდა, სიხარული შიგან გაჯდა სამეფოსა,

მოვეგებნეს დიდებულნი, ძღვენსა სძლუნიდეს იეფოსა,

იგი პირ-მზე არ მოსცდების სიარულსა სასწრაფოსა, — და

მიხუდეს მყოფი მის წინაშე სიხარულსა საღაფოსა.

1 მივიდა A6, K6

4 მას წინაშე A6, K6, [K4]

148 [149], K6 135, A6 111

ქალაქი ჰქონდა მაგარი საზაროდ სანაპიროსა,

გარე კლდე იყო, გიამბობ ზღუდესა უქვეითკიროსა,

ყმამან მუნ დაყო სამი დღე ამოსა სანადიროსა, — და

გაზრდილი მისი შერმადინ დაისვა სავაზიროსა.

3 დაყო A6, K4

150 [151], K6 137, A6 113

უბრძანა: „აჰა, შერმადინ, ამაღ მე შენგან მრცხვენიან,

ჩემნი საქმენი ყოველნი გკოდნიან, გაგვივლენიან,

მაგრა არ იყო, აქამდის რანიცა ცრემლნი მდენიან, — და
მე ვისგან მქონდეს პატიენი, აწ მასვე მოუღბენიან:

2. ჩემი (?) K6

[3 და = !].

4 მე ვისგან მქონდეს პატიენი, აწ მასვე მოუღბენიან] „те-
перь именно та облегчила страдания, от кого я их имел“.

აწ теперь противопоставляется აქამდის *ძო სიხ ნორ*.

К4, стр. 270, 58: „ვისგანაც შეწუხებული ვიყავ, ახლა მან-
ვე მომცა (!) ლხინიო (!!)"

153 [154], K6 139, A6 115

პირველ ყმა ვარ, წასვლა მინდა პატრონისა სამსახურად,
ჯამს მეფეთა ერთგულობა, ყოფა გუმართებს ყმასა ყმურად,
მერმე ცეცხლი დაუესია, აღარა მწვავს გულსა მურად, — და
ჯამს თუ კაცი არ შეუდრკეს ჰირს, მიუხდეს მამაცურად.

3 მურად] „კვამლი, კვარტილი; დარდი“ K4

154 [155], K6 140, A6 116

ვართ უმოყვრესნი მე და შენ ყოველთა .პატრონ-ყმათასა.
ამისთუის გნუკავ სმენასა შენ ამა ჩემთა ჯმათასა:

ჩემ წილ დაგადებ პატრონად, თავადად სხუათა სპათა-
სა, — და

ამა საქმესა ვერა ვიქმ მე განდობასა სხუათასა.

1 უმოყვრესი K4, უმოყვრესნი A6

2 გნუკავ K6

4 ვიქ [K6, A6]

1 პატრონ-ყმათასა (-სა || მოყვრობასა)

2 გნუკავ

2 ამა || ამა-თ

4 ამა || ამა-ს

ср. სმენასა სპათასა 2 || 3 თავადად სპათასა
სა || სა -ად || სა

4 თავადი K6 0 თავადი!

.Одн V 32:

ლომთა თავადად

თქმული — ავადად

სხუაცა ვინმე სჩანს:

ხართ ნამარხევად.

Awhad > Awad (არმ. Аwаԥ) (+12 ||) За Awhad'om выхо-
дит замуж Тамта, дочь Иванэ.

ნდობა
განდობასა

155 [156], K̄ნ 141, Āნ 117

ლაშქართა და დიდებულთა ალაშქრებდი, კპატრონობდი,
დარბაზს კაცსა გაპზავნიდი და ამბავსა მათსა სცნობდი,
წიგნსა სწერდი ჩემ მაგიერ, უფასოსა ძღუენსა სძღნობდი, — და
აქა სადმე არ ყოფასა ჩემსა მათმცა რად აგრძნობდი?

1 ნაპირობდი K6

2 გაგზავნიდი A6, K6

3 ჩემმაგიერ A6; ძღუენსა სძღნობდი A6, K4

2 დარბაზი (დარბაზს)

с какого времени это лит. слово. 279,3 [285] დარბაზებია.
вულгар.

3 მაგიერ || მაგიორ.

вулгар.

ა გ რ ძ ნ ბ დ ი] ვულგარიზმ, древнел. აგრძნობ то чувст-
вуешь, а не поб. залог.

159 [160], K̄ნ 145, Āნ 121

რა მონამან მოისმინა, გაუკუირდა, შეეზარა,
თუალთათ ვითა მარგალიტი ცხელნი ცრემლნი გარდმოჰყარა,
მოახსენა: „უშენომან გულმან რამცა გაიხარა! — და
ვიცი, რომე არ დასდგები, მაგას გიშლი ამად არა.

(Вульг.)

2 თუალთა K6

4 დადგები K4

4 ა მ ა დ] IIIOE 15,4 = [8,1]

ვიქმ საქმესა ამა დარი (ср. TP, XII, стр. 2: 4 II).

ამა დარ-ად (დარ-ა, დარ-^{სა}<სა, დარი-^{სა}
ად).

ვითა (< ვითარ) 1159,1.

რომე (< რომელ) 1159,4.

160 [161], K6 146, A6 122

„ჩემდა ნაცვლად დაგადგებო*“, ესე სიტყუა რად მიბრძანე?
რაგუარა ვქნა პატრონობა, რამც გიფერე, რამც გიგუანე?
შენ მარტოსა გიგონებდე, მემცა მიწა ვიაკვანე! — და
სჯობს ორნივე გავიპარნეთ, წამოგყვები, წამიტანე“.

1 ჩემად A6, K6

2 როგორა K6

160, 1—2 [161] четверостишие ответ на 155,3—4 [156] и 155,1—2 [156]

1 რამც გიფერე, რამც გიგუანე] ფერი || გუანი ქვეტ.

gwap < goan || goy, gaona

чем буду похож на тебя .- ?

буду ли похож я на тебя чем либо—или словом, или делом?

Месхиизм в употреблении аор. вл. сосл.-буд.-пов.

რამც გიფერე, რამც გიგუანე вл.-რო,-ნო

2 გავიპარნეთ] при том показатель мн. - и вл. -и: (გავიპარნით).

მტერმა ახლოს ვერ იბარგა (вл. იბარგოს) 162,3 [163] Spur.

ნუთუმცა შემოვიქეც (вл. შემოვიქეცე как читает K4, K6) 162,4 [163] Spur.

ღმერთმან — არ დამკარგა (вл. არ დამკარგოს) 162,4 [163] Spur.

161 [162], K6 147, A6 123

ყმამან უთხრა: „მომისმინე, მართლად გითხრობ, არა ჭრელად,
რა მიჯნური ველთა ჰრბოდეს, მარტო უნდა გასაჭრელად:
მარგალიტი არვის მიჰხედეს უსასყიდლო-უვაჭრელად, — და
კაცი ცრუ და მოღალატე ჯამს ლახურითა დასაჭრელად.

1 მამისმინე A6, K6

3 მიხედეს A6, მიხედეს K6

4 ლახურითა K4; A6

1 ჭრელად] მართლად || არა ჭრელად.

163 [164], K6 149, A6 125

ფათერაკი სწორად მოჰკლავს, ერთი იყოს თუნდა ასი,
მარტოობა ვერას მიზამს, მცავს თუ ცისა ძალთა დასი,

* დაგადგებო

აქათ სამ წელ არ მოვიდე, მაშინ გმართებს გლოვა, ფლასი,—და წიგნსა მოგცემ, გმორჩილობდენ, ვინცა იყოს ჩემი ხასი.

1 მოკლავს [K6]

3. ფასი (!) Kუ

3 სამ წელ] см. 181,4 [182], ср.

месх. (< арм.).

1 ფ ა თ ე რ ა კ ი | *ყათარარ* > *patabak* || *ψataar-ak* > *φαθαρ-ak-т*
еще 419 [434] 614 [631], 895 [915]
Ан 199:

„არაბ. ქატერა, ქატერაგ“!

ყათარარ || *ყათარარ*

patehur > *φαθearak* > *φαθerak-т* случаи *occursus eventus, casus* но *uplaga*.

2 *das-т դաս* но и древнелит.

3 ფლასი п. *فلاس*

4 ხასი араб. *خاص* придворный

вульгаризмы

1 თუნდა] ა не გინა, < თუ უნდა

2 მიზამს (месхизმ?)] გურ.

3 გმორჩილობდენ *ვმ*, -გ -ეს.

ფათერაკი || ფათარაკი] *у* армян:

Гфл. лор. (одзун) (по Ам) *φαθer-ak* опасность, испытание.

Лор (по Ач)

φαθer-ak

U/ (Uα) ροθar-anq

Мш. *potor-тк*

φαθerak შიღჭ ილი *φαθerakavor* შიღჭ ამულეტ (букв бумага от опасности).

К слогу || [ფთყ იმეტ ვვიდუ *Вис-Р[ამიანი]* || *Амиран-Даредж- [ანიანი]*].

1 здесь и *ხუაშიადი* и *ფათერაკი* и *კულა* и мн. другое.

ხუაშიადი] [ср.] 167,-3: *ჩემსა ხუაშიადსა ვერ შემეიგებს*

პირსა ჩემსა მხიარულად ხედავს მტერი ჩემი,

ჩემსა ხუაშიადსა ვერ შემეიგებს [sic!]

100 = 155,7

جو باشد رنگ رويم ارغوانی
نداند دشمن درد نهانی

ср. Вис.-Рам. 167,4: რა ღვინო შესვა, რამინს გულის ნა-
ღებსა ვერ მალვიდა.
ფათერაკი]

بیتار calamitas, aerumna molestia.

راے بیآراء raes qualvis homiubeu i nimica; daemon
بیتار несчастие

(baṭyar, baṭyara ḡaṭyāra)

164 [165], K⁶ 150, A⁶ 126

აქა წიგნი ავთანდილისა ყმათა მიმართ
დასწერა, თუ ჩემნო ყმანო, გამზრდელნო და ზოგნო
ზრდილნო,

ერთგულნო და მისანდონო, ამა ზედან გამოცდილნო,
თქუენ ჩემისა საწადისა მიდგომილნო ვითა ჩრდილნო — და
წიგნი ჩემი მოისმინეთ, ყოვლნო ერთგან შემოყრილნო.

ყმათა მიმართ] ყ[მათა] თანა K⁶

1 გამზრდელნო] K⁶ დაზრდილნო [рп. 757, дан Вахт. см. А6. стр.
288).

3 საწადლისა A⁶

4 ერთგან] ერთ გან (|| ერთ განს) в одном месте, C⁶.
„в одном месте и с одной стороны, ვეფხ. 796“

35,2: ერთგან სასაუბაროსა

73,4: ერთგან სრვიდეს

416,4 [431]: ერთგან დაწვენეს ვით მაყრები.

გა-(< gal) место.

ср. სხუა-გან იხიდე, ხუკვ. в другом месте.

172,4 [173] ყოვლგან

256,1 [262] თავი სხუაგან არსად არო.

173,2 [174] სხუაგნით.

165 [166], K⁶ [151], A⁶ [127]

„მიწაშტა თქუენი ავთანდილ, ისმინეთ, გიწერ მე რასა,
თუით ვიქმ ჴელითა ჩემითა ამა წიგნისა წერასა,

ცოტასა ხანსა ვირჩიევნ გაკრა სმასა და მღერასა, — და
პურად და საკმლად მივენდევ ჩემსა მშუილსა და ცერასა.

1 მიწაცა A6, K6

3 ვარჩიევ K6

Клянусь матерью землею...

Я собственноручно пишу сие письмо.

167 [168], K6 153, A6 129

„მე შერმადინ დამიგდია ჩემად კერძად, ჰპატრონობდეს,
სიკუდილსა და სიცოცხლესა სადამდისცა ჩემსა სცნობდეს,
ყოვლთა მზეებრ მოგეფინოს, ვარდსა ზრდიდეს, არ აქცნობ-
დეს, — და
შემცოდესა ყველაქასა ვითა ცვილსა დაადნობდეს.

3 ვარდსა ჰზრვიდეს, არ აქცნობდეს K4, A5 в разночт.
стр. 258 к 129,3: „все ркп. ვარდსა ზრვიდეს — явная ошибка
(აშკარა შეცდომა), потому мы исправляем,“ однако K5 дает чте-
ние ვარდსა ზურიდეს. Что упоминание о ზრდა || ზდა ვარდისა
свойственно Шоте, видно из того, что, представляя любовь
как растение (очевидно, цветок), которое предмет любви са-
жает в сердце влюбленного, из стиха влагаемого потом в ус-
та Тинатины в беседе с Автандилом (686,3—704,3):

შე ეტყუის: „მომხვდა ყოველი ჩემი წადილი გულისა,
პირველ' შენ მოხველ მშვიდობით, მპოვნელი დაქარგული[სა]
მერმე' ზდა სიყუარულისა გაქუს, ჩემგან დანერგულისა.

Но —

любовь — росток сажается и в сердце возлюбленной ею
же, так Нестан-Дареджана пишет Тариелу; 1274,4 (A6 1225,
K6 1249) [1297]

ვზი მზრდელი სიყუარულისა, მის ჩემგან დანერგულისად.

169 [170], K6 155, A6 131

ესე წიგნი დაასრულა წყლიანმან(?) და სიტყუა-ნაზმა,
წელთა ოქრო შემოირტყა, საღარიბოდ მოეკაზმა,
ჰბრძანა: „მინდორს შეეჯდებიო“, ლამქარიცა დაერაზმა, — და
მასვე ხანსა წამოვიდა, შინა ხანი არა დაზმა.

4 დაზმა K4

შერმადინ ერთგან შეყარა ხახო და დიდებულები,
 უჩვენა იგი უსტარი, ამბავი მისი თქმულები.
 რა მოისმინეს, ყველაი დარჩა გულ-დანაწყულულები,—და
 თავსა იცემდეს, არ იყო გული უცრემლო, ულები.

1 შეყარა K^ყ, შე[ჰ]ყარნა A^ნ

2 ამბავი მისი თქმულები] ამბავი, მისი თქმულები K^ყ, A^ნ

3 ყველაი] ყოველი A^ნ [! K^ნ]

1 ხასი с.м. 163,4 [164].

2 უსტარი] 237,4 [241]=A^ნ 195¹=K^ნ 220:

ვითა უსტარი ბედითი, აღვილად დაგახევინო.

367 [381]=A^ნ 323,1:

თვალთა დავიდევ უსტარი მე მისგან დანაწერია

1270,1 [1293]

ჰე ჩემო, ესე უსტარი არს ჩემგან მონალუაწები.

B изд. 4^ნ:

„უსტარი (სპ.) მიწერილი წიგნი“.

A^ნ в двух местах:

ა) в „заимств. и редких словах“—

„უსტარი 135,2; 145¹,4 [опеч. в.м. 195¹,4:] (თ. ოსმ.)—წე-
 რილი, წიგნი“.

ბ) в „древне-грузинских словах“—

„უსტარი 195¹,4; 323,1 წერილი“.

Лексикографы

Орб. „უსტარი მინაწერი“, 4^ნ: „უსტარი письмо“.

4^ნ: „უსტარი გ. მოკითხვის წიგნი, письмо, и ссылки
 четыре на Барс. шк. 173 [174], 240 [-237], 378 [-367] и
 1288 [-1270]

Можно бы думать развѣ, اسطر estār линии. строки, от
 سطر ([...] اساطير)

stav-la || stav-la აბხ. ა-ღა-რჩი учиться

[p.] tʰvɪθ tʰvɪθ-i

[sp] tʰer-a [|| ა. მ] tʰar-u-a [არმ.] tar—

us-tar-i в.м. ūš-tar-i

(|| sá-tʰer-i) [u-s-tar-i—u-st-ar-i]

ср. и а -tʰārā спрашивать, читать

tʰāā—(tʰā)<tʰar: us—tar-i для чтения]

175 [176], K6 160, A6 136

ყოვლთა ჰკადრეს: „თუცა ყოფა ჩუენ უმისოდ გუეარმისცა, უშენოსა საჯდომი და ტახტი მისი ვისმცა მისცა?

გაღანამცა გმორჩილობდეთ, თუ გუიბრძანო რაცა ვის-
ცა“, — და

იგი მონა აპატრონეს, ყველაკამან თაყუანი სცა.

ყმაი

1 კადრეს K6

3 განღამცა. A6, K6

1 გუეარმისცა] K4 в прим. 65 (стр. 270): „თუცა ყოფა ჩვენ უმისოდ გუეარმისცა, ე. ი. თუმცა უმისოდ ცხოვრება ჩვენ არ მიგვაჩნიაო“.

W[ardrop]: „though our state without him is *irksome* to us“

არამ-ი (ჟმ. ჰარამი)

685,4 [703]

აჰა მაქუსმცა უმისოსა ლხინი არმად, თავი ფლიდად.

الْحُرْمَةُ — запретный, неудачный, растроенный.

გუეარმისცა არმად შეგუეკმნა, стал у нас *harām*’om.

2 საჯდომი და ტახტი] კ ქრგ. §

4. მონა].

176 [177]. K6 161, A6 137

ამ საქმესა მემოწმების დიონოსი, ბრძენი ეზროს:

საბრალთა, **ოდეს** ვარდი დაეთრთვილოს, დაცაეზროს,

ვის ბალახში არა ჰგვანდეს და ლერწამი ტანად ეზროს, — და

იგი სადმე გაღარიბდეს, სამყოფთაგან იაბეზროს.

4 ბადახში K4

1 ეზროს] K4 пространное, частями весьма неудачное толкование (прим. 66, стр. 270-271).

ეზროს. от აზრი ეგ. ი. ეაზროს ანუ დაეთანხმოსო“

(Чб. Изра), а. м. б., евр. ученый (ვის:) XII-го века из

Испании

عُضْرَسُ — цветок растение одно

1. frigus, grando,

nix, aqua frigida,

dulcis

2. folia, in quibus
maue ros est.

2 და ცა ეზროს] ჩუ „და ეზროს ანუ და დაედრას“

177 [178, ჩნ 162, ან 138]

ავთანდილ იგი მინდორი ოთხ-ახმით გარდაიარა,
დააგდო ზღუარი არაბთა, სხუათ ზღუართა არე იარა,
მაგრა მის მზისა გაყრამან სიცოცხლე გაუზიარა, — და.
თქუა თუ მე მასმცა ვიახელ, აწ ცხელსა ცრემლსა ვღვრი არა.

1 [ახმით] ახუმით?

ოთხ-ახმით) „ოთხამოლებით, ქენებით“ ჩჩ ჩ ახმა] ср. გან-
ხმული в კარ-განხმული 226,2 [230]. ოთხით в живои речи бегом
(подков четыре ноги), ოთხ აღებული.

2 || ქსურ(v) | არე || vel.

178 [179], ჩნ 163, ან 139

ახალმან ფიფქმან* დასთოვა, ვარდი დათრთვილა, დანასა,
მოუნდის გულსა დაცემა ზოგჯერ, მიჰმართის** დანასა,
თქუის: „ჭირი ჩემი სოფელმან ოთხმოცდაათი ანასა, — და.
მოგშორდი ლხინსა ყველასა, ჩანგსა, ბარბითსა და ნასა.

3. ოთხმოცდაათიდანასა ან

(თიდან ასა?)

? ოთხმოცი ათიდან ასა

(?)

греч. βαγ з = перс. || [арм.] *მანჩილ*.

179 [180], ჩნ 164, ან 140

ვარდი მის მზისა გაყრილი უფრო და უფრო ქენებოდა,
გულსა უთხრის, თუ „დასთმეო“, ამაღ არ დია ბნდებოდა,
უცხო უცხოთა აღგილთა საძებრად იარებოდა. — და.
მგზავრთა ჰკითხვიდის ამბავთა, მათ თანა ემოყვრებოდა.

1 ქნებოდა ან

180 [181, ჩნ 165, ან 141]

მუნ ეძებს, ცრემლი მტირალსა სდის ზღუათა შესართავისად,
უჩნდის ქუეყანა ტახტად და მკლავი სადებლად თავისად,

* ფიფქმან

** მიჰმართისა

თქუის: „საყუარელო, მოგშორდი, გული შენ დაგრჩა, ვთქუა
ვისად, — და
შენთვის სიკუდილი მეყოფის ლხინად ჩემისა თავისად“.

მა-ნ || მონ > მ-უნ или მუ-ნ
тунал-к. არე ტახტი кровать
მუ-ნ ტახტრეფანი.

ср. შესართავისად 218,3 [221]

181 [182], Кნ 166, Аნ 142

ყოვლი პირი ქუეყანისა მოვლო, სრულად მოიარა,
ასრე რომე ცასა ქუეშე არ დაურჩა, არ იარა,
მაგრა იგი მის ამბისა მსმენელსაცა ვერ მიმხვდარა. — და
ამაშიგან წელიწადი სამი სამ თუედ მიიყარა.
[შდრ.] 163,3

3 მაგრამ К6

4 სამს თუედ Кч [! თვედ]

2 რომე... არ იარა] ср. 224,1: რომე გუშინ შეიარა.

3 მაგრა || მაგრა-მ (значит не *مگر* (?) и не синоним
არამედ).

ვინდრე || ვინდრე-მ.

св. შვგ || მაგ весь, მაგრა или а) რე || რა образ всяким обра-
зом > всетаки > но или

ბ) мн. — რა მაგრა „все“ > все-таки или

в) -რა || -ნა (< -არ || -ან)

Дат.

არე 177,2 [178]

არე-მარეთა 196,4 [199] (are < var-e || mar-e, а не случ.
игра?)

2 ას-რე, აგ-რე-ეს-რე, ეგ-რე
მაგ-რე

ქუეშე 181,2 [182]

გარეშე

წელიწადი 181,3 [182]: სამი წ...

წელიწადი სამი სამ თუედ მიიყარა 181,4 [182]

„მესხი 01,4 მესხეთელი“, Аნ, стр. 230.

Однoчeствo Автaнდილa в пустыне и oхoтa.

Пустыня и

182—185 [183—186], 188 [189], 192 [195]

К ავთანდილ გადინადირა] 165,4 [166]; 180,2 [181]; 192,3—4 [195].

182 [183], Кრ 167, А6 14

მიხუდა რასმე ქუეყანასა უგემურსა, მეტად მქისსა,
თუე ერთ კაცსა ვერა ნახავს, ვერას შეილსა ადამისსა.
იგი ჭირი არ უნახავს არ რამინს და არცა ვისსა:
დღე და ღამე იგონებდა საყუარელსა მასვე მისსა.

2 ნახუიდა К6

3 არ] არც А6, К6

183 [184], Кр 168, А6 144

მას მიხუდა წვერი სადგურად მალღისა მთისა დიდისა:
გამოჩნდა მუნით მინდორი სავალი დღისა შეიდისა.
მის მთისა ძირსა წყალი დის, არად სანდომი ჭიდისა, — და
ორგნითვე ტყესა შეეკრა ნაპირი წყლისა კიდისა.

3 სღის К4: არათ А6

2 [მუნით] также 226,3 [230]: მუნით ქალი გამოიჭრა.

184 [185], Кр 168¹, А6 147¹

ზედ წაადგა, შეექცევის, დროთა, დღეთა ანგარიშობს:
თუენი ესხნეს ორნილა(?), ამად სულთქუამს, ამად იშობს.
„ვა თუ საქმე გამომელავნდეს!“ კულავ ამისთვის გულმოში-
შობს, — და
ავსა კარგად ვერვინ შესცვლის, თავსა ახლად ვერ ვინ იშობს.

2 ორანილა А6; ამად[2] არა А6

185 [186], Кр 169, А6 145

საგონებელი შეექმნა, დადგა საქმისა მრჩეველად.
თქუა: „თუ დავბრუნდე, ეზომი* ხანი რად დაეყავ მე ველად?
ჩემსა რა ვჭკადრო მნათობსა, ვიყავ რად დღეთა მღევე-
ლად? — და
მისნი ვერა ვსცნა ჭორნიცა, ვარ ვისთა გზათა მკულეველად?

* [დედანში ამ სიტყვის ქვეშ სწერია (-ამ!)]

2 სტქუა K4 (! სტქვა) ^

3 ვკადრო K4, K6

4 მისი A6, K6, [K4]; ჭორადცა A6, K6, ჭირნიცა K4

188 [189], K6 172, A6 148

იტყუის: „ღმერთო, სამართალნი შენნი ჩემთვის რად
ამრუდენ?“

„მე ეზომი სიარული კიდე რად-გლახ-გამიცუდენ?“

„გულით ჩემით სიხარულნი აღფხურენ, ჭირნი და აბუდენ, — და
„ღღეთა ჩემთა ცრემლნი ჩემნი ვერათ: ოდეს დავიყუდენ“.

3. ჭირთა დაუბუდენ A6

4. ვერა K6

4 ვერათ ვერა]ათ

192 [195], K6 176, A6 152

თუცა მტეცქმნილი ავთანდილ გულამოსკვნით და კენესით ა,
ეგრეცა ჭამა მოუნდის ადამის ტომთა წესითა,
ისრითა მოჰკლის ნადირი, როსტომის მკლავ-უგრძესითა,—და
შამზისა პირსა გარდაჰდა, ცეცხლი დააგზო კვესითა.

4 გარდაჰდა K4; კუესითა K6

?

4 დააგზო] გზნება.

193—194 [196—202], 201—210 [204—213]

Рассказ охотников о витязе на черном коне

Черный, белый и пр. конь, вл. черного, красного и пр.

ДЭВОВ в сказках.

193 [196], K6 177, A6 153

ცხენსა მისცა საძოვარი, ვირემ მწვადი შეიწოდეს,
ექუსნი რამე ცხენოსანნი ჰნახა, მისკენ მივიდოდეს,
თქუა, თუ „ჰგვანან მეკობრეთა, თვარე კარგი რამც იცოდეს?
აქა კაცი ჭორციელი კულა ყოფილა არაოდეს“.

2 მოვიდოდეს K6 [!მოდიოდეს]

3 თუარამ K6

4 კვლავ K4, კულავ K6

3 თქუა || სტქუა

194 [197]. № 178, № 154

ველთა ჰქონდა ისარ-მშვილდი, მათენ მივა მხიარული,
ორთა კაცთა წვეროსანთა ყმა მოყვანდა უწვევრული,
თავსა იყო დაკოდელი, შეებნიდა სისხლსა გული, — და
სტიროდეს და იჭირვოდეს, ცოტა ედგა მას გლახ სჯული.

1 მშვილდ-ისარი № 1, მშვილდ-ისარი № 6

2 მოჰყვანდა № 4, № 6

195 [198] № 179, № 155

უყვივლა, თუ ძმანო, ვინ ხართ? მეკობრეთა დაგაჰზგავსე“.
მათ მიუგეს: „დაგუიწყნარდი, გუიშველე რა, ცეცხლი ავსე!
ვერა გუარგო, მოგუიმტკიენე, ჭირი ჭირთა მოგუისავსე, — და
სატირელნი მოგუიტირენ, ლაწუნი შენცა დაიმხავსე.“
?

2 რა] და № 4

3 მოგუიმტკიენე] მოგუიმატენ № 4 [! მოგუიმატენ]

196 [199], № 180, № 156

ავთანდილ მიდგა, ეუბნა მათ კაცთა გულ-მდულარეთა,
მათ უთხრეს მათი ამბავი, ტირილით მოუბარეთა:
„ჩუენ ვართო ძმანი სამნივე მით ვიდენტ ცრემლთა მწარე-
თა, — და
ღია გუაქუს ციხე-ქალაქი ხატაეთს არე-მარეთა.“

197 [200] № 181, № 157

კარგი გუესმა სანადირო, ნადირობას წამოვედით,
გუყვეს ლაშქარნი უთვალაენი, წყლისა პირსა გარდავედით,
სანადირო მოგუეწონა, თუესა ერთსა არ წავედით, — და
ვტოცეთ მტეცი უსაზომო მინდორით და მით და ქედით.

3 არ წავედით] აქა ვდექით № 6

198 [201], № 182, № 158

„ჩუენ სამთა ძმათა ჩუენთანა მესროლნი დავაწბილენით,
„მით ერთმანერთსა სამნივე ჩუენ კიდე დავეცილენით:
„მე უკეთ მოვეკლავ!“ „მე გჯობო!“ სიტყუანი ვავაქილე-
ნით — და
„ვერ ვავაჩინეთ მართალი, ვისარჩლეთ, ვითაკილენით.“

199 [202], Kნ 183, Aნ 159

„დღეს ავყარენით ლაშქარნი, სავსენი ირმის ტყავითა, ეთქუით: „გავაჩინოთ მართალი, ვინ ვჯობთ თავისა მკლავითა, „თავსა ვიახლნეთ მარტონი, დავდგეთ თავისა თავითა, — და თუით დანახულსა მოვკვლევდით, ნუ ვესვრით დამნახავითა!“

201 [204], Kნ 185, Aნ 161

ანაზღად მოყმე გამოჩნდა კუშტი, პირ-გამქუშავია, ზედა სჯდა შავსა ტაიქსა, მერანი რამე შავია, თავსა და ტანსა ემოსა, გარე თმა ვეფხის ტყავია, — და ჯერ მისი მზგავსი შეენება კაცთაგან უნახავია.

Мечх. მერანი mer-an-ი

1 კუშტი, პირ-გამქუშავი]

кшш-тх qum-и || qis-тх (qus-тх)

კუშტი Aნ მწყრალი, გულმოსული, სახე-მწყრალი

„XXV,3= 161,1= 1912,1=

ქუში

პირ-გამქუშავი] პირ-ბაკმიანი?

მერანი რამე შავია] მერანი არ, რაშ-ავია?

მერანი, ჰა, რაშ-ავია?

რაჲი (rāc > j-rāj) راج *dāj > შაj

202 [205], Kნ 186, Aნ 162

„ვეუჭური ტეთ მისთა ელვათა, შუქნი ძლივ გავიცადენით, ეთქუით თუ «მზეაო ქუეყანად, ნუ ვეუბნებით ცად ენით!»

მისი მოგუინდა შეპყრობა, ვჰკადრეთ და შევეცადენით, — და ასრე სულ თქმით და ვაებით მით ვართ ცრემლისაცა დენით.

3 ვკადრეთ Ky

4 სულთ-თქმით Aნ

4 [ასრე] აგრე

203 [206], Kნ 187, Aნ 163

„მე უხუცესმან უმცროსთა კაცი დავთხოვე ქენებით,

„ჩემმან შემდეგმან ტაიქი მისი მით აქო სხენებით,

ამან მართ ოდენ მორევენა გუთხოვა, ვუვალეთ ჩუენ ნებით, — და მიემართეთ, იგი აგრევე წყნარად მივა და შევენებით.

1 უმცროსსა Ky

2 სხენებით Aნ

3 უალეთ Kნ, [Aნ]

204 [207], R 188, A 164

ბროლმან, ლალსა გარეულმან, ვარდნი თხელნი ანატიფნა,
იგი ტკბილნი გონებანი ჩუენთუის მეტად გაამყიფნა,
არ აგუიხუნა, არცა დაგუჟხნა, ყოლე არად ამოგუჟრიფნა, — და
მისნი მკვახედ მოუბარნი მათრაჟითა შეგუამწიფნა.

3 არ აგვიხსნა Ky; არცა დაგუჟხნა A6 [! დაგუჟხნა]

1 თხელნი] *нлєднѣх*

ლ ა ლ ს ა გ ა რ ე უ ლ მ ა ნ] *гѹнѣ*

ср. სათი

ანატიფნა] *ظيف*

2 გაამყიფნა

? ყიფიანი

3 არ აგუიხსნა]

?

205 [208], R 189, A 165

„უმცროსსა ძმასა მივეცი, უფროსთა (?) დავეზიდენით,
ველი დაჰკიდა, „დადეგ!“-ო, ესეცა ჰკადრა კიდ ენით,
მან ვმალსა ველი არ მიჰყო, ჩუენ ამაღ დავერიდენით, — და
თავსა გარდაჰკრა მათრაჟი, ენახეთ სისხლისა კი დენით.

1 უფროსსა Ky, A6

4 კიდენით] მიდენით K6

3 ამაღ] (*a ne—თ*) არად

206 [209], R 190, A 166

„მით ერთითა მათრაჟითა თავი ასე გარდაჰფრიწა,
ვითა მკუდარი უსული ჰქმნა, ვითა მიწა დააძიწა,
მისი რასმე მკადრებელი მოამდაბლა, მოამიწა — და
თუალთა წინა წაგუივიდა ლალი, კუშტი, ამაყი, წა.

4 წა] *значит не წარ?* წავიდა 207,1 [210].

207 [210], R 191, A 167

„ალარ დაბრუნდა, წავიდა წყნარად და აუჩქარებლად,
აგერა მივა, ნახეო, იგი მზეებრ და მთუარებლად!“
შორს უჩვენებდეს ავთანდილს მტირაონი გაუხარებლად:— და
ოდენ ჩნდა შავი ტაიჭი მისი მის მზისა მარებლად.

მთუარებრ +- ად
რ > ლ

208 [211], K6 192, A6 168

აჰა მიხუდა აეთანდილსა ლაწუთა ცრემლით არ დათოვნა,
რადგან ცუდად არ წაუჭდა მას ეზომი გარედ ყოვნა.
კაცსა მიხუდეს საწადელი—რას ეძებდეს, უნდა პოვნა, — და
მაშინ მისგან აღარა ჯამს გარდასრულთა ჳირთა ხსოვნა.

2 წაუხდა K4

?

4 ჳსოვნა A6

!!

209 [212], K6 193, A6 169

უთხრა თუ „ძმანო, ვარ ვინმე ღარიბი უადგილოსა,
„მე იმა ყმისა საძებრად მოვშორდი საგაზრდილოსა,
აწ თქუენგან მივხუდი საქმესა, ყოლა არ საადგილოსა, — და
„ღმერთიმცა ნურას ნულარ იქმს თქუენსა დასაღრეჯილოსა.

3 ყოლა არ სა[ადგილოსა]] ძნელსა არ საადგილოსა K6

4 ღმერთიცა K6; იქს K6

210 [213], K6 194, A6 170

ვითა მე მივხუდი წადილსა, ჩემის გულისა ნებასა,
აგრემცა ღმერთი ნურას იქმს ძმისა თქუენისა ვნებასა!
უჩვენა მისი სადგომი: „მიდით“-ო ნება ნებასა! — და
ჩრდილსა გარდასვით, მაშურალნი მიეცით მოსვენებასა“.

2 იქს K6

4 გარდაჰსვით K4

4 მიეცენით!

Погоня Автандила за витязем на черном коне, Тарислом.

211 [214], K6 195, A6 171

ესე უთხრა და წავიდა, ცხენი გაჰქუსლა ღეზითა,
ვითა გაევაზი გაფრინდა, არ გაშვებული ხეზითა,
ან მთუარე, მზისა შემყრელი, მზე სინათლითა ჳეზითა. — და
დაივსო ცეცხლი შემწველი მისითა მან მიზეზითა.

ხიზა იმერ.

1 დეზიტა]

2 გავაზი] ЧГ² (перс.!) Орн., 1) Т; 2) ირმის რქის ძირი.

Аб: (არაბ. გაჰვაზ) — მიმინო, შავარდენი.

گوزن (گوز) коза

ხეზიტა] ხეზი ремень.

ЧГ „წვრილი და გრძელი ბაწარი“

ЧГ² id. + веревка, ვეფხ. 213.

ЧГ¹ „веревочка“.

Аб „ხეზი, 171,2. — ხიზი, წვრილი თოკი“.

„ხიზი сало, жир для обмазыван[ия] глиняных посуд“

ЧГ²

212 [215], КГ 146, Аб 172

მიეწურა, იგონებდა, ახლოს შეყრა ვითა აგოს:

საუბარმან უმეცარმან შმაგი უფრო გააშმაგოს.

ჯამს თუ კაცმან გონიერმან ძნელი საქმე გამოაგოს, — და

არ სიწყნარე გონებისა მოიძულოს, მოიძაგოს.

მიიწურა მას მიეწურა

უვიცი, უცეზი

უცეზ

უმეცარი внезапная

1 მიეწურა] (нагнал, букв.) у него сузилось-сократилось (пространство для прохода).

3 გამოგება] ძნელი საქმე გამოაგოს.

არ სიწყნარე გონებისა] ср. არ შეჭამაღთა მჭამენი.

4 მოიძულოს || მოიძაგოს.

213 [216], КГ 147, Аб 173

რადგან ისი არის სადმე უცნობო და ისრე რეტად,

რომე კაცსა არ მიუშვებს საუბრად და მისად ქურეტად,

მივეწვევი, შევეყრებით ერთმან-ერთის ცემა-ელეტად, — და

ანუ მომკლავს ანუ მოვჭკლავ, დაიმაღვის მეტის-მეტად.

1 ისე Кч

3 შევეყრებით тогда ნხ (ერთმან-ერთსა) Кч [! შევეყრებით]

4 მოვკლავ Кч; და იმაღვის Аб

1 სადმე некоторым образом, следовательно
უცნობოდ || რეტად

ისი ვმ. იგი

Но в таком случае и ისრე позднейшая вставка, не говоря
ობ ის-ე.

Сама по себе форма ის-ე может быть и древняя, во вся-
ком [случае] восходит не к ისრე *таким образом*, а к Тв. [ი.]
ის-ეთ || ის-თე *так*, букв. „тем“.

(ср. ა) ეგრე 219, 4 [223,4]

ბ) აგრე 206,4 при различении ისრე აბ.

3 ცემა-ჟლეტად

4 დაიმაღვის მეტის მეტად] неискусно

Излюбленные, злоупотребленные в рифмах слова რეტად ||
ჭურეტად и их товарищи. У одного Руставели эти слова ис-
пользованы в рифмах раз 15 (Древнегр. одописцы, стр. 67—
68).

214 [217], ჩბ 198, აბ 174

ავთანდილ იტყუის: „ეზომნი ჭირნიმცა რად ვაცუდენი?“

რაცალა არის, არა არს, თუცა არ ედგნეს ბუდენი.

სადაცა მივა, მივიდეს, რამცა მოვლიდეს ზლუდენი — და
მუნითგან ვცებნე ღონენი ჩემნი, არ დასამრუდენი“.

1 ეზომი ჩყ

1 ეზომნი (см. и выше) || *აჟაჟაჟი* სრ. ამდენი || *აჟაჟან*
ე მეგრ. ე(|| თე) ЭТОТ. მ. ეზმა (< ე-ზუმ-ა || ე-ზომ-ა)

столько.

სვ. ამ ზუმ > ამზუ (ო, პ, ტრ, ხ), სლ

სვ. აჯზუმ || ამზუმ — ეჯზუმ.

ქ. ა || ტ.—კ. *მ || სვ. ე *этот*

ა—მ

(и св., но не природн.?)

ა-თე

სრ. რასდენი || რავდენი 216,3 [219] (в рифме)

რასდენი < რაჲს დენი

ასდენი (ასდენ) < აჲს დენ?

ამ || ავ Р. Д. (მ || ვ), ა не

мест. основа მ || ვ?

(однако აჯზუმ? ეჯზუმ?

или <ებ || ეჯ<ე-შ?

<აბ || აჯ<ა-შ?

ср. Кипш[идзе], Мингр. гр., § 16, с.

2 -ნი ვმ. -ნი: ვაცუდენი

3 მივა ვმ. მივალს

? რამცა მოვლიდეს ზლუდენი

4 მუნითგან

მუნით было, да еще 217,4 [220].

ლონენი არ დასამრუდენი] „там я отыщу средства, которые не собьют меня с правильного пути“ > „приведут меня к цели“.

У Ward[rop] совсем не понятно: „There shall I seek him if my powers fail not“.

Впрочем, в примечании переводчица или п[реводчи]к приходит ближе к правильному пониманию: „There I shall seek some other means which would succeed.“ Кч (стр. 272, прим. 75) имел неудачную мысль предложить чтение დასამდურნი (დასამდურნი) ვმ. დასამრუდენი.

215 [218], Кб 199, Аб 175

წინა-უკანა იარეს ორნი დღენი და ღამენი,

დღისით და ღამით მაშვრალნი, არ შექამადთა მკამენი,

არსადა ხანი არ დაჰყვეს, ერთი თუალისა წამენი, — და მათ თუალთა ცრემლნი სდიოდეს, მინდოროთა მოსალამენი.

3 დაჰყვეს Кч

3,4 и Аб, не только Кч თვალთა, თვალისა

4 სდიოდეს] Кч, Кб სდიოდა? (ср. გამოუჩნდეს დიდი კლდენი 216,1 [219])

1 წინა-უკანა იარეს] ვმ. წინა-უკანა < მან > ილი в роде წინა-უკანათ. ср. 250,3 [255,3]: უკანამან წინა ნახა ჩავარდნილი შიგან ჰასა.

2 ? დღისით || ღამით

ср. осони (без параллели

ღამით) დღისით 216,1 [219,1].

არ შექამადთა მკამენი см.

3 წამენი ვმ. წამნი

-en ვმ.-ი во мн. ч.

შექამადი || შაქამადი < საქამადი

4 მოსალამენი] для орошения, орошающие, букв. увлажжающими имеющие быть от ლამი, т. -к., в частности мегр. вид вმ. ნამი *rosa* (რ)

ср. სალამე 1552,2 [1576]

ტარიელ შეჯდა მეფისა გამყრელი, გამომსალამე,
სრულად ლაშქართა სდიოდა ცრემლი მინდორთა სალამე.

216 [219], К6 200, А6 176

დღისით ვლეს და სალამო ჟამ, გამოუჩნდეს დიდნი კლდენი,
კლდეთა შიგან ქუაბნი იყვნეს, ძირსა წყალი ჩანადენი,
წყლისა პირსა, არ ითქმოდა, შამბი იყო თუ რასდენი, — და
ხე დიდრონი, თუალუწდომი, მალლა კლდედის ანაყრდენი.

1 ჟამს Ky; დიდი Ky, K6

2 ძირსა] პირსა [Ky]

3 რადენი Ky

4 უწომი AB

დღისით см выше

სალამო ჟამ *кучам*, но не რაჟამს (ა не რაჟამ).

ჟამ сон-месхизм (сонская разновидность).

2 შიგან] *shgan*, св. *isga* (< *isgan*?) > *isa*

? *pi-g-an shgan* ср. შიგანი

3 შამბი — камыши

4 დიდრონი] вульг. დიდრვანი. *ახ. d̄iḍr̄oḥ*

ხე დიდრონი

a) დიდროა *Лк* наводнение *ჩიქიტყყ* როა, река.

ბ) დიდრო-ნი > დიდრვა-ნი

როი *روى* растущий

روى расти *رستن*

производить и расти

ანაყრდენი || ა-ყუდებული *воздымающийся*.

217 [220], К6 201, А6 177

მან ყმაბან ქუაბსა მიჰმართა, გავლნა წყალნი და კლდენია,
ავთანდილ ცხენსა გარდაჰქდა, მონახნა დიდნი ხენია,

მას ზედა ქურეტიად გავიდა, ძირსა დააბა ცხენია, — და
მუნით უქურეტიდა იგი ყმა, მივა ცრემლ-მინადენია.
?

1 მიმართა A6 [K6]

2 გარდაჲდა K6; მოზნასა [K4], მონახა K6

4 მივა ც[რემლ]=მინადენი] მეტიად ცრემლ მინადენია K6

4 მივა, как а, помимо утраты коренного гласного в исходе (<მივალ, არ), отсутствие мест. суффикса 3-го лица, т. е. восходят не к მივალს и არს, а მივალ, არ, это 3-е лицо (ср. м, ч. оге, ге).

218 [221], K6 202, A6 178

რა ტყენი გავლნა მან ყმაჲან, მოსილმან ვეფხის ტყავითა,
ქუაბისა კარსა გამოდგა ქალი ჯუბითა შავითა,
ატირდა მადლა ცრემლითა, ზღუათაცა შესართავითა, — და
იგი ყმა ცხენსა გარდაჲხდა, ყელსა მოექლო მკლავითა.

3 მალლად [A6]

4 გარდაჲდა [K6]

Freytag

2 ჯუბითა შავითა]] ჯუბა = ^ججوب „tunica ex panno gossipino, cui pallium seu toga imponitur, cum subducficio panno et intercedente gossipio punetia censuta: itallis censona voce giuppa.

Si ita cum gossipio censuta non sit ^ججوبا ^ججوب tunica illa gossipina dicitur“, по-итальянски и giubba „v. Arabica (Meuag.). Veste cosi da uomo come da donna che in antico si tenea di sotto. Camisole (архалух, бешмет!)

2 მალლა გრომოგლასო, გრომო.

3 ცრემლითა, ზღუათაცა შესართავითა] სრ. 181,1
[181,1]:

ცრემლი მტირალსა სდის ზღუათა შესართავისად.

219 [223], K6 203, A6 179

იგი ტეერი გაეჭშირა დანაგლეჯსა მათსა თმასა,
ერთმანერთსა ეხვეოდეს ყმა ქალსა და ქალი ყმასა.

იზახდიან, მოსტჰმიდიან, მოსცემდიან კლდენი ჯმასა, — და
ავთანდილ სკურეტს გაკუირებით მათსა ვგრე ქცევა-ჯმასა.

1 გაეზშირა II по К6, [К4]

4 კურეტს К6

ქცევა-ჯმაქი „обращение - делание“ „ქცევა-ყოფა“ (ср.
ყოფაქცევა).

220 [224], К6 204, А6 180

სული დაილო მან ქალმან, დასთმო გულისა წყლულობა,
ქუაბს შეიყუანა ტაიქი, მოჰხადა აკაზმულობა,
მას ყმასა შეჰჯსნა, შეილო აბჯრისა წელ-მორტყმულობა, — და
შინა შევიდეს, მას დღესა გარდაჰდა გამოსრულობა.

1 დასთმო все [К4, К6, А6]

2 მოჰდა А6, К6

3 შეჰსნა А6, К6 [I შეხსნა]

4 გარდაჰდა А6, К4

2 აკაზმულობა]

3 აბჯრისა წელმორტყმულობა]

4 გამოსრულობა

221 [225], К6 205, А6 181

ავთანდილს უკუირს, ამბავი იგი თუ ესცნაო მე რითა?
გათენდა, ქალი გამოდგა, მოსილი მითვე ფერითა,
შავსა აუღვა ლაგამი, სწმედლა რიღისა წვერითა. — და
შეჰკაზმა, მოაქუს აბჯარი წყნარად, არ რამე ჩხერითა.

1 იგი ი] ისი все [К4, К6, А6]

2 გამოდგა] გარდმოდგა [К6]

3 სწმენდლა А6, К4

2 გამოდგა или გარმოდგა

3 შავი] название лошади ее epit. organs

3 ლაგამი

4 აბჯარი

222 [226], К6 206, А6 182

მის მოყმისა წესი იყო, მეტსა თურე არას ეჯდა,
ქალი ტირს და მკერდსა იცემს, თმისა ტევრსა გაიგლეჯდა,

ერთმანერთსა მოეხვიენეს, აკოცა და ცხენსა შეჯდა, — და ასმე[?], აგრე დაღრეჯილი, კულა უფრორე დაიღრეჯდა.

1 არას ეჯდა] არ ასრე ჯდა A6, არ ასე ჯდა K6

2 სტირს K4

3 შესჯდა K4 (ს в средних глаголах откинуть!)

4 აგრე] ისრე A6 (см. 213,1 [216,1]); კულავ K4 [!კულავ], [K6]

1 თურე оказывається, „если образом“.

არას ეჯდა] Теймураз производил от слова აჯა [*просьба*], и ეჯდა понимал в смысле „он желал, просил“, но это не вяжется с текстом. K4, отвергнув толкование Теймураза и отгадывая по существу смысла стиха правильно (стр. 272, прим. 76: „იმ მოყმეს წესად ჰქონდა, რომ მეტი ხანი არ მოეცადნა), слов Шоты собственно не понимает, так как ეჯდა связывает с глаголом ჯდომა („მჯდარიყო სახლშიო“). A6 и K6 в этом направлении пошли так далеко, что предпочли соответственные чтения არ ასრე ჯდა (A6), არ ასე ჯდა (K6), но это полное искажение стиха, მეტსა თურე არას (არ ოდეს, არას ოდროს) ეჯდა. „больше оказывається никогда не делал привала. ეჯი слезание с коня, остановка, привала, стоянка (г. მანძილი от არბ. مجزأ), перегон между станциями и т. п. совсем не б о и л и ж о как K6.

462,3 [477]

ადრე დავებრუნდით, ვიარეთ არ ეჯი გზისა შორისა „Скоро мы вернулись, мы не проходили перегонов далекого пути“.

930,2 [950]

ერთი აღმა, ერთი დაღმა უგზოდ მივლენ შაბთა ეჯით.

„Одни шли вверх, другие вниз, без пути по стенам стоянкам“.

მის მოყმისა 222,1 [226]

223 [227], K6 207, A6 183

ავთანდილ ახლოს კულა ნახა სახე მისიე[ე] კაცისა, უღვამ-აშლილი წვერ-გამო: „ნუ თუ შევაო“, თქუა, „ცისა?“. ეყნოსა სუნი აღვისა, ქართავან მონატაცისა, — და აგრე უჩნს მოკლვა ლომისა მართ, ვითა ლომსა ვაცისა.

1 კულავ K4, კულავ K6; ჰნახა K4

2 სთქვა K4, [A6]

3 სული K6, K4 [! სუნი]

4 აგრე] ასრე K4, A6, K6, см. 229,4 [233,4]; აგრე ეჰიანი; უჩს K6

წვერ-გამო II -კიდე,-გან; აშლილი только пробившийся
224 [228], Кნ 208, А6 184

მასვე გზასა წამოვიდა, რომე გუშინ შეიარა,
შამბი გავლო, გაეშორა, თავის მინდორს გააგარა:
ავთანდილ სჭურეტს გაკუირეებით, მალვით ხესა მოეფარა,—და
თქუა, თუ „ღმერთმან ესე საქმე მეტად კარგად მომიგვარა“.

4 სთქუა Ky [!სთქვა], А6 [! თქვა]

225 [229], Кნ 209, А6 185

„აწ ამას ჩემთვის ღუთისაგან სხუა საქმე რა ვამჯობინო?
ქალი შევიპყრა, მის ყმისა ამბავი ვაამბობინო,—
ჩემიცა უთხრა ყველაი, მართალი გავაბრკობინო, — და
მას ყმისა გრმალი არა ვკრა, არცა მას დავასობინო.“

1 ვაჯობინო K6

3 ვუთხრა Ky; გავაბრკობინო Ky

4 ვმალი Ky [! ხმალი]; არც მისი დავისობინო K6

რკობა სა-შჭუალი სა-მჭუალი მჭუალი

226 [230], Кნ 210, А6 186

ჩამოვიდა, ცხენი აჯსნა მისგან ხესა გამობმული,
ზედა შეჯდა, გაემართა, ქუაბი იყო კარ-განხმული,
მუნიით ქალი გამოიქრა, გულ-მდუღარე ცრემლ-დასხმული
ეგონა თუ „დავბრუნდიო, პირი ვარდი ბროლ-ბაკმული“.

2 შესჯდა Ky; იყო დაბუდა K6

4 ბროლ-ბაკმული] ფერ ბაკმული K6

вак-III вак

1 ჩა-ვმ. შთა-: ჩამოვიდა 226,1 [230]

2 მუნიით см. раньше.

კარ-განხმული]

3 გულ-მდუღარე ცრემლ-დასხმული]

4 ბ რ о л-ბ ა კ მ უ ლ ი] „лицо—роза в ореоле из хрустала
(лоб).“

მისი რამ მითხარ, ვინ არის ტან-სარო, პირ-ბაკმიანი 229,3
[233]

„расскажи мне что лино про того, кто со станом-кипари-
сом, с лицом в ореоле“.

ბაკმი арм. **բակմ* || *բակ* см. [Арм.] грам. § 64,1. *բակ*
круг, кольцо около солнца или луны, ореол (halo)

Все это объяснено, ТР, XII, стр. 18. прим. 1 (стр. 18—20),
тут разъяснены и другие арменизмы, как диалектизмы из говора
Шоты, именно сат-ი *საქ*, ჰოქ-მან-ი *-ჭაღ*, ср. ყოყმანი, გოგ-
მან-ი *გდგოჲსნე*, ეჯ-ი *ქე*

227 [231], Кс 211, Ас 187

ვერ იცნა სახე, არ გვანდა მისი მის ყმისა სახესა,
ფიცხლა გაიქცა, მიმართა ზახილით კლდესა და ხესა,
ყმა გადაიქრა, დააბა ვითა კაკაბი მახესა: — და
ჭმას სცემდეს კლდენი ქალისა ზახილსა მუნ ერთ-სახესა.

1 ჰგვანდა Кч, გვანდა К6

2 მიმართა Кч

4 სცემდა Кч

3 დააბა იმ. გააბა.

228 [232], Кс 212 Ас 188

მას ყმასა თავი არ მისცა, ქურეტადცა ებილწებოდა,
ვითა კაკაბი არწიესა ქუეშე მი-და-მო კრთებოდა,
ტარიელს ვისმე უზახდა მწედ, თუცა არ ემწებოდა, — და
ავთანდილ მუგლთა უყრიდა, თითითა ეხვეწებოდა.

2 კრთებოდა | ეწებოდა К6 [1 А6]

229 [233], Кс 213, Ас 189

ეტყოდა: „სულე, რამც გიყავ, კაცი ვარ ადამიანი,
უფერო ქმნილი მინახვან ვარდნი და იგი იანი,
მისი რამ მითხარ, ვინ არის ტან-სარო პირ ბაკმიანი, — და
სხუად არას გიზამ, ნუ გეშის, ნუ ჰყივი აგრე ჳმიანი.

1 სულე Кч

2 ქმნილი Кч, А6, К6; მინახვენ А6, К6; იგი] ისი Кч, А6, К6

4 ჰყივი Кч, А6

1 სულე уснокойся, букв. *отдохни*.

4 ნუ გეშის იმ ნუ გეშინის построение по типу арм[янско-
го] слова *Մխիթար* см. Этимология имени Мхитар и глагола
Մխիթարիկ (ЗВС), XVII, 1907, стр. 30—31, см. также „Заметки

ო დუხ არმანსკის ნადისიას, ნაიღენისს ვ ზერსონესე“. II AK—ვიპ.
10, 1904, სტრ. 106-ოდ. სტრ. 1).

ჰოჯა პრისენსო სლოვო პრის პერედაჩე ბიბლ. იმენის ნაუმ, ნო
თერმინ ნაროდნიი, სონ-მეხსკიი ი ვპოსლ. მეხსკიი ი ჰათემ ვო-
ობსე გრუპ[ინსკიი].

ში (ოდსიდა სი-ში) || ში-ნ-ება || ში-ში *სლ* || [...]

հիանալ hi-an-al

230 [234], K⁶ 214, A⁶ 190

ქალი ეტყოდა ტირილით—სარჩელი უგავს ბრკობასა—
„თუ არ შმაგი ხარ, დამეგსენ, შმაგი ხარ, მადლი ცნობასა!
აწ მეტად ინელსა საქმესა მნუკავ აღვილად თბრობასა, —და
ცულად ნუ სცდები, ნუ ელი მაგა ამბისა მბობასა!

1 ბკობასა K⁴, K⁶

4 სცდები [A⁶]

232 [236], K⁶ 215, A⁶ 191

„ქალო, არ იცი, სით მოვალ, რა ჰირი მომითმენია!
ოდითგან ვეძებ ამბავთა, ესე არვისგან მსმენია:
შენ მიპოვნისარ! სიტყუანი ჩემნი რაზომცა გწყენია, —და
ვერ დაგეგსენები, მიაბზე, ჩემგან ნულარა გრცხვენ[ი]ა!“

1 ჰირნი მომითმენიან A⁶, ჰირი მამითმენიან [K⁶]

2 ოდიდგან K⁴, A⁶; მსმენიან (ხოჯა ესე, ნო ოთნოსიტსა ესე კ ამბავთა,—
ესე ამბავნი) A⁶, [K⁶]

3 ჩემი K⁴, K⁶; გწყენიან A⁶, K⁶

4 გრცხვენიან [A⁶]

ბ. მ. лучше со мн. числом.

ოდითგან რა დლითგან И. მ. ოდე რა დლე, Д ოდეს *контраст*

233 [237] K⁶ 216, A⁶ 192

ქალმან უთბრა: „რას შეგეხწარ, მე ვინ ვარო ანუ შენო!
მზე არ მახლავს, შეგეტყუების, თრთვილო, ასრე მით მაწყენო
გრძელი სიტყუა საწყინოა, ასრე მოკლედ მოგახსენო, —და,
ვერასათუის ვერ გაიმბობ, რაცა გინდა, იგი ჰქმენო!“

3 ვარო] ვარ და A⁶ [! K⁶]

4 ჰქმენო K⁴, A⁶

4 ვერასათვის] .ни за что

239 [243], 16 222, A6 197

ყმამან თქუა, თუ „არ ეგების აწ იმისი ასრე თქმევა,
სხუასა რასმე მოვიგონებ, სჯობს საქმისა გამორჩევა“.
გაუშვა და ცალკე დაჯდა, ტირს, დაუწყო ცრემლთა
ფრქვევა,—და

ქალსა უთხრა: „გაგარისხე, აწ არ ვიცი, ვით დავრჩე, ვა!“

1 სთქვა [K4]

2 სხუას-მოვიგონებ] სხუისა რასმე მოგუარება K6

3 დასჯდა K4; სტირ K6[! ტირს], დაიწყო K6

240 [244], 16 223, A6 198

ქალი დაუჯდა კუშტ-გუარად, ქუშობს, ჯერდ არ დამტკბარია,
ავთანდილ ქუე ზის ტირილით, აღარას მოუბარია,
ვარდისა ბალსა მოგუბდა ცრემლისა საგუბარია, — და
კულა იქით ქალი ატირდა, მისთვის გულ-ნალმობარია.

1 ჯერო A6, ჯერ K6

2 ჰხის K4

4 კვლავ K4, კულავ K6

241 [245], 16 224, A6 199

ყმა მტირალი შეებრალა, ამად ცხელნი ცრემლნი ღვარნა,
მაგრა უჯდა უცხოს უცხო, არ ენანი აუბარნა,
ყმამან ცნა, თუ: „გონებანი ჩქარნი ჩემთვის დააწყნარნა“, —და
ცრემლ-ღენილი შეებევწა, ადგა, მუქლნი მოუყარნა.

1 ჰღვარნა K4

2 ბაგენი A6, K6

3 სცნო K4

4 მიუყარნა A6, K6

„შეებევწა] придег к ес покровительству

242 [246], 16 225, A6 200

უთხრა: „ვიცი, აღარ ვარგხარ შენ აწ ჩემდა დად ან დობ-
ლად,
გაგარისხე, დაგრჩომილვარ ღარიბად და ამად ობლად,

აწ ეგრეცა თავი ჩემი დამიძს შენტუის დასანდობლად, — და ამად რომე შეცოდება შვიდ-გზის თქმულა შესანდობლად.

1 ჩემად K4, ჩემისა K6; დად ან დობლად (ср. 248,4—252)] დასანდობლად K4, A6, K6

2 დაგრძობივარ K4, A6

3 დამიც A6, K4

243 [247], K6 226, A6 201

თავი ჩემი სამსახურად თუცა ავად მოგაწონე,

მიჯნურისა შებრალება ჯამს, ესეცა გაიგონე.

სხუაგნით ყოვლგნით უღონო ვარ, შენგან არის ჩემი ღონე, — და სულთა მოგცემ გულისათუის, სხუა (||) მეტიმცა რა გაქონე?

3 შენგან] არვიზ K4, A6

4 სულსა K6

244 [248], K6 227, A6 202

რა ქალსა მიხვდა ყმისაგან მიჯნურობისა სმინება,

გულ-ამოხვინჩით დაიწყო ას-კეცთა ცრემლთა დინება,

კულა გაამაღლა ზახილით ტირილი, არ გაცინება, — და ავთანდილს ღმერთმან წადილი მისცა, გულისა ღზინება.

2 გულ-ამოხვინჩით] გულ ამოჯუნჩით K6, გულ-ამოჯვინჩით A6

3 კელა A6, კულავ K6, K4 [კელავ]

2 კეცი || *ქცა*

qunеша || *qunеша > qunish-v-a месхизм, если qun (|| dwin)

?

+ ш или от имени того же в форме qunsh || *qunsh > qunish
ср. *ქუნჯ*.

245 [249], K6 228, A6 203

იტყუის თუ „ამა სიტყუითა მას ფერი შეეცვალების,

ვისთუისმე (ხელი უცილოდ!) მას ცრემლი ემაღმალეების.

კულა უთხრა: „დაო, მიჯნური მტერთაცა შეებრალების, — და ესეცა იცი: სიკუდილსა თუით ეძებს, არ ეკრძალების“.

1 не отмечаю: შეეცვალების K6

2 ხელი| ცხელი [A6]

3 კელა A6, კულავ K6, K4 [კელავ]

246 [250], K6 229, A6 204

„ვარ მიჯნური, ხელი ვინმე, გაუძლებლად სულთა დგმისად.
ჩემმან მზემან გამომგზავნა საძებარად ამა ყმისად.
ღრუბელიცა ვერ მიხვდების, მე მისულვარ* სადა, მი-,სად.
გული შენი მიპოვნია, მისი შენდა, შენი მისად.

1 გაუძლებლად] გაუწყუეტლად K6

2 გამამგზავნა K6; იმა A6, K6

3 მისულვარ K4, მისრულვარ A6; ჰსადა, მი-,სად] სად ამისად K4, A6,
სადა ვლისად K6

4 შენად A6

247 [251], K6 230, A6 205

მისი სახე გულსა ჩემსა ხატად ასე გამოვხატე,
მისთვის ხელმან, გამოჭრილმან, ლხინი ჩემი ვაალქატე. — და
ორისაგან ერთი მიყავ: ტყუე მქმენ ანუ მააზატე,
ან მაცოცხლე ანუ მომკალ, კირი კირსა მომიმატე

4 მამკალ A6, K6; მამიმატე A6, K6

механизм (< арменизм): ვაალქატე
მააზატე

248 [252], K6 231, A6 206

ქალმან უთხრა ყმასა სიტყუა პირველისა უამესი:
„ეგე სიტყუა მოიგონე დია რამე უკეთესი.
წელან საქმე მტერობისა გულსა ჩემსა შთამოსთვის, — და
აწ მოყვარე გიპოვნივარ, დისაგანცა უფრო დესი.

2 სიტყუა] ღონე A6, K6

3 ჩამოათესი A6, K6 (пульт. списка)

249 [254], K6 232, A6 207

აწ რაცა გითხრა, თუ ამა საქმესა დამმორჩილდები,
რასაცა ეძებ, მიხვდები უცილოდ, არ ასცილდები.
თუ არ მომისმენ, ვერ პოვებ, რაზომსა ცრემლსა
ჭმილდები, — და
მოგხვდების მღურვა სოფლისა, მოკუდები, გაცასწილდები.

3 მამისმენ K6; პოვებ K6; რაზომსა A6; მილდები K6

* [დედანში ამ სიტყვის ქვეშ დასმულია ძახილის ნიშანი]

2 Издатели по недоразумению ставят запятую перед უცი-
ლოდ вместо того, чтобы его отделять запятой от არ ასცილ-
დები.

3 მილდები] მილი

250 [255], Кნ 233, Аნ 204

ყმამან უთხრა: „ეგე საქმე ამას ჰგავსო, არა სხუასა:
ორნი კაცნი მოდიოდეს, სადაური სადმე გზასა,
უკანამან წინა ნახა ჩაეარდნილი შიგან ჰასა,
ზედ მიადგა, ჩაჰყოდა, სტირს, იზახის ვაგლახ-ვასა.

— და

Перед четверостишием Кн:

ამბავი აეთანდილისა, ასმათს რომ ეუბნებიან ქუაბშიგან

1 უთხრა] ჰკადრა?

3 ჰნახა Кყ

4 მიადგა] წაადგა Кნ; ტირს Кნ, [Аნ]; იძახის Кყ, Кნ

251 [256], Кნ 234, Аნ 209

ეგრე უთხრა: „ამხანაგო, იყავ მანდა, მომიცდიდე,
წავალ თოკთა მოსახუმელად, მწადს-ო თუცა ამოგზიდე“.

მას ქუეშეთსა გაეცინა, გაუჟუირდა მეტად კიდე, — და
შემოჰყივლა: „არ გელოდე, სად გაგეჰცე ? სად წავეიდე?“

1 მომიცადე Кყ, მამიცდიდე Ан, Кн

2 მოსახუმელად] მოსახმელად Кყ, Ан, მოსატანად Ан [! Кн]. NB перевод
месх. მანდ!

252 [257], Кნ 235, Ан 210

აწ, დაო, შენთა კელთაა ჩემი საბელი ყელისა,
სხუად ულონოა უშენოდ ჩემი აღპურობა კელისა.

რასაცა მიზამ, შენ იცი, შენ ხარ წამალი ხელისა, — და
თუარ ვისმცა ექმნა გორლითა შეკვრა ზეინისა მრთელისა?“

1 შენსა კელსა Кყ [! შენსა კელსა]

2 ჩემი] ჩემგან Кყ, Ан, Кн

4 ზეინისა] თავისა [თივისა? в Раче-ზეინი] Кყ, Ан, Кн
გორლი (= გვარლი) „соломенная перевка“ (!).

месх. მიზამ

253 [258], Кნ 236, Ан 212

ქალმან უთხრა: „მომეწონა, ყმაო, შენი ნაუბარი.

ხარ უცილოდ კარგი ვინმე მოყმე ბრძენთა საქებარი.

ხარ ვინათგან აქანამდის მავა ჰირთა დამთმობარი, — და
რაჲა გითხრა, მომისმინე, — გიპოვნია საძებარი.

1 მამეწონა A6, K6

2 კარგი, [!] ვინჲე [,] მოყმე] K4, A6, K6

3 ვინადგან K4, K6

4 მამისმინე K6, [A6]

254 [260], K6 237, A6 212

„გითხრა, თუ ცოდნა გწადიან ჩუენისა შენ სახელისა,
ტარიელ არის სახელი იმა მოყმისა ხელისა,
მე ასმათ მქუიან, რომელსა წვა მაქუს ცეცხლისა ცხელისა, —
სულთ-თქუმა სულთ-თქუმისა ბევრისა, მაშა თუ არ ერთხე-
ლისა.“

4 სულ-თქმა, სულ-თქმისა K4, K6, სულთ-თქმა სულთ-[თ]ქმისა A6

255 [261], K6 238, A6 213

„ამის მეტსა ვერას გითხრობ მე სიტყუასა ამისთანას:
იგი მინდორს არონინებს ტანსა მქევრსა, მე მაჯანას,
ვქამ, გლახ, მარტო ნადირისა, მისგან ჯორცსა მონატა-
ნას, — და

აწვე მოვა, არა ვიცო, თუ დაჰყოვნის დიდსა ხანას“

1 მე სიტყუასა] სხუას ამბავსა K6; ამისთანსა K4. A6. K6

2 იგი] ისი K6; მქევრსა, მე მაჯანას], მტერთა მემაჯანსა A6
მემაჯანსა K4, A6, K6

3 ვსქამ A6; მონატანსა K6 [!K4], A6, K6

4 დაყოვნის K6; ხანსა K4, A6, K6

256 [262], K6 239, A6 214

„ამას გვედრებ, მოიცადო, თავი სხუაგან არსად არო.
რა მოვიდეს, შევეხვეწო, ნუ თუ ვით რა მოვაგვარო,
ერთმანერთსა შეგამეცნენ, თავი შენი შევაყვარო, — და
თუით ვიამბოს საქმე მისი, საყუარელსა გაახარო.“

1 გვედრებ] გეტყუი K6
перев[од]

3 შეგამეცნენ K4 [! შეგანეცნენ], შეგამეცნე A6, K6

vedr — ~ *verd < wout || uust

ქალსა ყვამან მოუსმინა, დაჰმორჩილდა, დართო ნება.
აშას ზედა მოიხედეს, ჭევეთ ესმათ ჩხაპუნება.

მთვარე წყალსა გამოსრული ნახეს, შუქთა მოვანება — და
უქურიდეს, აღარა ჰქმნეს მუნ ხანისა დაყოვნება.

1 დამორჩილდა A6, K6

2 ამა K6, A6 [!ამას]: ესმა A6

3 გამოსული [A6, K4]: მოვანება] მოფინება K4, A6

4 ქმნეს A6, ქნეს K6

1 ნება **вм.** ნები

258 [264], K6 241, A6 216

ქალმან უთხრა: „ყმაო, ღმერთმან მოგცა **ქამად**, რაცა გინა,
მაგრა თავი უჩინო ჰქმენ, დამალული იყავ შინა.

იმა ყმისა მეუნებლეს გორციელი არავინა: — და
ნუ თუ ვით რა მოვაგვარო, შენი ნახვა არ ეწყინა“.

1 მოგცა, ყმაო, **ქამად** ღმერთმან K6

2 ქენ K6

3 იმა A6, K6 [sic!]

ქამად теперь (ср. *акѣм*)

аор[ист] вм[есто] сосл[агательного].

259 [265], K6 242, A6 217

ავთანდილ ქუაბსა დამალა ქალმან მალვით[ა] მალითა,
იგი ყმა **ცხენსა** გარდაჰდა, შეენოდა **კაპარჰ-ჭრმალითა**,
ატირდეს მალლა **კრემლითა**, ზღუათაცა **შესამალითა**. — და
ავთანდილ **სარკმლით** უჭურეტდა **ჭურეტითა** იღუმალითა.

1 ქალმან დამალა ქუაბს დამალვითა მალითა K6; დაჰმალა K4

2 გარდაჰდა (K4 с в **вм.** ჰ) K4, A6; ხმალითა K4

3 შესამალითა] შესართავითა K6

опять глосса!

1 მ ა ლ ვ ა] др. л. ფარვა, BP,59 (331,19): რად ვმალავ ჩემსა
ჭირსა ესეთისა აქიმისაგან და ვითაცა ვმალავ, ეგრეცა უარე და
უარე ვარ ამა ჭირისა მალვასა შიგან.

ხო ვ BP II ფარვა: „ლონე ფარვისა აღარაა“ 318,19.

2 კაპარჭი არმ.

3 ატირდეს მადლა] მადლა ტირილი სმ. შე-სამ-ალითა? შე სამ ალითა? შე სამალითა?

По К4: შესამალი = შესართველი.

260 [266], Кნ 243, А6 218

ამარტის ფერად შესცვალა ბროლი ცრემლისა ბანამან, დიდ ხან იტირეს ყმამან და მან ქალმან შაოსანამან, 'მეგსნა, შეილო აბჯარი, ცხენიცა შეიყვანა მან, — და დადუმდეს, ცრემლნი მოჰკუეთნა შავმან გიშრისა დანამან.

3 შეხსნა К4, შეხსნა К6

4 მოკვეთა К4, მოკვეთნა А6, მოკუეთა К6

1 ამარტა—] Опр.: „ამარტა შიშივია ქუათაგან (ვეფხის ტყ.)“ Ч6¹; „ამარტა—яшма камень, jaspé, pierre précieuse“ Ч6², „ამარტი ეშმის ქვა, яшма (камень), ვისრ. 28,57, ვეფხ. 265, ამარტის ფერი ქარვის ფერი, — цвет янтарный“.

по этому стиху „ამარტა ქარვა“ А6, „ამარტი ქარვა“ К4

3 აბჯარი] месхизм (сванизм) ВР=28 (150,23): „ჩემი აბჯარი და თუ რა საჭამადი გაქუს, სულითა ზედა აქა მომიტანენ“.

4 დადუმება] ср. 259,4 [265,4] იღუმალითა месх. или архизм. გიშრისა დანამან]

261 [267], Кн 244, А6 219

აეთანდილ სარკმლით უჭურებ[დ]ა, ტყუე საკნით ნააზატები მან ქალმან ქუეშე დაუგო ვეფხის ტყავის[ა] ნატები: მას ზედა დასჯდა იგი ყმა, სულ-თქუამს ჭირ-მონამატები: — და სისხლისა ცრემლსა გაეწნა შუა გიშრისა სატები.

3 დაჯდა А6, К6; მახედა К6

4 ცრემსა (опечатка?) А6

1 სარკმლით] ВР: სარკუმელი > სარკმელით — საკნით] საკანი, ВР

2 ნატები] ნატი

3 სატები] სატე ср. სატე

262 [268], Кн 245, А6 220

მან ქალმან ზელ-ჰყო კვესითა გზება ცეცხლისა ნელისა, ვგონა, ჰამა ჯორცისა შემწვრისა, შეუქნელია,

მიუბყრა, ერთი ავლიჩა, ქმნაა საქმისა ინელისა;
ძალი არ ჰქონდა, დაუწყო გამოყრა უცოხნელისა.

—და.

1 კელ ყო K6

3 ახლიჩა Ky

263 [269], K6 246, A6 221

ცოტად მიწვა, მიიძინა, თუცა ყოლა ვერა მეტი,
შეჰკრთა, დიდნი დაიზახნა, წამოვარდა ვითა რეტი,
იზახდის და წამწამ იკრის გულსა ლოდი, თავსა კეტი, — და
ცალკერძ ზის და პირსა იხოკს ქალი მისი შენამჰურეტი.

2 დიდი Ky; დაიზახა K6

4 ჰხის Ky

3 ლოდი] воище камень

rodí ni (?) კეტი

დიდ ხან || წამწამ || ცალ კერძ

264 [270], K6 247, A6 222

„რად დაბრუნდი?“ მოახსენა: „მითხარ, რაცა წაგეკიდა?
მან უბრძანა: „მონადირე მეფე ვინმე გარდმეკიდა,
ჰყვეს ლაშქარნი უთვალავნი, ბარგი მძიმედ აეკიდა, — და
იგი მინდორს ნადირობდა, დაეფანჩვა მარეკი, და.

1 მოაქსენა „რად დაბრუნდი“ A6, K6 [! მოახსენა]

4 მარე-კიდა Ky; მარე კიდა K6

დაეფანჩვა] დაფანჩვა || დაჯანტვა [также и A6], ср. სა-
ქე || სატე.

A6: მარეკი „ნადირის მოსარეკად დაყენებული კაცები,
შეად. მრეკელი, 541,2“ [602,2].

265 [271], K6 248, A6 223

სევდად მეცა კაცთა ნახვა, ცეცხლი უფრო გავიალე,
არ მივეო ახლოს შეყრად, თავი ჩემი შევიწყალე,
მათგან მკრთალი შემოვბრუნდი, ტყესა შიგან დავიმალე, — და
ვთქუი: „ნუთუმცა უკუმრიდა, რა გათენდეს, წავალ ხვალე“.

4 ვთქუი:] „დღეს K6

266 [272], K6 249, A6 224

ქალსა ცრემლი გარდმოსცივდეს ას-ნაკეცი ბევრის ბევრად,
მოახსენა: „მეცთა თანა იარები მარტო ტევრად,

არას კაცსა არ იახლებ საუბრად და შემაქცევრად, — და მას მაგითა ვერას არგებ, დღეთა შენთა ცუდად ლევ რად?*

4 ჰლევ K4, A6

1 ცრემლნი?

• 268 [274], K6 251, A6 226

უბრძანა: „დაო, ეგეა მზგავსი შენისა გულისა, მაგრა არ არის ქუეყანად წამალი ამა წყლულისა! ვის ძალ აქუს პოვნა კაცისა, თუით სოფლად არ მოსრულისა?— და ჩემი ლხინია სიკუდილი, გაყრა ჯორცთა და სულისა.

1 მზგავსი A6, მზგავსი K6

269 [275], K6 252, A6 227

„ღმერთმან სხუამცა ეტლსა ჩეჟსა საღმცა კაცი რად დაბადა, სიახლე და საუბარი თუცა მისი მე მეწადა! ვინმცა გასძლნა ჭირნი ჩემნი ანუ ვინმცა შეეცადა, — და შენგან კიდე ჯორციელი, დაო, მივის არასადა“.

1 დაჰბადა K4

270 [276], K6 253, A6 228

ქალმან ჰკადრა: „არ გამიწყრე, ვიშიშვი და ვიაჯ დია, რადგან ღმერთსა ვეზირობა შენი ჩემზედ მოუგდია, ვერ დავმალავ უკეთესსა, რაცა საქმე გაშიცდია, — და არა ვარგა უსაზომო: თავი ზომსა გარდგიქდია“.

2 ვაზირობა A6, K6; ჩემზე K4, K6

1 ვიაჯ ვმ. ვიაჯები, во всяком случае ვიაჯი

v-i-aq-i || *v-i-aq-u, т. е. форма

v-i-a-q-i || v-i-aq-u, ср. халд. aq-u-bi

* ესმა || ასმა

ე || ა ვ ვეზირობა и т. п. словах, равно о || а в мо- || ма и т. 'и. теперь показателн двух рукописных преданий имерско-го (ე, [ა ო!:]) и картского (ა=), но к какому примыкает месхский говор?

271 [277], K6 254, A6 229

ყმამან უთხრა: „რას შენუკვი, არა ვიცი, გამიცხადე! კაცი ჩემად სამსახურად უღრმთოდ მეცა ვით დავებადე?

ღმერთსა ჩემი უბედობა უნდა, მემცა რას ვეცადე? — და
განაღამცა გავნადირდი, თავი ასრე გავიჭადე“.

1 მენუქევ K4

მეცხ.

ასრე, ესრე

272 [278], K^რ 255, A^ნ 230

ქალმან კულა ჰკადრა: „გაგსაჯე მეტითა შეგონებითა,
მაგრა თუ კაცი მოგგვარო, მოგყვეს თავისა ნებითა,
იგი გიახლოს, ილხენდე მისითა შემეცნებითა, — და
ჰფიცე, არ მოჰკლა, არ იყო, არ საენებლისა ვნებითა!“

3 მისითა] მისისა K6

4 ფიცე K6; არ მოკლა K6

273 [279], K^რ 259, A^ნ 231

მან უბრძანა: „თუ მაჩვენებ, ვნახავ, დიდად გავიხარებ,
სიყუარულმან მისმან, ვისთვის ხელი მიწდორს თავსა ვარებ,
არას უზამ უგემურსა, არად ოდეს გავამწარებ, — და
რაცა ჩემგან იამების, ვამებ და შევიყუარებ“.

3 ვუზამ K4; არათ (!) A^ნ, არა K6

ჰამო—ჰამ

274 [280], K^რ 257, A^ნ 232

ქალი ადგა და წავიდა მის ყმისა მოსაყვანებლად.
„არ ეწყინა“-ო, უამბობს, არს მისად მაგულვანებლად.
წელი მოჰკიდა, მოყვანდა ვით მთუარე მოსაყვანებლად, — და
იგი რა ნახა ტარიელ, თქუა მზისა დასაგუანებლად.

3 მოკიდა K6; მოჰყვანდა K4; მთუარე K4, A^ნ

4 ჰნახა K4; სთქვა K4, თქვა A^ნ

276 [282], K^რ 259, A^ნ 234

მათ აკოცეს ერთმანერთსა, უცხოობით არ დარიდეს,
ვარდსა ხლეჩდეს ბაგეთაგან კბილნი თეთრნი გამოსჰვირდეს,
ყელი ყელსა გარდააჰუდეს, ერთმანერთსა აუტირდეს, — და
—?

ქარვად შექმნეს იაგუნდნი მათნი, თუცა ლალად ღირდეს.

1 დაჰრიდეს K4, A^ნ

3 გარდააჰუდეს K4, A^ნ

4 შექმნეს K4, შექნეს K^ნ; იაგუნდი K4, K6

(278) 279 [?]

მობრუნდა, ყმამან ავთანდილს ჳელი შეუპყრა ჳელითა,
ერთგან დასხდეს და იტირეს დიდხან ცრემლითა ცხელითა,
ასმათი სულსა უღებდა სიტყუითა საკუირველითა: — და
„თავთა ნუ დაჰკოცთ, ნუ ბნელ იჰმთ მჳესა თქუენისა ბნე-
ლითა!“

1 მობრუნდეს A6, K6

4 იჰთ A6, [K6]; თქუენითა [A6]

2 -გან- [<გან-] გა<გაჰ ას^გყად

2 დიდხან]

3 სულსა უღებდა]

279 [285], R6 262, A6 237

(280—289)→290

ავთანდილ გასცა პასუხი. სიტყუები ლამაჳებია:

„ლომო და გმირო ტარიელ, ვის თავი გინაზებია,

„მე ვარ არაბი, არაბეთს არს ჩემი დარბაზებია, — და

„მიჯნურობითა დამწვარვარ, ცეცხლი უშრეტი მგზებია.

281 [287], R6 264, A6 239

„შენ მინდორს განახეთ გაჰრილი, ჩუენ ჳედა გარდგეკიდენით.

პატრონი ჩემი გაგიწყრა, ჩუენ ჳათად წაგეკიდენით,

გიხმეთ, არ მოხველ, ლაშქარნი უჳანა გამოგკიდენით: — და

შენ ველნი წითლად შეჰლებენ სრულად სისხლისა კი დენით“.

3 გიჳმეთ A6, K6

4 შეღებე K6; კი დენით] მიდენით K6

282 [288], R6 265, A6 240

„ყველაჳასა მათრავითა თავი უწრმოთ გარდაჰკვეთეთ:

„მეთჳე შეჳდა: დაგვეკარგე, კვალი შენი ვერ მოგკვეთეთ,

„ვითა ჳაჳი დაგვემალე, მონებიცა დავაფეთეთ: — და

„ამან უფრო დავუაშმაგა, თავი სრულად გავაშეთეთ.

1 უ[ხ]მლოდ K4

2 შესჳდა K4

283 [289], K^ნ 266, A^ნ 241

„ქმუნვა შეექმნა,— თქუნც იცით, კელმწიფე ნებიერია.
მოგნახეს, გძებნეს ყოველგან, მათ რუკა დაუწერია:
ვერ ნახეს შენი მნახველი, ვერცა ყმა, ვერცა ბერია. — და
აწ გამოგზავნა, რომელსა ვერ მზე ჰგავს, ვერ ეთერია.

4 გამაგზავნა K^ნ.

რუკა Ⴑπ. ლ.

284 [290], K^ნ 267, A^ნ 242

«მიბრძანა: „მიცან ამბავი მის მზისა წარტლომილისა,
მაშინ ვარ მქმნელი საქმისა, მის შენგან მონდომილისა“.
სამ წლამდინ მითხრა დადენა უმისოდ ცრემლთა მილისა:— და
არ გიკუირს, გავძლე ვერ-ქვერეტა მისისა მე ღიმილისა?“

3 წლამდის K^ყ (! წლამდინ)

285 [291], I^ნ 268, A^ნ 243

„აქანამდის მნახავიცა კაცი შენი არ მენახა,
„ქურდნი ვნახენ, რომე თქუნთუის სიტყუა რამე გაემკვება,
„მათრაკითა ჩამოგეგდო, ერთი მკუდართა დაგესახა, — და
„მათ მასწავლეს, ძმა რომელთა სულ-მობრძავი სამე გლახა“.

2 ქურდნი] K^ყ отметил уже странность того, что три брата названы курлами, а ниже [289]—турками.

286 [292], K^ნ 269, A^ნ 244

ტარიელსაც გაეხსენა ომი მათი მაშინდელი.
იტყუის: „მახსოვს ეგე საქმე, თუცა არის ადრინდელი.
„ერთგან გნახენ ნადირობას შენ და შენი მე გამზრდე-
ლი“: — და
„მით ვტროლდი, მომეგონა მე, გლახ, ჩემი წამწყემდელი.

1 ტარიელსცა A^ნ: აეკსენა A^ნ, მოეგონა K^ნ

2 იტყუის] თქუა თუ K^ნ

3 გნახე K^ნ

4 მამეგონა A^ნ, K^ნ

287 [293] I 270, A6 245

„რას მაქნევლით? რა გინდობდათ? ერთმანერთსა რითა ვგვან-
დით?

„თქვენ მოაკმულნი თამაშობდით, ჩვენ მტირალნი ლაწვსა
ვზანდით.

„რა მონანი მომეწიეთ, შესაპყრობლად გაგულვანდით, — და
„აწ ვეპე, რომე ჩემად ნაცვლად თანა მკუდართა მიიტანდით.

4 ვეპე K6

2 მოაკმულნი вселихъ] к арменизмам из месхской ре-
чи (ТР, XII стр. 18—19) прибавить и mo-rtm-ul-i, снбств.
основу rtm- < *hrtm || арм. hirtow-an-q < * hirtom-an-q и пр. см.
ТР, XII, стр. IX, прим. 1.

288 [294], I 271, A6 246

„მოვიხედე, მომეწია რა პატრონი შენი, ენახე,
ტელმწიფობით შემებრალნეს, ამაღ ჰელი არ შევასე,
თუალთა წინა გამოვექეც, მეტი არა შევუზახე: — და
ჩემი ცხენი უჩინოს ჰგავს და სხუასამცა რად ვასახე?

1 მამეწია A6, K6

3 მუზხრაზე A6, K6

4 უჩინოსა ჰგავს და სხუასამცა A6

289 [295], I 272, A6 247

„კაცმან ვერ ასწრას თუალისა დაფახვა, დაწაწამება,
მას გავექევეი, ვისგანცა ჩემი არა ვცნა ამება.
მათ თურქთა მიღმა გამეგო მე არას არ შეწამება, — და
ავად ჰშვენოდა მორევნა და ჩემი დათამამება.

2 ვსცნა A6

4 მორევნა A6 [sic!]

290 [296], I 273, A6 248

(291—295) → 296

„აწ ვამად მოხველ, მიამა ნახვა შენისა პირისა,
„ტანად სარო და პირად მზე, მამაცად მზგავსო გმირისა.
„მაგრა გარჯილხარ, არა ხარ გარდაუტდელი ჳირისა, — და
„ინელია პოენა კაცისა, ღუთივ ზეცით განაწირისა“.

2 მსგავსი A6, მგზავსი K6

3. მაგრამ A6, K6, K4

4 ღმრთივ K6

291 [297], ჩნ 274, ან 249

ათანდილ უთხრა: „ვით მაქებ საქები ბრძენთა ენისა?
„მაგისად ნაცვლად რამცა ვყავ ღირსი ქებისა თქუენისა?
„სახე ხარ მზისა ერთისა, ზეცით მნათისა ზენისა, — და
„რადგან ვერ შეგცვლის პატივი ეგზომთა ცრემლთა დენისა.“

2 რადმც ვიყავ ან; რამც ვიყავ კნ, კყ

4 ეზოშთა კნ

292 [298], ჩნ 274², ან 249¹

„ამა დღემან დამავიწყა, გული ჩემი ვინ დაჰბინდა.
დამიგდია სამსახური, იგი იქმნას, რაცა გინდა:
იაგუნდი ეგრეცა სჯობს, ათასჯერცა მინა მინდა, — და
შენ გაიხლო სიკუდილამდის, ამის მეტი არა მინდა“

1 დაბინდა ან, კნ

3 ეგრეცა რაზომცა კნ

1 დღემან ძგემ-ან

3 კყ: „ე. ი. იაგუნდი სჯობია, მაგრამ მე მაინც მინა მინდა
ძალიანო“ (სტრ. 275, прим. 98) სტრ. ჩნ 274², 3

361

293 [299], ჩნ 275, ან 250

ტარიელ უთხრა: „ნე შენი გული აწ მემჭურვალების,
მიკუირს, თუ ნაცვლად მაგისად შენ ჩემი რა გვეალების?
მაგრა წესია, მიჯნური მიჯნურსა შეებრალების, — და
შენ საყუარელსა გაგყარო, ესე რად გენაცვალების?“

294 [300], ჩნ 276, ან 251

„წამოსულხარ ჩემად ძებნად, პატრონისა სამსახურად,
ღმერთმან ქმნა და გიპოენივარ, შენცა ცდილხარ მამაცურად,
მაგრა ჩემსა რა გიამბობს, გამოგვკრილვარ ასრე თუ რად? — და
მე თუ ვიტყუი, დამწვავს ცეცხლი ცხელი, შემიქმს ალად,
მურად“.

3 ჩემი რა გიამბო კყ

295 [303], ჩნ 277, ან 252

ამას დაყმუნდა ტარიელ დამწვარი, დაალებული,
ასმათს უბრძანა: „მას აქეთ შენ ხარ ჩემთანა ხლებული,

„რად არა იცი, უწამლო არს ლები ესე ლებული, — და
„კულა ესე ყმა მწვეავს მტირალი, ცრემლითა დავალებული“.

4 კულავ K6, K4 (კვლავ)

296 [306], K6 278, A6 253

ყმასა < ყმამან > უთხრა: „ვინცა კაცმან ძმა იმოს თუ დაცა
ილოს,

ჯამსო მისთვის სიკუდილსა და ქირსა თავი არ დარიდოს:
ღმერთმან ერთი რად აცხოვნოს, თუ მეორე წარლაწყმი-
დოს? — და

შენ ისმენდი, მე გაიმბობ, რალა გინდა წაშეკიდოს“.
რაცა?

1 ძმა ანუ თუ დაცა ილოს K4, A6 [1 K6]

2 ჯამს თუ K6; დაჭრიდოს A6, K4

3 რად] რით K6; წარლაწყმიდოს] არ წაწყმიდოს A6, K6, K4

297 [307], K6 279, A6 254

ასმათს უთხრა: „მოდი, მოჯე, თანა წყალი მოიტანე:
დაბნედილსა მაპკურებდი, გული მითა გარდამბანე:
მკუდარი მნახო, დამიტირე, სულთქუმა გაათანისთანე, — და
მე სამარე გამითხარე, აქა მიწა მიაკვანე“.

2 მითი A6

3 სულთ-თქმა A6, სულთქმა K6

2 მაპკურებდი] p-kur-eba || $\frac{III}{S}$.qur-eba

4 მე სამარე გამითხარე] || -15,4 [8]:

ანუ მომცეს განკურნება, ანუ მიწა მე სამარო

298 [308], K6 280, A6 255

ლილ ჩაქსნილი საამბობლად დაჯდა, მკარნი ამოყარნა,
ვითა მზე ჯდა მოღრუბლებით, დიდხან შუქი არ დაყარნა,
ვერ გაახუნა სასაუბროდ მან ბაგენი, გაამყარნა, — და
მერმე სულთ-ქმნა, დაიზახნა, ცხელნი ცრემლნი გარდმო-
ყარნა.

1 დასჯდა K4, ამოყარნა K4

2 დიდ[ს]იხან A6; არ დაყარნა] არ ადარნა A6, K6; დაყარნა K4

3 გააჯუნა K6

4 სულთ-თქმა A6, სულთქმა K6; გარდმოყარნა A6, გარდმოღუარნა K6,
გარდმოყარნა [K4]

299 [309], Kნ 281, Aნ 256

მოსთქუამს: „ჰაი საყუარელო, ჩემო, ჩემთვის დაკარგულო, იმედო და სიცოცხლეო, გონებაო, სულო, გულო, ვინ მოგკვეთა არა ვიცი, ხეო ედემს დანერგულო! — და ცეცხლმან ცხელმან ვით ვერ დაგწვა, გულო ასჯერ დადა-
გულო.

300 [310], Kნ 282, Aნ 257

„ისმენდი, მიეც გონება ჩემთა ამბავთა სმენასა, საუბართა და საქმეთა* ვითა ძლივ ვათქმევ ენასა. იგი ვინ ხელ მქმნა მოველი ნისგან აროდეს ლხენასა, — და ვისგან შეუცავ სევდათა, სისხლისა ლუართა დენასა.

1 მოეც Kნ

2 საქმეთა, Kნ, Kყ

3 მქნის Kნ

301 [311], Kნ 283, Aნ 258

„ინდოეთს შეიდთა მეფეთა ყოვლი კაცი ხართ მცნობელი, ექუსი სამეფო ფარსადანს ჰქონდა, თუით იყო მპყრობელი, უხვი, მდიდარი, უკადრი, მეფეთა ზედა მფლობელი, — და ტანად ლომი და პირად მზე, ომად მძლე, რაზმთა მწყობელი.

3 უხვი Kნ

302 [312], Kნ 284, Aნ 259

მამა ჩემი ჯდა მეშვიდე, მეფე, მებრძოლთა მზარავი, სარიდან ერქუა სახელი, მტერთად სრვად დაუფარავი, ვერვინ ჰკადრებდის წყენასა, ვერ ცხადი, ვერცა მპარავი, — და ნადირობდის და იშვებდის საწუთრო-გაუმწარავი.

1 სჯდა Kყ

3 კადრებდა Aნ, კადრებდის Kნ, ჰკადრებდა Kყ

1 მზარ[ავი]

4 გაუმწ [არავი]

* დედანში ამ სიტყვის შემდეგ დაუსვამს მიძინე, რომელიც შემდეგ გადა-
უშლია, ქვეშ კი მიუწერია კითხვის ნიშანი.

303 [313] K6 285, A6 260

ხალვა მოსძულდა, შეექნა გულს კაეშანთა ჯარები,
თქუა: „წამილია მტერთაგან ძლევით ნაპირთა არები,
ყოვლით გამისხმან, მორკმით ვზი, მაქუს ზეიმი და ზარე-
ბი“ — და

ბრძანა: „წაეალ და მეფესა ფარსადანს შეეწყნარები“.

1 კაეშანთა] კაეშანი 171,4 [172], но это четверостишие
целиком подложно.

304 [314], K6 286, A6 261

„ფარსადანს წინა დაასკუნა გაგზავნა მოციქულისა,
შესთვალა: „შენ გაქუს მეფობა ინდოეთისა სრულისა,
აწ მე მწადს, თქუენსა წინაშე მეცა ვცნა ძალი გულისა, — და
სახელი დარჩეს ჩემისა ერთგულად სამსახურისა“.

3 ვსცნა A6

4 ნამსახურისა A6, K6

305 [315], K6 287, A6 262

ფარსადან შექმნა ზეიმი, ამა აზბისა მცნობელმან,
შესთვალა: „ღმერთსა მადლობა შეესწირე კმელთა მფლო-
ბელმან,
რადგან ეგე ჰქმენ მეფემან, ჩემებრ ინდოეთს მჯდომელმან,
— და
აწ მოდი, ასრე პატივ-გცე ვითა ძმამან და მშობელმან“.

1 ზეიმი] ხარება K6

2 შეეწირე K4

3 ქენ K6

306 [316], K6 288, A6 263

„ერთი სამეფო, საკარგემო უბოძა, ამირბარობა
— თუით ამირბარსა ინდოეთს აქუს ამირ-სპასალარობა — ,
მეფე რა დაჯდის, არა სჭირს ტელისა მიუმწუდარობა, — და
სხუად პატრონია, მართ ოდენ არა აქუს კეისარობა.

1 ამილბარობა K6

2 ამილბარსა K6

3 დაჯდა A6. დაჯდის K6, დასჯდა K4, მიუმწუდარობა A6, K6, K4

1 ამირბარობა (ср. ვ25,4 [336]) — с:11 ას ძვერ, а не

მоре, следовательно, отпадает объяснение Кч „უმადლესი ჯარის უფროსი ზღუაზედ (რ²: „ზღვათა მხედართა ზედა უფროსი, адмирал“, და ი Орб. „სპასპეტი, სპასალარი, ტრიბონი სტრატეილატი, მხედართმუყუნებელი, მხედართ-მოდღუარი, მხედართ-მთავარი“ ი пр., откуда АГ: „მხედართ-მთავარი, დიდი-სარდალი, ამირსპასალარი. Правильнее ЧБ¹: „ober-goфмейстер“. Объяснение термина дано в ГР, XII стр. XI, прим. 4.

4 კეისარობა] მესხიზმ (სამცხე)

стрела против груз. и!

Четверостишия встречи двух героев Тариела и Автандила и рассказа Тариелом своей истории дали повод интерполяторам в уста Автандила пересказать их первого лицеизрения Тариела и связанных с ним событий, в уста Тариела—подробности, пригнанные к параллелизму тому, что было при дворе Ростевана с Автандилом.

309 [319], К² 291, А² 266

„მეფემან და დედოფალმან მიმიყვანეს შვილად მათად, საპატრონოდ მზრდიდეს სრულთა ლაშქართა და ქუეყანათად, ბრძენთა მიმცეს სასწავლელად ჰელმწიფეთა ქცევა-ქმნათად, — და მოვიწიფე, დავემსგავსე მზესა თვალად, ლომსა ნაკუთად.

2 მზრდიდეს] ზრდა დამიწყეს К²

3 სასწავლებლად К⁴

4 დავემსგავსე К⁴, დავემსგავსე К²; ნაკუთად А², К² [! К⁴]

310 [320] К² 291¹, А² 266¹

„ასმათ, მითხრობდი, რაცა სცნა ჩემგანა მბობა ცილისა: ხუთისა წლისა შევიქმენ, მსგავსი ვარდისა შლილისა, ჩირად არ მიჩნდის ლომისა მოკვლა მართ ვითა წყილისა,—და არა ჰგაოდის ფარსადანს მისი არა სუმა შვილისა.

1 ჩემგან ამბობა А², К²

2 შევიქენ А², К²; მგზავსი К², მზავსი К⁴

3 ქირად А², К², К⁴; წყილისა] სირისა А², К², К⁴

4 არ გავიდოდის К²; სმა А², К⁴

ჩირად იи во что ср. 858,4 (ЧБ 872) [878]:

ოდეს ტურთა გაიფედეს, აღარა ღირს არცა ჩირად] ჩირო сушенные фрукты, но здесь — [sic!]

311 [321], Iრ 292, Aნ 267

„ასმათ, შენცა ხარ მოწამე ჩემისა ფერ-მიკდილისა, მზესა მე ვჯობდი შევენებით, ვით ბინდსა ჟამი დილისა; იტყოდეს ჩემნი მნახავნი: „მსგავსია ედემს ზრდილისა“, — და აწ მაშინდლისა ჩემისა სახე ვარ ოდენ ჩრდილისა.

3 მზავსია K4, მგზავსია K6

312 [322], Iრ 293, Aნ 268

„მე ხუთისა წლისა ვიყავ, დაორსულდა დედოფალი“. ესე რა თქუა, მზემან სულთქმნა, ცრემლით ბრძან[ა]: „შობა ქალი“.

დაბნედასა მიეწურა, ასმათ ასხა გულსა წყალი, — და თქუა: „მაშინვე მზესა გვანდა, აწ მედების ვისგან აღი“.

3 სულთქნა K6

4 ჰგვანდა K4, გვანდა K6.

315 [326], Iრ 296, Aნ 271

„ყმა დაბნდა, რა სახელისა ხსენებასა მიეწურა, ავთანდილსცა აეტირა, მისმან ცეცხლმან გულსა მურა, ქალმან სულად მოაქცია, მკერდსა წყალი მოაპკურა, — და თქუა: „ისმენდი, მაგრა ჩემი სიკუდილისა დღე დასტურა

2 ავთანდილსც K6, მპურა A6, K4

4 მაგრამ K6, K4

316 [327], Iრ 297, A6 272

„მას ქალსა ნესტან-დარეჯან იყო სახელად კმობილი, შვიდისა წლისა შეიქმნა ქალი წყნარი და ცნობილი, მთვარისა მსგავსი, მზისაგან შევენებით არ შეფრობილი, — და მისსა ვით გასძლებს გაყრასა გული აღმასი, წდობილი.

2 შეიქნა [K6]

3 მზავსი K4, მგზავსი K6; შეფლობილი K6

4 აღმასი წდობილი A6, აღმასი, წთობილი K6

317 [328], Iრ 298, Aნ 273

„იგი ასრე მოიწიფა, მე შემეძლო შესვლა ომსა, მეფე ქალსა ვით ხედვითა მეფობისა ქმნისა (?) მწდომსა,

მამასავე კელთა მიმცეს, რა შევიქმენ ამა ზომსა, — და
ებურთობდი და ვთამაშობდი, ვით კატასა ეკოცდი ლომსა.

2 თუით K6, თვით A6; მწთომსა A6, [K6]

3 შევიქენ A6, K6

318 [329], K6 299, A6 274

„მეფემან კოშკი ააგო, შიგან სამყოფი ქალისა:
ქვად ფაზარი სხდა დათლილი იაგუნდისა, ლალისა,
პირსა ბაღჩა და საბანლად ხარაჯი ვარდის წყალისა. — და
იგი მუნ იყვის, მედების ვისგან საქმილი აღისა.

1 კოშკი| სახლი K4

2 დათლილი| კებო დგა K6

3 პირსა| ძირსა A6, კარზედან K6; და < K6

4 იგი მუნ იყვის| მუნ იზრდებოდის K6

2 ფაზარი Чүр. „Животный камень, безоар.“, K4; „კარგად
გათლილი ძვირფასი ქვა (თ). ქვა პოვებული ცხოველთა ღვიძლში
და ნალველში და ხმარებული წამლად (ო)“ То же самое повто-
ряет A6 (стр. 198) с прибавкой в скобках. „სპარ. ფაზპარ“.

پازهر (см. باوزير) venenum abluens... antidotum, spec i. q.
ar. حجر التيش (lapis hirci) lapis Bezor, 1) sec. al. lapis serpen-
tis (حجر الحية). Не лучше ли исправить: ფაანდაზი (см. ქვად
ფაზარი) სხდა надстилка, паркет был посажен из писаного
яхонта и рубина. То же самое повторяет A6 (стр. 198) с при-
бавкой в скобках („სპარს. ფაზპარ“)

У Шоты встречаем слово еще 329,3 (სარაჯები) [341].

3 სარაჯი] Орн.: „სარაჯი ქვისა და ძელისა ღარივით რუ-
სათვის“ и „სარაჯი იგივე ღარულად ნაქმარი“, св. სარაგ *вода*
(в жолобе), *источник*, სარგილ რძიშკ (шх სარგონლ).

161: „სარაჯა (pers.) фонтан, fontaine, [...]jef. d'eau“

162 „სარაჯი (სპარს.), z. შადრევანი, фонтан, ვეფხ. 338“,
отсюда не только K4, но и A6 (სპ. სარაჯ) — შადრევანი“, но

по перс. خاك انداز خيمه fimbriae fontanii سرخ).

4 ср. 314,4 [325].

320 [331], 1, 301, A6 276

„სრა ედგა მოფარდაგული ოქსინოთა, შაჰვარდითა,
ვერვინ ვხედვედით, შეიქმნა პირითა მინა-ვარდითა.
ასმათ და ორნი ხადუმნი ყვა[!], იმღერდის ნარდითა, — და
მუნ იზრდებოდის ტანითა, გაბაონს განაზარდითა.

1 შაჰვარდითა] და შადითა A6, K4, და შარდითა K6

2 შეიქნა A6, [K6]

3 ხადუმნი] მონანი A6, K4; ყვა] ჰყვიან A6, K4, ყუა K6

2 ხადუმნი (ср. 465,1 [480,2]: ხადუმთა) араб. *خاض* слуга и
пр., но нет араб. „ხადლუმა“ женская прислуга, как пишет А6.

4 церковное (რინლ.) образное выраж[ение].

321 [332], 1, 302, A6 277

„თხუთმეტისა წლისა ვიყავ, მეფე მზრდიდა ვითა შვილსა,
დღისით ვიყვი მის წინაშე, გამიშვებდის არცა ძილსა,
ძალად ლომსა, თულად მზესა, ტანად ვგვანდი ედემს
ზრდილსა,— და
სროლასა და ასპარეზსა აქებდიან ჩემგან ქმნილსა.

3 церк. (რინლ.) начитанность

322 [333], 1, 303, A6 278

„მოსრნის შვეცნი და ნადირნი ისარმან ჩემმან სრეულმან,
მერმე ვიბურთი მოედანს, მინდორით შემოქცეულმან,
შევიდო, შევექმნი ნადიში, ნიადაგ ლხინთა ჩვეულმან, — და
აწ საწუთროსა გამყარა პირმან ბროლ-ბალახშეულმან

1 მო[ქ]სრის K4

3 შევექნი A6, K6; ლხინსა K6

4 ბროლ-ბადახშეულმან K6 [!K4]

325 [336], 1, 306, A6 281

„ჩუენ უფრო გუტკივის იგი, ვინ დაგუაკლდა სწორად
თავისა“.

ასი ებოძა საკურტლე, ებრძანა აჯღა შავისა,

ბოძება მისეულისა სრულისა საკარგავისა: — და

„შენ გკონდეს ამირბარობა, ქმნა მისვე საურავისა“.

4 ამილბარობა K6

326 [337], Rⁿ 307, Aⁿ 282

„ავენთი, დამწვეს მამისა საჭუმელთა დაუშრობელთა,
უკუნის გამომიყვანეს ხახთა მათ წინამდგომელთა,
გამოსვლისათუის ზეიში შექმნეს ინდოეთს მფლობელთა, — და
შორს მომეგებნეს, მაკოცეს პატივით ვითა მშობელთა.

1 ავენთი] ავტირდი K6; დაუშრობელთა] დაუშრეტელთა A6, K6, K4
4 მამეგებნეს A6, K6

327 [338], Rⁿ 308, Aⁿ 283

„მათ საჯდომთა ახლოს დამსვენეს, პატივს მცემდეს ძისა
დარად,
მით ჯელისა საურავი მათ ორთავე მითხრეს წყნარად.
ურჩ ვექმენ და მისეულთა წესთა ქცევა მიჩნდა ზარად, — და
არ მომეშვნეს, დაემორჩილდი, თაყუანის-ვეც ამირბარად“.

1 მათ] თით K6
2 მით] მის K6
4 მამეშვნეს A6, K6 [! მამეშვნეს]; თაყუანი-ვეც K4, K6 (თაყუანი- ე;
ამილბარად K6

328 [340], Rⁿ 309, Aⁿ 284

კულა დაიწყო თქუმა ამბისა მან, რა ხანნი მოიტირა:
დღესა ერთსა მე და მეფე მოვიდოდით, გუენადირა,
მიბრძანა, თუ „ქალი ვნახოთ!“ ტელი ტელსა დამიჭირა — და
მის ეამისა მხსენებელი მე სულდგმული არ გიკუირა?

4 სულდგმული] სვ.

329 [341], Rⁿ 310, Aⁿ 285

„ბაღრა ენახე უტურუესი ყოვლისავე სალხინოსა,
ფრინველთაგან კმა ისმოდა, უამესი სირინოსა,
მრავლად იყო სარაჯები ვარდის წყლისა აბანოსა, — და
კარსა ზედა მოჰფარვიდა ფარდაგები ოქსინოსა.

2 ფრინველთაგან A6, K4
4 მოფარვიდა A6, K6

3 სარაჯები სმ.
აბანო — бани?

„მეფემან ახუმა ღურაჯთა მითხრა მიტანად ქალისა,
გამოუხუენ და წავედით ჩემად სადებლად აღისა,
მაშინ დავიწყე გარდაჯდა მე საწუთროსა ვალისა, — და
აღმასისა ჯამს ლახუარი ლახურად გულისა სალისა!

1 ახმა Ա6, Կ4, აჯუმა Կ6

2 გამოუენენ [Կ6]

4 ჰხამს Կ4; ლაქუარი Կ6, ლაქურად [Կ6]

1 Месх. || древнел.: ახუმა.

ღურაჯთა (рябчик!) 310,4 [343] 332,3 [344], 336,1 [348],
355,3 [367], „күропатка“ (Aճ), „птица“ (Oրճ), „дикая птица“
(Կ4),
„название птицы“ (Կճ¹), „2. თურქვე ლესნა კუროპატკა, ვეფხ.
341. ლ“

اَڤِيسٌ coll. تَرَجٌ || تَرَجٌ avis quaedam colorata instar avis
phasianaе B. in app.; avis phasiana... Samachsetar. lex es. pers.
v, 18, ed. Wetzstein; a Hagen, francolinus Freyt. Vox ex pers.
اَڤِيسٌ „avis phasiana“ orta videtur; et de Sacy Ohr. ar t. II, p. 39;
inde اَڤِيسٌ a [...] in pheasantsorredlegged partridges j“.

„ვიცოდი, სწადდა არვისგან ნახვა მის, მზისა დარისა,
მე გარედ ვდეგ და მეფემან შეელო ფარდაგი კარისა.
ვერას ვხედვედი, ოდენ ჳმა მესმოდა საუბარისა, — და
ასმათს უბრძანა გამოხუმა ღურაჯთა ამირბარისა.

2 შექლო Կ4

3 ვხედვიდი Ա6, Կ6 [! Կ4]

4 გამოხმა Ա6, გამოჯუმა Կ6

2 ფარდაგი] с.м. 332,1 [344]

„ასმათ ფარდაგსა აზიდნა, გარედ ვდეგ მოფარდაგულსა:
ქალსა შევხედე, ლახუარი მეცა ცნობასა და გულსა:
მოვიდა, მივცენ ღურაჯნი, მთხოვა ცეცხლითა დაგულსა. — და
ვამე, მას აქეთ საქუმილსა დაუწვავ ნიადაგულსა.

1 გარეთ (<გარშთ?) Ա6

3 მივსცენ Ա6, Կ6

4 ვამე Կ6; საქმილსა Ա6

1 აზიდნა?]

4 საქუმილსა

nia—dag (daq [вм. la—dæg] от дла!) ნიადაგულსა

وَرَدٌ, откуда араб. جراد, что и واد I ср. كُرٌّ и كرت

фазан В. Vox cum gr. τασύρας ταισδας cognata et ad [...] (the francoline partridge Wils.) referenda videtur“.

333 [345], Кр 314, Аг 289

„აწ წაჯდეს იგი ნათელი, მზისაცა მოწუნარენი,
მისი ვერ გახდლო ხსენება, დაბნდა და სულთ ქმნა მწარენი,
ყმა და ასმათი ტიროდეს, ჳმას სცემდეს იგი არენი, —და
ქმუნვით თქუეს: „მკლავნი ცუდ ქმნილან, ვაჲ გმირთა
მემუქარენი!“

1 აწ ვაი К6; ნათელი А6, К6, К4

2 ჳსენება [А6, К6]; სულთ თქნა А6, სულთ თქუნა К6

3 სტიროდეს К4

4 ვაი გმირთა А6, К4, ვა გმირთა К6

334 [346], Кр 315, Аг 290

ასმათმან წყალი დაასხა, ცნობად მოვიდა ტარია,
დიდხან ვერა თქუა, სევდიმან გული შეუპყრა, დარია.
დაჯდა და მწარედ სულით (?) ქმნა, ცრემლი მიწასა გარია —და
თქუა: „ჩემგან მისი ხსენება, ვამე, რა დიდი ჳარია!

2 შეუპყრა] შეუყრა А6 К6 [! К4]

3 დასჯდა К4; სულთ-ითქმნა К4 [! სულ-ითქმნა], სულთ ითქმნა А6
[! სულთ ითქვენა], К6 [! სულთ ითქუნა]

4 ვამე (чит. ვამე) К6

335 [347], Кр 316, Аг 291

„მიმდომნი საწუთროსანი მისთა ნიეთთაგან ჩრებიან,
იშვებენ, მაგრა უმუხთლოდ ბოლოდ ვერ მოურჩებიან,
ვაქებ კქუასა ბრძენთასა, რომელნი ეურჩებიან, — და
ისმენდი ჩემთა ამბავთა, თუ სულნი შელამრჩებიან

1 მიმდომნი К6, [К4]

2 მაგრამ К4, [К6]

336 [348], Кр 317, Аг 292

„ღურაჯნი მთხოვნეს, გავიღე სხუა ვერა გზალა თავისა,
დავეყო, დავბნდი, წამიჯდა ძალი მჯართა და მკლავისა.

რა სულად მოვე, შემესმა ჳმა ტირილისა და ვისა, — და
გარე მომრტყმოდეს ჯალაბნი, ვითა ჩამსხდომნი ნავისა.

1 მთხოვნეს| მივსცენ K6

4 ჩამსხდომი K4, A6

3 და ვისა] OT ვა: ვაისა > ვაასა || ვისა II. II დავისა OT დავა
დავილი.

339 [351], K6 320, A6 295

სრულნი მუყრნი და მულიმნი მე გარეშემო მცვიდიან,
მათ კელთა ჰქონდა მუსათვი, ყოველნი იკითხვიდიან,
მტერ-დაცემული ვეგონე, არ ვიცი, რას ჩმახვიდიან, — და
სამ-დღემდინ ვიყავ უსულო, ცეცხლნი უშრეტნი მწვიდიან.

2 ჰქონდათ K4

3 ჩმახვიდიან K4

342 [354], K6 323, A6 298

„ვთქუი თუ „ღმერთო, ნუ გამწირავ; აჯა ჩემი შეისმინე!
მომეც ძალი დათმობისა, ცოტად ვითმე აღმადგინე!
აქა ყოფნა გამამელავენებს, სახლსა ჩემსა ზიმაწვინე!“ — და
მანვე ქმნა და მორევეჯობდი, გული წყლული გაეარკინე.

2 მამეც A6, K6. ვითმე| ვითა A6, K6

4 ქნა K6, ჰქმნა K4; მორევეჯობდი| მოვეჯობინდი K6; გაეარკინე| გავი-
კურნე K6

1 აჯა (с.м.)]

3 გამამელავენებს (ср.)]

4 -რე-] მო-რე-ვეჯობდი

უფრო-რე 327,2

343 [355], K6 324, A6 299

„მე წამოვჯე: მეფისაგან კაკი დია მოვიდოდა,
ახარებდეს: „წამოჯდაო“, დედოფალი გამორბოდა,
მეფე მოზბის თავ-შიშველი, არ იცოდა, რას იქმოდა, — და
იგი ღმერთსა აღიდებდა, სხუა ყველაი უჩუმოდა.

1 მამდიოდა K6

2 გამორბოდა K4

3 მოზბის K4

4 ყველანი K4

344 [356], K6 325, A6 300

„იქით და აქათ მომისხდეს, მახვრიტეს სახვრეტელია,
მე მოვახსენე:— „[პატრონო] გული აწ უფრო მრთელია,

ცხენსა შეჯდომა მწადიან, ენახო წყალი და ველია“, — და
ცხენი მომგუარეს. შეცავჯე, მეფე ჩენთანა მსვლელია.

1 მამისხდეს [K6], მახურიტეს სახურეტელია [K6]

3 მომიწდა Ky. ვნახე Ky

4 მამგვარეს A6, K6; შეცავჯე Ky; მსვლელია A6, მვლელია K6

345 [357], Iრ 326, Aნ 301

„გამოვედით, მოვიარეთ მოედანს და წყლისა პირსა,
ჩემსა მივე, დავაბრუნე მეფე, მომყვა სახლთა ძირსა.
შინა მივე, უარ გავე: სხუა დამერთო ქირი ქირსა, — და
ეთუქი თუ: „მოვკუდე, ბედი ჩემი ამის მეტსა რალა ღირსა“.

1 მეედანს A6

2 მამყვა A6, მამყუა K6; რალას A6, არას K6

1 მოედანს]

2. [მივე] შე [ვე]

346 [358], Iრ 327, Aნ 302

„ზაფრანის ფერად შესცვალა ბროლი ცრემლისა ბანამან,
გული უფრორე დამიჭრა ათიათასმან დანამან,
საწოლს მეკარე შემოდგა, მოლარე გაიყვანა მან, — და
ეთუქი, თუ არ იცის ამბავი ნეტარ ან იმან ან ამან“

3 საწოლის მეკრე K6

4 არ იცის) რა იცის [Ky, K6, A6]

347 [359], Iრ 328, Aნ 303

„მონააო ასმათისა“. „რა იცისო“ ვარქუი, ვჰკითხე,
შემოვიდა, სააშიკო წიგნი მომცა, წავიკითხე-
გამიკუირდა, სხუად ვითამცა ვქმენ გულისა მწველთა სითხე!
მისგან ექუი არა მქონდა, სევდად მაწვა გულსა მით ხე. — და

1 ასმათისი A6; ჰკითხე A6, კითხე K6

2 მამცა K6

3 ვქმენ [K6]

ექმენ > ვქმენ აიპ!.

348 [360]. K6 329, A6 304

„მე გამიკვირდა, სით უყუარ ანუ ვით მკადრებს თბრობასა? მიუყოლობა არ ვარგა, დამწამებს უზრახობასა, ჩემგან იმედსა გარდასწყვეტს, მერმე დამიწყებს გმობასა. — და დავწერე, რაცა პახუხად, მართებდა აშოკობასა.

4 დავსწერე [K6]; ჰმარ[თ]ებდა K4

2 უზრახობა — несмысленность.

349 [361], K6 330, A6 305

„დღენი გამოგდეს და გული უფრორე დამწვეს მე ალთა, ველარ უქურეტი ლაშქართა, მინდოჲს თამაშად მავალთა. დარბაზს ვერ მიველ, მკურნალთა დამიწყეს მოსვლა მრავალთა, — და

მაშინ დავიწყე გარდაცდა სოფლისა ლხინთა და ვალთა.

1 მე ალთა] კვლავ ალთა (აკვლა ვალთა?) K6

4 დავიწყე A6

1 [მე ალთა] მავალთა

350 [362], K6 331, A6 306

„მათ ვერა მარგეს, მე გულსა ბინდი დამეცა ბნელისა, სხუამან ვერავინ შემატყო დება ცეცხლისა ცხელისა. სისხლი დამწამეს, მეფემან ჰბრძანა გაქსნევა ველისა, — და გავიტყენ ფარვად პატიჟთა, არვისგან საექველისა.

1 (bind < bin(d) < *bur)

4 პატიჟთა — საექველისა „На это несогласование в числе обратил внимание еще K4.

351 [363], K6 332, A6 307

ტელ-გაგსნილი, სევდიანი, საწოლს ვიყავ თავის წინა, ჩემი მონა შემოვიდა, შევხედენ, თუ თქუას „რა მინა?“.

„მონააო ასმათისა“, შემოყვანა უთხარ შინა, — და გულსა შინა დაუზრახე: „რა მპოვაო ანუ ვინა?“

2 სთქუას A6, K4; რა მინა| რა ძინა K6; რაძინ ა (?)

3 ასმათისი K4

4 ანუ ვინა] აქა ვინა K6

4 რა მპოვავო ახუ ვინა (ჩუ ვინა) ჩუ „გულში დაედრახე, ახ მე რად ვუნდივარ ან ის ვინ არისო“?. რა ან ვინ მპოვა?

352 [364], ჩნ 333, ან 308

„მონამან წიგნი მომართვა, მე წავიკითხე ნებასა:
წიგნსა შევატყუე, ლამოდა მოსელისა მოსწრაფებასა,
მახუხად ვსწერდი: „ჟამია, მართალ ხარ გაკუთირებასა, — და
„მოვალ, თუ მივმოზ მე, .ნუ მექვე მოსელისა დაზარებასა“

1 მამართვა ჩნ

2 ჰლამოდა ჩუ; მოსელისა ან, შეერისა ჩნ

3 ვწერდი ჩუ; გავეც ჩნ

4 მოვალ ჩუ; მივმოზ, მე ჩუ [! მიხმოზ], ჩნ]; მოსელისა ან, მოსული-
სა ჩნ

353 [365], ჩნ 334, ან 309

„გულსა ვარქუი, თუ „ლახვარნი ეგე ვით დაგალონებენ?
ამირბარი ვარ, კელმწიფე, სრულად ინდონი მმონებენ.
აზრად შეიქმენ საქმესა, ათასჯერ შეაწონებენ, — და
თუ შეიგებენ, მე მათთა არეთა არ მარონებენ,

1 უთხარ ჩნ; ლაჰვარნი ჩნ

2 ამირბარი ხარ ჩნ; გმონებენ ჩნ

3 შეიქმენ, საქმესა ჩუ, ჩნ

4 შეიგებენ ჩნ

354 [366], ჩნ 335, ან 310

„კაცი მოვიდა მეფისა, „სწადს-ო ამბისა სმინება“,
მოყვანა უთხარ, ებრძანა ქმნაცა სისხლისა, დინება,
მე ვჰკადრე: „კელი გავიტსენ, დამიწყო მოჯობინება, — და
წინაშე მოვალ, ამისთუის კულა უფრო მმართებს ლხინება.

2 ქნაცა ჩნ

3 ვკადრე ჩუ, [ჩნ]

4 კელაჲ ჩუ, კელა ან, კელაჲ ჩნ

2 ქმნაცა, по ჩუ следует ქმნадცა, но ქმნა სისხლისა от-
крывать вену, пускать кровь

خون کم کردن или خون کشیدن, но также خون کردن کم
(без کم : خون کردن یبوابن).

355 [367,] ႠႬ 336, ႠႬ 311

„ღარბაზს მივე, მეფე ბრძანებს: „ამის შეტსა ნუ იქმ, აბა!.
ცხენსა შემსვია უკაპარკო, წელთა არა არ შემაბა,
შეჯდა, ქორნი მოუტევენა, დურაჯები დაინაბა, —და
მშვილდოსანნი გასაგანნა, იტყოდინან: „შაბა! შაბა!“

1 მიველ ႠႬ, ႠႬ

3 შესჯდა ႠႬ; ქორი მოუტევა ႠႬ

4 მშვილდოსნები ႠႬ, ႠႬ, მშვილდოსანნი ႠႬ

3 დაინაბა] Иер. 8,9 დაინაბნეს (груз. Опр. отсюда ЧႬ). (ერცხ-
ვინა ბრძენთა და დაინაბნეს და მომედგრდეს“, *ს ყაყიქსვან*)
გასაგანნა] საგან *цель? мишень?*

შაბა] арн. ش или [...] ش (от ش -
онома) || ბიჭოს (от ბიჭი)?

ვაშ-ა (*ვაშ-ი || ვაეი?) (შაბ-შ || შაბა-ს!)

შაბაშ მართლისა ბჭობისა (ႠႬ 834)

შაბაშ სიტყუა, შაბაშ კაცი, შაბაშ საქმე, მისგან ქმნილი
(ႠႬ 697), 741 [!]

356 [368], ႠႬ 337, ႠႬ 312

„შინა დავსხედით ნადიშად მას დღესა მინდორს რებულნი:
მომღერალნი და მუტრიბნი არ იყვნეს სულ დაღებულნი,
მეფემან გასცა მრავალნი თვალნი, ღარიბად ქებულნი: —და
აუვისებელნი არ დარჩეს მას დღესა მათნი ხლებულნი.

3 მრავალი თვალი ႠႬ

4 აუვისებელი ႠႬ; დარჩენ ႠႬ, დარჩა ႠႬ [!ႠႬ].

357 [369], ႠႬ 338, ႠႬ 313

ვეცდებოდი(?), არა მცალდა სევდისაგან თავის კრძალვად,
ვიგონებდი, ცეცხლი უფრო მედებოდა გულსა ალვად.
ჩემნი სწორნი წავიტანენ, ჩემსა დავჯე, მთქუიან ალვად, —და
შეგქმენ სმა და ნადიმობა პატიეთა და ჭირთა მალვად.

4 შეგქენ [ႠႬ]

358 [370], K6 339, A6 314

მოლარემან შინაურმან ყურსა მითხრა ნაუბარი:

„ქალი ვინმე იკითხავს-ო? ინახვისცა ამირბარი?

ზეწარითა მოუბურავს პირი, ბრძენთა საქებარი“.

— და

ვარქუი: „საწოლს წაიყვანე, ჩემგან არის ნავშობარი“.

2 ამილბარი K6

3 მოუხურავს A6

4 საწოლს წაიყვანე] cp. 378,1* [392] საწოლს უთხარ შემოყვანა.

363 [376], K6 344, A6 319

წიგნი ვნახე. მისი იყო, ვისი მდაგავს ალი გულსა,

მოეწერა მზისა შუქსა: „ნუ დაიჩენ, ლომო, წყლულსა!

მე შენი ვარ, ნუ მოჰკუდები, მაგრა ბნედა ცუდი მძულსა“.

— და

აწ ასმათი მოგახსენებს ყველაქასა ჩემგან თქუმულსა.

1 ალი] ცეცხლი A6, K4

4 მოგახსენებს A6, K4 [! მოგახსენებს]: თქმულსა A6, K4, [K6]

364 [377], K6 345, A6 320

„ბედითი ბნედა, სიკუდილი რა მიჯნურობა გგონია?

სჯობს საყუარელსა უჩვენნე საქმენი საგმირონია:

ხატაეთს მყოფნი ყველანი ჩუენნი სახარაჯონია, — და

აწ მათნი ჯავრნი ჩუენ ზედა ჩუენგან ან დასათმონია.

1 სიკუდილი A6, [K4]

2 საყუარელსა A6, [K4]

3 ხატაეთს K4; მოხარაჯუნია K6

4 მათი A6, K6, K4; ჯავრი A6, K6

365 [378], K6 346, A6 321

„შენგან ჩემისა ქრობისა წინასაც ვიყავ მლომია,

მაგრა აქამდი საუბრად კულა ეამი არ მომვლომია,

ძულან ხელქმნილსა გიჰურეტდი კუბოსა შიგან მჯდომია, — და

მანდა, ყველა მასმია, რაცა შენ გარდაგვლომია.“

1 ქრობისა A6, K4

2 მაგრამ K6, K4; მამვლომია A6, K6

3 ძულან K6

4 მანდა] მე აქა K6

* [დედანშია შეცდომით 778,1].

3 ძულ-ან || ძოლ-ან]B. Зав. ძულუან позавучера (რ. გუშინ წინ).
წელან მოხეხ. „ძოლან“.

366 [379], Kწ 347, Aწ 322 .

„მართლა გითხრობ, მომისმინე ესე, რაცა მოგახსენე:
წა, შეები ხატაელთა, თავი კარგად გამაჩვენე!
გიჯობს, ცულად ნულარა სტირ, ვარდი კულამცა რად დას-
ტენე? —და

მზემან მეტი რალა გიყოს? აჰა, ბნელი გაგითენე“.

1 მართლად A6, K6; მანისმინე K6

2 ხატაველთა Ky

3 კულადცა K6

367 [381], Kწ 348, Aწ 323

„თუალთა დავიდეგ უსტარი მე მისგან მონაწერია,
პასუხად ეწერდი: „მთუარეო, შენმცა მზე ვით მოგერია?
მე ღმერთმან იგი ნუ მომცეს, რაც არა შენი ფერია! —და
სიზმრად მგონია ღარჩომა ჩემი, ვერ დამიჯერია“.

2 ესწერდი A6

3 ნუ მამცეს A6, K6

4 მგონია... ჩემი ვერ K6, Ky

368 [382], Kწ 349, Aწ 324

ასმათს უთხარ: „ნე პასუხსა ამის მეტსა ვერ მივხუდები,
ესე ჰკადრე—მზეო, რადგან ჩემთვის ნათლად აღმოჰდები,
აჰა, მკუდარი გამაცოცხლე, ამას იქით აღარ ვბნდები, —და
რაცალაა, სამსახურსა, ვრყუი, თულა ვერიდები“.

2 კადრე A6 (! K6)

4 რასაცალა K6; ვრყუვი A6, Ky (! ვრყუი)

371 [385], Kწ 352, Aწ 327

ასმათს მივართვი რჩეული თუალი ოქროსა ჯამითა,
მან მითხრა: „არა, არ მინდა, ვარ გამაძლარი ამითა“,
ერთი აილო ბეკედი, მართ აწონილი ღრამითა: —და
„ესე კმა ნიშნად, სავსე ვარ სხუად ჴელის-შესაბამითა“.

4 სხეას A6, Ky

3-4 отсутствие глагола утхრა или тхуа.

372 [386], K^რ 353, A^ნ 328

ქალი ადგა, წამოვიდა, მე ლახუართა გულსა მრიდეს,
ლხინმან ბნელი განმინათლა, დაშრტეს რომე ცეცხლნი
მწვიდეს.

შეველ, დავჯე ნადიმადვე, ჩემნი სწორნი სადა სმიდეს, — და
მხიარულმან საბოძვარი გავეც, ზამი გაადიდეს.

1 ლაქუართა K⁶

2 ცეცხლი A⁶, K⁶, K¹¹

4 ზამი] ზემი K⁶

2 დაშრტეს რომე ცეცხლი მწვიდეს] ცეცხლნი?

4 ზამი] A^ნ „(სპარს. ზაჰმ)—დიდი და გასაოცარი ამბავი“. ?
عس II. يخاص، سترخ، II [...]

373 [387], K^რ 354, A^ნ 329

გავგზავნე კაცი ხატაეთს და წიგნი ჩემ მაგიერი,
მიეწერე: „მეფე ინდოთა არსმცა ლუთისაგან ძლიერი,
მათი ერ[თ]გული გაძღების ყოველი სული მშვიერი, — და
ვინცა ურჩ ექმნას, იქმნების თავისა არ მადლიერი.

1 ჩემმაგიერი K⁶

2 არისმცა მღრთულებ K⁶

374 [388], K^რ 355, A^ნ 330

„ჩუენო ძმანო და პატრონო, თქუენგან არ გავიმწარებით,
ესე რა ნახოთ ბრძანება, აქამცა მოიარებით,
თქუენ თუ არ მოხვალთ, ჩუენ მოვალთ, ზედა არ მოგეპარე-
ბით, — და
სჯობს რომე გუნახნე, თავისა სისხლთა ნუ ეზიარებით!“

1 ჩუენო ძმანო და პატრონო K⁶

4 სისხლით K⁶

4 ეზიარებით] мысль о христианском происхождении
термина...

375 [389], K^ნ 356, A^ნ 331

„კაცი გავგზავნე, მე გულსა მომეცა უფრო ლხინები,
დარბაზს ვიშვებდი, დამეცსო ცეცხლი წვად მოუთმინები, .

მაშინ სოფელმან საწუთრომ მიუხუის, რაცა ვინები, — და აწ ხელ მქნა, რომე საახლოდ მჭეტაცა მოვეწყინები.

1 მაგეა A6, K6

3 საწუთრომ] Есть ли случаи иные (и сколько, где) употребления -м вм.-ман?

376 [390], K6 357, A6 332

„პირველ გაქრისა პირება, მერმე დაწყნარდეს ცნობანი, ჩემთა სწორთაგან იყენიან ჩემს წინა ნადიმობანი, მაგრა დამშლიდეს ლხინთაგან სურვილთა დიადობანი, — და ზოგჯერ შემცვიან სეველათა, ვთქუი საწუთროსა გმობანი.

1 დასწყნარდეს K6

4 ზოგჯერ შემცვიან] მით შემცვიან [! K6 შემცვიან]

2 სწორთაგან] სწორი (еще выше:) сотовариин.

4 [საწუთროსა] საწუთროსა ;

377 [391], K6 358, A6 333

„დღესა ერთსა საწოლს მოველ მეფისა სრით წამოსრული, ვჯე და მასვე ვიგონებდი, არ მიეცა თუალთა რული, წიგნი მქონდა საიმედო, ამაღ ვიყავ მხიარული, — და კარსა მცველმან მონა უჯმო, უთხრა საქმე დაფარული.

1 სრა]

3 წიგნი] еще выше в значении письма, ср. უ-სტარი 367,1 [381].

378 [392], K6 359, A6 334

„მონაა“-ო „სმათისი“, საწოლს უთხარ შემოყვანა. მოეწერა „გიბრძანებს“-ო, ვისი მესვა გულსა დანა. ლხინმან ბნელი განმინათლა, ამიფოლხვა ჯაჭუთა მანა, — და წაველ, მონა წავეიტანე, რამცა უთხარ ამისთანა!

1 სმათისა K6

2 მესო K6

3 განმინათლა K6

4 ამიფოლხუდა K6

3 მანა] „პალო, ლურსმანი, რომელიც ჯაჭვზეა მობმული“
Орб.

379 [393], K^ნ 360, A^ნ 335

„ბაღჩა შევლუ, არა დამხუდა კაცი ჩემი მოუბარი,
ქალი წინა მომეგება, მხიარული, მოცინარი,
მითხრა: „ვაშად, ამოგიღე, არ გასვია გულსა ნარი, — და
ზოდი, ნახე ვარდი შენი უფრჭუნელი და დაუქკნარი“.

2 მამეგება A6, K6

4 უფრჭუნელი A6; დაუმქნარი A^ნ; დაუქკნარი K6

4 უფრჭუნელი და დაუქკნარი] უ-ფრ-ქკ¹უ¹ნელი:
ქკ¹ქკ¹უნ || ფრ-, св. ფერი ჟერ: сyxoi

380 [394], K^ნ [361], A^ნ [336]

„ამიგდო ქალმან ფარდაგი მძიმე თავისა ძალითა,
სადა დგა კუბო შემკული ბალახითა და ლალითა
შიგან ჯდა იგი პირითა მზისაებრ ეღვა მკრთალითა, --და
მე შემომხედის ლამაზად მის მელნის ტბისა თუალითა.

2 ბაღახითა K4

2 კუბო] раныше.

მელნის ტბისა თუალითა] сравн. книжнос.

381 [395], K^ნ 362, A^ნ 337

„დიდხან ვდევ და არა მითხრა სიტყუა მისსა მონასურსა,
ოდენ ტუბილად შემომხედის ვითამცა რა შინაურსა,
ასმათ უკმო, მოიუბნეს, ქალი მოდგა, მითხრა ყურსა, — და
„აწ წადი“ო, „ვერას გითხრობს“, მე კულა მიმცა აღმან
მურსა.

2 ვითამცა რა] ვითამც რაჲ [K6]

4 კვლავ K4, კულავ K6

1 მონასურსა] ср. მისთვის მოსურვებულსა 392,3 [406,3]

2 შემომხედის-შემომხედა! а не иное время!

383 [397], K^ნ 364, A^ნ 339

„ასმათ ლხინსა მიქადებდა, ჩავიარეთ შიგან ბალი,
მითხრა: „ეგრე წასვლისათვის ნუ გაჩნია გულსა დალი!
სიმძიმითა ერდო დაქშე, სიხარულის კარი აღი, — და
სირცხვილი აქუს საუბრისა, მერმე თავსა კრძალავს ლალი“.

2. წასვლისათვის A6, წასვლისათვის K6

3 დაქშე [K6]

4 ჰკრძალავს K4

1 ქადილი] *ошшать, грозить, сулить.*

3 ერდ-ო || *სრქსკ.* ალი] *см. Од.,*

384 [398], *К*ნ 365, *А*ნ 340

მე უთხარ „დაო, შენგან ვეკვ ამა გულისა წამალსა,
ზენაარ, სულთა ნუ გამყრი, ამბითა მშრეტდი ამ ალსა.
ჩემთანა წიგნსა ნუ გაწყუეტ შენ ზედა ზედა მავალსა, — და
თუ რას ცნობ ჩემთვის, არა ვეკვ მე შენგან არ დანამალსა.

1 ვეკუ *К*ნ

2 ამბითა *К*ნ

3 გასწყუედ *А*ნ, გასწყუეტ *К*ნ

4 ვეკუ *К*ნ

385 [399], *К*ნ 366, *А*ნ 341

„შევჯე, წამოველ, მდიოდა ნაკადი ცრემლთა მილისა,
საწოლს შემოველ, ხელ-ქმნილსა ღონე არ მქონდა ძილისა,
ბროლი და ლალი, შევიქმენ მე ულურჯესი ლილისა, — და
ღამე მერჩია, მეწადა არ გათენება დილისა.

2 „ხელ-ქნილი“ *К*ნ

3 შევიქენ [*К*ნ]

386 [400], *К*ნ 367, *А*ნ 342

„ხატავეს მყოფნი მოვიდეს, მათგან მოსელისა დრონია,
სიტყუანი შემოეთვალნეს ლალი და უკადრონია:
არცა რა ჩუენ ვართ ჯაბანნი, არც ციხე უმაგრონია, — და
ვინ არის თქუენი ჰელმწიფე, ჩემზედა რა პატრონია“.

1 ხატავეს *К*ყ; მოსელისა *А*ნ, მოსელისა *К*ნ

3 არცა რა] არცა თუ [*К*ნ]

387 [401], *К*ნ 368, *А*ნ 343

მოეწერა: «*რამაჴ* მეფე წიგნსა გიწერ ტარიერსა.
გამიკუირდა, რა ეწერა წიგნსა შენგან მონაწერსა.
რა გუარა, თუ მანდა გეკმე, ვინ ვპატრონობ ბევრსა ერსა?
ამის მეტსა ნულარ ენახავ კულალა წიგნსა შენ მიერსა“

1 ტარიელსა *К*ყ, *К*ნ

3 რაგვარა *К*ყ, *А*ნ; პატრონობს *А*ნ, *К*ნ

4 ნულა *А*ნ, ნუმცა *К*ნ; კვლავლა *К*ყ, კულავლა *К*ნ

ტარიერსა] ტარიერ не только из-за рифмы: это более древняя форма, ближе к прототипу персидскому см. §. [ШАН, 1917, стр. 506]

388 [402], К6 369, А6 344

„უბრ ძანე წვევა ლაშქართა, გავგზავნე მარჯაპანია:
იგი ვარსკულავთა ურიცხუი მოკრბეს ინდოთა სპანია,
შორით და ახლოს ყველანი მართ ჩემკენ მონასხპანია, — და
ერთობ ლაშქრითა აივსო მინდორი, კლდე, კაპანია.

3 ყუელაი К6; ჩუენკენ [К6]

-а для рифмы не...

3 მონასხპანია]м[ерг.] სხაპაფი, სხაპუა прыгать, екакать, танцевать.

4 კაპანი

389 [403], К6 370, А6 345

ფიცხლა მოვიდეს, არ ექმნათ მათ შინა ხანდაზმულობა,
აღლუმე ვნახე, მეკეთა ლაშქართა მოკაზმულობა,
სიჩაუქე და სიკეთე, კეკლუცად დარაზმულობა, — და
ტაიკთა მათთა სიმაღე, აბჯრისა ხუარაზმულობა.

1 ფიცხლად А6, К6

4 ხუარაზმულობა А6, К4

2 აღლუმე] Тм.-: „ჯარის ნახვა, გასინჯვა“ (отсюда К4, А6).

3 სი-ჩაუქე] ჩაუქე

კეკლუცო]

390 [404], К6 371, А6 346

„აემართე დროშაწმეფისა, აღმითა წითელ-შავითა,
დილასა ვბრძანე გამართვა ლაშქრითა უთვალავითა,
თავსა ვტიროდი, ვიტყოდი ბედითა მეტად ავითა: — და
„მზე თუ არ ვნახო, არ ვიცი, ვიარო ვითა და ვითა?“

3 ვსტიროდი А6

1 წითელ-შავი] цвет красно-черный (плага—

391 [405], К6 372, А6 347

„შინა მოველ, დაღრეჯილსა გულსა სევდა მიიფედა,
თუალთა ვითა საგუბარი, ცხელი ცრემლი გარდმოშქეფდა,

„ბედი ჩემი უბედური“, ვთქუი თუ „ჯერთცა ვერ გამეფდა,— და ხელმან* ვარდი რად იკელთა, რადგან ასრე ვერ მოჰკრეფდა“.

- 1 მოველ K6
- 2 გარდამამჩქეფდა [K6]
- 3 თუ ჯერთცა [< ჯერდცა] ჯერთცა K4
- 4 ჯელმან K6, ჯელთა

392 [406], K6 373, A6 348

„მონა შემოდგა, შიფეცო საქმესა გაკუირვებულსა, ასმათის წიგნი მომართვა მე მეტად შეკირვებულსა. ეწერა: „გიჰმობს შენი მზე შენ, მისთუის მოსურვებულსა— და მოდი, სჯობს მანდა ტირილსა, საქმესა ბედით ვებულსა“.

- 2 მამართვა A6, K6
- 4 ენებულსა K4 [I K6]

1 ? მ-ი-ვეც-ი, ა ნე მი-ვეც-ი.

страл.

4 მოდი] в м. мого? ср. ВР.

მანდა [статистика по БИИ не л .-и, а не ма-
-ვა

ვებულსა] еще случаи ае->с.

393 [407], K6 374, A6 349

„ვითა მართებდა, ეგზომი რამც ვითა გაეხარეო, შელამდა, წაველ ბალისა მე კარი შევიარეო. სად ასმათ პირველ მენახა, მუნვე ჩნდა მდგომიარეო, — და სიცილით მითხრა: „წამოვლე, მოგელის ლომსა მთვარე-“ა.

- 1 მმართებდა K6, K4; რამცა ვით K6
- 4 მთუარეო [K6]

- а в рифме народное явление или вставка?

394 [408] K6 375, A6 350

„შემაველო სახლი, ნაგები კეკლუცად ბანის-ბანითა, გამოჩნდა მთვარე ნათლითა გარე შუქ-მოწაფანითა, ფარდაგსა შიგან მჯდომარე შესამოსლითა მწვანითა, — და საკრძალავი და ღარიბი, უცხო პირით და ტანითა.

- 4 საკრძალავი] საკუირველი K6; პირად K6 395, ბალიში, как >

* ხელმან

„შევე, წადეღ ნოხო პირსა, მე დამიწყო ცეცხლმან შრეტად, გულსა ბნელი განმინათლდა, ზედან ლხინი აღგა სვეტად, მას ბალიში შემოეგდო, მზისა შუქთა სჯობდა მეტად, — და ჩემგან პირსა იფარვიდა, აიხედის წამის ქურეტად.

2 განმინათლა Ky

3 შუქსა A6, Ky

4 აიხედნის A6, [K6]; წამსა K6

Исх: 77,19 [... ...]-*ქარღ* მანა

a *ყრღ* ниже

1. vestis, 2. instrumentum,

3. [...]intestina,

5. navis,

6. medi... nus

398 || A6 354 [412]

4 შემოთვალვა

399 || A6 355 [413]

3 ზენართა და ფიცითა (ზენპართა иши ზენპართო?)

4 ც[ხ]რითავე ვზი ცითა]:

მთოვარისცა

ჯირანო

ერმისცა-ცორანი

აფროდიტისცა-მელტავრო 9. ვარსკვლავთცა—?

მზის-ცა-კოჭიმელი

5 არიას-ცა-ჭიმჭიმელი

6. არიას-ცა-ჭიმჭიმელი

დიას ცა-ჭიმჭიმელი

კრონოსის ცა-არბასტრო

რომელი აღმოსავლით

დასავალად მოიქცევის“.

Еше: მეორე მძვრელი ცა

პირველი

400 || A6 356 [414]

1 ილაშქრე || ინაპირე

2 ჩემ კერძ (>კენ !) 3 ვირე вм. ვიდრე в риф.ме.

401 || A6 357 [416]

2 იჩქითი Опрн. „მქისი“ 3 ზედან (См. 401,1).

Мерп. შენთა შუქთა

გი-ჩქუნი

(z)იჩქითი

წიგნსა საფიცარსა

402 || ან 358 [417]

3 მიცა (< მიძს-ა)

403 || ან 359 [418]

404 || ან 360 [419]

405 || ან 361 [420]

2 არ შესახდომლად მზობასა

406 || ან 362 [421]

1 პაშტაი: порядком, достаточно, ან п. بس BP 40,3 დიდ-სა ჭირსა ნახავ და პაშტასა საჭურჭლესა, უსაქმოდ გაანქრევო, но здесь بس много сильно ср. بسیار впрочем и بس много (потом достаточно, ср. в имерхевском паштa *многo*, ბევრი جوق см. TP, VII, стр. 83¹ и прим.

2 ხანი хан еше 413,1 [428,1 (კაცი მისეე ხანისა).

407 || ან 363 [422]

3 ზენაარი

408 || ან 364 [423]

4 ცოტანი ყმანია

409 || ან 365 [424]

410 || ან 366 [425]

3 კარგითა მართ მამაცითა ср. 412,1 [427]

4 კულა და კულაცითა

411 || ან 467 [426]

3 დაგვიდგამს-ქვითკირები (ან ქვითკირები)

4 ცოტათი: т.-капн. -თე

412 || ან 368 [427]

კარგნი მოყმენი

3 ველანი

413 || ან 369 [428]

1 ხანისა

3 ჯანისა? جوان

414 || ან 370 [429]

2 მოგეგებეი (см. 420,1 [435])

415 || ან 371 [430]

1 ჩამოვქე (-ვედ, ტტომა, ტლომა)

2 სალამად

4 მეფენი

3 ხარგა палатка торж.

4 მაყრები—народн. || მაზრები: „Аნ (სომხ. მაზრა[?])—მწყემსებისთვის დროებითი თავშესაფარი, უბრალო კარავი მწყემსთა სადგომი სამწყესურში“

417 || [432]

418 || [433]

1 ცოტათი (см. выше)

419 || [434]

1 მოლორდე нар.

3 გიდგ-ს

სამი ბევრი месхиზმ (მჩიძრ)

4 ფათერაკი см. выше месх. (арм. перс.!)

420 [435]

1 აბჯარი

3 კუამლსა შეიქმენ ლაშქარი

421 [436]

4 განა კი დია?

422 [437]

4 მოჭგრაგნეთ народн. сворачивать (ср. ვთოკე, ვთოკე, ვერ ავთოკე) по Ан.: „მოლაზნვა, წალეკვა, გადარეცხვა, გადარება“

-р см. ли-გურანი кататься.

Ан. ссылается и на 1336,3=1ჩ 1386,3 ჩ (დარეკა, გამოვლა):

მოვა და ჭევთა მოჭგრაგნის, ისმის ზათქი და ზარია,

Но здесь. шное, б. м. если не кататься, то ли-გურგუნე (რ. გვრგვინვა!)

423 [438], Кნ 404, Ан 379

„მე დილასა მოციქულთა სიტყუა ტკბილი შეუთვალე:

„რამაზს ჰჳადრეთ: „მოგეგებვი, მოდი, მოვალ მეცა მალე!“

ნახევარ დღე სხუა ვიარე, ჳირსა თავი არ ვაკრბალე. — და განგებაა, დღესცა მომკლავს, ჳუემცა სადა დავიმალე?

He слых.

Отсутствие союза да!

კრბალ-ვა or kr-da-la or krd: kerdī, устраняться.

„ქედსა რასმე გარდავადეგ, მინდორს ტუერი დავინახე, ვთქუი, თუ მოვა რამაზ მეფე, ჩემთუის უდგამს თუმცა მახე, ჩემი გაჰკუეთს ვორცსა მათსა, კრმალი ბასრი, შუბი ახე.—და მაშინ უთხარ სპათა ჩემთა, სახე დიდი დაუსახე.

не слич.

3 შუბია ხე противоплагается კრმალი <ა> ბასრი, а прич. 210—сплошное недоразумение.

425 [440], K⁶ 406, A⁶ 381

„ვთქუი, თუ «ძმანო იგი კაცნი ჩუენ ლალატსა გუიდგებიან» მკლავთა თქუენთა სიმბგრენი ამისთუისმცა რად დალბიან? ვინმცა მოკუდეს მეფეთათუის, სულნი მათნი ზეცას რბიან—

აწ შევებნეთ ხატაელთა, კრმალი ცუდად რად გუაბიან?

1 ისი K⁶

3—4 ~ K⁶:

აწ შე...
ვინცა

რას გუაბიან? [K⁶]
რბიან

426 [441], K⁶ 407, A⁶ 382

უბრძანე ჩაცმა აბჯრისა ლალმან სიტყუითა ქაფითა, დავეკაზმენით საომრად ჯაჭუ-ჯავშანითა, ქაფითა, რაზმი დავაწყევვ, მიემართე, წაველ დიდითა სწრაფითა, — და მას დღესა ჩემი მებრძოლი ჩემმანვე კრმალმან დაფითა.

2 ჯაჭუითა, ჯავშან ქაფითა K⁶

2 ქაფი] A⁶ „სამხრე, მხრების დასაფარავი რკინის აბჯარი ბრძოლის დროს“, ЧИ²: „цень, петочка надеваемая через плечо на латы вевх. 437, 1013 [1019],

причем A⁶ ссылается именно и только на 1013 [1019]-A⁶ 952, II, между тем стих этот гласит сრული აბჯარი საკაცო, ქაფითა საბარკულითა.

ср. ^سك *lanx tilvae* (سك ترازو), 2) plur. كفاف et كفاف ea pars machinae nec tormenti bellici, in qua lapis missile aliave missilia pinebantur, см. [...] mère, H. Meng., t. I, 368, not. 165, ubi etiam multa exempla allata sunt.

4 დაფითა]

427 [442], K^რ 408, A^ნ 383

„მივეახლენით, შეგუატყვეს მათ ტანთა აბჯარ-ცმულობა.
კაცი მოვიდა, მომართვა მეფისა მოციქულობა.

ეთქუა, თუ „ჟამად გუაჩნია ჩუენ თქუენი არ ორგულობა, — და
აბჯართა გხედავთ, შეგუქმნია, აწ ამად გულ-ნაკლულობა“.

4 შეგუაქნა K6

428 [443], K^რ 409, A^ნ 384

შევთუალე, თუ „მეცა ვიცი, რაცა ჩემთუის გაგიგია,
თქუენ რასაცა თათბირობდით, არ იქმნების, არ! იგია.

ჰბრძანეთ, მოდით, შემებენით, ვითა წესი და რიგია, — და
მეცა თქუენად დასაჯოცად ჴელი ჴრმალსა დამიგია“.

1 შევსთვალე A6, შევსთვალე K6

2 სთათბირობდით A6, K6; იქნების A6, K6

3 ჰბრ[ძანეთ], მოდით] აწ მოდით და K6

4 დასაჯოცლად A6, K6

3 NB და K6]

429 [444], K^რ 410, A^ნ 385

რა მივიდა მოციქული კულამცა რადლა გამოგზავნეს?

კუამლი შექმნეს ლაშქართათუის, დამალული გაამგლავნეს.

სამალავით გამოვიდეს, თაენი ორგნით აქარავნეს — და

შექმნეს რაზმი მრავალ-ქეცი, თუცა, ღმერთო, ვერა მავნეს.

1 კვლავცა K4, კულავცა K6

2 შექნეს K6

3 აქარავნეს

4 ღმერთო 𐌕𐌗

430 [445], K^რ 411, A^ნ 386

შუბი ვთხოვე, ჴელი ჩავყავ მუზარადის დასარქმელად,

საომარად ატეხილი ვიყავ მათდა გამტეხელად,

ერთსა წავწუდი უტეფანსა, წავგრძელდი და წავე გრძელად.

— და

მათ ურიცხუი რაზმი ეწყო, წყნარად დგეს და აუშლელად.

1 ვსთხოვე A6, [K6]

2 მათად [K6]

3 წავსწუდი A6, წავსწუდი [K6]; წაველ A6 [! წავე], K4

4 ეწყოთ A6 [! K4]

1 მუზარადი] ზარადი в Аñ 1305 -მუ—МОСОХИЗМ ИЛИ МЕСХИЗМ.

2 უტევანი] *utixan*

3 წავგრძელდი

№3 და

ეწყო] касательно и для мн. числа ср. ниже

431 [446], Кб 412, Аñ 387

ახლოს მიველ, შემომხედეს „შმაგია“-ო ესე, თქუესა.

მუნ მივმართე მკლავ მაგარმან, სად უფროსი ჯარი დგესა:

კაცს შუბი ვკარ, ცხენი დავეც, მართ ორნივე მიძდეს მზე-
სა, —და

შუბი გატყდა, პელი ჩავყავ: ვაქებ, ჭრპალო, ვინცა გლესა.

3 ვკარ ან მიძდეს ან

1 თქუესა и 2 დგესა]-სა (ср. თა || -უმ). Едва ли для
приф.мн: ср. Д. -სა (<-ას)>ს. следов. pl. s<sa?>

432 [447], Кб 413, Аб 388

მიგან ასრე გავერივე გნოლის ჯოგსა ვითა ქორი,

კაცი კაცსა შემოვტყორცე, ცხენ-კაცისა დავდგი გორი,

კაცი ჩემგან განატყორცი ბრუნავს ვითა ტანაჯორი, —და
ერთობ სრულად ამოვწყვიტე წინა კერძი რაზმი ორი.

1 გავერივე ან, გავერივე კბ; გნონის კბ

2 შემოვტყორცე აბ, [კბ]

4 ამოვწყვიტე ან, ამოვწყვიტე კბ

1 გნოლი] „Kuronatka серая, peridix griseca, или cinerea
или Tetrao cinereus“ Э.

2 შემოვტყორცე ან, კბ] ან всегда с приф. [...]
Д. отношения с || ჰ—

3 ტანაჯორი] TP, XII, стр. XIX прим.

2. ან: ერთგვარი პაწია ბუზი“.

Кч: „ერთგვარი მწერია, ბუზივით“.

433 [448], Кб 414, Аñ 389

ერთობილნი მომეხუივნეს, მრგულივ შეიქმნა ომი დიდი,

ვკრი რასაცა, ვერ დამიდგის, სისხლსა მჩქეფრსა, აღმოვ-
ღვრიდი,

ცხენსა კაცი გაკუეითლი მანდიკურად გარდაეკიდი, — და
სითაც ვიუვი, გამექციან, მათ შექმნიან ჩემი რიდი.

1 მამეზვიენეს A6, მამეზვიენეს K6; მრგვლივ A6

2 ეჭარი A6.

3 გარდაეჭიდი A6

4 შექმნიან Ky შექნიან K6

1 მრგულ-ივ

3 მანდიკურად] (TP, XII § 494, стр. 496 + сир. [...]
Römisches Rechts Buch, Тома Марг.. Баренрей.

434 [449], K6 415, A6 390

„სალამო ეამს დაიზახა ქედით მათმან დარაჯამან:
ნულარა დგათ, წავედითო, კულა მოგუხედნა რისხუით ცამან,
მოვა მტვერი საშინელი, შეგუაშინა ამაღ ამან, — და
ნუთუ სრულად ამოგუწყუიტნეს უთუალავმან, ბევრმან სპამან.

2 ნულარ სდგახართ K6; კვლავ Ky, A6 [! კვლა]

435 [450], K6 416, A6 391

ჩემნი ლაშქარნი, რომელნი წამომეტანნეს მე არა,
რა ეცნათ, წამოსულიყვენეს, ღამე წამორთვით ეარა,
ვერ დაიტევდა მინდორი და არე მათათა, ეარა, — და
გამოჩნდეს, სცემდეს ტაბლაქსა, ბუკმან კმა გააზუარა.

4 გააზუარა] გაიზიარა K6

3 არე] NB და]

ეარა] (с.л.и) обратились ны горы в поля (არე) ყყყ ველი

4 გააზუარა.

436 [451], K6 417, A6 392

იგი ნახეს, გასაქცევლად გაემართნეს, შეეკივლენით,
ველნი ჩუენგან ნაომარნი, ომითავე გარდაველენით,
რამაზ მეფე ჩამოვადღე, ერთმანერთსა გავეჭრმლენით, — და
მისნი სპანი ყველანივე დავიბუყენით, არ მოვკლენით.

1 შეეკივლენით A6

4 ყუულაკანი K6; არ მოვკლენით K6

437 [452], ႤႬ 418, ႠႬ 393

უკანანიცა ლაშქარნი მოესწონეს მათ გაქცეულთა,
დაუწყეს პყრობა, ჩამოყრა შეშინებულთა, ძლეულთა,
ძილისა მიჰხუდა ნაცვალნი ძილ-მკრთალთა, ღამე თეულთა,
— და

ტყუეთა მრთელთაცა არ აკლდა კუნესა მართ ვითა სნეულთა.

3 მიხვდა ႠႬ; სანაცლო K6

4 მართ] მათ K4

438 [453], ႤႬ 419, ႠႬ 394

„მას აღვილსა ნაომარსა გარდავჳედით მოსვენებად.
ტელსა ჳრმლითა დავეკოდე, წყლულად მაჩნდა არ, ნაღებად.
ჩემნი სპანი მოვიდიან საქურეტლად და ჩემად ქებად, — და
ვერ იტყუიან, ვერ მიმხუდარან ქებასაცა მოხსენებად.

4 ქებისაცა K6: მოჳსენებად ႠႬ

3 არ ნაღებად ღებუა. NB და

Мечх. მაჩნდა არ] ср. в арм. nascete. и [...] отриц. в[...]
как в[...]

439 [454], ႤႬ 420, ႠႬ 395

ერთსა კაცსა ეყოფოდეს, დიდებანი რომე მჳირდეს,
ზოგთა შორით დამლოციან, ზოგნი კოცნად გამიპირდეს,
რომელთაცა გავეზარდე, დიდებულნი ამიტირდეს, — და
ჩემგან ჳრმლითა განაკუეთი ნახეს, მეტად გაუჳიროდეს.
(? მათ NB)

1—3— $\frac{1}{2}$ მნ. ч. понятно при мн. числе субъекта, но 4
использование-ს в форме объективного строя вм.-თ გაუჳირო-
დეს по контексту <მათ> весьма странно, если не знать, что тако-
ва функция -ს в м[ერг.] и ч[ან.] не только в 3 л. мн. числа, но
и в 1-м и во 2-м того же числа (მ. მიღუდეს, გი -- -ს, უ-- -ს) о-
днако, это не „тубал-каинизм“, в частности „сонизм“ [сванизм],
чистый шивияцизм, а «каргизм», свистяцизм, см. 415,4

440 [455], ႤႬ 421, ႠႬ 396

440, 445 [?], 441—444 Spur.!

„გავგზავნე ყოვლგან ლაშქარნი, ალაფი ავაღებინე,
ერთობ საესენი მოვიდეს, თავი ვაალაღებინე,

სისხლსა მძებნელთა ჩემთასა მინდორი შევადებინე, — და
არ ვბრძოლე, კარი ქალაქთა უომრად გავადებინე.

1 *субз.* ყოლგნით K6

3 რად. ჩემთა მებრძოლთა სისხლითა K6

4 ავადებინე K4

1-4 в глаголах с побуд[ительным] залог (IV пер.)-неп. мн. ч.

445 [460], K6 426, A6 401

„საქურტულენი გარდავნახენ თავის-თავის, კიდის კიდე,
უცხო ფერთა საქურტულეთა, დავშვრები თუ მოვსთვალვიდე,
ერთგან ვნახენ საკუირველი* ყაბაჩა და ერთი რიდე, — და
თუცა ჰნახენ, სახელისა ცნობასაცა ინატრიდე.

4. ნახო K6; ცოდნასაცა K6

1 თავის-თავის] ср. თვითო-თვითო

446 [461], K6 427, A6 402

„ვერა შევიგენ. რა იყო ანუ ნაქმარი რაულად.
ვისცა ვუჩუენე უკუირდის, ლუთისა სთქუის მან სასწაულად.
არცა ლარულად ჰგებოდა მას ქსელი, არც ორზაულად, — და
სიმტკიცე ჰგვანდის ნაჭედსა, ვთქუი ცეცხლსა შენართაულად.
?

2 ღმრთისაგან K6; თქუის A6 [! K6]

3 გებოდა K6; ორზაულად K6, K1

4 ჰუანდა K6; ცეცხლთა K6

4 ცეცხლსა შენართაულად] შენართაული—K6: „შე-
ერთებული, на самом деле ср. если не цецхлს შეურთო (раз-
вел, уснлнл огннх“), то, св. მო-რთვ. ა, ი, ტრ, x ი მნი-რთავ
„огнннх“. Гогенашвнлн: NB ნართი [... ..]

447 [462], K6 428, A6 403

„იგი საძლუნოდ მისად — დავსხენ, ვისი შუქი მანათობდა
მეფისათვის დავარჩიე საარმაღნოდ, რაცა სჯობდა,

* საკუირველი

ჯორ-აქლემი ათჯერ ასი — ყველაკაი წვივმაგრობდა — და
დატუირთული გაუგზავნე, ამბავსაცა კარგსა სცნობდა.

2 დავარჩიე A6, K6, [K4].

448 [463], Kწ 429, Aწ 404

წიგნი ტარიელისა ინდოთ მეფისადმი ოდეს გაიმარჯვა ხა-
ტაველთა ზედა

წიგნი დაწერე; „მეფეო, სვემცაა თქუენი სვიანად!
მე ხატაველთა მიმუხთლეს, თუცა მათ ეცა ზიანად.
ჩემი ამბავი დასტური ამად გაცნობე გვიანად, — და
მეფე შევიპყარ, მოგივალ მე ალაფიან-ტყუიანად“.

მეფისადმი, -ზედა) მეფის წინაშე ოდეს გაიმარჯვა [K6]

1 დავსწერე A6, K6

2 ხატაველთა A6, K6

3 გუიანად K6; ამათ K4

449 [464] Kწ 430, Aწ 405

რა ყველაი დავიურვე, ხატაეთით გავემგზავრე,
წამოვიხვეწე საჭურჭლენი, სატელმწიფო დავიავრე,
ვერ მოვეყავ აქლემითა, აზავრებით ვაზავრე, — და
მოვირკმენ და მოვივლინე, რაცა მწადდა, აგრე ყყავ რე.

2 დავიავრე] დავიარე K6

4 მოვირკმენ Kწ!

ვყყავ-რე A6

მეცხ. 2 წამოვიხვეწე, 2 დავიავრე (არა.), 3 ვაზავრე (აზავი-
რი!).

მოვირკმენ > მოვირკმენ (არა.).

3 მოვეყავ] ვერ ვეყავი, ვერ დავაკმაყოფილე

აქლემითა] ციხურ.

მოვირკმენ და მოვივლინე] „გავმდიდრდი და გავძლი-
ერდი“ K4; Aწ: „მორკმა-გადიდება, გაძლიერება, დიდებით ყოფა“.

4 რე] K4 снять „რა რაკი“.

450 [465], Kწ 431, Aწ 406 (? Spur.).

„ხატაეთისა ტელმწიფე მომყვანდა შეპყრობილია,
ინდოეთს მიველ, მეგება ჩემი გამზრდელი ტკბილია:

რა ქება შითხრა, არ ითქმის, ჩემგან სათქმელად წბილია,—და
ველი გამიგნსა, შემაკრა მან სახვეველი ლბილია.

1 მამყუნადა K6

4 შემამკრა K6

451 [466], K6 432, A6 407 (? Spur.)

„სდგანან ტურფანი კარავნი მოედანს ჩამოდგომილსა,
საუბრისა და კურეტისა ჩემისა მას მონდომილსა,
მას დღესა ედვა ნადიში მას შიგან გარდატდომილსა, —და
მიალერსებდა, მიკურეტდა წინაზე ახლოს ჯდომილსა.

1 სდგანან] დადგეს A6, K6, დგანან K4

1 ჩამოდგომილსა]

3 ჯდომილსა]

მას დღესა ედვა ნადიში || მას ლამით ვსხედით ნადი-
მად 452,1 [467]

452 [467], K6 433, A6 408

„მას ლამით ვსხედით ნადიმად, მუნ ამოდ გავიხარენით,
დილასა ქალაქს შევედით, მოედნით ავიყარენით.
მეფემან ბრძანა: ლაშქარნი უხმენით, შემოსჯარენით, —და
დღეს ხატაელნი მიჩუნენთ, ტყუ[ე]ნიცა შემომგვარენით,

1 მას ლამე A6, K6

2 ჰბრძანა [Kr]

3 შემოსჯარენით A6, K4

4 ხატაელნი K4; შემა[მ]გვარენით K6

454 [469], K6 435, A6 410

„მას მეფესა ხატაელსა უმასპინძლა, უალერსა,
ყამიერად უბრძანებდის საუბარსა მათსა ფერსა,
ცისკრად მივმეს, მიბრძანებდეს მე სიტყვასა ლმობიერსა:—და
„შეუნდობო ხატაელსა, მას აქამდის შენამტერსა“.

1 ხატაველსა K4

4 ხატაველსა K4

орсд. чл. მას 1,4 народн.: 2 ყამიერად (арм?) с воевременно?

3 ცისკრად [შდრ.] 558,1.

455 [470], K6 436, A6 411

შევეკადრე: „ღმერთი ვინადგან შეუნდობს შეცოდებულსა,
თქუნცა უყავით წყალობა მას ღონე-გაცუდებულსა“.

რამაზს უბრძანებს: „იცი, გაგზავნი შეწყალებულსა, — და მაგრა ნუ განახავთ კულამცალა ჩუენს წინა გაწბილებულსა.

1 მე ვკადრე (K6 ვკადრე) A6, K6; ვინათგან A6

3 უბრძანა K6

4 კულაცალა K6

456 [471, K6 437, A6 412

„ხარაჯა დასდევს; შეჰკუთნეს დრაჰკანი ასჯერ ასია, კულა ხატაური ათასი, სხუა ხტავრა, სხუა ატლასია, მერმე ყველაი დამოსა იგი და მისი ხახია — და შეწყალებული გაგზავნა, უყლ რისხვისა თასია.

1 შეკუთნეს K6; დრაჰკანი K6, K4

2 კვლავ K4

3 დამოსა K4

4 გაგზავნა] გაუშვა K6

457 [472]. K6 438, A6 413

ხატაელმან დაუმაღლა, დადრკა, მდაბლად ეთაყუანა, მოახსენა: „ორგულობა თქუენი ღმერთმან შემანანა, თულა ოდეს შელაგცოდო, მაშინ მომკალ მემცა განა“. — და წავიდა და ყველაკაი მისი თანა წაიტანა.

1 ხატაელმან K6, K4

3 მამკალ A6, [K6]

МесхиЗм:

1 დადრკა] იძა

ეთაყუანა

3-ლა(თუ-ლა, შელაგცოდო) < -ლალ в сванском „песч[астный]“, „жалкий“, а потом прислобие.

458 [473], K6 439, A6 414

მოვიდა კაცი მეფისა, ცისკრობს, (||) არ დანაღამია. ებრძანა: „შენგან გაყრილვარ, მას აქეთ თუე-ო საშია, მინდორს მოკლული ისრითა ნადირი არ მიჰამია: — და არ დამაშვრალ ხარ, წაწოდი, თუცა დაშრომის ეამთა.

1 შენგან გაყრილი ვარ] შენგან გაყრივარ K6.

ბეცხოუნი 1,4

|| параллелизм 1

„охотничий [...] 3

459 [474], R⁶ 440, A⁶ 415

შევეკაზმე, დარბაზს მიველ, დამხუდა ჯარი ავაზისა,
შავარდნითა საესე იყო სრულად არე დარბაზისა,
მეფე ქუე ჯდა შეკაზმული, შეენებითა მსგავსი მზისა, — და
გაეხარნეს მისვლა ჩემი ტურფისა და ლამაზისა.
3 მზავაი Ky, მზავისი K6

СОТН.: 2-3 (ср. 462,2 [467,2 [477,2])

Месх.: 1 შევეკაზმე (арм.), 3 შეკაზმული
ავაზისა (арм. *լավադ*)

2 არე || *վայր*
დარბაზი 1,2
შაქვარდენი

4 გაეხარნეს || გაუხარდათ] ა) ნ || დ в стр., как и в пр.
нес. месхиизм! б) ша, мн. картск. ს (-ეს), см. 439.

460 [475], R⁶ 441, A⁶ 416

იღუშალ ცოლსა ეუბნა მართ ჩემგან უცოდნელია:
„ომით მოსრული ტარიელ საქურეტლად სასურველია,
„მან განანათლოს მქურეტელთა გული, რაზომცა ბნელია. — და
„რაცა დაგვედრო საქმნელად, ჰქმენ, — არა სასოზღნელია.

2 მოსული Ky

4 ქენ K6

461 [476]; R⁶ 442, A⁶ 417

„აწ მითქუამს საქმე უშენოდ, შენცა სცან ესე მცნებული:
„რადგან ქალია სამეფო, ჩუენგანვე სახელდებული,
„ვინცაღა ნახავს, აწ ნახოს, აჰა დღე ედემს ხლებული. — და
„გვერდსა დაისვი, ორნივე სრას დამხუდით, მოვალ შევებული.“

3 მნახავს Ky; მნახოს Ky

4 გვერცა [A6]

462 [477], R⁶ 443, A⁶ 418

„მოვინადირეთ მინდორი, ძირი მთისა და გორისა,
იყო სიმრავლე ძალღისა, შავარდნისა და ქოჩისა.“

ადრე დაგებრუნდით, ვიარეთ არ ეჯი გზისა შორისა: — და
ალარ იზურთეს, დაშლა ქმნეს თამაშობისა ორისა.

игры: 4 соиhr.: 2

Месх.: ეჯი (არმ.)

ორისა] ორორისა > ოროლისა?

463 [478]

4 კატაბანი (ср. კაეტი в 1(1)тин св. Гоброна лентехс. му-
туация.

464 [479] (Spur.)

по размеру 4-го стиха несомн[енно] Spurius

465 [480] (Spur.)

1 ნარინჯი

2 ხადუმთა! თურ. ფორმა

ნარი.

3 უბან-უბანი || უბანი 3-ე лицо!

466 [481]

4 შელაგება: და || ბეჩავ.

467 [482]

4 მეარმებოდა.

468 [483]

3 ჯამი, ქიქა

469 [484]

1 მუნა > მუნ.

470 [485]

1 მღერა მუტრიბთა

3 ნეტარდი ზი > ძი: სრანსი ეჩ || მქ.

არნ ვმ. არ-ნან.

471 [486]

1 მორკმა.

472 [488]

4 ძილ პირი

473 [489]

1 დოსტაქანი.

474 [490]

2 აჯილოსანი ქალი (აჯილა ყადრა 1154 [1176])

475 [491] (Spurius)

4 მი-, სად.

477]493], ႠႠ 458, ႠႠ 433

- 1 მამართუა ႠႠ, მამართვა ႠႠ
- 3 ვშუენოლი ႠႠ, ჰშუენოლი ႠႠ
- 4 ნიძჩანს ႠႠ

2 წყალ-ჯავარისა შენისა] წყალი || (ჯავაპირა] ჯავა-
რო-რესკ, ჯავარი не книжная форма, а устная > народная [Ср.
РР, 6, стр. 229).

478 [494] ႠႠ 459, ႠႠ 434

- 1 თუმ მცა ႠႠ, Ⴀყ
- 2 მამკლავ ႠႠ, ႠႠ
- 3 ვარდგიშერნი ბალი ბალჩად ႠႠ
- 4 ჰმართებს ႠႠ

1 უშენოსა] 563,3: [579,3] მან პასუხი ვერა გასცა, Ⴀდენ
სულ Ⴀქმნა, Ⴀდენ უშნა.

Ⴀ-დენ || რႠ-დენ (595,3)

?

479 [495]. ႠႠ 460, ႠႠ 435

- 1 თუმცა ႠႠ; მაგრამ ႠႠ
- 3 არ Ⴀდენო| არ ჰრიდენო ႠႠ

478—479 см. ႠႠ., стр. 62—63.

480 [496], ႠႠ 461, ႠႠ 436 (Spurius)

- 1 მამეც ႠႠ, ႠႠ
- 2 რა მნახო] ვეკუ მნახო ႠႠ
- 3 გალაგულენოდეს] რამ გაგულენოდეს ႠႠ

2-е и 4-е стихи соверш. ...

481 [497], ႠႠ 462, ႠႠ 437

- 1 სტირს Ⴀყ
- 2 სთქვა Ⴀყ; კვლავ Ⴀყ, კულავ ႠႠ

1 მველქმნილი ср. ornans.

2 სამვრე] საბამი მკლავისა 486,2 [502], სამვრე შენი მო-
მივიდა 488,3 [504,3].

1 არ გვანდა A 6

3 დის K 6

4 კულავ (K 4 კვლავ) K 6, K 4

1 ა ს რ ე] арм. ას-*աս*, რე-*რის* образ.

2 გარდნაკარისა]

მჯილი]

3 ღვარი სისხლისა, ღაწუთავან ნახოკარისა] 1080,2 [1102]-
ღაწუნი ესხნეს ნახოკარნი.

4) გმა-წიანწიარისა] 1080,3 [1102]=A 6 1033,3: წყარო-
სებრი ისმნეს წიარნი, I 4 „წიარი 1080. სწრაფად ზომდინარე პა-
ტარა წყლის ნაკადულის ხმა.

A 6: „წიარი, 1033,3—წიანწიარი, შეად. 438,4 [482]—წიან-
წიარი“.

ვ[ან]. წიარ-ი v, x вода!

ik || tk > ში (не шип. группы, ибо перегл[асовка] не „а || о“

а „а || е“)

წიანწიარი || *tken-tker-: > *შენ- შერ-ი нет, но есть ჩენჩქე-
რი, ყ ЧБ² (под წიანწიარი) ჩანჩქერი.

უდвоение от tkar

წიარი || *tker-ი > შერ-ი. || შერ-ი

ჩხარუნი ლავი орудия, бречание, звякание.

ჩქერ-ი ბიენიе источника (ср. ჩქეფა), брызгати, წიარანო

ЧБ¹ „звон, звонкость“, ЧБ² „журчание источника“ с ссмы-
кою на 1096 (1080!) [1102].

წკრიალი || *tkrial-ი > შერიალი

звон, ЧБ² звук, звон.

ჩხრიალი журчание (воды).

წკრიალება звонить.

ქლერა

арм. tkoyt || tkout мизинец.

r > l в груз. удвоениях: ფარფალ-ი

k r > n в удвоениях

п. [арм] таңтер жир.

ik || tk

წკავილი || კკავილი

низг, вон (ср. წკმუვილი).

483 [499], КҪ 464, АҪ 439 (Spurius)

1 სულ-ჰოქმნა КҪ, სულ-თქნა АҪ, КҪ

2 ვანი გაამრავლა КҪ

2 ეამი] ვაში გაამრავლნა

2 ხურიტნა || 4 ხურიტნა хотя ны и в различных
смыслах.

484 [500], КҪ 465, АҪ 440

3 მათდა] მათად [КҪ]

2 სპეტად] арменизм народный, КҪ „მეტად თეთრი“;
скорее это существительное: „белыми“ см. „და ვითა“.

К своеобразному помещению союза და при ვითა

84,2: ჰყვა ლომსა და ვითა გმირსა

484,2 [500]: ვარდი სრულად შექმნილ იყო ზაფრანად და
ვითა სპეტად.

485 [501], КҪ 466, АҪ 441

1 მიც АҪ, КҪ

3 ასრე см. выше

У КҪ 465¹ с именем героя в форме ტარია.

486 [502], КҪ 467, АҪ 442

1 დად საესავისა] დიდ საესავისა КҪ

2 მამართვა (КҪ მამართვა) АҪ, КҪ

3 მოვიტსენ რიდე თავისა] очевидно, головной убор, если
таვისა не местоимение.

4 უცხო და ლარიბი] см.

487 [503], КҪ 468, АҪ 443

XIII (АҪ XIII, КҪ без ном.)

მინაწერი პასუხად] < КҪ

2 სიჩაუქე-სიალფენი] სიალფე КҪ „სიმარჯვე, ყოჩა-
ლობა“, მხნეობა“; სიჩაუქე КҪ „სიციქვითე, სიმარდე“.

389,3 [403]: „სიჩაუქე და სიკეთე, კეკლუცად დარაზმულობა“.

1017,3 [1038]:

ყმამან უთხრა: „ნუ იშიშვით თქვენ ამათსა სიალფესა“.

1264,3 [1287]:

მაგრა სპანი უთვალავნი მცვენ და მათი სიალფე რე.

1492,2 [1516,2]:

უქებს მკლავთა სიალჯესა.

აღფ - **ال** герой, достлестный муж, [...] в собств. имени Alfaslan.

3 სინატიფე სიტურფენი]

4 გ ი მ უ ქ ფ ე ნ ი] გიმუქფენი от მუქფება, მუქაფა

488 [504], **К**ნ 469, **А**ბ 444

მაშინ ოდეს დამარჩინე, სულთა სრულად არ გამყარე,

აწცა ჩემთუის ესე ჟამი მასვე ჟამსა დავადარე.

სამწრე შენი მომივიდა, შემოვიბი მკლავსა გარე — და
რომე მმართვებს სიხარული, ეგზომიმცა რა ვიხარე?

2 ჟამსა] დღესა **К**ნ

3 მამივიდა **К**ნ

4 მართებს **А**ბ; ეზომიცა **К**ნ

489 [505], **К**ნ 470, **А**ნ 445

„გალანამცა ვიწინაშე, აჰა რიდე რომე მოხოვე.

„ყაბაჩაცა ასეთიფე ამისებრიფ ვერა ვპოვე.

„დაბნედილსა ნუ დამაგდებ, მიშველე რა, მარგე, მოვე — და

„სოფელს მყოფსა უშენოსა კაცსა ვისმცა 'მევეპოვე!'“

1 განალამცა **К**ნ

2 ჰპოვე **А**ბ, **К**ნ

Модернизм: 1 ვიწინაშე.

2 ასეთიფე (еще ასეთიფე ამისებრიფ!)

3 მოვე

490 [506], **К**ნ 471, **А**ნ 446

ქალი ადგა, გამეყარა. დავწევე, ამოდ დამეძინა,

მაგრა შევკრთი; საყუარელი ჩემი ვნახე ძილსა შინა

გამედვიძა, აღარა მყვა: სულდგმულობა მომეწყინა, — და

ლამე ასრე გავათენე, მისი ვმაცა არ მესმინა.

2 მაგრამ **К**ნ

(пульт.)

3 მამეწყინა **А**ბ, **К**ნ

Язык не Шоты, не его стиль, не его поэзия, не ясно 4².

დილასა ადრე სრას მიკმეს, დღე რა ქმნა [მწუხრმან ეამითა.
 ავდეგ, ვცან მათი ამბავი, წასვლა გქმენ მითვე წამითა.
 ვნახე ორნივე ერთგან სხდეს სახითა ოდენ სამითა — და
 რა მიველ, მითხრეს დაჯდომა, წინაშე დავეჯე სკაშითა.

1 ქმნა K⁴2 ვქენ K⁶

(вүүлг)

3 სამითა ვმ. საამითა не Шоты! K⁴, прим. 221 (стр. 280)
 „ვნახე, ორნივე ერთად ისხდენ იმოდენად საამურის სახითაო“.¹

492 [508], K⁶ 473, A⁶ 448 (Spurius)

გუიბრძანეს თუ „ღმერთმან ასრე დაგუაბერა, დაცაველია,
 ეამი გუახლავს სიბერისა, სიყმაწვილე გარდგვივლია,
 ყმა არ მოგუცა, ქალი გუივის, ვისგან შუქი არ გვაკლია, — და
 ყმისა არ სმა არად გუაგვა, ამაღ ზედან წაგუითვლია.

4 ყმის* არა სუმა K⁶, ამა K⁶

სუმა > სმა: sw-ma] ჯა | hw > v || kv: ko-la < kwa-la

4 K⁴, прим. 222 (стр. 281): „ვაჟის არ ყოლა ჩვენ არ გვენა-
 ღვლება, ამას ჩვენ შევირიგებივართო“.

493 [509], K⁶ 474, A⁶ 449 (Spurius)

„აწ ქალისა ჩუენისათუის ქმარი გუინდა, საღ მოვნახოთ,
 რომე მივცეთ ტახტი ჩუენი, სახედ ჩუენად გამოვსახოთ,
 სამეფოსა ვაპატრონოთ, საჯელმწიფო შევანახოთ, — და
 არ ამოვწყდეთ, მტერთა ჩუენთა კრმალი ჩუენთუის არ
 ვამახოთ“.

2 მივცეთ A⁶, K⁶4 არ ამოვწყდეთ [K⁶ A⁶]; ხმალი K⁴494 [510], K⁶ 475, A⁶ 450 (Spurius)

ვთქუი: „თქუ[ე]ნის ძისა არა სუმა გულსა ვით მიეფარების,
 მაგრა კმა ჩუენად იმედად, ვინ მზესა დაეღარების.

* ყმისა

ვისცა სთხოვეთ შვილსა სასიძოდ, მას დიდად გაეხარების, — და სხუამცა რა გკადრო? თუით იცით, მაგას რა მოეგუარების“.

1 არა სზა A6, K4

4 გკადრე A6

K 1 K4, прим. 223 (стр. 281); „ვთქვი: თქვენის შვილის უყოლობას გული როგორ შესჯერდებაო“.

495 [511], K6 476, A6 451

დავიწყეთ რჩევა საქმისა, გული უძს, თუცა მელია.

ვთქუი: „ჩემგან დაშლა ამისი არ ითქმის, არ საქნელია!

მეფემან ბრძანა: ხუარაზმ-შა—ქელმწიფე ხუარაზმელია --და თუ მოგუცემს შვილსა სასიძოდ, მისებრივ არ რომელია“.

1 უც A6, K6

4 სასიძოდ] საჩვენოდ [! საჩვენოდ] A6, K4 [! K6]; მისებრი K6

2 უძს [უც] მიძს | მიც? [უძს]—უძლევს.

მელია] დამელია.

K 1 K4, прим. 224 (стр. 281) „დავიწყეთ საქმის გარჩევა, გული მაგრად შევიწახე, თუმცა მიწუხდაო“.

3 ხუარაზმშა—ქ[ელმწიფე] ხ[ვარაზმ]ელია] разве во время Шоты, было ли это в начале XIII-го в. и в XIII-XIV, могли надеяться в такой глоссе?

496 [512], K6 477, A6 452 (Spurius)

რომე პირველვე დაესკუნათ; მათ ესე შეეტყობოდა,

ერთმანერთსაცა უქურეტდეს, სიტყუაცა აგრე სწებოდა

ჩემგან დაშლისა კადრება მართ ამბად არ ეგებოდა, — და ოდენ დაემიწდი, დავნაცრდი, გული მიდამო ჰკრთებოდა.

1 დაესკინა A6, დაესკუნა K6; შეეტყვებოდა A6

3 ამბვად K6

4 კრთებოდა K6

2. სწებოდა] წბილი?

496,3 [512,3] || 495,1 [511,1]

497 [513], K6 478, A6 453

დედოფალმან თქუა: „ხუარაზმშა მეფეა მორკმით მჯდომელი, მათსამცა შვილსა სასიძოდ ჩუენთუის სხუა სჯობდეს რომელი?“

შეცილებამცა ვით ვჰკადრე, რადგან თუით იყო მდომე-
ლი? — და
მოწმობა დავრთე, დაესკუნა დღე ჩემი სულთა-მგდომელი.

1 სტჰვა Ky

2 სჯობდა A6

3 ვით ვკადრე Ky, ვინ კადრა K6

2 მათსამცა]

4 დაესკუნა] начался; დაება დასაბამი; დაესკუნა *და-სა-
სკუ-ანი; დაიწყო და-სა-წყ-ისი;

? sa-skwan || st-sk-*i* || წ-*sk-iz*

с-*skz* + ban

o₅ks > o₅ks-as-an-e]

Заглавие XIII-й главы „წიგნი ტარიელისა საყუარელსა თა-
ნა მინაწერი პასუხად“ — всего три строфы (487, 488, 489 [503,
504, 505], ну еще 490 [506], да при том неладных, а далее
491—550 [507—566] совсем иная тема.

Араб. двор, Тинатина

Инд. двор, Нест. дар. —

Царь, Авагандил

царь, Тариел

34, 35, 36, 37, 38, 39.

492 [508], 493 [509],

494 [510].

498 [514], K6 479, A6 454

გაგზავნეს კაცი ხუარაზმშას წინა შვილისა მთხოველი,
შესთვალეს: „გაგდა უმკუდროდ სამეფო ჩუენი ყოველი,
არს ერთი ქალი საძეო, არ კიდე გასათხოველი, — და
თუ მოგუტემ შვილსა სამისოდ, ხხუასა ნულარას მოვლი“.

1 გაგზავნეს Ky

499 [515], K6 480, A6 455

კაცი მოვიდა, ავესო ჯუბაჩითა და რიდითა,
გახარებოდა ხუარაზმშას სიხარულითა დიდითა,
ებრძანა: „მოგუხუდა ღმრთისაგან, ჩუენ რომე ვინატრიდი-
თა, — და

„თუით მაგისებრსა შვილსამცა ჩუენ ჰელსა რასა ვწდიდითა?“

3 ღვთისაგან A6, K6

4 ჰდა протягивать

500 [516], ႤႬ 481, A6 456

კულა გაგზავნეს სხუანი კაცნი სასიძოსა მოყვანებად,
დაავედრეს: „ნუ აყოვნებთ, მოდით ჩუენად ნაბრძანებად!“
მე მაშერალი, ნაბურთალი საწოლს შეველ მოსვენებად, —და
გულსა სევდა შემეყარა, ვიწყე ჭირთა მოპოვნებად.

1 კელაჲ Ky, კულაჲ K6; გაგზავნეს Ky

2 დავედრეს თუ K6

501 [517], ႤႬ 482, A6 457

„მეტმან სევდამან მიმწურა გულსა დაცემად დანისად,
ასმათის მონა შემოდგა, შევჯე ლალი და ჯანისად,
წიგნი მომართვა, ეწერა: „ვინ სჩან აღვისა ტანისად,
ადრე მოდი-ო, გიბრძანებს, დაუყოვნებლად ხანისად.“

3 მამართვა A6, მამართვა K6; ჩანს K6

4 მოდი] მოხველ?

502 [518], ႤႬ 483, A6 458

„შევჯე, წაველ, ბაღჩას მიველ, ვითა სცნობდე ლხინთა
წომით?
ბაღჩა შეველ, კოშკი დამხუდა, ასმათ ენახე ძირს[ა]
დგომით,
ენახე, ვჭურეტდი ნატირებად, ცრემლი აჩნდა ლაწუთა
წდომით,
დამიმძიმდა, არა ვჰკითხე: ჩემი სჭირდა მისვლა ნდომით.

1 შევჯეჲ A6, K6, Ky

2 შეველე K6, [A6]; დამხუდა] აჩნდა K6

3 წთომით A6

4 ვკითხე A6, K6, [Ky]

3 წთომით (<წუთომით)] წუეთი

503 [519], ႤႬ 484, A6 459

„იგი ენახე დაღრეჯილი, ესე მეტად დამიმძიმდა,
„ვითა წინას შემომცინის, არლა ეგრე გამიღიმდა,

ყოლე სიტყუა არ მომიგო, ოდენ ცრემლთა გარდმოსწვიმდა,
— და
ამით უურო დამაწყლულა, არა წყლულთა მიაქიმდა“.

2 შემამცინის K6

3 მამიგო K6; ცრემლსა K6

504 [520], K⁶ 485, A⁶ 460

„ჩემნი ერთნი გონებანი მეტად შორად გამიკიდნა,
შინა კოშკად შემიყვანა, ფარდაგსაცა ამიზიდნა.
შეველ, ვნახე იგი მთუარე, ჭირმან ყოვლჳან უქუ-მრიდნა. — და
გულსა შუქი შემომადგა, მაგრა გული არ დამიდნა.

2 ფარდასაცა K4

3 ყველამ K4

4 შემამადგა K6; მაგრამ K6

2 შინა]

505 [521], K⁶ 486, A⁶ 461

„იყო არ ნათლად ნათელი, ფარდაგსა შემომდგომელი,
ებურა მოშლით, პირ-ოქრო მე მივეც რიდე რომელი,
მითვე მწვანითა უებრო მიწოლით ტახტსა მჯდომელი, — და
ცრემლისა ღვარსა მოეცვა პირი ელვათა მკრთომელი.

Очередные к лекции листки

IV 506—593, 604 с пропусками. 704—749

в числе их 551—563[...]

დალოცვილია ეს დარგი, მოშაირობა—მეცნიერებას და პოე-
ზიას აერთვებარებენ, მაგრამ შუა უზის დიდ[ი] ზღვარი, რაოდენ
აღმა აურაწოს, პოეზიას აღამიანი შან მოკავს, მეკნაეკება შინი-
დან სხვაგან გვიძღვის.

506 [522], K⁶ 487, A⁶ 462 (Spurius)

ქუე წვა ვით კლდისა ნაპირსა ვეფხი პირგამეხებულა,
არცა მზე ჰგუანდა, არც მთკარე, ხე ალკა ედემს ხებულა

ასმათმან დამსვა შორს გუარად გულსა მე ლახვარხებული,
—და
მერმე წამოჯდა წარბ შერკმით გამწყრალი, (||) განრისხე-
ბული.

3 ლაქუარ K6

4 გარისხებული A6, K6

507 [523], K6 488, A6 463

მიბრძანა: „მიკუთრს, რად მოხველ მშლელი პირისა მტკიცისა,
გამწირაფი და მუხთალი, შენ, გამტეხელი ფიცისა.

მაგრა ნაცვალსა პასუხსა მიგცემსო ზენა, მი-ცისა“, —და
ეკადრე: „რა გკადრო პასუხი მის ჩემგან მართ უფიცისა?“.

3 პასუხსა პატიქსა [K6]; მოცემსო ზენა მის ცისა A6, K4, მოცემსო
ზენამცა ცისა K6

4 ვკადრე A6; მართ] მე A6, [K6]

508 [524], K6 489, A6 464

„ვოქუე: „პასუხსა ვერას გკადრებ, თუ არა ვცნობ მე მარ-
თალსა.

რა შეგცოდე? რა მიქმნია უცნობოსა, ფერნამკრთალსა?“

კულაცა მითხრა: „რას გეუბნო მტყუანსა და შენ მუხთალსა!.
—და

„ღიაცურად რად მოვლორდი, მე დაუწვავ ამით აღსა“.

1 ესცნობ A6, [K6]

2 მიქნია A6, K6

3 კვლავცა K4; გეუბნა K6

4 მოლორდი K6

509 [525], K6 490, A6 465

„შენ არ იცი ხუარაზმშასი საქმროდ ჩემად მოყვანება?!

შენ ჯდომილხარ სავაზიროდ, შენი რთულა ამას ნება:

შენ გასტეხე ფიცი ჩემი, სიმტკიცე და იგი მცნება, —და
ღმერთმან ქმნას და დაგაჩნიო ცულად შენი პელოვნება“.

1 საქროდ K6

4 ქმნას K4, ქნას K6; დაგარჩინო A6, დაგირჩინოს K6

510 [526], K6 491, A6 466

„გახსოვს, ოდეს ჰაი-ჰაი ჰზმიდი, ცრემლნი შენნი ველთა
ჰბანდეს,

„მკურნალნი და დასტაქარნი წამალსაყე მოგიტანდეს,
„მამაცი სა სიცრუესა ნეტარ სხუანი რამცა ჰგუანდეს?
„რადგან დამთმე, მეცა დაგთმობ, ვინძი უფრო დაწიანდეს“

- 1 გავსოვს [A6]; ჰაჲ-ჰაჲ K4, ჰაი A6, ჰაი-ჰაი K6, ხნიდი K6, ბანდეს K6
- 2 წამალსაყე წამალსავე K6
- 3 სიცრუესა A6, K4; გუანდეს (A6 გვანდეს) A6, K6

2 დასტაქარი] см. еще 874,3 [894,3]:
ცნობიერთა დასტაქარმან, უცნობოთა ოხურა-ახმან.

п. **دست** 1. „рукоделие“, ремесло, искусство; надпись или произведение искусства, высеченное на стене или камне;
2. искусник мастер; искусный. [PP,6, стр. 217].
ყე წამალსა ყე მოგიტანდეს, 75,3 [76,3] მონანი ყე მოართ-
მიდეს.

4. ვინძი]

511 [527], K6 492, A6 467 (? Spurius)

„ამას ვბრძანებ: ვინცა გინდა, ეპატრონოს ინდოეთსა,
ეგრეც მე მაქუს პატრონობა, უგზოდ ვლიდენ თუნდა გზეთსა!
„ეგე აგრე არ იქმნების, წა, მომცდარხარ მოსაცეთსა, — და
აზრნი შენნი შენვე გგუანან მტყუანსა და შენ აგეთსა!“

2 გზეთსა]

3 წა] народн., как и ВР მო (или მოე?).

მოსაცეთსა] ცომა—აი. ვეთ, კულომა—ვკუედ
-ეთ K4 предполагает, повидному, суффикс названия
страны: „ჩენის აზრით, მოსაცეთი უნდა ნიშნავდეს იმ ქვეყანას
ანუ ადგილს, სადაც შეცდომებს ჩაიდენენ“ Чр соб.лазн.
მომცდარხარ მოსაცეთსა,

512 [528], K6 493, A6 468 (? Spurius)

„ცოცხალ ვიყო, შენ ინდოეთს, ღმერთო, ხანი ვერა დაჰყო.
„თუ ეცადო დაყოფასა, ჯორცთა შენთა სული გაჰყო!
„სხუა ჩემებრივ ვერა ჰპოვო, ცათამდისცა კელი აჰყო“ — და

ესე სიტყუა დაასრულა, ყმა ატირდა, (||)სულ შთქმა, (||)აჰ ყო•

- 1 დაყო K6
- 2 გაყო K6
- 3 პოვო K6; აყო K6
- 4 სულ[თ]ქნა A6; აჰ ჰყო A6, K6

513 [529], K6 494, A6 469

თქუა: „რა მესმა ესე მისგან, შეიმედა მეტის მეტად,
კულა მიეცა თუალთა ძალი მის ნათლისა ეგრე ჭურჭელად,
აწ დაგვარგე (вүүлг.) რად არ გიკუთირ, რად ცოცხალ ვარ, რად
ვარ რეტად? —და
ვაი, სოფელო უხანოო, რად ჰზი სისხლთა ჩემთა ხურეტად?

- 2 კვლავ K4
- 3 დავკარგე A6; გიკუთირს K6; ვცოცხალვარ K4
- 4 ვა A6, ვაჰ K4; ზი K6

4 უხანოო] ср. ხანიერი.

514 [530], K6 495, A6 470

შეეხედენ, ვნახენ სასთუნალ მუსაფი გაშლით მდებარე:
ავიღე, ავდეგ ღმერთისა და მერმე მათი მქებარე,
ვკადრე თუ „შუეო, დაგიწუავ, ჩემიცა დაწვა მზება რე, —და
რადგან არ მომკლავ, პახუხი ერთაი გკადრო მე ბარე.

- 1 შეეხედე K6; სასთუნალს K4, სასთაულ K6
- 3 ვკადრე K6, K4; დაგიწუავს K6; დაწვა] დაწუი K6
- 4 მამკლავ A6, მამკალ K6; ერთაი] ერთილა K6

-6 1 a

1 სასთუნალ] სასთაულ K6, —ალ местн. пад. или неофор.
მზებ არეა] მზებრე ა;

მზებარე изд K[артвелипвиши] 3] მზე ბარე A6, K6, K4

მზებარე см Чх [Чахрухадзе] 13: ვინანი, სადა

ვინ ანისადა

მისთა მოყმეთა

მარცხო მზებარე?

K4, прим. 228: მზევ, რადგან მე დაგიწვივარ, ბარემ ჩემი
მზეც დაწვი.

515 [531], R̄ 496, Ā 471 (Spurius)

„რომე გკადრებ, ესე სიტყუა აწ თუ ცუდად ნალიქნია, ცამცა მრისხავს, მზისა შუქნი ყველა ჩემთვის ნაშუქნია! თუ მალირსებ გაკითხვასა, ავი არა არ მიქნია. — და მან მიბრძანა: „რაცა იცი, სთქუი!“ თავი დამიქნია.

2 ყოლე K6

3 თქუიო K6; განკითხუასა K6

2 ნაშუქნია

516 [532], A6 497, R̄ 472 [sic! R̄ 497, Ā 472]

„კულაცა ვჰკადრე: „მე თუ, მზეო, შენთვის ფიცი გამეტეხოს! „ღმერთმან აწვე რისხვა მისი ზეცით ჩემთვის გაამეხოს! „ვისი გინდა, უშენოსა პირი მემზოს, ტანი მეხოს? — და „მაშა მაშინ როგორ დავრჩე, რა ლახუარი გულსა მეხოს?“

1 კულაცა K6, კულაცა [! კვლაცა] K4; ვკადრე K6, K4

4 დარჩე K6; ლახუარი K6

4 მე ხოს] cp. 4,4: ლახუარი გულსა ხეული.

517 [533], R̄ 498, Ā 473

„მე მეფეთა დარბაზს მიგმეს, შექმნეს დიდი ვაზირობა, მათ წინასვე დაებირა მისა ყმისა შენი ქმრობა: დამეშალა, — ვერ დავშლიდი, დამრჩებოდა უმეცრობა, — და თავსა უთხარ: მიემოწმე, ჟამად გიჯობს გულმაგრობა“.

1 შექნეს K6

2 წინათვე (<წინაძთვე) K6; ქმრობა K6

4 ვუთხარ K4

2 მისა] იმა

518 [534], R̄ 499, Ā 474 (Spurius)

მემცა დაშლა ვითა ვჰკადრე, რადგან იგი ვერ მიმხვდარა, არ თუ იცის, ინდოეთი უპატრონოდ არ გამჰდარა! ერთი მე ვარ მემამულე, სხუასა ჰმართებს არად არა. — და ვის მოიყუანს, არა ვიცი, ანუ იგი ვინ მომცდარა.

1 ვკადრე K6, K4

2 გამხდარა A6, K4

3 მართებს A6, [K6]

4 მამცდარა A6, K6

519 [535], R6 500, A6 475

ვთქუი: „ამითა ველარას ვიქმ, ღონე სხუა რამ მოვაგვარო;“
თავსა უთხარ: „ნუ მოგიცავ, გონებაო მრავალ-გვარო!
მედვა გული მკეციანებრ, ათასჯერცა მინდორს ვარო, — და
ვისმცა მივსცე თავი შენი? შენვე რად მე არ წამგვარო?“

1 მოვიგუარო K6

2 ვუთხარ K4; მოგიცავს K6

4 მივცე K4

520 [536], R6 501, A6 576 (Spur.)

„სულთა ვყიდდი გულისათუის, კოშკი ამად გამებაზრა:
იგი წვიმა დარენელდა, რომელ პირველ ვარდი აზრა.
ენახე, ძოწსა მარგალიტი გარე ტურფად მოემაზრა. — და
მიბრძანა თუ: „ეგე საქმე მემცა მართლად რად მებაზრა?“

1 სულსა K4, სულს K6; ვყიდიდი K6

4 მიაზრა A6, K6, K4

3 მოემაზრა] [მაზარი || მესერი?]

или ма́зр < ма́рз = *ша́рқ*, *جَمْع* граница, кайма [ср. РР,
6 стр. 221].

521 [537], R6 502, A6 477

„არ დავიჯერებ მე შენსა ღალატსა, (||) ორგულობასა;
უარის ქნასა ღმრთისასა, ამისთუის არ მადლობასა,
იაჯდი თავსა ჩემსა და მორკმით ინდოეთს ფლობასა, — და
მე და შენ დაე[ს]ხდეთ კელმწიფედ, სჯობს ყველას სიძე-
სძლობასა“.

2 ქნასა K6; ღმრთისასა A6, K4 [! ღმრთისას]

4 ყოელსა K6; რძლობასა K6

522 [538], R6 503, A6 478 (Spur.)

„მე ღმობიერად მომიტკბა გამწყრალი, (||) გამქისებული.
ანუ მზე იყო ქუეყანად ან მთვარე პირგავსებული.
ახლოს დამისვა, დამიტკბა აქამდის არ ღირსებული. — და
მეუბნებოდა, დამივსო ცეცხლი ამითა გზებული.“

1 ღმობიერად K6; გამქისებული] გარისხებული [K6]

2 2. 3. ~ K6

3 (K6 2) დამიტკბა] მადირსა K6

4 დამივსო.. გზებული A6 [sic!]

523 [539], K⁶ 504, A⁶ 479

მიბრძანა თუ „გონიერი ჯამს არ ოდეს არ აჩქარდეს,
რაცა სჯობდეს მოაგუაროს, საწუთროსა დაუწყნარდეს,
თუ სასიძო არ მოუშვა, ვაი თუ მეფე გაგიმწარდეს, — და
შენ და იხი წაიკიდნეთ, ინდოეთი გარდაქარდეს“.

1 ჰხამს K⁴

3 ვა A⁶, ვაჲ K⁴

4 გარდაქარდეს K⁴

524 [540], K⁶ 505, A⁶ 480

1 ასდენ] სრ. ას-რე 525,4 [541,4]

ას- || ეს—, სრ. h ays>as || es (ჟ⁴)

2 გაგუიფლასდენ] ساس

3 მორკმულთა] სრ. სვ. მორკმულიან

4 გაგუიხასდენ] ხასი=აჲაჲ. خاص

525 [541], K⁶ 506, A⁶ 481

1 ვეადრე K⁶, K⁴

4 აღარად K⁶; სახმარობა K⁴

526 [542] K, K⁶ 507, A⁶ 482

1 ჰხამს K⁴, ჯამს [K⁶, A⁶]

3 აუწყუბტლად K⁶, აუწყუბტლად K⁴

1 დიაცურად || საქმე დედლად.

2 ვერ შეგაქნევ

4 ქმნ[ა]... ნედლად] IШавт[ели] 21,1 (სმ. Ол. стр. 14)

„ესა მართალი:

ე სამართალი

ხეს შეიქმს კმელსა

წყალ მომდინარედ“.

527 [543], K⁶ 508, A⁶ 483 (Spur.)

1). по содерж. повтор. 526, 2—3 [542] 2)-ო რიჲმა

1. ქენ K⁶

2 მოკალ [K⁶]

1 ას რ ე]

528 [544], Iრ 509, Aნ 484

1 მოკლა K6

2 ვიქ K6უ

3 მიესცემ A6, K6

1 ეუბენ] უ-ბნობა, აორ. ვეუბენ! [იხი. ? *უბენი!]

3 ღრამასა

4 ტრამასა] Орн. и Чр ტრამალი степь

529 [545], Kრ 510, Aნ 485

1 ყოლე K6

3 კნას K6

1 ყოლა] Kრ ყოლე, но и Kч 583, 2043, 15471

3 ყელმოტეხით]

530 [546], Kრ 511, Aნ 486

3 ქუევე K6

4 გქენ K6; შექიდება K6

1. თათბირი და გამორჩევა

4 შემოკდომა, შემოხვევა] Aნ შექიდება ვმ. შემო-
კდომა; Aნ: „შ[ე]-კდომა— შემოხვევა, შეწებება, მიყრდნობა, გარდა-
ხვევა“.

ქდ ილხ ქუდ (ქაღ): 1 შემოეჭედა.

2 შემოეჭედა || -ქუნა

св. ქუნ: ლი-ქონი повергнуть, отвязываться, მ. ლი-ქკენი, шх.
ლი-ქონე и др. и[аст.] ხუაქონე, აორ. ესქონი.

531 [547], Kრ 512, Aნ 487

1 მაგრამ K6; გაეხე Kч

3 ბევრჯელ A6, K6, Kч

1 გავგე] <-ვექედ (ср. ვეუბენ)

2 ჩამომიძლუა] сверху вниз!

532 [548], Iრ 513, Aნ 488

ხუარაზმზას (Kრ ხუარაჰხას) შეილის ინდოეთს მისვლა (Iრ
მოსულა) საქორწილოდ და ტარიელისაგან მისი მოკვლა (Kრ
მოკლეა).

загл. < Kч

1 მაგრამ K6

3 მიჰხედა Kч

4. მიმისეა მიმიჯმო K6; დაჰხარა A6. Kч

2 უზამს] месх. -გურ.

[приписки] სიამე არ სიტყუა.

533 [549], Rწ 514, Aწ 489

2 დასასრულია] დარეულია K6
?

534 [550], Rწ 515, Aწ 490

1. გავგზავნე K6, Ky; ყოვლგან Aწ; კაცო K6

გან (<გა<ჰ>-ან) — გნით (<გან-ით):

1 ყოვლგნით (на попрос куда!)

3 შიგნით]

4 ერთგან]

535 [551], Rწ 516, Aწ 491

1 ჰბრძანა Ky; მოკახმეთ K6

2 დაჰყოს A6, Ky

3 მისად A6, K6; გავიდნენ K6

3 ნახენ; ნუ წახვალ] კმარიან K6

1 მოედანია]

2 კოტაი]

4 ესეცა კმანია]

536 [552], Rწ 517, Aწ 492

1 დავადგი A6

2 გარდაჰხდა Ky; გუანდა K6

3 შეიქნა [K6]

2 ჰგუანდა არ <არ ჰგუანდა

3 შიგანთა]

537 [553], Rწ 518, Aწ 493

2 მამდომოდა [A6, K6]

4. მსგავსი A6, K6

2 'შინ] как наречие, не послелог?

538 [554], Rწ 519, Aწ 494

2. მილდი [K6]

4. გაუაქილდი K6

1 ფიცხლად] ფიცხლავ? ფიცხლა
2 ჰმილდი]

539 [555], ონ 520, ან 495

3. დგი] სდგვ კნ; მოგიჩნს] გიჩანს კნ

1 წარბ-შერტმით

4 კულავცა

[556], ონ 521, ან 496

3 როგორ კნ

4 დავემუნდი [კუ, კნ. ან]

ზარ-მცა

მეზარება

[557, ონ 522, ან 497] (? Spur.)

4 თუცა ჯმდა] ვით ჯამდა კნ

[558], ონ 523, ან 498

კარვის კალთა ჩახლათული ჩავსტერ, ჩავაკარაბაკე,

ყმასა ფერტთა მოვეყიდე, თავი სვეტსა შეუტაკე.

წინამწოლთა დიზახეს, გლოვა მიჰხვდათ საარაკე — და

ცხენსა შევჯე, წამოცაველ, ჯაჰვი მეცვა საკურტაკე.

4 საკურტაკე ან: „კურტაკი, 498, 4: (წირი სპ. კურტა, კურტაკი)—ჯაჰვის(?) საკურტაკე,—მოკლე და უსახელო რკინის პერანგი, ბრძოლის დროს ჩასაცემელი“. Едва ли куртак короткий (перс. kutūg!) ср. kərt-el *бороться* (ср. tēda, tēdīs, etedēba || kurt, nəkərt-el.) [Ср. РР, 6, стр. 219]

1 კარაბაკი, если кар-и и бак-и, *რსკ* то образование („соединит. гласный—а);— армянское, ем. კარი და ბაკი *дверь и дверь* (ср. *აქციუნასიყარან, ყაიქიყახსიან*).

ჩავაკარაბაკე] ჩავკარე და ჩავაკაბაკე

ჩა — < შთა —

ср. сванскую басню „Якис Саречъ“ (стр...):

ხატიდ იშტ ო სგდქარე ყორალ უღარიჲ ნოგოი ი открьд
внутри (ჩაკარა!) დერი.

საარაკე (сказка а не басня)

543 [559], ონ 524, ან 499 (Spur.)

ჯმა დამივარდა, შეიქნა ზახილი მოსაწევარი.

წამოველ, წევნა დამიწყეს, დავტოცენ ჩემი მღვევარი.

ქალაქი მქონდა მაგარი, მტერთაგან მოურევარი — და
მუნ შიგან შეველ მშვილობით, ამოდ, იგივე მე ვარი.

3 მოურევარი]

544 [560], K6 525, A6 500

კაცი გავვზავნე, ვაცნობე ყოვლგან ლაშქარსა ყველასა:
„აქა მომშართეთ, ვინცალა ჩემსა იქმოდეთ შევლასა!“
არ გასწყდა მოსლვა მდევართა ღამესა დია ბნელასა — და
ჩემი რა სცნიან, სცივდიან თავებსა მათსა მრთელასა.

ბნელასა || მრთელასა

4 Spurius

545 [561], [K6 526], A6 501

„ცისკრად ავდეგ, შევეკაზმე, რა გათენდა ღამე დილად.
ენახენ სამნი დიდებულნი მეფისაგან მოგზავნილად.
ებრძანა თუ «ღმერთმან იცის, გამეზარდე ვითა შევილად — და
ჩემი ასრე რად შესკვალე სიხარული სიმძიმოილად?»

546 [562, K6 527], A6 502

ხუარაზმ-შას სისხლი უბრალო სახლად რად დამადებინე?
თუ ჩემი ქალი გინდოდა, რად არა შემაგებინე?
მე ბერსა შენსა გამზრდელსა სიცოცხლე მშარმებინე — და
დღედ სიკუდილამდი შენიცა თავი არ მაახლებინე.*
(3)

1 ხუარაზმ-შას A6

4 სიკუდილამდი A6

4 დღედ]? დღშო или დღე[ა]სო?

551 [567], K6 532, A6 507

Д стр. 860²

1 стр. 135¹

ჰამბისა ცნობა ტარიელისაგან ნესტან
დარეჯანის დაკარგვისა

„ესე კაცნი გამეგზავნეს, გონებასა გავეშმაგე (სმ. 553),

* [ამ სტროფის შემდეგ დედანში რიგ გვერდებზე არის სტროფების ნორკუა ს. კავბაძის გამოცემის მიხედვით: K6 547 [583], K6 548 [584], K6 549 [585], K6 550 [587].

რომე მისი ვერა მეცნა, ამას უფრო დავედაგე.
მას ზღუდესა გარადეადეგ, მინდორთაქე რომე ვაგე, —და
მესმა საქმე საშინელი თუცა, თავი ვერ წავაგე.

Зарл.] ჰანბისა A, ამბვისა C, ამბისა A6[Ky];—დაკარგუსა A, დაკარგუ-
ლისა C, I, a, K6. ტარიელისაგან ნესტან დარეჯანის დაკარგუის (B დაკარგვის)
ცნობა.

D: აქა: ამბავის: ცნობა: ტარიელისაგან: ნესტანდარიჯანის: დაკარგვისა:
აქა: ამბავი ნესტან: დარეჯანის: დაკარგვისა: და
ვარდის: ჯელისაგან: E

აქა ამბვის ცნობა i

1 კაცი A

3 მინდორთაქენ C] 46 მინდორთავე.

ვაგე связи...

4 თუმცა (по без запятой повсе).

.თუცა Ky, თუმცა I] 46 რომე

+ 1 четверостишие [551²] с началом შევმან საწყალმან и пр.

552 [568], A6 508, K6 533 (? Spur.)

I стр. 135²

D „86 ს³

გამოჩნდეს ორნი ქუეითნი, მე მივეგებე წინარე,
ქალი ჰყუა ერთსა მონასა, ვცანმცა თუ მოღმა ვინ არე:
თავ-გაგლეჯილი ასმათი, პირ-სისხლი ჩამომდინარე. —და
ალარ მიყივლა ღიმილით, არცალა გამიცინა-რე.

1 გამოჩნდენ E; ორნი] სამნი E; ქუეითნი A6 [Ky, 46]. ქუეითნი A; მონ-
ანი DE

2. ჰყუა K6=C =I. ჰყუა A,D

ვცანმცა K6 [46]—I, E, ვჰსანმცა A; ვცანმცა—არე] მიღ-
მარვე ვცან თუ ვინარე B

3 პირს K6=B, E,, 46, A. პირსა C; სისხლ C; ჩამომდინარე K6

4 აღარცა K6-B, და არც C
(ყუ.ანგ.)

აღარცა გამომცინარე] იყო ჰირთ გამომჩინარე A; '1ს არცა-
ლა გავიცინარე.

I სტ. 135³„I „86ხ⁴c 80⁵ ? || 554

იგი ვნახე, დავებნივე, გონებანი გამიშვანა.

შორით უკმე: «რაშიგან ვართ ანუ ცეცხლმან რად დაგუ-
დაგანა?»

მან საბრალოდ შემომტირნა, ძლივ სიტყუანი გამოაგნა. — და
მითხრა: «ღმერთმან სიმრგულე ცისა ჩუენთუის რისხვით
წამოგრაგნა.

1 იგი| ესე E, ვნახენ D; დავებნიე J, დავებნივე D; გავეშვანა C

2 უხვე A; დაგვდაგანა რ? (ხო იე B)

3 შემომტირა B

4 სირგულე] რისხვა E

ჩვენთვის B, J, ჩვენხედ E; რისხვით C, წყრომით E; წამოჭრაგანა K6,
[! K4], [A6]

554 [570], Aნ 510, Kნ 535

A 562. I სტ. 135⁴

D „ 87 ა'

? || 553

„ახლოს მიველ, (?) კულაცა ვჰკითხე: „რაშიგან ვართ, სტქუი
მართალი!»;

კულა საბრალოდ ამიტირდა, კულა მოედვა ამით ალი.

დიდხან სიტყუა ვერა მითხრა, მისთა ჰირთა ნაათალი: — და
მკერდსა წითლად უღებავდა სისხლი, ლაწუთა ნაწუეთალი.

1 ეკითხე K6; კულაცა I, E; თქუი K6-B, C, D, E, I, ჰსთქუ A

2 კულავ K6-C, J, კულავ A, მართ E; შემომტირნა D; კულავ K6-C
E, კულავ A; მომიდვა D, მამიდვა K6-B, მამედვა E

3 დიდხანს K6, A, [K4]; ვერა მითხრა] ვერ მამიგო E

4 უღებავდა K6, A, D, E, I, უღებედვის; B, უღებვიდა C;

ნაწუშთალი A, ნაწუეთალი B, E, J, ნახოკარი D; სისხლი] წითლად E

555 [571], A \bar{c} , 511, K \bar{c} 536 (?Spur.)

A 563 I სტ. 136'

Д „87a²

„მერმე მითხრა: „მოგახსენებ, ესე რადმცა დაგიმაღე?
მაგრა ვითა გაგახარნე, შენცა აგრე შემიწყალე:
ნუ მაცოცხლებ, ნუ დამარჩენ, შემიხვეწე, შემიბრალე,
დამქსენ ჩემსა საწუთროსა, ღმერთსა შენსა მიავალე!“

— და

1. მერე K \bar{c} , [K \bar{c} , A \bar{c}]; მოგახსენებ A \bar{c} ; K \bar{c} რამცა Д

2. მაგრამ C E I; გაგახარე B, გაგახარო E. ვერე K \bar{c} =B

3 ნუ

შემიხვეწე | შემიწყალე C \bar{c} ;

4 დამქსენ A, დამხსენ E, I;

მიიავალე E

შენსა ღმერთსა]

556 [572], A \bar{c} 512, K \bar{c} 537

A 564 I სტ. 136²

Д „87a²

?Spurius რაჟმეჲ ნე ს.ი.ო.ი.

ზიამბო; „ოდეს სასიძო მოჰკალ და ჯმა დაგივარდა,
მეფესა ესმა, აიჭრა, მართ მისგან გახატკივარდა,
შენ დაგიზახა, მიკმეო, ჯმამალლა გაკმაწყივარდა, — და
მოგნახეს, შინა ვერ გპოვეს, მით მეფე გამომჩივარდა.

1 ზიამბა B, C, D; მოკალ K \bar{c} , D, E

2 გაიჭრა D

3 დაგიზახნა K \bar{c} , დაგიძახნა C, დაგიძახა A, E, დაგიზახეს H; მიკმეთო K \bar{c} -B, A, C, E, I, მიხვეთო D; ჯმა (ხმე D) მალლად A, C, D; გაკმაწყი-
ვარდა I, გაკდა ყივარდა C

4 გამოჩივარდა K \bar{c} -B, C, I; მოგნახეს შინა] გნახეს E

1) სვანიზმ; 2) не есть ли чтения под диктов[ку] сказите-
лей, когда реставрировали памятник.

557 [573], A⁶ 513, K⁶ 538

A 565 I სტ. 136³

c 81¹ D „87a⁴

ჰკადრეს: „აქა აღარ არის, კარნი ხადმე გაუვლიან?“
მეფე ბრძანებს: „ვიცი, ვიცი, მეტად კარგა შენიგიან:
მას უყუარდა ქალი ჩემი, სისხლნი ველთა მოუღღურიან, — და
რა ნახიან ერთმანერთი, არ-შეხედვა ვერ დასთმიან“.

1 კადრეს K⁶; აღარ] არსად D; -სადმე] სითმე D

2 შენიგნიან B, D, I ჰბრძანებს A; კარგად K⁶=B, C, D;

3 სისხლი B, D, I

4 ვერ-შეხედვა A, D; დაჰსთმიან A

558 [574], A⁶ 514, K⁶ 539

A 566 I სტ. 136⁴

c 91² D „87c¹

„აწ თავმან ჩემმან, მას მოვკლავ, ჩემად დად ვინცა მადესა.
მე ღვთისა უთხარ, დაუბამს მას ეშმაკისა ბადესა.
მათ ბოზ-კუროთა ახეთი რა მისცეს, რა უქადესა? — და
თუ დაეარჩინო, ღმერთი ვგმო, მისად პატიჟად მზად ესა.

2 ღმრთისა K⁶, ღ¹თისა A, B, D, მ¹ღთისა I, ღ¹თისა E; მოვკლავ A,
B, C, E, I; ბედესა A, 46

3. მისცეს A, უთხრეს B, D

4. ვგმო A, გმო D; მისად] ჩემად; პატიჟად B, პატიჟთა I; მზადე-
სა B, C

559 [575], A⁶ 515, K⁶ 540 (Spur?)

A 567 I სტ. 137¹

c 91³ D „87 b²

მის მეფისა წესი იყო, თავი მისი ძვირად ჰფიცის,
და თუ ჰფიცის, არ გასტეხის, მასვე წამსა დაამტკიცის.
ესე წყრომა მეფისაგან ვისცა ესმა, ვინცა იცის, — და
მან უამბო დავარ ქაჯსა, ვინ გრინებითა ცაცა იცის.

1 ძვირად K⁶=C, ძვირად A; ფიცის K⁶=I, A, D, E

2 და < B, D, I; ფიცის K⁶, A, C; იფიცის B, ფიცის და D I;

არ A; გატეხის A, B, E; მასუშ A და თუ] თუცა E

3 ესმის B, C

4 უანბა
редко

560 [576], A⁶ 516, K⁶ 541

A 568 I სტ. 137²
c 91⁴ Д „87 B³

„დავარს, დასა შეფისასა, უთხრა ვინმე ღვთისა მტერმან:
«თავი ჰფიცა ძმამან შენმან, არ დავარჩენს, იცის ერმან»
მან აგრე თქუა: უბრალო ვარ, იცის ღმერთმან სახიერმან
— და
ვისგან მოვკუდე, ვისთვის მოვკუდე, მიიხვედროს იგი ვერ-მან!»

1 დავარ B, D, E, I; ღმრთისა K⁶, ღრთისა A, B, C, D, E

2 ფიცა K⁶=B, C, E, I; ძმამა I

3 ვგრე B; სთქუა A

4 მოვკუდე A; მოვკუდე³] წავცდე K⁶=B, I, წავცდე D, მოვკუდე A, E;
იგივ ერმან Ky, K⁶; იგი ვერმან A, B, C, I; მიხვედროს D; ვისთვის E;
იქნა (ვისგან იქნა) E

561 [577], A⁶ 517, K⁶ 542

A 569 I სტ. 137³
c 91⁵ Д „87 B⁴

პატრონი ჩემი აგრევე იყო, წამოხვე შენ ოდეს,
შენეულივე რიდენი ებურნეს, ტურფად შევნოდეს.
დავარ მოსთქმიდა სიტყუათა, რომელნი არა მსმენოდეს — და
„ბოზო, შენ ბოზო, რად მომკალ, ვეჰე, შენცა არა გლხენო-
დეს“.

1 პატრონი... ოდეს კულავ: ესე; კადრო: აზბავი:.

წამოხველ K⁶=B, I, A (ლ искусство надписю над-ე).

2 შენეულივე [Ky] K⁶=B, A, C; ჰშუშნოდეს A [Ky]

3 სიტყუითა K⁶=B, I, ხმა მაღლად D; რომელი D, E, I; მსმენოდეს A

4 მამკალ K⁶=B, I; ვეჰე K⁶=B, E, I

562 [578], A⁶ 518, K⁶ 543 (Spur.)

A 570 I სტ. 1374

c 91⁶ Д 88 a¹

როსკიპო, (||) ბოზო დიაცო, საქპრო რად მოაკვლევინე?

ანუ სისხლითა მისითა ჩემი რად მოაზღვევინე?

არ ცუდად მამკლავს ძმა ჩემი: რა გიყავ? რა გაქმნევიწე? —და

აწ ღმერთსა უნდეს, ვერ მიძხვდე, ვის ესე დააშლევინე.

1 ბოზო, როსკიპო: დიაცო E; საქპრო K⁶=B, E, I; მოაკვლევინე A, B, D

E, I, მოაკვლევინე C

2 მოაზღვევინე A, მოაზღვევინე C

3 მამკლავს C, D; გაქმნევიწე K⁶=B, C, D, I

4 მიხვდე A, B, C, E, I, მიხვდე D

Д порядок стихов иной: 1 3 2 4.

563 [579], A⁶ 519, K⁶ 544

A 571 I სტ. 138¹

B 74⁶ Д „ 88a²“

c 90⁷

„ტელი მიჰყო, წამოჰზიდნა, თმანი გრძელი დაუფუშნა,

დაალება, დაალურჯა, მედგრად პირნი მოიქუშნა,

მან პასუხი ვერა გასცა, ოდენ სულთ-ქნა, ოდენ უშნა. —და

ქალმან შევმან ვერა არგო, ვერცა წყლულნი დაუშუშნა.

1 მიყო K⁶; წამოზიდნა K⁶=B, A C, D, E, I; გრძელი B

2 ~ დაალურჯა, დალება D, დაალურჯა, დაალება E; მედგრად მეტად E;

პირნი A B E, I; მოიქუშნა K⁶=B, D, E, I,

3 გასცა A; ოდეს A, I; სულ თქნა K⁶

4 წყლული K⁶=B, C, I

2 დაალება || დაალურჯა

564 [580, A⁶ 520, K⁶ 545] (Spur.).

„რა დავარ გაძლა ცემითა მისითა, დალურჯებითა,

წამოდგეს ორნი მონანი პირითა მით ქაჯებითა,

მათ კიღობანი მოიღეს, ეუბნეს არ აჯებითა,

მას შიგან ჩასვეს იგი მზე, ჰგავს, იქმნა დარაჯებითა. —და

дефект однако возможен .

565 [582, Aნ 521, Kნ 546] (Spur.)

„ზღუათაჲენ განვლეს სარკმელნი, მაშინვე გაუჩინარდა.
დავარ სთქუა: „მქმნელი ამისი ვინ არ დამქოლოს, ვინ არ
და —?“
ვირემქომკლევდეს, მოვკუდები, სიცოცხლე გასაწყინარდა —და
დანა დაიცა, მოცაკუდა, დაეცა, გასისხლდინარდა.
дефект однако возможен.

566 [583, Aნ 522, Kნ 547]

„რად არ მიკუირვებ ცოცხალსა მე ლახვარ-დაუსობელსა!
აწ იგი მიყავ, რა მმართვეს ამისა მახარობელსა,
ზენაარ, დამკსენ სიცოცხლე სულთადგმა-დაუთმობელსა!“
—და
საბრალოდ ცრემლსა აღენდა უკლებსა, დაუშრობელსა.

567 [584, Aნ 523, Kნ 548]

? (|| 568) из 567 и 568 строки четверости. одна лишняя
მე უთხარ: „დაო, რად მოგკლა? ანუ რა შენი ბრალია?
რამცა ვქმენ ნაცვლად თუთ რომე მისი ჩემზედ[ა] ვალია?
აწ თავსა მისად სამებრად მივცემ, სად კლდე და წყალია.“
—და
სრულად გავეჭავდი, (||) შემექმნა გული მართ ვითა სალია.

568 [585, Aნ 524, Kნ 549]

„მეტმან ზარმან გამაშმაგა, მომივიდა ცხრო და თრთოლა.
თავსა უთხარ: „ნუ მოკკუდები, არას გარგებს ცუდი წოლა,
გიჯობს გაჭრა ძებნად მისად, გავარდნა და ველთა რბოლა.“
—და
აჰა ეამი, ვისცა გინდა ჩემი თანა წამოყოლა“.

569 [586, Aნ 525, 549¹]

„შეველ, ფიცხლა შევეკაზმე, ცხენსა შევჯე შეკაზმული:
ას-სამოცი კარგი მოყმე, ჩემსა თანა ხან-დაზმული,

წამომყვეს და წაცავედით კართა გარე დარაზმული — და
ზღუის პირს მიველ, ნავი დამხვდა, მენავემან მნახა ცმულო.

570 [587, Aნ 526, Kნ 550]

„ნავსა შევჯე, ზღუასა შეველ, ზღუასა შიგან გავალაგდი:
არსით ნავი მომავალი უნახავად არ დაეაგდო.

მოველოდი, ა-რა მესმა, შმაგი უფრო გავეშმაგდი, — და
რომე სრულად მომიძულვა: ღმერთსა თურმე ასრე ვძაგდი.

1 გავალაგდი] ალაგი ძეგა

571 [588, Aნ 527, Kნ 551] (? Spurius)

„რომე დავყავ წელიწადი, თუე თორმეტი გამეოცა,
მაგრა მისი მნახავიცა სიზმრიე კაცი არ მეოცა,
თანა მყოლი ყველაკაი ამომიწყდა, დამეხოცა, — და
ვთქუი თუ „ღმერთსა ვერას ვკადრებ, რაცა სწადდეს, აგრე
ვყოცა!“

572 [589, Aნ 528, Kნ 552]

„ზღუა-ზღუა ცურვა მომეწყინა, მით გამოველ ზღუისა პირსა,
გული სრულად გამიმგეცდა, არ უსმენდი არც ვაზირსა,
ყველაკაი დაშეფანტა, დარჩომოდა რაცა კირსა. — და:
კაცსა ღმერთი არ გასწირავს, ასრე მისგან განაწირსა!

573 [590, Aნ 529, Kნ 553]

„ერთაი, ესე ასმათი და დამრჩეს ორნი მონანი,
ჩემნი გულისა მდებელნი და ჩემნი შემაგონანი.
მისნი ვერა ვცნენ ამბავნი ვერცა დრამისა წონანი — და.
ტირილი მიჩნდის ლხინად და მდინდიან ცრემლის ფონანი.
ს...ნ

XV

ამბავი ნურადინ-ფრიდონისა ოდეს ტარიელ
შემოეყარა ზღუის პირსა.

574 [591, Aნ 530, Kნ 554]

„ღამით მეველო, მოვიდლოდი, ზღუისა პირსა აჩნდეს ბალნი:
ჭგუანდეს ქალაქს, ვიახლენით, ცალკერძ იყვნეს კლდეთა
ნალნი.

არ შიამის კაცთა ნახვა, მიდაღვიდის გულსა დალნი: — და.
მუნ გარდავქე მოსვენებად, დამხუდეს რამე ზენი ლალნი.

[3 მიდაღვიდის]—[მიდაღვიდ]ე.

575 [592, Aნ 531, Rნ 555]

ხეთა ძირსა მიეიძინე, მათ მონათა სკამეს პური,
მერმე ავდეგ სევედიანი, მილამებდა გულსა მური:
ვერა მეცნა ეგზომ გრძელად ვერ ჭორი და ვერ დასტური
—და.

ველთა ცრემლი ასოლებდა, თუალთა ჩემთა მონაწერი.

4. თუალთა] თვალთა Ky. [A6]

579 [596, Aნ 535, Rნ 559]

1 ხენი ვით ხენ] народи.

2 მკითხენ] др. шит.

4 გარ ვერ ვითხენ [? ვირთხენ]

580 [597, Aნ 536, Rნ 560]

2 ჭაბუკი კარგი] || კარგი ყმა

3 უტკბონი

მამაძეთა-სა (ср. 558,3 [574,3]: ბოზ-კუროთა)

581 [598, Aნ 537, Rნ 561]

1 დასტაქარი

2 ისრის პირნი (ср. დანის პირი, მოპირა онострани! NB:
კბილი?) დაკოდილნი

3 იენა

582 [599, Aნ 538, Rნ 562]

4 დაგავსო || დაგავსო! аψа!

583 [600, Aნ 539, Rნ 563]

მულღაზანზარი] მურღაზარლ არის.

584 [601, Aნ 540, Rნ 564]

3 დამკოდეს

585 [602, Aნ 541, Rნ 565]

ბაზიერი

586 [603, Aნ 542, Kნ 566]

„ნავითა გაველ, ზღვისაგან შტო რამე გამოვიდოდა,
არა მოვკრეფელი გამყოფთა, ვთქუი: „ჩემთა რად დავრიდო,
და—“
დამიძაბუნდეს, სიმრავლე მე მათი არ გამვიდოდა, —და
ენადირობდი და ვიზახდი, ჳმა ჩემი არ უდიოდა.

2 დავრიდო, და—] სმ. § [sic!] სმ Kყ

592 [609, Aნ 548, Kნ 572]

„ამა ყმამან შემიკვეთა, გული მისკენ მიმიბრუნდა,
მოვახსენე: «აჩქარება შენი ყოლა არა უნდა!
მეცა თანა წამოგყვები, დაიხოცნენ იგი მუნ, და—, —და
ჩუენ ორთავე მეომართა გაღანამცა შეგუიძრწუნდა!»

3 მუნ და] სმ. § [sic!] სრ. Kყ ივდ. II СЛОВ. S. V.

595 [612, Aნ 551, Kნ 575]

კულა მოვეწონე, ვეტურფე მე მისი გარდნაკიდარი,
შემასხმიდიან ქებასა: „მზეო, შენ ჩუენთუის იდარი!“
მივედით, ვნახეთ ქალაქი მისი ტურფა და მდიდარი: —და
ყველასა ტანსა ემოსა ზარქაში განაზიდარი.

1 კვლავ Kყ

4 ზარქაში] иерс. см. слов.
განაზიდარი] Kყ „გაწეული“.

596 [613, Aნ 552, Kნ 576]

მოსჯობდა, ომი შეეძლო, ჳმარება ცხენ-აბჯარისა,
დავკაზმეთ ნავი, კატარლა და რიცხვი სპათა ჯარისა.
კაცი ჳმდა მისთა მჭურეტთათუის—ლონემცა იაჯა რისა? —და
აწ გითხრა ომი მოყმისა, მებრძოლთა დამსაჯ არისა.

4 დამსაჯარისა Kყ, [Kნ, Aნ]

1 ცხენ-აბჯარისა] ინ აბჯარი სმ.

2 კატარლა] мссхизм см. § [sic!] см. так жс Kყ S. V.

597 [614, Aნ 553, Kნ 577]

„მათი მესმა დაპირება, ჩაბალახთა ჩამობურვა,
ნავი წინა მომეგება, არა ვიცი იყო თუ რვა,

ფიცხლა ზედა შევეჯახე, მათ დამიწყეს ამოდ ცურვა. —და.
ქუსლი ვკარ და დავუქცივე, დაიზახეს დიაცურ „ვა!“

1 ჩაბალახთა] || რუქ. კაბალახ.ი მცხ.?

598 [615, Aნ 554, Kნ 578]

„კულა სხუასა მიველ, მოვკიდე ჯელი ნავისა ბაგესა,
ზლუასა დავანთქი, დავბოცე—ომიმცა რალა აგესა!
სხუანი გამექცეს, მიჰმართეს მათ მათსა საქულბაგესა, —და
ვინცა მიქურეტდა, უკუირდა, მაქებდეს, არ მაძაგესა.

3 საქულბაგე, სმ. ქულბაგი || *краск* мцх.?

604 [621, Aნ 560, Kნ 584]

„ლაშქარნი ფრიდონს მეფედ და მიჰმობდეს მეფეთ მეფობით,
თუით თავსა მათსა მონად და ჩემსა ყველასა სეფობით.
დალრეჯით ვიყავ, ვერ მპოვეს ვერ ოდეს ვარდის მკრეფობით,
—და.

ჩემი ვერ სცნიან ამბავი: მუნ იყო არ იეფობით.

2 სეფობით] იქ სეფე <* sephie <* seph-e
|| арм. seph სმ. მცხ.?

610 [627, Aნ 566, Kნ 590]

„სიხარულმან ამაჩქარა, ამათოთოლა, დაცამლეწა,
იგი ვარდი შემიყვარდა, რომე თვალსა იახეწა.
დავაპირე შეტეეება, ვთქუი: „წავიდე მათკენ მე, წა—“ —და
ჩემსა შავსა სულიერი რამცა ვითა გარდებეწა?

2 იახეწა სრ. 641,1 [659,1]: აახეწა

3 წავიდე,—წა] სმ. § მცხ.

612 [630, Aნ 568, Kნ 592] (Spur.)

„ესე მესმა ფრიდონისგან, მომემატა ცეცხლთა სიცხე. (?)
ცხენისაგან გარდავიჭერ, თავი სრულად გავიკიცხე,
ჩემთა ღაწუთა დანადენი მე ჩემივე სისხლი ვიციხე. —და
მომჯალ, (?) თუცა უჩემოსა ენახოსმცა ვისცა ის ხე!

4 ის ხე] Во-первых рифма требует и тебе, по вторых, ის
не может быть у Шоты.

621 [638, Aნ 577, Kნ 601] (Spur.)

„ჩუენ გავგზავნოთ მენავენნი, რომელთაცა კულა უვლია,¹
მოგუინახონ იგი მთუარე, ვისთვის ჭირი არ გუაკლია.
მუნამდისცა მოიჭირვე, გონებაჲმან არ დაგლია. — და
ყოლა ჭირი არ ეგების, თუცა ლხინმან არ დასძლია.

Помимо невозможных для Шоты рифм и форм мუნამდის (§), все содержание параллельное к 622 (639) сочинительство.

628 [645, Aნ 584, Kნ 608]

„თუცა ღია მოიჭირვეს, ვერცა ეგრე დამიჭირეს,
მისთა სპათა მუკლ-მოყრითა თავი მათი ჩემკერძ ირეს,
მეხვეოდეს, მაკოცებდეს, ატირდეს და ამატირეს. — და
«ნუ წახვალო, დაგაწამოთ, სიცოცხლეა ჩუენი ვირეს!»

4 ვირეს] ვირ'ეს < ვირე ეს?

634 [651, Aნ 590, Kნ 614]

«აწ წადით და მე დამაგდეთ, ეტერენით თავთა თქუენთა,
წულარ უჭურეტთ ცრემლთა ცხელთა თვალთა ჩემთა მონა-
დენტთა!»

რა ესენი მოისმენდეს საუბართა ესოდენტა,
მითხრეს: «ჰა, ჰა, რასა ბრძანებ? ნუ მოასმენ ყურთა ჩუენთა!»

4 ჰა, ჰა Kყ

1 ეტერენით] § месх. арм.

635 [652, Aნ 591, Kნ 615]

„უშენოსა ნუმცა ვნახავთ ნუ პატრონსა, ნუ უფალსა!
ნუთუ ღმერთმან არ გაგუყარნეს ცხენტა თქუენთა ნატერ-
ფალსა!

თქუენ გიჭურეტდეთ საჭურეტელსა შეენიერსა, სატურთვალ-
სა“ — და

თურმე ბედი მოალაფლებს კაცსა ეგზომ არ დაფალსა.

1 ნუმცა] მ || რ: ნურცა.

4 დაფალი] § мус. ср. 712,1 [730,1]: არ დაფალმან.
მოლაფლება

636 [653, Aნ 592, Kნ 616]

„ველარ გაე[გ]ზაენენ, სიტყუანი მესმნეს მონათა ჩემთანი, მაგრა დავყარენ არენი მე კაცრიელთა თემთანი:“

სახლად საყოფნი მიმაჩნდეს თხათა და მათ ირემთანი, — და გავიჭერ, სრულად დავტკეპნე ქუე მინდორი და ზე მთანი.

2 კაცრიელთა] კაცრიელი с суф. -ელ от основы к-р., в которой -р окончание или показатель множественности. Месх.? см. где-то в надписях.

ср. უკაცური < უ-კაც + ურ (-ურ || -რ?) 637,1 [654,1]

637 [654, Aნ 593, Kნ 617]

„ესე ქვაბნი უკაცურნი ვპოვე<ნ>, დევთა შეეკაფნეს,

შემოვებთ, ამოვწყვიტენ, ყოლა ვერას ვერ მეხაფნეს,

მათ მონანი დამიხოცნეს, ჯაჭუნი ავად მოექაფნეს. — და

საწუთრომან დამალრიჯნა, ცქაფნი მისნი კულა მეცქაფნეს.

4 კვლავ Ky

1 შეეკაფნეს] kaფ || Ⴑ kოფ (kოფიქლ)

641 [659, Aნ 597, Kნ 621]

პირსა იცა, გაიხეთქა ლაწვი — ვარდი, აახეწა,

ლალი ქარვად გარდიქცია, ბროლი სრულად დაილეწა.

ავთანდილსცა ცრემლი წასდის წამწამთაგან ერთ სახე წა — და მერმე ქალმან დაადუმა, მუჯლ მოყრილი შეეხვეწა.

1 აახეწა] სმ.

3 წასდის... წა-] სმ. მსცხ.

666 [684, Aნ 622, Kნ 645]

რა მიეახლა, გარდაჰდა, ყმაშ თაყვანი სცა მეფესა,

აკოცა როსტენ მიმხედარმან ნიშატთა სიიფესა.

გულმხიარულნი, შვებულნი მოვლენ დარბაზსა სეფესა. — და მის ყმისა მოსვლა უხარის ყოველსა მუნ მეკრეფესა.

1 გარდაჰდა Ky

1 ყმაშ] სმ. § В.У.П.Г.

3 სეფესა] სმ. § ირმ.

4 მეკრეფესა] ირჩ. IV პორ. სტრ. აღ. (или II: პორ. სტრ[адательного] აღ[ота].

ეკრეფება: მეკრეფე (მა-ი-კრეფე) ცინჰრაიონიისა.

670 [688, Aნ 626, Kნ 649] (Sprig.).

„მას ვახსენებდე, ნუ გიკუირს, თქმა მკირდეს მიწყვი ახისა, მზე თუ ვთქუა მზგავსი მისი და ანუ მისისა სახისა, ვინ უნახავ ქმნის გონება ყოველთა კაცთა მნახისა — და ვარდი დამქნარი ეკალსა შუა შორს—მყოფი ახ ისა!

4 შუა]

და еще შორს (შორის) მყოფი!

ის] III[ота] იგი.

679 [697, Aნ 635, Kნ 658]

„მუნ სარო მზგავსი ვარდისა ვნახე, მისკირდა, მი-, ნები.

იტყუის: „დავკარგე ბროლი და სადა ჰრთავს ბროლსა

მინები,

მით ვიწვი, რადგან ჩემებრვე ცეცხლი სწვავს მოუთმინები“.

— და

მერმე კულა ჰკადრა ამბავი მან მისგან მონასმინები.

4 კვავ Kч

1 მისკირდა, მი-, ნები] მ. მინები, как чита[ет] Kч

688 [706, Aნ 644, Kნ 667]

შენ არ გატება კარგი გკირს ზენაარისა, ფიცისა,

გამს გასრულება მოყურისა სიყუარულისა მტკიცისა,

ტებნა წამლისა მისისა, ცოდნა გამს უიიცისა.

— და

ჩემი სთქუთ, რა ვქმნა ბედქმნილმან, მზე მიმეთაროს, მი-
ცისა.

3 უი იცისა Kч

4 მი-, ცისა] მეიცისა Kч

3 объяснение Kч (прим. 244) უიიცისა малоподходящее: უი იცისა „знает горе“.

690 [708, Aნ 646, Kნ 669]

ვა თუ გავიქრე, გაჭრილსა სადა გლახ დამწვავს სამ ალი!

გული ძეს საგნად ისრისა, მესერის საკრავად სამალი.

დრო სიცოცხლისა ჩემისა დღისითლა სჩანს ნასამალი, —და ფარვა მწადს, მაგრა გარდახდა ეამი პატიეთა სამალი.

1 ვაჲ K₄

2 ჰქეს K₄

692 [710, A₆ 648, K₆ 671] (Spur.).

ყმა ტკბილი და ტკბილ-ქართული, სიკეთისა ჳელის მხდელი, ამაზედა ეუბნების ვით გამზრდელსა ამო მზრდელი.

ქალმან მიხცა მარგალიტი(!) სრულ ჰქმნა მისი საწადელი. —და ღმერთმან ჰქმნას და გაუსრულდეს ღზინი ესე აწინდელი!
(1)

693 [711, A₆ 649, K₆ 672] (Spur.)

რა სჯობს, რა კაცმან გიშერი ბროლ ლალსა თანა ახიოს ანუ ბაღს ალვა საროსა ახლოს რგოს, მორწყოს, ახიოს! მისსა მჭურეტელსა ალხინოს, ვერ მჭურეტსა აეაგლახიოს, —და ვა შუყუ[ა]რისა გაყრილსა, ახიოს, ეყოს ახიოს!

4 ვაი K₄

698 [716, A₆ 654, K₆ 677] (Spur.)

ამას მოსთქუამს, ცრემლსა აფრქვევს, ათროლოებს და აწანწა-რებს, გულამოსკუნით, ოხვრა-სულთქმით, მიხრის ტანსა, მი-, აწა-რებს,

საყუარლისა სიახლესა მოშორება გაამწარებს. —და ვა, საწუთრო, ბოლო თავსა ასუდარებს, აზეწარებს.

1 აწანწარებს] *fanitar* — || *арх. чаншар*

704 [722, A₆ 660, K₆ 683]

ინადირეს, შემოიქცეს მხიარულნი მინდორს რულნი,

შეიტანეს დიდებულნი თავადნი და სპანი სრულნი.

დასჯდა, დახვდეს მოკაზმულნი საჯდომნი და სრანი სრულ-ნი. —და

ქმას სცემს ჩანგი ჩალანასა, მომღერალნი იყვენეს სრულნი.

719 [737, A₆ 675, K₆ 698]

რაცა გითხარ; ჩემ მაგიერ როსტენს ჰკადრე, მივედ ხრასა!

NB

თავმან მისმან ფიცით გეტყუი შენ, ვეზირსა, უსტას, რასნსა:

774 [793], Aნ 730, Rნ 753, Yნ 819,

რაცა ღმერთსა არა სწადდეს, არა საქმე არ იქმნების.
მზისა შუქთა ვერ მჭურეტელი ია გმების, ვარდი ქვენების.
თულთა ტურფა საქურეტელი ყველა რამე ეშვედნების — და
მე ვით გაეძლო უმისობა, ან სიცოცხლე ვით მეთნების.

1 იქნების Aნ, Rნ

2 კნების Aნ

3 ყველა | უცხო [Kნ]; ეშვედნების] 46 ეშვიდნების, — ეშვნების, Kნ ეშუენების

775 [794, Aნ 731, Rნ 754]

რაზომცა სწყრები, შემინდევ შეცვლა თქუენისა მცნებისა.
ძალი არ მქონდა ტყუე-ქმნილსა მე მაგისისა თნებისა.
არ სწავლა იყო წამალი ჩემთა სახმილთა გზნებისა — და
სადა გინდ ვიყო, რა მგამა, ყოფაცა მქონდეს ნებისა.

776 [795, Aნ 732, Rნ 755]

არას გარგებს სიმძიმილი, უსარგებლო ცრემლთა დეხა,
არ გარდავა გარდულად მომავალი საქმე ზენა.
წესი არის მამათა-გან მოჭირვება, ჭირთა თმენა — და
არვის ძალ უძს ჯორციელსა განგებისა გარდაელენა.

894 [914, Aნ 849, Rნ 872]

XXV

აქა ტარიელისა და ავთანდილისაგან ქუაბს მისვლა და ასმა-
თის ნახვა

ავთანდილცა მასთანავე სტიროდა და ცრემლსა ჰღვრიდა,
უთხრა: „დასთმე, ნუ მოჰკუდები, გულსა სრულად ნუ დასჭირი,
და—!

ღმერთი მაგას მოწყალებს, თუცა ჭირმან არ გაგრიდა. [—და]
თუშც უნდოდით გასაყრელად პირველ ერთგან არ შეგ-
ყრიდა“.

895 [915, Aნ 849, Rნ 872]

სდევს მიჯნურსა ფათერაკი,...

947, 1—2 [967, Aნ 902, Rნ 925]

რა ესმოდის მღერა ყმისა, სმენად მგეცნი მოვიდიან,
მისვე ყმისა სიტკბოსაგან წყლით ქუანიცა გამოსხდიან
ნეც. BP 152, 19:

چو رامین گری* بنواختی چنگ
ز خوشی بر سر آب آمدی سنگ

„Когда Рамин начинал играть на чанге, камень выходил на поверхность воды от удовольствия“.

№ ВР 165, 9—10

„რა რამინ ჩანგი აილის და ცემა დაუწყის, სიამოვნითა მფრინველთაცა სულნი დაიღიან“.

„ჩინეთს ქუაზედა სწერია ვითა მიჯნურთა ჯოჯობეთი სამოთხედ უჩანს“. ВР, 28 (151,6) в перс. [...] (14 18)

опущены в начале стиха слова بين

ср. 634, 1—2 [854] 1—2:

ესე არაკი მართალი ჩინს ქუასა ზედა სწერია:

„ვინ მოყუარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია“.

перс. 140(140), 18

بچینا اندر بسنگن بر نوشتت
که دوزخ عاشقانرا چون بهشتت

1222 [1244,1, A6 1174, K6 1197]

პირმზემან, მაგრა ვადამან] მაგრა ვადამან ვი. მა<ჰ> რაგან-
და ماه روند

რიალი 1390 [1414,3]

y K4 1) „მარცხი (ჩ)“

2) ბოროტი მთქმელობა (ო)“

II² ლი-რიალულ ругать, ругань, [.....]

стр. 48,31 [PP, 6, стр. 224]

1489 [1513], K6 1462, A6 1438

მუნ დადგა ლომი ავთანდილ, დაიდგა მცირე კარავი,
ნეხტანდარეჯან მუნვე დგას, იგი მქურეტელთა მზარავი,

* [6. მარს ხელთ ჰქონდა კალყუტის გამოცემა და, ჩანს, შეუმჩნევია მისი მცდარი წაკითხვა (ხახი გაუსვამს). თეირანის გამოცემაშია گرگ]

მისთა წამწამთა ნიავეი ჰქრის ვითა ქარი არავეი.
წავეიდა მეფე ინდოთა მისრული, მიუპარავეი.

— და

2 იგია მკერეთთა A6 [! მკერეთთა]

3 ქრის [K6];

არ ავი K4, K6

3 არავეი] ოძნ.: ქარი „ლიონოტის და ლიფსის საშუალ“,
ჟინ²; „ჩრდილოეთ აღმოსავლეთის ქარი,“северо-восточный ветер,
საბ. ლ.“ A6: „მსუსხავეი ქარი, ქარიშხალი, იხ. საბ. ლექსიკ., ქარი“.
arav- < harav [...]

Spuria

Подложные строфы
[ჩანართი სტროფები]

Число их

Их характеристика: 1) отсебятинны случайные, 2) желание восполнить дефектные места поэмы, раз они дошли не в перво[ачальном] виде (ср. судьбу одописцев), 3) желание (в самых древних вставках) восполнить полный подлинный текст поэмы опущенными поэтом эпизодами, известными читателям XIII-го XIV-го века из прозаич[еской] версии, еще не вытесненной (см. прение Автандиля с Аснат).

размер

стиль

язык

34[34, Кб 28, Аб 3]

მისი სახელი თინათინ, არს ესე საცოდნარია.
რა გაიზარდა გაიესო, მზე მისგან საწუნარია*.
მეფემან იკმნა ვეზირნი, თუით ზის ლალი და წუნარია,
გუერდსა დაისხნა, დაუწყო მათ ამო საუბარია.

3 ვაზირნი აბ, კბ; ჰისი კყ

4 გვერცა აბ; დაისხა კბ

1 არს ესე საცოდნარია

* [დედანში პირველ ორ სტრიქონს მიწერილი აქვს კითხვის ნიშანი].

2 მზე მისგან საწუნარი ა

მზე
3 и 4 [ტაეპი] приемлемы, да и нужны.

47 [47], А6 16, К6 41

მამისა ტახტსა საჯდომად თავი არ ეღირსებოდა,
ამად ტირს: ბალი ვარდისა ცრემლითა აივსებოდა,
მეფე სწურთნის: „მამა ყოველი ძისაგან ითავსებოდა, — და
ამისად ქმნამდის დამწველი ცეცხლი არ დამევესებოდა“

3 სწურთის К6

1) Переход в самом стихе 2—м: ტირს—აივსებოდა (აღი-
ვსებოდა?)

2) Весь стих 3-й, особенно время итаვსებოდა само слово
это (ἄπαξ λέγει) и ძისაგან (ср...)

3) ამისად ქმნამდის!

თავსება К4: „მაგიერობის გაწევა, სანაცვლოდ ყოფნა, და-
დგენა ან დადება“, Ч6² (слов.): „братъ на себѣ, увернѣться; поме-
щаться, уживаться“, здесь: „уверяться“.

ითავსება воспоняется.

50 [50], А6 19, К6 44

„მეფეთა შიგან სიუხუე, ვით ედემს ალვა რგულია.
უხუსა მორჩილობს ყოველი, იგიცა, ვინ ორგულია,
სმა-ჰამა დიდად შესარგი, დება რა სავარგულია? — და
რასაცა გასცემ, შენია, რასც არა დაკარგულია“.

4 რასც არა] რაც არა tutti.

Это параллель к 49-му четверостишью. В первых трех
стихах посредственная, в последнем удачная, в зависимости от
использованной, надо думать, поговорки народной.

51 [51], Ч6 [51], А6 20, [К6 45]

ამა მამისა სწავლასა ქალი ბრძნად მოისმინებდა,
ყურსა უპყრობდა, ისმენდა, წურთნასა არ მოიწყინებდა;
მეფე სმასა და მღერასა იქმს, მეტად მოილხინებდა — და
თინათინ მზესა სწუნობდა, მაგრამ მზე თინათინებდა.

2 წვრთასა К6, წურთასა К6

3 იქს К6

1) По содержанию описательное четверостишие, задерживающее действие, дра[ма]тичность.

2) Многословность 1 и 2 стихов.

3) Искусственность—იბედა ვმ. ენდა в 1-м 3-м стихе.

4) Это вставка в ответ на 47, 1—4 (ср. 3: სწურობის—51,2 წურობისა)

53 [53], ან 22, კნ 47

მას დღეს გასცემს ყველაქასა სივაჟისა მოგებულსა,
რომე სრულად ამოაგებს მცირესა და დიდებულსა.

მერმე ბრძანა „ვიქმ საქმესა მამისაგან სწავლებულსა, —და
ჩემსა ნუვინ ნუ დამალავს(?) საქურჭლესა დადებულსა!“

1 ყველაქასა

სივაჟისა] სივაჟე молодость юноши, а не девушки, да и в значении юноши Ш[ота] употребляет ყმა или ყმაწვილი, а не ვაჟი. Само слово иверизм или тубал-каинизм, притом полная его форма ḡwaj сохранилась в сванском лэж, в сванском это вклад тубал-каинский, притом диалектический, того диалекта, в котором ч перерождался в j: ḡwaj || kwaj, картский же его эквивалент, т. е. коренной грузинский, означает не юношу, а отличительный признак юноши kwer-í (ср. гур. კუტა penis pueri и puer). Я не хочу сказать этим, что Шоте было известно первичное значение этого слова, но только то, что, во-первых, в связи с ვაჟი и სივაჟე настолько неразрывно связано с представлением о мужском начале, что без насилия над духом грузинской речи нельзя употреблять его применительно к женской половине (да и вообще Шота не употребляет его?).

В 63,2 есть даже ყმაწვილი, но не ვაჟიწვილი.

54 [54], ან 23, კნ 48

უბრძანა: „წადით, გაჰსენით, რაცა სად საქურჭლენია!

„ამილახორო, მოახსი რემა, ჯოგი და ცხენია!“

მოიღეს, გასცა უზომო, სიუხვე არ მოსწყენია: —და

ლარსა ჰხვეტიდინ ლაშქარნი მართ ვითა მეკობრენია.

1 გაჰსენით ან, კნ [გახსენით]

4 ხვეტიდინ ან

2 რემა, ჯოგი და ცხენია] см. синонимы,
4 ლარი] казна (шелк[овая] материя?) სალარო.

მეკობრენია] 194,2—4 [196,2—4]

ექუსნი რამე ცხენოსანნი ნახა, მისკენ მივიდოდეს,
თქუა, თუ „ჰგევანან მეკობრეთა, თუარე კარგი რამეც იცოდეს!
აქა კაცი ჯორციელი კულავ ყოფილა არაოდეს“.

მეკობრობა:

1201,2 [1223,2] Рошак говорит:

„მინდორს წავალ, ვიმეკობრებ, ალაფითა ავივსები“.

1202,3 [1224,3]

„დღისით მზისით ვმეკობრობდით, ღამეთაცა ვიყვნით თვეით“.

Kubar-i вид судна, в частности разбойничьего, отсюда მეკობრე морской разбойник, пират.

Греч. (визант.) *καυριπάζειον* (*καυριπάζειον*) а также *καυριπάζειον*, *καυριπάζειον* вид сарацинского суда. В одном арабском трактате XIV-го века, изданном впервые по берлинской рукописи с русским переводом покойным нашим шейхом арабизма бар. Розеном в его известном труде Император Василий Болгаробойца (СПб, 1883, стр. 283—293, ср. Gildmeister, Ueber Arabisches Schiffsweisen в Götting, Nachrichten № 15, от 28 июля 1882 г.) читаем (стр. 285, перев. стр. 291): «Суда индийцев все имеют по семи парусов четырехугольных. Паруса эти из матов, (щиповок пальмовых и хлопчатобумажных. Они (суда) шиты веревками из кожицы кокосового ореха, которая называется кимбар (или камбар или кумбар, (Ср. об этом слове Dozy, Suppl. II, 408; Wvight, The travels of ibn Iubair, 29).

[55], Аნ 24, Кბ 49

ალაფობდეს საჭურჭლესსა მისსა ვითა ნათურქალსა,
მას ტაიქსა არაბულსა, ქუენაბამსა, ნასუქალსა,
რომე ჰგევანდა სიუხვითა ბუქსა ზეცით ნაბუქალსა: — და
არ დაარჩენს ცარიელსა არ ყმასა და არცა ქალსა.
ხე. ალაფობდეს საჭურჭლესსა მისსა, ვითა ნათურქალსა

1 ნათურქალსა

2 „ქუენაბამსა, ნასუქალსა“,

بهر چه از سر نیغم آید فراز
سر تازیانم کدر تر کتاز

არ დაარჩენს] древнее[литературное] არა დასტოვებს.
57 [57], A6 25¹, K6 50¹]

თავსა ჰვის პირმზე ავთანდილ, მჭურეტთაგან მოსანდომია,
სპათა სპასპეტი, ჩაუქი ვითა ვეფხი და ლომია,
ვეზირი, ბერი სოგრატი, თუთ მასთანავე მჯდომია. — და
თქუეს თუ რა უმძიმს მეფესა? ანუ რად ფერი ჰკოთომია?

A6 (25¹) K6 исключают из подлинных.

2 ჩაუქი]

58 [58, A6 25², K6 50²]

თქუეს, თუ „მეფე ცუდსა რასმე გონებასა ჩავარდნილა,
თუარე აქა სამძიმარი მათი ყოლე არა ქმნალა“.

ავთანდილ თქუა: „სოგრატი, ვკითხოთ, გუითხრას, რაცა შე-
გუეცილა, — და
ვჰკადროთ რამე სალალობო, რასათუისცა გაგუაწბილა“.

A6 (25²) K6 исключ[ючают] из подлинных.

61 [61, A6 27, K6 52¹]

რა მეფემან მოისმინა, გაცინებით შემოჰხედნა,
გაუკუირდა, ვით ჰკადრაო, ან სიტყუანი ვით გაბედნა.

„კარგა ჰქმენ“-ო, დაუმაღლა, ბრძანებანი უიმედნა: — და
ჩემი ზრახვა სიძუნწისა, სტყუის, ვინცა დაიყბედნა!

A6, K6 исключают из подлинных.

Формы глагола.

65 [65], A6 31, K6 56

კულავ უბრძანა: „თავსა ჩემსა, რას იცინი? რა დამგემო?“
ყმაზან ჰკადრა „მოგახსენებ და ფირმანი მიბოძეო,
რაცა გკადრო, არ გეწყინოს, არ გაჰრისხდე, არ გასწყუეო, — და
არ გამჭადო კადნიერი, არ ამიკლო ამაზეო“.

1 კულა A6

2 კადრა K6: ფარმანი K6

3 არ გარისხდე A6, K6

4 ამაღ ზეო A6

1 თავსა ჩემსა] заклинаю тебя моею головою.

2 ფირმანი] у K6 арханчяная форма ფარმანი, как 627,2

[644,2]:

„ველარ ვიქმნები, გამიშვი, ვარ ფარმანისა მთხოველი“.

Но стоит ли восстанавливать, когда все четверостишие позднейшее.

И если еще накопление синонимов в 3-м стихе — არ გეწყინოს, არ გაპრისხდე, არ გასწყრყო — можно бы оправдать с ссылкой на излюбленную поэтическую фигуру Шоты, выраженные мысли парой и более слов, то растянутость и беспомощность, проявленная в 4-м стихе — არ გამჟაღო კადნიერი, არ ამიკლო ამაზეო (ამად ზეო აბ) трудно усвоить Шоте, трудно усвоить ему и рифмы, поддерживаемые созвучием лишь гласных, и в четверостишии легче всего видеть прозу пера стихотворца эпохи возрождения на практиковавшуюся тогда рифму ეო, მეო.

66[66, აბ 32, ႁბ 57]

„უბრძანა: „რადმცა ვიწყინე თქმა შენგან საწყინარისა?“

ჰტიცა მზე თინათინისა, მის მზისა მოწყუნარისა.

ავთანდილ იტყუის: „დავიწყო კადრება საუბარისა! — და

„ნუ მოჰყვებ მშვილდოსნობასა, თქმა სჯობს სიტყუისა წყნარისა“.

1 რამცა Kч

2 ფიცა Kბ

4 ნუ მოჰყვებ] ნუ მაკუებ [Kბ]

3 საუბარისა] нарушает требования руставеловской рифмы: არისა ვმ. -ნარისა

1,4 თქმა] не только у Kч и აბ, но и у ႁბ имеет это вульгарное начертание, а не древнелитературное, усвоенное и Шотой თქუმა. Но в данном четверостишии едва ли есть надобность «восстанавливать» древнюю орфографию, не появляющуюся и в лучших сравнительно списках*, когда все четверостишие — позднейшая вставка.

65—66 [65—66]

Необходимость устранения не только 65-го, но и этого (66-го) четверостишия выступает прежде всего из их содержания: они представляют, с одной стороны, многословные разви-

* [ამ სიტყვის შემდეგ გახსნილია ფრჩხილები, ალბათ ხელნაწერთა ნომრების დასახელების მიზნით].

თე მისლი უკე ვისკაზანოი ვ პოსლედნემ სთიხე 64-გო ჟეტვერს-
ტიშია —

მეფე ჰკითხავს: „რას იცინი? ანუ ჩემგან რა (II რას) შეგ-
რცხვენდა?“

Царь спрашивает визиря: «Чему ты смеешься? или что
во мне смутило тебя?»

И интерполятор, подхватив этот вопрос, развивает его
несколько грубо в 1-м стихе 65-й строфы:

კულავ უბრძანა: თავსა ჩემსა, რას იცინი? რა დამგმეო?

Опять изволил царь сказать: „(заклинаю тебя моею голо-
вой), чему ты смеешься? что ты охуждаешь во мне?“

Во-вторых, интерполятору претит или пугает быстрота
развития действия, свойственная Шоте, он замедляет его бес-
седой подготовительной беседой царя и визиря, ему претит
простота обращения визиря с царем, он спрашивает его пере-
мониальным диалогом, рассчитанным на соблюдение этикета:

65,3—4 [65,3—4]:

ყმამან ჰკადრა: „მოგახსენებ და ფირმანი მიბოძეო,
რაცა გკადრო, არ გეწყინოს, არ გაპროსხდე, არ გასწყურო,
არ გამჟადო კადნიერი, არ ამიკლო ამაზეო“.

65,1—2 [66,1—2]:

უბრძანა: „რამცა ვიწყინე თქუმა შენგან საწყინარისა?“
ჰტიცა მზე თინათინისა. მის ზნისა მოწუნარისა.

т. е. в переводе это значит:

Витязь почтительно сказал царю: „Я доложу тебе все,
но дай мне фирман, что никакое смелое заявление мое не
будет тебе обидно, ты не выразишь раздражения и гнева.

Не сочтешь меня за дерзкого и не подвергнешь меня опале.

Царь изволил ему ответить: „Ни в каком случае я не
обижусь за твою речь, хотя бы и обидную“.

Царь заверил его в том клятвой, поклявшись жизнью
Солнца-Тинатини, презрительно смотрящей на солнце небос-
клона.

Интерполятор исчерпал всю тему, выполнил взятую им на себя задачу, а между тем он не догнал до подлинного руставеловского четверостишия, ему не хватило материала для двух стихов, и пришлось ему в уста Автандила вставить два лишних стиха, частью неуклюжую мысль—отсебятину, частью мысль, превосходящую содержание следующего стихотворения:

ავთანდილ იტყვის: „დავიწყო კადრება საუბარისა—
ნუ მოჰკვებ მშვილდოსნობასა, თქმა სჯობს სიტყვისა
წყნარისა“.

Автандил говорит: „Начну я смелую речь царю—

«Не хвастайся искусством метать из лука, лучше быть скромным в словах“.

Каричашвили основательно почувствовал, что предпоследний стих нуждается в разъяснении. В 28-м примечании (стр. 266) он поясняет:

„ავთანდილ იტყვის, დავიწყო კადრება საუბარისა, ე. ი. ავთანდილი იტყვის თავის გულში, მორი ერთი დავიწყო სათქმელის მოხსენებლად“.

Это значит:

«Автандил говорит: «начну я смелую речь царю, т. е. Автандил мысленно говорит: «начну-ка докладывать то, что мне хочется сказать!»

Это пояснение едва-ли может спасти всю неуместность стиха.

Правда, если выкинуть отвергаемые мною четверостишия, 65-е и 66-е, то с 67-го четверостишия начинается речь Автандила без предупреждения, т. е. без указания, кто ее говорит, но тоже самое мы наблюдаем и с 68-м четверостишием. Это—уже, как увидим, реплика царя (а не продолжение речи Автандила), но нет никакого указующего стиха, что ее произносит царь, читатель по содержанию определяет, что в ней ответ царя, как из самого содержания 67-го четверостишия читатель может видеть, что это смелое заявление визиря Автандила. Шота, очевидно, доверял своим читателям, что они поймут быструю смену его мыслей, в данном случае диалогических частей его героев без комментариев. Во всяком случае это его

მანერა. Теперь я могу напомнить прочитанные сегодня-же четверостишия 56-ე и непосредственно долженствующее следовать 59-ე, как в данном случае видно и из рукописных чтений по изданиям и Абуладзе, и Какабадзе.

70[70], А6 36, К6 61

კულავ ჰბრძანა: „მონა თორმეტი შეესხათ ჩუენთანა მარებ-
ლად,
„თორმეტი ჩემად ისრისა მომრთმეველად, მოსაქმარებლად.
ერთია შენი შერმადინ, არს მათდა დასადარებლად. —და
„ნასროლ-ნაკრავესა სთვალვიდენ უტყუვრად, მიუმცდარებ-
ლად“.

1 კვლა А6

2 ჩემად ჩუენად К4 [! ჩუენად]; მომრთმეველად А6, მამრთმეველად [К6]

3 ერთია А6, К6; მათად А6, К6

1 მარებლად] это слово в этой же форме повторяется в известной заключительной строке 1573 [1666], но последняя сама нуждается в защите ее подлинности.

Это четверостишие предвосхищает 74-е, почти или полностью воспроизводит его, и не без основания признается подложным (Wardrop...)

71 [71, А6 37, К6 62] Spurius (ср. 74)

მონადირეთა უბრძანა: „მინდორნი მოიარენით!
დასცევით ჯოგი მრავალი, თავნი ამისთვის არენით“.
ლაშქარნი სამზოდ აწვიენეს: „მოდით და მოიჯარენით! —და
გაჰყარეს სუმა და ნადიმი. მუნ ამოდ გავიხარენით“.
[Ipo მინდორი см. 72—78

78 [78], К6 69, А6 44; Spurius 78(|| 77)

იგი მინდორი დალიეეს, მართ მათგან განარბენია,
მინდორსა იქით წყალი ს დ ის და წყლისა პირსა კლდენია.
ნადირნი ტყესა შეესწრნეს, სადა ვერა ჰრბის ცხენია —და
იგი მაშურალნი ორნიეე მოსწყედეს, რაზომცა მკნენია.

2 დის А6, К6

3 რბის А6, К6

4 მაშურალნი К6

- 1) ცხენია და რიფმა
- 2) Вульгарный მინდორი 1 ი მინდორსა 2.
- 3) იგი მინდორი დალივეს || მართ მათგან განარბენია.
- 4) ნადირნი ტყესა შეესწრნეს, სა და ვერა ჰრბის
ცხენია.
- 5) 77,1 იგი ველი გაირბინეს || 78,1 იგი მინდორი დალივეს.
- 6) 4: იგი მაშვრალნი ორნივე მოსწყდეს, რაზომცა მვნენ-
ბია.

Ср. 79,1 сл. где речь о вполне бодром их обеих настроении.

Раз четверостишие подложно, интересно отметить использованные как материал руставеловы стихи, именно отдельные места из 83-его четверостишия:

83,1 ი 4 [83]

იგი ორნივე საგრილად გარდაცდეს ძირთა ხეთასა,
თამაშობდეს და უქურეტდეს წყალსა და პირსა კლდეთასა.

წყალი, კლდენი, ხენი (ძირთა ხეთასა) - ტყე, отсюда:

78,1,2,3 [78]:

მინდორსა იქით წყალი სდის და წყლისა პირსა კლდენია,
ნადირნი ტყესა შეესწრნეს, სა და ვერა ჰრბის ცხენია,
იგი მაშვრალნი ორნივე მოსწყდეს, რაზომცა მვნენია.

„По ту сторону за полем родник течет, у родника—скалы.
Дичь успела укрыться от них в лес, где трудно гнать
коня.

Оба охотника утомленные, выбились из сил, сколь они
ни доблестны“.

Даже „сколь они ни доблестны“, რაზომცა მვნენია имеет источник, откуда взят материал в том-же 3-м четверостишии, интерполятор аккомпанирует или перебирает на свой лад мотив 2-ой половины 3-го стиха и:

... უმვნესი სხუათა მვნეთასა, но здесь речь о „рабах“ (მონა).

87 [87], Кс 78, Ас 53

ვერა ჰკადრა საუბარი, მონა მეტად შეუზარდა,
დიდხანს უქურეტს გაკუირვებით, თუცა გული უმაგარდა.
მოახსენა: „გიბრძანებსო“, ახლოს მისდგა, დაუწყნარდა: —და
იგი სტირს და არა ესმის, მისგან გაუუმეცარდა.

2 დიდ ხან აბ

3 მოაჯსენა აბ; მიდგა აბ. კბ

4 ტირს აბ, კბ

1 შეუზარდა] от одной из разнообразных основ ზარ, здесь „ужас“ и эта основа ზარ *ჟარს*.

2 უმაგარდა] для рифмы вм. უმაგრდა?

4 გაუუშეცარდა] ჩუ отнес к рабу, тогда как речь о незнакомом витязе (Тарнеле), что он сделал вид, [будто находится в] неведении [о] присутствии раба, что он не замечает его.

88 [88], ჩნ 79, ან 54

მის მონისა არა ესმა სიტყუა, არცა ნაუბარი,
მათ ლაშქართა ზახილისა იყო ერთობ უგრძობარი,
უცხოდ რამე ამოსკვნოდა გული ცეცხლთა ნადებარი — და
ცრემლსა სისხლი ერეოდა, გასდის ვითა ნაგუბარი.

2 ზახილითა კბ

3 რადმე აბ

98 [98], ჩნ 89, ან 64

კუჭლნ სძებნეს და უკუთირდათ ვერ პრენა ნაკუალევისა,
აგრე კუალ-წმინდად წარკდომა კაცისა, ვითა დევისა.
ლაშქარნი მკუდართა სტიროდეს, სწრაფა აქუთ წყლულთა
ხევისა, — და

მეტემან ჰბრძანა: „ვნახე-ო“ „მიზეზი ლხინთა ლევისა!“

2 კვალ-წმიდად აბ; წავდომა კუ [! კბ]

3 აქეს აბ

105[105], ჩნ 95, ან 70

უბრძანა, თუ: წადი, უტმე, უმისობა ვით გაეძლეო?
მოახსენე: „რად დაბრუნდი შენ, მამისა სიცოცხ[ლ]ეო?
მოდრი, კმუნევა გამიქარვე, გულსა წყლულსა მეწამლეო!
— და
გითხრა ჩემი სამიზეზო, მე თუ ლხინთა რად დავლეო“.

2 მოაჯსენე აბ

Вульгарное] 1. წადი] см. ниже II,2[II,2] (однако это spurius)

3 მოდი

128 [129], ჩნ 117, ან 92

აქანამდის საუბარსა თუცა ვერას ვერ გეტყვია,
მაგრა შორით სიყვარული შენგან ჩემი შემიტყვია,

ვიცი, რომე გაუწყვეტლად თვალთათ დაწვი გისეტყვია, — და
შეუპყრიხარ სიყვარულსა, გული შენი დაუტყვი ა.

1 ნაუბარსა ან, კ6

3 თვალთა კყ, კ6 [! თვალთა]

130 [131] Ⴀნ 119, ან 94

შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე,
რომე დამკსნა შექირვება, ე შ მ ა ბილწი ასაპყარე.
გულსა გარე საიმედო ია მოპრგე, ვარდი ჰყარე, — და
მერმე მოდი, ლომო, მზესა შე[გე]ყრები, შემეყარე.

3 გარე] აგრე კყ; მორგე [კ6]; ყარე [კ6]

131 [132], Ⴀნ 120, ან 95

„სამსა ძებნე წელიწადსა იგი შენი საღებარი!
ჰპოვო, მოდი გამარჯვებით, მხიარული მოუბარი!
ვერა ჰპოებ, და გიჯერებ, იყო თურმე უჩინარი, — და
კოკობი და უჩინარი ვარდი დაგუხდე დაუქკნარი.

1 სძებნე კყ, [კ6]

2 პოო კ6; მხიარულად ან, კ6

3 აოებ [კ6]

4 უჩინარი] დაუფრკუნელი ან [! დაუფრკუნელი], კ6; დაუმკნარი ან,
არ დამკნარი კ6

132 [133] Ⴀნ 121, ან 96

ფიცით გითხრობ: „შენგან კიდე თუ შევირთო რაცა
ქმარი,
მზეცა მომხედეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი,
სრულად მოვსწყდე სამოთხესა, ქუესკნელს ვიყო დასანთქმარი,
შენი მკლევდეს სიყვარული, გულსა დანა ასაქმარი! — და

2 მამხედეს ან, მამხედეს კ6

3 მოვწყდე კ6, ან [! კყ]

4 გულსი დანა ასაქმარი] გულსა დანა, ა საქმარი в серце
пож, вот дело [საქმარი — საქვარი дело] или ასაქმარი] ასაქმარე
приводи в действие!

138 [139], Ⴀნ 125², ან 101

თქუა: „მზეო, ვარდსა სიშორე შენი დამაჩნდეს ეს ადრე,
ბროლი და ლალი გავესრულვარ ქარვისა უყვითლესადრე.

მაშინ რაღა ვქმნა, ვერ ჭურეტა რა მომხუდეს კულავ უგრ -
დესადრე, — და
ჯამს მოყურისა-თუის სიკუდილი, ესე მე დამიდს წესადრე“.

2 გასრულვარ A6, K6

3 მამხედეს A6, მამხედეს K6; კვლა A6

4 დამიც A6, K6

2 გავესრულვარ в смысле становиться devenir كاش.

149 [150], K6 136, A6 112

ესეა მონა შერმადინ, ზემოდცა სახელ-დებულ ი,
თანაშეზრდილი, ერთგული და მის-თუის თავდადებული,
მან არ იცოდა აქამდის მის ყმისა ცეცხლი დებული -- და
აწ გაუცხადა სიტყუები მის შინსა იმედებული.

1 შერმადინ, ზემოდცა სახელ-დებული] речы о 7-м четверо-
стишии, отброшенном уже нами вместе с Wardrop'ом, как под-
ложном.

Эго (149-е) четверостишие также ложно.

შერმადინ] A6 стр. 232: „არაბ. შემს-ედ დინ!“

بن شرم „совесть веры“.

807,3 [727]

მოვიდა მონა შერმადინ მოშიზრად, სირცხვილიანად.

151 [152], K6 131¹, A6 113¹

Spurius no A6, K6

მოუკლავარ თინათონის სურვილსა და სიყუარულსა,
ცხელნი ცრემლნი ასველებდეს ნარგიზთავან ვარდსა ზრულსა,
ვერ ვაჩენდი აქანამდის ჰირსა ჩემგან დაფარულსა, — და
აწ მიბრძანა საიმედო, ამაღ მხედავ მხიარულსა.

1 მოკელივართ K6

2 ცრემლნი ცხელნი A6, ცრემლი ცხელი K6

3 ასოვლებდეს [K6]

152 [153], K6 138, A6 114

მიბრძანა: „მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,
მოხვიდე. სრულ ვქმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა.
„ქმარი არ მინდა უშენო, მომხედების ხისა რგულისა! -- და
მოკეა წამალი გულისა, აქამდის და და გულისა.

4 მამცა A6. [K6]; დადაგულისა] დაკარგულისა K4

¹ Ссылки исполны и в большинстве неточны.

156 [157], K⁵ 142, A⁶ 118

ლაშქრობა და ნადირობა უენი ჩემსა დაასახე,
აქათ სამ წელ ზომიციადე, ხვაშიადი შემინახე,
მე ნუთუმცა შემოვბრუნდი, ალვა ჩემი არ დაქენა ხე, —და
არ მოვბრუნდე, მოზიგლოვე, მიტირე და მივავალახე.

2. მამიციადე A⁶: აქათ—შემინახე] სპათა ჩემთა ვთავადე, საჯღნწიფო შემინახე K⁶

3 დაქენა A⁶, [K⁴]: მე—ხე] თუ სამ წლამდი[ს] არ მოვიდე, ხვაშიადი შემინახე K⁶

4 მანიგლოვე A⁶; არ—ნივავალახე] კულა ნუთუმცა შემოვბრუნდე, ალვა ჩემი არ დაქენახე K⁶

2 ხვაშიადი (по еще ниже 162,1: ვისმცა უთხრა ხვაშიადი) (слово и в 13,1 подделано). A⁶: XVIII, 1, 118,2: „(სპარს. ხვაშიად—საიდუმლო, გულნადები, სამალავი, სიყვარულში საიდუმლო. ხვაშიადი საკუთრივ ტკბილსახსოვარი)“ значит: *يا خوش*? по такого слова нет да и не подходит.

Это из 46¹, где по опечатке *يا حواس* Орб[елиани]: „საქმე დაფარული საქორციელო“.

Месхизм *იოიქიწაიქ* память, памятное, но почему тайное *იუი:†iad>*qoш —iad>qvash-iad. იოიქ* память [3. *იუი* и. *هوش* *იუი* || *იუი* < *იუი* || *kuq-i suq-i, kuq-i, yuш* > *იუი* ? *يا خيش*

2 აქათ ვმ. აქავთ отселе, с этих пор, то же самое 103,3 (103,3).

157 [158], K⁵ 143, A⁶ 119

მაშინლა ჰკადრე მეფესა არ საქმე სასურვალაია.

აცნობე ჩემი სიკუდილი, იყავ მართ ვითა მოვრალაია:
მიზხვდა-თქო საქმე, რომელი ყოვლთათუის გარდუვალაია,
—და

გლახაკთა მიეც საქურტლე, ოქრო, ვერცხლი და რვალაია.

1 სასურველია K⁶

3 მიზხვდა A⁶, მიზუდა K⁶; თქო] თქუი K⁶

4 ვერცხლი A⁶

1 ~ არ საქმე სასურვალაია] [...], *т[урнал]*-კანნიზმ სასურვალაია.

2 ვითა

158 [159], K6 144, A6 120

მაშინ უფრო მომეხმარე ამისგანცა უფრო მხნედრე,
ნუ თუ ადრე დამივიწყო, მახსენებდე ზედა-ზედრე,
მეტად კარგად დამიურვე, სული ჩემი შეივედრე, — და
ზრდანი ჩემგნი მოიგონე, გული შენი მოიმდებდრე!.

162 [163], K6 148, A6 124

„ვისმცა უთხრა ხუაშიადი, შენგან კიდე არვინ ვარგა.
„უშენოსა პატრონობა ვის მივანდო, ვინ იქმს კარგა?
„სანაპირო გ ა მ ა გ რ ე, მტერმა ახლოს ვერ იბარგა, — და
„კულა ნუთუმცა შემოვიქეც, ღმერთმან სრულად არ დამკარგა.

1 ვუთხრა K4

4 შემოვიქეც K4, K6

1 ხეაშიადი позднее слово, но дело не в этом, а в том, что 162 разбивает стройную защиту решения общими соображениями и вносит [...] повторение сделанного уже поручения.

• 166 [167] K6, 152, A6 128

საქმე რამე მისს თავისა ზე სამე გარდსახვეწელი,
დაეყო მარტო და ღარიბად ესე წლეული მე წელი,
გემუდარები ამისთვის*, ვართქუენი შემომხვეწელი, — და
მე დამახვედროთ სამეფო მტერთაგან დაულეწელი.

1 მიც A6, K6

3 შემამხვეწელი K6

2 ესე წლეული მე წელი ср. 163,3 აქათ სამ წელ.
მარტო და ღარიბად]

3 გემუდარები]

168 [169], K6 154, A6 130

თქუენცა იცით, გამიზრდია, ვითა ძმა და ვითა შეილი.
ამას ასე ჰმორჩილებდით, არის ვითამც ავთანდილი,
ბუქსა იქრას, აქმნევენეთ** ყოვლი საქმე ჩემგან კმნილი, — და
მე თუ დრომდის არ მოვიდე, გლოვა გმართებს, არ სიცილი.

2 ასრე A6

3 აქმნევენეთ K6

4 გმართებთ K4

* ამისათვის

** აქმნევენეთ

პბრძანა: „წადით ყველაკაი, აქა მომკრედ არვინ მინა“.

მონებიცა მოიშორა, თავი გაითავისწინა,

მარტო გარე შემობრუნდა, შამბი შიგა გაირბინა, — და

მიწყვი მისად საგონებლად მისი მკვლელი თინათინა.

1 მომკრე] ассистент, от შვარი плечо. Орус[елнани] „შვარზე მდგომი“.

1^ნ1 союзник, сообщник, allié, partisan.

1^ნ2 „მშველელი, приверженец, сторонник, защитник“.

მო-ძმე

მო-ყმე

იგი ველი გაირბინა, ლაშქართაგან გაეკიდა,

ვინმცა ნახა სულიერმან ანუ ვინმცა გაეკიდა?

ვის მახვილი არა ავნებს, წისი მკლავი გაეკიდა, — და

მისგან ტვირთი კაეშნისა ტვირთად ბარგად გაეკიდა.

3 M. Tzeret'heli suggests: «Who could see him, who could pursue him? Only one who is invulnerable by the sword (i. e. God); His mighty hand followed him».

4 ბარგად] ვარგად K^ვ, A^ბ, K^ბ

A^ბ указывает один случай его употребления (1553,1 = A^ბ 1359) [1577,3], тогда как:

1409,1 [1433] ბარგი აჰკიდა, გააგო ქმნა ქორწილისა მათისა.

1553,1 [1577] გაემართეს და წავიდეს, დია, სპითა და ბარგითა.

3 ვარგი] встречаем в применении а) к человеку—კაცი ვარგი 19,1 [12,1]. б) к лошади—ცხენებითა ვარგითა 1553,3 [1577,3].

4 კაეშნისა

303,1 [313,2]: ხალვა მოსძულდა, შეექმნა გულს კაეშანთა ჯარები.

кашан (ка-шен-ан) от кашеш كاشع ყნიშ, ყшерн; источник, чахотка.

ტვირთად ბარგად] ტვირთად ვარგად W[ardrop] „a heavy laden“. აბ ბარგი считает персидским, поместив его среди заимствованных и редких слов, и указав его источник перс. بار (не „ბარ“, а „ბარ“), но остается без объяснения -g.

(?bezaḥ? ber-in), bar-d || bar-g?)

172 [173], Rⁿ 158, Aⁿ 134

რა ლაშქართა ინადირეს და პატრონი მოითვალეს,
იგი პირმზე ველარ ჰპოვეს, პირი მათი იფერმკრთალეს.
მათსა დიდსა სიხარულს[ა] სამძიმარი ანაცვალეს, — და
ყოვლგან რბოდეს საძებარად, ვინმცა იყო უცხენმაღეს.
4 რბოდეს] ჰრბოდეს K⁴

173 [174], Rⁿ 158¹, Aⁿ 134¹

ღმერთი, ლომო, შენდა ნაცვლად სხუასა ვისმცა დაჰნერგვიდეს,
დარბოდეს და სხუაგნით სხუათა მოამბეთა მოასხმიდეს;
ველარა სცნეს მისი საქმე, გაიარა აქეთ კიდეს — და
მისნი სპანი გულმოკლულნი ცხელსა ცრემლსა გარდმოჰყ-
რიდეს.

3 ათ [← აქათ]

186 [187], Rⁿ 170, Aⁿ 146

თუ არ დავბრუნდე, საძებრად დავეყნე სხუანიცა ხანანი,
რომელსა ვეძებ, ვერა ვსცნე ამბავნი მე მისთანანი,
დრო გარდაუწყდეს შერმადინს, შეჰრჩეს ლაწუისა ბანანი, — და
მივიდეს, ჰკადროს მეფესა საქმენი დასავგანანი.

3 შერჩეს A⁶, K⁶

4 კადროს A⁶, [K⁶]

187 [188], Rⁿ 171, Aⁿ 147

„უამბოს ჩემი სიკუდილი, თუით ჩემგან დავედრებული,
მათ შექმნან გლოვა-ტირილი, ქმნან საქმე გამწარებული,
მერმე მივიდე ცოცხალი, სხუაგან მე სადმე რებული!“ — და
ამას იგონებს ტირილით გონება-შეიწრებული.

1 სიკუდილი Aⁿ (про K⁴ и не упоминаю)

2 შექნან K⁶, ქნან K⁶

მარ: გევ || სუა-ა || *აორ || სულ > იალ

189 [190], ჩრ 173, ან 149

კულა ცა იტყვის: „დათმობა სჯობს“, და თავსავე ეუბნების: დღეთა ადრე ნუ მოჰკუდები, გული ჩემი ნუ დადნების, უღმრთოდ ვერას ვერ მოვაწევ, ცრემლი ცუდად მედინების,

—და განგებასა ვერვინ შესცვლის, არ საქმნელი არ იქმნების.

1 კვლავცა Ky

2 მოკედები ან (! მოკედები), მოკუდები K6

190 [192], ჩრ 174, ან 150

„ყოვლნი არსნი ცათ-ქუეშეთნი ერთობ სრულად მომივლიან მაგრა საქმე იმ კაცისა ვერა სადა შემიგვიან,

უღონ იოღ მართალ იყენეს, რომელთაცა ქაჯად თქუიან, —და აწ ტირილი არას მარგებს: ცუდად ცრემლი რასა მდინან?“

1 ცას-ქუეშეთნი K6; მამივლიან K6

2 შემიგვიან K6

3 სთქვიან Ky

0 ქაჯი ი ვეშაბი в работе о Гарни.

191 [194], ჩრ 175, ან 151

მობრუნება დააპირა, სულთქმნა, მერმე ივაგლახა, მას მინდორსა დაემართა, გზა თუალითა გამოსახა,

თვესა ერთსა სულიერი კაცი არსად არ ენახა,

მგეცი იყენეს საშინელნი, მაგრა არა შეუხახა.

—და

1 სულთ-თქნა ან, სულთქნა K6

2 გამოსახა Ky (! გამოსახა)

200 [201], ჩრ 184, ან 160

Против 199.

ჩუენ ვიახლენით სამთავე სამნივე შეაბჯრენია,

ლაშქართა წასვლა ვუბრძანეთ, — მით არას მოაზრენია, —

მოვინადირეთ მინდორი, ისი ტყენი და ღრენია, —და

დავგოცეთ მგეცი, მფრინველი, არცა ზე გარდა-გუფრენია.

231 [235], ჩრ 214¹, ან 190¹

კულა ეტყვის: „ემაო, რა გინდა ანუ მენუკვი მე რასა? მაგა საქმესა ვერა იქმს ვერცა კალამი წერასა,

შენ ერთხელ იტყუი; „მითხარო“, მე ასჯერ გითხრობ: „ვერა“-სა, — და
ვითა სიცილი ტირილსა, მიჯობს ვაგლახი მღერასა“.

1 კვლავ K4 [A6]

234 [238], K6 217, A6 193

კულაცა ჰკითხა ზენარობით, მიუყარა მუტლნი წინა,
მაგრამ ვერა ვერ დაჰყარა, მუდარობა მოეწყინა,
პირსა ზედან გაგულისდა, თვალთა სისხლი მოედინა, — და
ადგა, თმითა წამოზიდნა, ყელსა დანა დააბრჯინა.

1 კვლავცა K4, კვლაცა A6

4 დააბჯინა [K4], A6 [!K6]

235 [239], K6 218, A6 194

ვგრე უთხრა: მე ეზომი ჯავრი ვითა შეგარჩინო?
როგორა თუ ამატირო, ცრემლი ცუდად დამადინო!
გიჯობს, მითხრა, ამის მეტი მართ აღარა ზარ გაწყინო, — და
თვარა ღმერთმან მტერი ჩემი მოკლას, ვითა მოგაკუდინო.“

2 როგორა] რაგვარა A6

4 თვარა K6; მოკლას K4

236 [240], K6 219, A6 195

ქალმან უთხრა: „ეგე ღონე მოიგონე მეტად ავი,
თუ არ მომკლავ, არ მოვკუდები, მრთელი ვარ და მოუკლავი,
რად რა გითხრა, სადამდისცა ვიყო ქირთა უნახავი, — და
კულა თუ მომკლავ, სასაუბროდ აღარ მედგას ზედან თავი“.

2 მამკლავ A6, K6

4 კვლავ K4; მამკლავ A6, K6; მედგას] მებას K6, [A6]; ზედა K6

237 [241], K6 290, A6 195¹

კულავ ეტყუის: „ყმაო, რად მპოვე, ვინ მეუბნები მე ვინო?
ეგე ამბავი ცოცხალსა ენითა ვერ მათქმევინო.
მე თავი ჩემი ნებითა ჩემითა მოგაკლევინო, — და
ვითა უსტარი ბედითი აღვილად დავახევინო.

1 კვლა A6

3 მოგაკლევინო K4, A6; მოგაკულევინო K6

238 [242], K6 221, A6 196

ჩემი სიკუდილი შენ ჩემად პატივად ნურად გგონია, მით რომე დამქსნი ტირილსა, შემშრების ცრემლთა ფონია, ჩალად მჩანს ყოვლი სოფელი, მისთუისვე შემიწონია, — და ვერ გიცნობ, ვინ ხარ, ვის გითხრა სიტყუანი მისანდონია?

2 ფონი || *հոն հոն* ხმ. hon!

267 [273], K6 250, A6 225

„ყოვლი პირი ქუეყანისა ერთობ სრულად მოგივლია, ერთი კაცი შემაქცევრად შენად ვითა დაგელია? გიახლოს და არ გაშმაგდე, თუკა ჭირი არ გაკლია, — და შენ მოჰკუდე და იგი წაჰდე, ესე შენთუის რა მადლია?“

2 შენად] შენთუის [K6]

4 მოკვდე A6

275 281], K6 258, A6 233

გამოეგება ტარიელ, მართებთ ორთავე მზე დარად, ანუ ცით მთუარე უღრუბლოდ შუქთა მოჰფენდეს ქუე ბარად, რომე მათთანა აღვისა ხეცა ვარგიყოს ხედ არად, — და ჰგუანდეს შვიდთავე მნათობთა, სხუადმცა რისა ვთქუი მე დარად.

1 ჰპართებთ K4

2 მოფენდეს A6 [! K6]

4 რისა] რალა K6

1 დარად в ясную погоду

4 დარად подобию

278 [284], K6 261, A6 236

ტარიელის ვარდი იყო დათრთვილული, არ დაზრული. ყმასა უთხრა: „მესწრაფების, მითხარ შენი დაფარული! ვინ ხარ ანუ სით მოსრულხარ? სადაური? სით მოსრული? — და მე სიკუდილსა აღარ ვახსოვ, ვარ მისგანცა გან წირული“.

3 მოსულხარ K4, K6

4 ვაქსოვ A6

280 [286], K6 263, A6 238

„მე პატრონისა ჩემისა ასული შემეყვარებია: თუით მეფედ მათად მას ხედვენ მონები მკლავ-მაგრებია,

„თუცა არ მიცნობ, გინახავ თავი ვით გი აზრებია,
გახსოვცა, ოდეს დაჰტოცე მონები მკლავ-მაგრებია.

2 მკლავ-მაგრებია A6, K6

4 დატოცე K6*

4 მკლავ-მაგრებია] არ საპყრებია A6

Вставки не только сочин[ены], но, возможно, исполнены по прозаическому оригиналу.

307 [317], K6 289, K6 264

თუით მეფემან მამა ჩემი დაიქირა სწორად თავსა.

თქუა: „ჩემებრი ამირბარი ნაძლევი ვარ, ვისცა ჰყავსა!“

ლაშქრობდის და ნადირობდის, აძლევიდან მტერნი ზავსა — და
ნას არა ვგავ ასრე, ვითა მე სხუა კაცი არ[ა] მგავსა.

2 ჩემებრივ A6: ამილბარი K6; ყავსა K6

4 ვჰგავ A6, ვგავარ K6 (! ვგავარ)

308 [318], K6 290, A6 265

ბე არ ესვა მეფესა და დედოფალსა მზისა დარსა,
კმუნვა ჰქონდა, ჟამი იყო, მით აეხუნეს სპანი ზარსა.

ვაი კრული დღემცა იგი, მე მივეცი ამირბარსა! — და
მეფემან თქუა: „შვილად გავზრდი, თუით ჩემივე გუარი არსა.

2 ჰქონდათ K4, ჰონდა K6

3 ვაი კრულია K6: ამილბაოსა K6

4 შეფემ ბრძანა K6

3 ვაი, a იე ვაჟ.

313 [324], K6 294, A6 269

ქება არ ითქმის ენითა, აწ ჩემგან ნაუბართა.

ფარსადან დაჯდა ხარებად ზეიმითა და ზართითა.

ყოვლგნით მოვიდეს მეფენი ნიქითა მრავალ-გვართა: — და
საჭურჭლე გასცეს, აივსნეს ლაშქარნი საბოძვართა.

2 ზეიმითა და ზართითა] 303,3 [313]: ზეიმი და ზარები, 305,1
[315] ზეიმი.

314 [325], K6 295, A6 270

საწობელი გაიყარა, ზრდა დაგუიწყეს მე და ქალსა,
მართ მამინვე გვანდა იგი მზისა შუქთა ნასამალსა.

* დოქოცე

უყუარდით და სწორად უჩნდით მეფესა და დედოფალსა, — და აწ ვახსენებ, ვისგან ჩემი დაუდაგავს გული ალსა!

2 ჰგანდა Ky, გუნდა K6

319 [330]*, K6 300, A6 275

დღე და ღამე მუჯამრითა ეკმეოდის ალვა თლილი,
ზოგჯერ კოშკს ჯდის, ზოგჯერ ბაღჩას ჩა მოვიდის, რა დგის
ჩრდილი,
დავარ იყო და მეფისა, ქურივი ქაჯეთს გათხოვილი, — და
მას სიბრძნისა სასწავლელად თუით მეფემან მისცა შვილი.

4 სასწავლებლად Ky

323 [334], K6 304, A6 279

Spurius, по нужно для связи.

მამა მომიკუდა: „მოვიდა დღე სიკუდილისა მისისა:
ქმნა გაუცუდდა ფარსადანს ნიშატისა და ნიშისა.
მათ გაეხარნეს, ვის ზარი დალევდის მტრისა შიშისა, — და
ერთგულთა შექმნეს ვაება, მტერთა ხსენება იშისა.

1 მამიკუდა K6

2 დაჰლევდის Ky

4 შექმნეს Ky

324 [335], K6 305, A6 280

Как будто spurius, по нужно для связи.

მე წელიწდამდის ბნელსა ვჯე საწუთრო-გაცუდებული,
დღისით და ღამით ვაებდი ვერ ვისგან სულ-დაღებული,
გაყვანად ხასნი მოვიდეს, მითხრეს მეფისა მცნებული, — და
ებრძანა: „შვილო ტარიელ, ნუ ხარ შავითა ღებული!“

1 ვსჯე Ky; გაცუდებული გამწარებული K6

2 ვვაებდი A6, Ky

337 [349], K6 318, A6 293

„შიგან ვწევ დიდთა დარბაზთა ტურფითა საგებელითა,
ზედ დამტროდეს მეფენი ცრემლითა უშრობელითა,

* [ეს სტროფი ხელნაწერში არის 275 (281) სტროფის შემდეგ].

პირსა იხოკდეს კელითა, ლაწუისა გამბობელითა, — და
მუყრნი მოასიეს, სენითა მთქუეს გამაბელზებელითა.

1 ისგ || შიგ

დარბაზთა]

2 გამაბელზებელი]

338 [350], K^ნ 319, A^ნ 294

„მე რა მნახა თუალ-ახუმული, მეფე ყელსა მომეხვია,
კრემლით მითხრა: „შვილო, შვილო, ცოცხალ და ხარ? სი-
ტყუა სთქუია“

მე პასუხი ვერა გავეცე, ვითა შმაგი შევკრთი დია, — და
კულა დავეცი დაბნედილი გულსა სისხლი გარდამეთხია.

1 ახმული] K^ყ, A⁶, K⁶

4 კვლავ [K^ყ]

340 [352], K^ნ 321, A^ნ 296

აქიმნიცა იკუთრებდეს: „ესე სენი რა გუარია!

სამკურნალო არა სჭირს რა, სევედა რამე შემოაჭყრია“.

ზოგჯერ შმაგად წამოვიჭრი, სიტყუა მცდარი წამერიია, — და
დედოფალი ზღუასა შეიქმს, მას რომ კრემლი დაუღერია.

1 აქიმნი]

341 [353], I^ნ 322, A^ნ 297

„სამსა დღესა დარბაზს ვიყავ, არ ცოცხალი არცა მკუდარი,
მერმე ცნობა მომივიდა, მივხვდი რასმე მიუშხვდარი,
ვთქუი, თუ „ჰაი რაშიგან ვარ მე, სიცოცხლე-გარდამქდა-
რი! — და

თმობა ვთხოვე შემომქმედსა, ვკადრე სიტყუა სამუდარი.

2 მაშივიდა K⁶

3 ჰაი, ჰაი (чит. ჰაჲ, ჰაჲ) K⁶

1 დარბაზს выше ср. мн.: დარბაზთა 337,1 [349,1].

359 [371], K^ნ 340, A^ნ 315

ავდეგ, მსხდომნი ნადიმობით აემზადნეს ასაყრელად,
შარდი უთხარ: „ნუ აღდგებით, მოვალ ხანსა დაუშმელად.

გამოველ და საწოლს შეველ, მონა დადგა კარსა მცველად,
— და
გული მივეც თმობა-ქმნათა აუგისა საკრძალველად.—

- 1 შადი A₆, K₄; ასდგებით K₆; ხანთა K₆
- 3 მიდგა K₆; კარის K₆
- 4 თმობა ქნათა K₆

2 შარდი შარდი? другие комментарии შადი: „რამე პატივსადების მიზეზით გარედ გასვლა (თ)“. K₄, A₆: „(სპ. შად)— მხიარულება, ლხინი; აქ უნდა ნიშნავდეს ნადიმად მსხდომთათვის ნადიმის არ დაშლის ზრდილობიან თხოვნას“.

360 [232], K₆ 341, A₆ 316

კარსა შევედგე, ქალი წინა მომეგება, თაყუანისმცე,
მითხრა: „მოსვლა თქუენს წინაშე კურთხეულა რამან ღირს-
მცა!“

გამიკუირდა, მიჯნურისა თაყუანება ექჳნა ვისმცა! — და
ვთქუი: „არ იცის აშოკობა. თუმც იცოდა, წყნარად ზისმცა-“

- 1 მამეგება K₆
- 2 რამან ვინცა K₆
- 4 იცოდეს [K₆]

361 [374], K₆ 342, A₆ 317

მითხრა: დღე ეგე სირცხვილად მედების გულსა ალობა,
გგონია, ჩემგან წინაშე მაგისტუის მომავალობა,
მაგრა აწ მიდებს იმედსა შენგან ცდისა-ლა მალობა, — და
ამას თუ ღირსვარ, ვერ ვიტყუი, მაკლია ღუთისა წყალობა,

- 1 ეგე] ესე K₆; სირცხვილად A₆
- 2 მამავალობა A₆, K₄ [! K₆]
- 3 მაგრამ K₄ [K₆]
- 4 გღირსვარ K₄, ღმრთისა K₆, ღუთისა A₆, K₄

362 [375], K₆ 343, A₆ 318

ადგა, მითხრა: „თქუენსა მკრძალსა ჩემგან ცნობა უბნევია,
ნუ მეჭვ, რაცა პატრონისა ბრძანებასა უთქმევია,
ეზომ დიდი შემართება გულსა მისსა უთნევია, — და
ამან წიგნმან გაგაგონოს, ჩემთუის ვისმცა უთქუმევია“.

- 4 გაგაგონოს] გამამართლოს K₆

369 [383], Kწ 350, Aწ 325

ასმათ მითხრა: „მე მიბრძანა, ესე ექმნათო, ესე სჯობდეს, ვინცა გნახოს, ჩემგან მისსა საუბარსა ვერა ცნობდეს, ჩემად ნახვად მოვიდოდეს, შენ ვითამცა გ ა შ ი კ ბ დ ეს — და დამცავედრა: ამირბარსა უთხარ, ასრე ნამუსობდეს.“
4 ამილბარსა K6

ნამუსობდეს K4: ე. ი. იქცეოდეს“!

370 [384], Kწ 351, Aწ 326

მეკეთა ესე თ ა თ ბ ი რ ი, სიბრძნე გულისა მისისა, მისი, მზესაცა რიღება ქონდის ნახვისა ვისისა; მისგან მომეცა მოსმენა არ საუბრისა მქისისა, — და ვისთა შუქთაგან უკუნსა ჰგუანდის სინათლე დღისისა,
3 მისგან ვისგან K6; მამეცა K6

382 [396], Kწ 363, Aწ 338

ასმათ გამომყვა, წამოველ, დარდაგი განოვიარე. ვთქუი: „საწუთროო, ვის ძოღან გული დარმანთა მიარე, მაშინ მოგეცა იმედი, ლხინი რად გამიზიარე? — და გულმან გაყრისა სიძნელე კულა უფრო დამიტიარე.

2 წედან K6, K4

4 კვლა[ვ] K4, კულავ K6

2 მიარე—მომიარე?

4 დამიტიარე—касательно-რე K4 (стр. 277, стр. 119) пишут: „რე ხშირად იხმარება ნაცვლად რა“. Это — недоразумение.

441 [456], Kწ 422, Aწ 397

რამაზს ვარქუი: „შემიგნია საქმე შენი ს ა მ უ ხ თ ა ლ ე, აწ ეგრეცა შეპყრობილმან თავი გამოიმართალე, სიმაგრეთა ნუ ამაგრებ. ყველა ზელთა მიმართვალე — და თუარე შენი შეცოდება მემცა ზედა რად წავთვალე?“

3 მამათვალე A6, K6 [მამათვალე]

4 წავსთვალე A6, K6 [წავსთვალე]

Не причисляю я конечно твоего преступления (выраж-
[ает] вопрос).

442 [457], I ს 423, A ს 398

რამაზ შითხრა: „ალარ არის ამის მეტი ჩემი ღონე, ერთი ჩემი დიდებული მომეც, ზე და მაპატრონე, ციხოვანთა გაუგზავნო, საუბარი გამაგონე, — და ჰელთა მოგცემ ყველაკასა, გალანამცა შენ გაქონე“.

1 ალარაა K6

2 მამეც A6, K6

3 ციხოვანთა K6; გაუგზავნო K4

4 გალანამცა K6

4 [გაქონე] გაქონიე? გაქონე? გაქონე?

443 [458], I ს 424, A ს 399

მივეც ერთი დიდებული, თანა ყმანი წავატანენ.
ციხოვანნი ერთობილნი ჩემს წინაშე მოვიყვანენ.
ჰელთა მომცეს სიმარგენი, ომი ასრე შეევანანენ — და
საქურტლენი სიმრავლითა რასამცა ვით დავაგვანენ.

1 ყმანი] სპანი K6; წავატანე K6

3 მამცეს A6, K6

4 დავაგვანე [K6 ! დავაგვანე]

444 [459], I ს 425, A ს 400

მაშინლა შეველ ხატაეთს მოვლად და მოსათვალავად,
კლიტენი საქურტლეთანი მომართვნეს დაუმალავად.
ქუეყანა ჩავსხი, უბრძანე: „იყვენით თქუენ უკრძალავად — და
მზემან არ დავწვენ, იცოდით, დავყარენ გაუგვალავად“.

2 მმართვნეს A6, მმართუნეს K6

3 ჩავსხი—население вернул на свои места

453 [468], I ს 434, A ს 409

რამაზ მეფე მას წინაშე შეპყრობილი მოვიყვანე,
ტკბილად ნახა ჰელმწიფემან ვითა შვილი სააკვანე,
ორგული და მოღალატე ნამსახურსა დავაგვანე, — და
ესე არის მამაციისა მეტის-მეტი სიმგულვანი

1 წინაშენ A6

2 ჰნახა K4

კომენტარები და შენიშვნები

1. ტექსტისათვის

ვეფხისტყაოსნის მეცნიერულ-კრიტიკული ტექსტის დადგენისათვის დიდად მნიშვნელოვანია პოემის ცალკეული ადგილების წაკითხვა და გაგება. ამ მიზნით საჭიროა ტრადიციული მემკვიდრეობის შესწავლა, ბექდურ რუსთველოლოგიურ ლიტერატურასთან ერთად, აუცილებელია საარქივო მასალების გათვალისწინებაც. განსაკუთრებით საყურადღებოა აკად. ნ. მარის გამოუქვეყნებელი რუსთველოლოგიური ნაშრომები, რომლებიც დაცულია სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის არქივში (ლენინგრადი). ამის გამო საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის ძველი ქართული ლიტერატურისა და რუსთველოლოგიის განყოფილების ხელმძღვანელის პროფ. ალ. ბარამიძის თაოსნობით 1959 წლის ზაფხულში მივლინებული ვიყავით ლენინგრადში. წასვლამდე გადავათვალიერეთ ვ. ა. მიხანკოვას შრომები, ხოლო ლენინგრადში შევეუდექით ნ. მარის საარქივო მასალების შესწავლას, გადავსინჯეთ და დავამუშავეთ ყველა ის საარქივო ნაშრომი, რომლებშიც ნ. მარი ეხება ვეფხისტყაოსანთან დაკავშირებულ საკითხებს¹. ეს ნაშრომები დაწერილია 1886—1931 წლებში.

ნ. მარის საარქივო მასალებიდან ორ რუსთველოლოგიურ ნაშრომს (აღწერილობა 1, ფონდი 800, № 72, № 163,—შემოკლებით—A 72, A 163) წინამდებარე წიგნში ვაქვეყნებთ.

ნ. მარის ცნობილი ბიოგრაფი და მისი არქივის სისტემაში მომყვანი ვ. ა. მიხანკოვა პირველ (A 72) ნაშრომს უწოდებს: „Витязь в барсовой шкуре“, толкование текста поэмы (строфы 32—505) 1902 г.²

¹ ამ ნაშრომების შესახებ იხ. ჩვენი წინასწარი ცნობა: აკად. ნ. მარის გამოუქვეყნებელი რუსთველოლოგიური ნაშრომები (ლიტერატურული ძიებანი ტ. XII, 1959, გვ. 339—342).

² В. А. Миханкова, Н. Я. Марр, 1949, гв. 517.

იგივე ნაშრომი არქივის სააღრიცხვო ბარათში დასახელებულია ასე: „Руставели—Витязь в тигровой шкуре, хроника текста (ან კრიტიკა текста).“

Вышнии и толкование, работы разных лет, основная часть 1918 г.“

მეორე ხელნაწერი ნაშრომის (A 163) სახელწოდებაა: „Spuria, толкование текста Витязя в барсовой шкуре с выделением позднейших вставок в поэму, 1902 г. л. 107“. საარქივო აღწერილობათა მიხედვით ეს ნაშრომები 1917—18 წლებით არის დათარიღებული.

ორივე თარიღი (1902 წ., 1917—18 წ.) მიხანკოვას ეკუთვნის. პირველი თარიღი—1902 წელი არ არის სწორი, რადგანაც ორივე ნაშრომში გამოყენებულია 1914 წელს გამოქვეყნებული ვეფხისტყაოსნის გამოცემები. ჩვენს წერილებში ამ ნაშრომებს ვათარიღებდით არქივის მიხედვით 1917—1918 წლებით (სხვათა შორის, გარდა საარქივო სააღრიცხვო ბარათისა, არქივში მოიპოვება მიხანკოვას მიერ შედგენილი სია, რომელშიც ნ. მარის არქივში დაცული თითქმის ყველა შრომა დათარიღებულია. აქაც A 72—1918 და A 163 1917—1918 წლითაა დათარიღებული).

ი. მეგრელიძის აზრით, ორივე ეს ნაშრომი (A 172, A 163) და ამავე ავტორის ხელნაწერი A—427 (Новость о Ростеване на ре арафон, арабского народа, რომელშიც მოცემულია ვეფხისტყაოსნის რიგი სტროფების რუსულად თარგმანი) ცირითადში ერთდროულად, 1916 წელსაა შესრულებული¹.

ნ. მარის ხელნაწერი A 72 საყურადღებო ტექსტოლოგიური ნაშრომია. ხელნაწერის გვერდთა ზომია 20×20 და შეიცავს 632 გვერდს. აქ ავტორს განხილული აქვს ვეფხისტყაოსნის 500-მდე სტროფი, რომლებიც გამართულია ძველი ორთოგრაფიით; თითქმის ყოველ მათგანს დართული აქვს ვარიანტები დ. კარიკაშვილის, ს. კაკაბაძის, იუსტ. აბულაძისა და ზოგჯერ დ. ჩუბინაშვილის გამოცემის

¹ მიხანკოვას იგივე წიგნი, გვ. 518.

² იხ.: აკად. ნ. მარის გამოქვეყნებული რუსთველოლოგიური ნაშრომები (ლიტ. ძიებანი, XII, 1959), ნ. მარის ვეფხისტყაოსნის „ყალბი“ სტროფების შესახებ (ლიტ. ძიებანი, XII, 1960), ნ. მარის რუსთველოლოგიური შენიშვნები (ძველი ქართული მწერლობის კრებული, II, 1964), ვეფხისტყაოსნის ნ. მარისეული ტექსტის შესახებ (ლიტ. ძიებანი, XV, 1963), ნ. მარის ვაჟა-ფშაველასეული რუსთველოლოგიური ნაშრომი: Spuria (ლიტ. ძიებანი, XIV, 1964).

³ PP, VI, გვ. 261.

მიხედვით. გარდა ამისა, ნ. მარი იქვე იძლევა პოენის სტროფების მეცნიერულ კომენტარებს.

ავტორის ხელით პირველ გვერდზე წერია: „ვეფხისტყაოსანი ნამდვილი“, რაც იმაზე ნიშნითებს, რომ აქ განხილულია, ნ. მარის აზრით, ნამდვილი რუსთველისეული სტროფები.

ის სტროფები კი, რომლებიც მას ყალბად მიუჩნევია, ცალკე გამოუყვია და განუხილავს ხელნაწერში „Spuria“. აწვე უნდა შევნიშნოთ, რომ „Spuria“ წყდება 468-ე სტროფზე, A 72 კი უფრო ვრცელია. ამ უკანასკნელში ნ. მარს 465 სტროფიდან დაწყებული რიგი სტროფებისათვის მიუწერია Spuria ან Spuria? [კითხვის ნიშნით]. ორივე ეს ნაშრომი ერთად წარმოადგენს მასალას „ვეფხისტყაოსნის“ ძირითად ტექსტზე „ВСТУПИТЕЛЬНЫЕ И ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ СТРОФИ“¹...ს ტიპის გამოკვლევის დასაწერად.

A 72 იწყება ვეფხისტყაოსნის ძირითადი ტექსტით (32-ე სტროფი). ყოველ სტროფს დათმობილი აქვს თითო გვერდი. სტროფში ხშირად ხაზგასმულია ზოგიერთი ფრაზა, ცალკეული სიტყვა ან აფიქსი. აქვე მოთავსებულია ვარიანტები. ზოგჯერ იმავე გვერდზე ნ. მარს მოცემული აქვს სტროფის კონენტარები, თუმცა ჩვეულებრივ, კომენტარები ახალ გვერდზე იწყება.

კომენტარებში ნ. მარი განმარტავს რიგ სიტყვებს. ამ განმარტებაში იგი ხშირად ითვალისწინებს ქართველური ენების, კერძოდ მეგრულისა და სვანურის, მონაცემებს, იმოწმებს არაბულ, სპარსულ, ბერძნულ პარალელებს, ზოგჯერ ებრაელსაც. ნ. მარი არაიშვიათად მიმართავს ლიტერატურულ პარალელებს როგორც ქართული, ისე უცხოური ლიტერატურიდან („თამარიანი“, „ვისრამიანი“, ნიზამის პოემები და სხვა), გამოყენებულია დიდძალი რუსთველოლოგიური ლიტერატურა და ლექსიკონები (საბა, დავ. ჩუბინაშვილი. ვულგერსი და სხვ.). ნაშრომი საინტერესოა იმითაც, რომ ნ. მარი აქ ზოგჯერ გვაცლევს „ვეფხისტყაოსნის“ სტროფების რუსულ თარგმანს (სხვათა შორის, ტექსტში ვხვდებით „თამარიანის“ ცალკეული ოდების რუსულ თარგმანსაც).

სტროფების მარისეული ნუმერაცია ემთხვევა დ. კარიჭაშვილის გამოცემას. უმრავლეს შემთხვევაში სტროფს ახლავს ნომერი ს. კაკაბაძისა და იუსტ. აბულაძის გამოცემის მიხედვითაც. მაგ., მარი 75 [75], I ს 66, A ს 41. ნ. მარისეული ნომრის გვერდით, როგორც სტროფის ციტირებისას, ისე კომენტარებში, ჩვენს წიგნს

¹ T. P., XII. 1910.

კვადრატულ ფრჩხილებში ჩასმულია სათანადო სტროფის ნომერა ვეფხისტყაოსნის 1957 წლის გამოცემის მიხედვით.

ზოგ სტროფთან არაა აღნიშნული ნომერი კაკაბაძისა და აბულაძის გამოცემებიდან; ასეთ შემთხვევებში ჩვენ აღვადგინეთ ეს ნომრები კვადრატულ ფრჩხილებში. გარდა ამისა, კვადრატულ ფრჩხილებში ჩასმულია მარის მიერ უნებლიედ გამოტოვებული და ჩვენ მიერ აღდგენილი ასოები როგორც სტროფებში, ისე ვარიანტებში და კოჰენტარებში. მაგ., 254 სტროფის ვარიანტში იკითხება „სულთქმისა ონ“, გავასწორეთ „სულთ[თ]ქმისა“.

ტექსტში გაპარული აშკარა შეცდომები გავასწორეთ და დედნის წაკითხვები სქოლიოში ჩავიტანეთ.

დედნის ამოუკითხავი ადგილები აღვნიშნეთ სამწერტილით კვადრატულ ფრჩხილებში [...]. უმარცვლო უ-ს ნ. მარი ციტირებულ ტექსტში და ვარიანტებშიც ზოგან უკეთებს ბრჯგუობის ნიშანს, ზოგან კი არა. ჩვენ ყველგან მოვხსენით. სქოლიოების თავიდან აცილების მიზნით, რათა ისედაც რთული ტექსტი კიდევ უფრო არ გაგვერთულებინა, ჩვენი რედაქციული შენიშვნები სათანადო ნიშნებით ტექსტშივე შევიტანეთ.

მარისეული ტექსტის „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემებთან შედარებამ ცხადყო, რომ ნ. მარს ვარიანტები ზოგჯერ არასრულად აქვს ამოწერილი. მაგალითად, გვხვდება შემთხვევები, რომ ერთი და იგივე ვარიანტი ერთი გამოცეიიდან ამოწერილია, მეორედან არა, მაშინ, როცა ამ უკანასკნელიდან სხვა ვარიანტები ამოწერილია. ასეთ შემთხვევაში გამოტოვებული გამოცემის ლიტერი სათანადო ვარიანტს მივუწერეთ, ოღონდ ჩავსვით კვადრატულ ფრჩხილებში. მაგ., 76-ე სტროფის 1 სტრიქონის წაუხშიდეს ამოწერილია ონ-ის და ონ-ის გამოცეიიდან. გამოტოვებულია დ. კარიჭაშვილი, რომელიც ჩვენ აღვადგინეთ.

ზოგ შემთხვევაში ამა თუ იმ ვარიანტისათვის ნ. მარს მეცდომით მიუწერია ლიტერი, ჩვენ დედნისეული ლიტერი უცვლელად დავტოვეთ, ოღონდ კვადრატულ ფრჩხილებში მივუწერეთ სწორი ლიტერი ძახილის ნიშნითურთ. ასე მაგალითად, 76-ე სტროფში ვარიანტი მონანივე ამოწერილია ს. კაკაბაძის გამოცეიიდან; ნ. მარს კი მიუწერია ონ, რომელიც ჩვენ უცვლელად დავტოვეთ, ოღონდ კვადრატულ ფრჩხილებში მივუწერეთ: [! ონ].

ნ. მარს ზოგჯერ ვარიანტი ამოწერილია და სათანადო ლიტერი არ მიუწერია. ასეთ შემთხვევაში ვუდარებთ გამოცემებს და კვადრატულ ფრჩხილებში ვათავსებთ გამოტოვებულ ლიტერს.

გვხვდება შემთხვევა, როდესაც ნ. მარი ვარიანტს არაზუსტად იწერს. ასეთი ამონაწერი ჩვენ ტექსტში უცვლელად დავტოვეთ, სწორი წაკითხვა კი მივუწერეთ კვადრატულ ფრჩხილებში დახილის ნიშნით.

ნ. მარის მიერ ამოწერილი ზოგი ვარიანტი ორთოგრაფიით განსხვავდება გამოცემის ტექსტისაგან. მაგ., ამა თუ იმ გამოცემაში არის გ და ზ, ნ. მარი ვარიანტში სიტყვას იწერს უ და ქ-ით. ასეთ შემთხვევებს ტექსტში უცვლელად ვტოვებთ, მაგრამ ვარიანტებში დედნის წაკითხვასაც აღვადგენთ. მაგ., 44-ე სტროფის ვარიანტში წერია სთქუეს ჩუ, ნამდვილად კი დ. კარიჭაშვილის გამოცემაში არის სთქვეს. ტექსტი ჩვენ უცვლელად დავტოვეთ, ხოლო გვერდზე კვადრატულ ფრჩხილებში მივუწერეთ: [! სთქვეს].

ვარიანტებში აბულაძის, კაკაბაძის, კარიჭაშვილისა და ჩუბინაშვილის გამოცემები აღნიშნულია ორი ასოთი Aნ, Kნ, Kუ, ყნ, თუმცა ზოგ შემთხვევაში თითო ასოთიც აღინიშნება; ჩვენ ყველგან ორ-ორი ასოს წერა ვამჯობინეთ.

ნ. მარის მიერ შემოკლებით დასახელებული საკუთარი და საზოგადო სახელები და ტერმინები ჩვენ ზოგჯერ გავხსენით კვადრატულ ფრჩხილებში. მაგ: W[ardrop], P[уставеши], III[ota] და სხვა.

ნ. მარის ტექსტის ვარიანტებიც და კომენტარებიც დანომრილია სტრიქონების მიხედვით. პუბლიკაციაშიც ჯერ მიდის ვარიანტების ნუმერაცია, შემდეგ კი—კომენტარებისა. როცა ეს წესი ხელნაწერში დაცული არაა, ჩვენ ჯერ ისევ ვარიანტებს ვწერთ, შემდეგ—კომენტარებს.

ხელნაწერში ზოგან სტროფების ტექსტი არ არის მოტანილი, მაგრამ ვარიანტები და კომენტარები გაკეთებულია. ასეთ შემთხვევებში ნ. მარი დ. კარიჭაშვილის გამოცემის ტექსტს უკეთებს ვარიანტებს.

Spuria წარმოადგენს A 72-ის ტიპის ნაშრომს, ოღონდ აქ განხილულია ის სტროფები; რომლებიც ნ. მარს ყალბად მიუჩნევია. ამ ხელნაწერის გვერდთა ზომა 30×20 სმ-ია და შეიცავს 107 ფურცელს, აქაც იგივე ნორმები დავიცავით, რაც ზემოაღნიშნული ხელნაწერის (A 72) ტექსტის მომზადებისას. Spuria-ში განხილულია პოემის 79 სტროფი, რომელთაც დართული აქვთ ვარიანტები ძირითადად ზემოთ დასახელებული სამი გამოცემის მიხედვით. აქვე მოცემულია ამ სტროფების კომენტარები და შენიშვნები.

ყოველი ახალი გვერდის სტროფის თავზე არსებული მინაწერი Spuria გავაუქმეთ, რადგანაც ეს საერთო სათაურის განმეორებაა და ზედმეტად ტვირთავს ტექსტს.

წინამდებარე გამოცემის ტექსტები 1959 წელს ლენინგრადში გადმოეწერეთ A 72-ისა, A 163-ის მთლიანად დედნებიდან და დაეუკვეთეთ A 72-ის მიკროფილმი, A 163-ის მიკროფილმი მიიღო რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტმა ი. მეგრელიძის დაკვეთით. ამ მიკროფილმების ფოტოპირებისა და ჩვენ მიერ გადაწერილი ტექსტის საფუძველზე მომზადდა გამოსაცენად წინამდებარე ტექსტი 1961 წელს, რომელიც 1962 წელს ლენინგრადში კვლავ ყოფნისას შევეუდარეთ დედანს და რიგი საეჭვო ადგილი დავაზუსტეთ.

გამოცემის რედაქციულ შენიშვნებში მითითება PP, 6 და ნაშრომში ხმარებული რამდენიმე შემოკლების გახსნა ეკუთვნის ი. მეგრელიძეს; მანვე გამოსაცემი ტექსტები დედნების ფოტოპირებს შეუდარა.

ნაშრომის უცხოური ციტატების ამოკითხვასა და რედაქციაში დაგვეხმარნენ ს. აფხიანი, ს. სერებრიაკოვი, ალ. გვახარია, ბ. არევაძე, რ. მინინოშვილი, ვ. ბაკაშვილი, მ. აბულაძე, და შ. ონიანი, რომელთაც დიდ ზადლობას მოვასხენებთ.

2. ქ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი

1) A 72-სა და A 163-ში ციტირებული ტექსტი მთლიანად არ მისდევს არც ერთ მანამდე არსებულ გამოცემას და არც ერთ ხელნაწერს. (შდრ. საქ სსრ მეცნ. აკად. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ხელნაწერები: H 54, H 757, H 2074, H 599, H 2610, H 461, H 3061, H 740, H 964/ა, Q 779, Q 261, S 2829, S 4988, S 4499, S 3077, S 5006; ოქსფორდის W 17, W 27, პარიზის P 10, ქუთაისის K 205).

2) ნ. მარის მიერ A 72-სა და A 163-ში ციტირებულ ტექსტში არის ძველი ქართულის უმარცვლო უნი, ჭარი და ვიე(ჟ).

3) A 72-ში ციტირებული ვეფხისტყაოსნის ზოგი სტროფი მისდევს დ. კარიჭაშვილის გამოცემას, გარდა მცირე ორთოგრაფიული განსხვავებისა (შდრ. შენიშვნა 2.). ეს სტროფებია შემდე-

გი: 32, 33, 35, 36, 40, 43, 52, 59, 60, 62, 64, 73, 80—82, 89, 90, 101, 106, 108, A 169², 130, 134, 138, 141—146, 151, 156, 160, 161, 165, 166, 176, 178, 185, 189, 200, 201, 209, 211, 214, 220, 221, 223, 251, 252, 262, 264, 267, 268, 271, 274, 278, 283, 285, 292, 293, 295, 298, 307, 309, 311, 315, 328, 332, 336, 357, 359, 362, 369, 370, 390, 399, 403, 404, 406, 408, 442, 443, 447, 454, 470, 504, 506, 508, 512, 517, 527, 582, 586, 588, 591, 592, 793, 967.

4) ზოგი სტროფი მისდევს იუსტ. აბულაძის გამოცემას: 49, 83, 122, 124, 137, 142, 164, 181, 182, 213, 243, 266, 269, 289, 291, 303, 310, 315, 321, 347, 351, 355, 360, 365, 388, 392, 394, 395, 407, 441, 444, 455, 469, 471, 474, 475, 514, 516, 520, 532, 535, 558, 559, 570, 572, 573, 574, 576—578, 583—585, 590.

5) ს. კაკაბაძის გამოცემას მისდევს მხოლოდ ერთი სტროფი (211).

6) ერთი სტროფი (567) ემთხვევა ერთდროულად იუსტ. აბულაძისა და ს. კაკაბაძის გამოცემას.

7) ორი სტროფი (111, 185) მისდევს კარიჭაშვილისა და ს. კაკაბაძის გამოცემას ერთდროულად.

8) ზოგი სტროფი მისდევს იუსტ. აბულაძისა და დ. კარიჭაშვილის გამოცემებს:

40, 117 151, 178 200, 212, 213, 268, 271, 278, 285, 290, 299, 309, 311, 336, 369, 390, 391, 399, 408, 442, 450, 454, 450, 465, 473, 509, 519, 521, 531, 538, 561, 562, 575, 580, 583, 596, 591.

9) რამდენიმე სტროფი (194, 210, 215) მისდევს სამივე გამოცემას.

10) A 72-ში ციტირებული სტროფების უმრავლესობა არ მისდევს მანამდე არსებულ არც ერთ გამოცემას. ეს სტროფებია: 37—39, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 56, 60, 63, 67—69, 72, 74—77, 79, 84—86, 96, 97, 99, 100, 102—104, 107, 109, 110, 112, 114, 116, 118—121, 123, 126, 128, 135, 136, 140, 141, 146—149,

¹ აკაც და შემდეგი სტროფის ნუმერაცია მოტანილია ვეფხისტყაოსნის 1957 წ. გამოცემის მიხედვით.

² A—ვეფხისტყაოსანი, ჩანართი და დანართი ტექსტებით, ს. ყუბანეიშვილის გამოცემა, 1956 წ.

154, 159, 160, 162, 168, 170, 175, 177, 179, 180, 183, 184, 186, 195—198, 202, 204—208, 216—219, 224—234, 236, 237, 244—250, 254—258, 260, 261, 263, 265, 270, 272, 275—277, 279, 280, 282, 288, 294, 296, 297, 300, 306, 308, 312, 313, 316, 329, 320, 322, 326, 327, 329, 331, 333, 337, 338, 340, 342—346, 348, 354, 356, 358, 361, 363, 364, 366—368, 376—379, 381, 382, 385—389, 393, 397, 398, 400—402, 405, 409, 438—440, 445, 446, 448, 451—453, 461—464, 466, 467, 472, 476, 477, 505, 507, 509—511, 513, 515, 518, 522—526, 528—530, 533, 534, 536, 537, 539, 560, 568, 569, 571, 579, 587, 1513.

11) A 72-ში ზოგი სტროფის ნომრებია ამოწერილი, ტექსტი და ვარიანტები კი—არა. ტექსტიდან ამოწერილია ზოგი სიტყვა ან გამოთქმა, რომელთაგან ზოგიერთისათვის ნ. მარს კომენტარები გაუკეთებია. ეს სტროფებია: 412—415, 417—437, 478—491, 540, 596—602; ხოლო 493—503, 541—557 სტროფების ტექსტი არ მოუცია, თუმცა ხელთ რომელიღაც ტექსტი ჰქონია, რომლისთვისაც სამივე გამოცემა შეუდარებია და ვარიანტები ამოწერია. აქვე ზოგჯერ კომენტარებიც გაუკეთებია.

12) როგორც ზემოთ აღენიშნეთ, ნ. მარს A 72-ში შეუტანია, მისი აზრით, ნამდვილი სტროფები, თუმცა კითხვის ნიშანი დაუსვამს შემდეგ სტროფათათვის: 175, 177, 182, 183, 185, 198, 199, 201, 206, 212, 213, 216, 220, 224, 268, 271, 275, 287, 289, 290, 295, 297—300, 303, 307—309, 313, 328, 332, 333, 337, 359, 382, 475, 476, 514, 529, 546, 568—570.

13) ნ. მარს A 72-ში შეტანილი ზოგი სტროფისათვის მიუწერია Spuria (479, 480, 491, 496, 499, 508—510, 512, 522, 531, 534, 536, 543, 559, 578, 580, 582, 630, 638, 688, 710, 711, 716) ან Spuria? [კითხვისნიშნით]: 101, 115, 465, 466, 527, 528, 538, 557, 571, 572, 575, 588. ეს სტროფები ნ. მარს A 163-ში უნდა შეეტანა, მაგრამ A 163 წყდება 468-ე სტროფზე. ამიტომ A 72-ში ნ. მარს ძირითადად 465 სტროფის მომდევნო სტროფების სიყალბეზე მიუთითებს.

14) A 163 (Spuria)-ში ციტირებული ვეფხისტყაოსნის ტექსტიც ზოგ შემთხვევაში მისდევს დ. კარიჭაშვილის გამოცემას (51, 53, 54, 65, 78, 87, 88, 98, 152, 158, 167, 171, 187, 201, 242, 273, 352, 353, 458), ზოგჯერ — აბულაძის გამოცემას (47,

318, 324, 325), ერთი აბულაძეს და კაკაბაძეს ერთად (330), ორი—კარიჭაშვილს და აბულაძეს (55, 105), სამი—სამივე გამოცემას (50, 150, 349). სტროფების უმრავლესობა არ ემთხვევა არც ერთ გამოცემას და ნ. მარისეული ტექსტია: 34, 57, 58, 61, 66, 70, 71, 129, 131—133, 139, 153, 157, 159, 163, 169, 172—174, 188, 190, 192, 194, 235, 238—241, 281 284, 286, 317, 334, 335, 350, 371, 372, 374, 375, 383, 384, 396, 456, 457, 459, 468.

15) Spuria-ში ზეტანილი სტროფების უმრავლესობას ნ. მარი აწერს Spuria, ოღონდ ზოგ სტროფთან Spuria მიწვრილია კითხვისნიშნით (53, 57 105, 128, 168, 187, 235, 237, 340, 369, 441 382, 441, 442, 444). გარდა ამისა, რამდენიმე სტროფი (189—191, 200) ნ. მარს Spuria-ში ზეტანია, მაგრამ მინაწერი Spuria არ გაუკეთებია. სტროფთან დაუსვამს კითხვის ნიშანი. ჩანს, ნ. მარს ამ სტროფების სიყალბე საექვეოდ მიაჩნია.

16) A 72-სა და A 163-ში ნ. მარის ზიერ ციტირებული ტექსტისა და მასზე დართული ვარიანტების საეცილურა შესწავლამ მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ნ. მარს ვეფხისტყაოსნის ტექსტი გადაწერილი აქვს დ. კარიჭაშვილის გამოცემიდან, ოღონდ ორთოგრაფია შეუცვლია. ხელნაწერს ამჟამად ეტყობა, რომ შემდეგ ტექსტი ჩაუსწორებია იუსტ. აბულაძისა და ს. კაკაბაძის გამოცემების მიხედვით.

ამის დასადასტურებლად მოვიტანთ რამდენიმე მაგალითს.

156-ე სტროფი ნ. მარს გადაუწერია დ. კარიჭაშვილის გამოცემიდან. პირველი სტრიქონი დ. კარიჭაშვილთან იკითხება „ლაშქართა და დიდებულთა, აღაშქრებდი ჰპატრონობდი“ ნ. მარს ასევე გადმოუწერია. შემდეგ სარიტმო სიტყვა „ჰპატრონობდი“—შეუსწორებია ს. კაკაბაძისეული „ნაპრობდი“-თ და ამიტომ „ჰპატრონობდით“ ვარიანტებში ჩამოუტანია. შემდეგ ეს არ მოსწონებია, „ნაპრობდი“ გადაუშლია და დაუწერია ისევ „ჰპატრონობდი“ (ასე იკითხება იუსტ. აბულაძის გამოცემაშიც); შემდეგ ვარიანტებში წაუშლია „ჰპატრონობდი“ და ჩამოუტანია ს. კაკაბაძისეული „ნაპრობდი“.

ამავე სტროფის მესამე სტრიქონში დ. კარიჭაშვილის გამოცემიდან გადაუწერია „სძლნობდი“, რომელიც შემდეგ ს. კაკაბაძის გამოცემის მიხედვით გაუსწორებია (სძლნობდი), ხოლო პირვანდელი ფორმა ვარიანტებში ჩამოუტანია.

ნ. მარს იუსტ. აბულაძისა და ს. კაკაბაძის გამოცემიდან თავის ტექსტში შეუტანია ის ფორმები, რომლებიც უფრო მიზანწე-

წონილად მიუჩნევია, ხოლო შესატყვისი კარიჭაშვილისეული წაკითხვები ვარიანტებში ჩამოუტანია. მაგალითად: 109-ე სტროფი გადაუწერია დ. კარიჭაშვილის გამოცემიდან. მესამე სტრიქონში დ. კარიჭაშვილის გამოცემაში იკითხება: „რა უმძიმდა არ ვიცოდი ან სტიროლა ვისთვის კადე“ (ლაპარაკია ტარიელზე).

ნ. მარს „სტიროლა“-ში ს გადაუშლია და ტექსტში დაუტოვებია „ტიროლა“ ისე, როგორც ეს ჰარის იუსტ. აბულაძისა და ს. კაკაბაძის გამოცემაში, ხოლო დ. კარიჭაშვილისეული „სტიროლა“ ვარიანტებში ჩამოუტანია. შესწორება საპართლიანია.

125-ე სტროფი დ. კარიჭაშვილაძეული „დაცაჰქენების“ შეუცვლია იუსტ. აბულაძისა და ს. კაკაბაძის გამოცემის ფორმით „დაცაჰქენების“, რაც გრამატიკულად სწორია, ამასთან რუსთაველის ენისათვისაც ბუნებრივია ფორმა დაქნობა და არა ახალი ქართულის დაქნობა.

125-ე სტროფში მეოთხე სტრიქონში—„თქვენვე ბრძანეთ, რაკა გიმძიმთ“... დ. კარიჭაშვილაძეული „გიმძიმთ“ ნ. მარს შეუცვლია „გიმძიმს“ ფორმით. ეს უქანასკნელია სწორი, რადგანაც მრავლობითშია მეორე პირის ობიექტი, ხოლო ძველსა და საშუალო ქართულში მეორე პირის ობიექტის მრავლობითობა ზმნაში არ გადმოიცემოდა.

219-ე სტროფის პირველ სტრიქონში დ. კარიჭაშვილის გამოცემაში იკითხება „დიდი კლდენი“. ნ. მარს იგი შეუსწორებია ს. კაკაბაძისა და იუსტ. აბულაძის გამოცემის მიხედვით და თავის ტექსტში დაუწერია მართებული წაკითხვით „დიდნი კლდენი“.

ნ. მარის ტექსტში ზოგჯერ გვხვდება მის მიერ გამოყენებული გამოცემებისაგან განსხვავებული წაკითხვა, ხოლო გამოცემების წაკითხვები ვარიანტებშია ჩამოტანილი.

მაგალითად: 333-ე სტროფში „აჲ წარხდეს იგი ნათელნი“... „ნათელნი“ ნ. მარის წაკითხვაა. საძივე გამოცემაში არის „ნათელი“, რაც ვარიანტებში ამოწერილია. ნ. მარის ეს შესწორება უდავოდ სწორია; აქ „ნათელნი“ მრავლობით რიცხვში უნდა იყოს, რადგანაც „წარადეს“ ზმნა მრავლობითის ფორმაა და მრავლობითშია „ნათელნი“-ს განაახლურა „მოწუნარენი“-ც. („წარხდეს ნათელნი... მოწუნარენი“).

მაგავსი მაგალითია 233-ე სტროფში „უფერო-ქმაილნი მინახვან ვარდნი და ისი იანი“. აქაც „ქმნილნი“ ნ. მარის წაკითხვაა. სამივე გამოცემის „ქმნილა“ ვარიანტებშია ჩამოტანილი.

ხშირ შემთხვევაში ნ. მარი აღადგენს ხელნაწერში დადასტურებულ სწორ წაკითხვას, რითაც სტილისტურად ხევეს მთელ ტაეპა. მაგალითად: 272,1 გამომცემელთა დიდი ნაწილი ასე კითხულობდა:

ქალსა ცრემლი გარდმოსცვივდეს ას-ნაკეცი ბევრის ბევრად...

ამ სტრიქონში ნ. მარი დაუეჭვებია სახელსა (ცრემლი) და ზმნას (გარდმოსცვივდეს) შორის მეუთანხმებლობას რიცხვში, ნ. მარს უპირატესობა მიუცია ფორმისათვის „ცრემლი“. მართლაც, ხელნაწერთა ნაწილი მხარს უჭერს ასეთ წაკითხვას (H 757, H 2074, Q 1082); ზოგი ხელნაწერი აქ წარმოადგენს შეთანხმებებს მხოლოდით რიცხვში: ცრემლი გარდმოსცვივდა (S2829, S4988 H 2610, H 461, S 4499, K 205 და ა. შ.). ეს უკანასკნელი წაკითხვა გაუზიარებია 1937 წლის საიუბილეო განოცემის კომისიას და შემდეგ ასევე იბეჭდება.

ეფიქრობთ, რადგანაც კონტექსტში ბევრის-ბევრ ცრემლზეა ლაპარაკი, სწორი იქნებოდა მრავლობითი რიცხვის ფორმა — „ცრემლნი“.

სტრიქონს — „ღმერთმან ერთი ვით აცხოვნოს, თუ მეორე არ წაწყვიდოს!“ (306,3), — ნ. მარი შემდეგნაირად ასწორებს: „ღმერთმა ერთი რად აცხოვნოს, თუ მეორე წა რ ღ ა წყვიდოს!“ ეს წაკითხვა არ გვხვდება არც ერთ გამოცემასა და ხელნაწერში, თვით პოემაშიც არც ერთ შემთხვევაში არ არის დამოწმებული წა რ ღ ა წყვიდოს ფორმა. მიუხედავად ამისა, ნ. მარისეული წაკითხვა ინტერესმოკლებული არ არის იმ მხრივ, რამე ცვლის ამ ტაეპის ტრადიციულ გაგებას, რომლის მიხედვითაც, ღმერთი ერთს ისე ვერ აცხოვნებს (ან როგორ უნდა აცხოვნოს), თუ მეორეს არ წაწყვიდოს. მარისეული წაკითხვა კი გვეუბნება: ღმერთმა ერთი რად უნდა აცხოვნოს, თუ კი მეორეს წაწყვიდოს. ექნებ ასეთი სამდურავი მართლაც უფრო შეეფერებოდეს ეფთხისტყაოსნის ავტორის მსოფლმხედველობას?!

ამჯერად ჩვენთვის მთავარია, რომ ნ. მარს ტექსტში ჩაუსვამს თავისი წაკითხვა, რომელიც არც ერთ გამოცემასა და ხელნაწერში არ დასტურდება.

ჩვენ მხოლოდ რამდენიმე მაგალითი დავასახელებთ იმ მრავალი გასწორებიდან, რომელიც ნ. მარს ეკუთვნის.

ყოველივე ზემოთქმულიდან ნათელია, რომ ეფთხისტყაოსნის ტექსტი, რომელიც ნ. მარს მოტანილი აქვს წინამდებარე ნაშრომებში, არ არის უბრალოდ გადაწერილი რომელიმე გამოცემიდან, არამედ ის წარმოადგენს კრიტიკულ ტექსტს, თუმცაღა მისი წყარო არის დ. კარიჭაშვილისეული გამოცემა. ხელნაწერს ამკარად ეტყობა ტექსტში შეტანილი სხვაობანი. ეს სხვაობანი, რო-

გორც რამდენიმე მაგალითზე ვნახეთ, ზოგჯერ შეტანილია ტექსტში ს. კაკაბაძის და იუსტ. აბულაძის გამოცემიდან. ზოგჯერ კი ნ. მარს თავისი საკუთარი წაკითხვა შეაქვს ტექსტში, ხოლო შესატყვისი ფორმები გამოცემებიდან ვარიანტებში ჩამოაქვს. შეიძლება დავასკვნათ, რომ განსახილველ ნაშრომში წარმოდგენილი ვეფხისტყაოსნის ტექსტი არის ნ. მარის მიერ დამუშავებული ტექსტი და მას გამოცემული ტექსტის ღირებულება¹ აქვს.

17) A 72-ისა და A 163-ის კომენტარებში ნ. მარს ზოგიერთ დაკვირვებებზე საინტერესო მოსაზრებები აქვს გამოთქმული. მაგალითად, A 163-ში 281-ე სტროფთან განმარტებულია პირველი და მეოთხე სტრიქონის სარიტმო სიტყვა დ ა რ ა დ:

1 გამოეგება ტარიელ, ჰმართებს ორთავე მზე დ ა რ ა დ.

4 ჰგვანდეს შეიღთავე მნათობთა, სხვადმცა რისად ვთქვი მე დ ა რ ა დ!

ნ. მარი განმარტავს პირველი სტრიქონის დ ა რ ა დ-ს, როგორც ნ ა თ ე ლ ა მ ი ნ დ შ ი (в ясныи погуды), მეოთხეს კი—მსგავსად (подишо).

ნ. მარის განმარტებების ვათვალისწინების შემდეგ პირველი სტრიქონის შინაარსი ასე წარმოგვიდგება: გამოეგება ტარიელი, ორივე არის ისეთი, როგორც მზე ნათელ (დარიან) ამინდში. ეს განმარტება ანგარიშგასაწევია მით უფრო, რომ თუ პირველ სტრიქონში დ ა რ ა დ არ არის ნახმარი მსგავსად სიტყვის მნიშვნელობით, მაშინ მეტი საფუძველი გვექნება სწორად მივიჩნიოთ მეოთხე სტრიქონის დ ა რ ა დ სიტყვის ნ. მარისეული განმარტება, რის მიხედვითაც სტრიქონის შინაარსი ასე წარმოგვიდგება: ჰგავს შეიდივე მნათობს, სხვა რის მსგავსად ვთქვაო².

67-ე სტროფის მეოთხე სტრიქონში ნ. მარამდე არსებულ გამოცემებში იკითხება „გარდამწყვეტელი მისიცა ბურთი და მოედანია“. ნ. მარს გაუსწორებია „გარდამწყვეტელი“ და თავის ტექსტში დაუწერია „გ ა რ დ ა მ წ ყ ვ ე დ ე ლ ი“. ამ შესწორების შესახებ კომენტარებში წერს; „გარდამწყვეტელი я неყ в

¹ დაწვრილებით ამ საკითხზე იხ. ჩვენი წერილები: 1) ნ. მარი ვეფხისტყაოსნის „ყალბი“ სტროფების შესახებ (ლიტ. ძიებანი, XII, 1961); 2) ნ. მარის რუსთველოლოგიური შენიშვნები (კრ. ძველი ქართული ინფერლობის საკითხები. II, 1964); 3) ვეფხისტყაოსნის ნ. მარისეული ტექსტის (შესახებ, ლიტ. ძიებანი, XV, 1963).

² ვრცლად ამ საკითხზე იხ. ჩვენი წერილი: „ვეფხისტყაოსნის 281-ე სტროფის შესახებ“ (მნათობი, 1962, № 11).

связи с появлением д в გარდასწყვიდეს (69), что поддерживается рифмой -იდეს (პზმ-იდეს, დაასკუნ-იდეს, ვლი-იდეს)“. მაშასადამე, ნ. მარმა გაითვალისწინა რა 69-ე სტროფის გ ა რ დ ა ს წ ყ ვ ი-დეს ფორმა, გარდამწყვედელი მიიჩნია 67-ე სტროფში სწორ ფორმად. აგრეთვე: 226-ე სტროფის პირველი სტრიქონი ნ. მარისეულ ტექსტში იკითხება:

„მის მოყმისა წესი იყო, მეტსა თურე არას ეჯდა“.

არას ეჯდა-ს ვარიანტები მოტანილი აქვს იუსტ. აბულაძის (არ ასრე ჯდა) და ს. კაკაბაძის (არ ასე ჯდა) გამოცემებიდან.

ნ. მარი ვრცლად ჩერდება შესიტყვებაზე „ა რ ა ს ე ჯ დ ა“ . განიხილავს მკვლევართა მოსაზრებებს „არას ეჯდა“-ს შესახებ. კერძოდ აკრიტიკებს თეიმურაზ ბატონიშვილს, რომელსაც ეჯდა მიაჩნია აჯა-საგან ნაწარმოებად და ესმის როგორც სურდა, ითხოვდა¹. აქვე ნ. მარი შენიშნავს, რომ დ. კარიკაშვილმა, რომელმაც უარყო თეიმურაზის განმარტება, სწორად ამოიცნო ლექსის შინაარსი („იმ მოყმეს წესად ჰქონდა, რომ მეტი ხანი არ მოეცადა“²), თუმცა რუსთაველის სიტყვები არ ესმის, რადგანაც ეჯდა — ს უკავშირებს ჯდომა ზმნას („მჯდარიყო სახლშიო“)³. შემდეგ ნ. მარი მიუთითებს, რომ შორს წავიდნენ აბულაძე და კაკაბაძე, რომელთაც შესატყვისი წაკითხვები „ა რ ა ს რ ე ჯ დ ა“ (აბულაძე) და „ა რ ა ს ე ჯ დ ა“ (კაკაბაძე) შემოგვთავაზებს. ეს წაკითხვები კი, ნ. მარის აზრით, არის ტექსტის დამახინჯება; თვითონ განმარტავს: „მეტსა თურე არას (არ ოდეს, არას დროს) ეჯდა—Больше оказывается ни: тогда не делал привала. ეჯი срезание с коня, остановка, привал, стоянка (груз. მანძილი от араб.—كراة) —перегон между станциями и т. п. Совсем не дико, как КС“ . აქ ნ. მარს მოაქვს პარალელი ვეფხისტყაოსნიდან და იძლევა რუსულ თარგმანს, ადრე დავბრუნდით, ვიარეთ არ ეჯი გზისა შორისა. 477,3 „Скоро мы вернулись, мы не проходили перегонов далекого пути“.

¹ თ. ბაგრატიონი, განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა, გ. იმედაშვილის რედაქციით, გამოკვლევით და საძიებლით, თბ., 1960, გვ. 36.

² ვეფხისტყაოსანი, დ. კარიკაშვილის გამოცემა, 1903, გვ. 272, შენ. 76.

³ იქვე.

ერთი აღმა, ერთი დაღმა უგზოდ მივლენ შამბთა ეჯით 950,2.

„(Одни шлы вверх, другие вниз, без пути по степям стоянками“. ამ შესიტყვებას ბევრი ვარიანტი აქვს ხელნაწერებში. წაკითხვა არას ეჯდა, რომელსაც ნ. მარს უჭერს მხარს, გვაქვს შემდეგ სამ ხელნაწერში: H 54, H 461, S 5006. ვფიქრობთ, რომ ნ. მარს ეს მოსაზრებანი ანგარიშგასაწევეია და ხელოვნურად მიგვაჩნია აბულადისეული წაკითხვა „არ ასრე ჯდა“, რომელიც 1937 წელს საიუბილეო გამოცემის კომისიამ გაიზიარა და ჯერაც მიღებულია, თუმცა არ დასტურდება არც ერთ ხელნაწერში.

დასახელებული რამდენიმე დამახასიათებელი მაგალითი იმის მაჩვენებელია, რომ ნ. მარს ხელნაწერ A 72-სა და A 163-ში მოცემულია ვეფხისტყაოსნის ტექსტის ძალზე საყურადღებო მეცნიერული კომენტარები.

შემოკლებათა სია

Список сокращений

- Аб—Абуладзе Ю. И. — ვეფხისტყაოსანი, ი. აბულადის რედაქციით, თბ., 1914 წ.
- Абх—абхазский язык
- Араб—арабский язык
- Арм—армянский язык, при арм.: лор—лорский говор, мш—мошкский, тфл—тифлисский и т. д.
- Ач—Ачарян М. Н.
- Барт—Бартольд В. В.
- БШ—Барсова Шкура— „Витязь в барсовой [тигровой] шкуре Ш. Руставели“
- В. Зав—Ветхий Завет
- ВР—ვისრამიანი—ილ. ქავჭავაძის, ალ. სარაჯიშვილისა და ბ. უმიკაშვილის რედაქციით, თბ., 1884 წ.
- Греч—греческий язык
- Г—гр—груз—грузинский язык, при груз.: гур—сирийский говор, им—имер—имерский, месх—месхск—месхский и т. д.
- ЖМНП—Журнал Министерства Народного Просвещения
- ЗВК—Записки Коллегии Востоковедов
- ИАК—Известия Имп. Арх. Комитета
- ИАИ—Известия Академии наук, 1917—Н. Я. Марр. Грузинская поэма „Витязь в барсовой шкуре“ Шоты из Руставел... Петроград, 1917 г.
- Иверизм—см. тубал—кавказизм.
- К—Картвелишвили Г.—ვეფხისტყაოსანი, გ. ქართველიშვილის გამოცემა, 1888 წ.
- Кб—Какабадзе С. Н. — ვეფხისტყაოსანი, ს. კაკაბაძის რედაქციით, თბ., 1914 წ.

- Кип, Кипш—Кипшидзе И. А.—Грамматика мегрельского (иверского) языка с хрестоматиею и словарем, СПб, 1914 წ.
- Кч—Каришавили Д. I.—ვეფხისტყაოსანი, დ. კარიშავილის რედაქციით, თბ., 1903 წ.
- М—Московское изд. груз. текста святого писания
- МАК—Материалы Археологической Комиссии
- М—мегр—мегрельский язык
- МФ—Матфей (евангелист)
- О—Ошкский текст четвероглавы на груз. яз.
- Од.—Оды—ТР, IV—Н. Я. Марр, Древнегрузинские одописцы—СПб, 1902 г.
- П-перс—персидский язык
- Рп-рпк—рукопись
- РР, 6—Руствелологические разыскания, 6 (см. ниже, книги серии).
- Св-сван—сванский язык, при сван. у—ушгульский, шх—лашхский, ч—чогурский, тх—лентехский, б—бегойский э—эцкерский, хл—хагдский, м—мужальский наречья и говоры.
- Тм—Теймураз Багратиони.
- ТР, XII—Тексты и разыскания—(XII—Н. Я. Марр, Вступительные и заключительные строфы „Витязи в барсовой коже“ Шогы из Рустава... СПб., 1910).
- Туб.—к., тубал—каинск.—Тубал—каинский (мегрело-чанский, лазско-мегрельский) язык, и далее тубал-каинизм—лазско-мегрельские языковые нормы.
- Ч-чан-чанский (лазский язык, при чан.—v-вицкий, х-хобский говоры этого языка).
- Чб—Чубинашвили Д., ვეფხისტყაოსანი, დ. ჩუბინაშვილის ვაშლ ცემა, 1846 და 1860 წ.
- Чб'—Чуб. слов'—Грузинно-русско-французский словарь, составленный Давидом Чубиновым [Чубинашвили], СПб, 1840.
- Чб²—Чуб²—Грузинско-русский словарь Д. Чубинова, СПб 1887.
- Чх—Чахрухадзе.

რუსთველოლოგიური ძიებანი

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის სერია. საერთო რედაქტორი — ალ. ბარამიძე, სწავლული მდივანი — ი. მეგრელიძე

1. № 1. ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ვარიანტები (ოთხნა-

კვეთად): ნაკვეთი პირველი (სტრ. 1—557) გამოსაცემად მოამზადა სოლ. ყუბანეიშვილმა, თბ., 1960, ფასი 1 მ. 2 კაპ.

2. — ნაკვეთი მეორე (სტრ. 558—1100), გამოსაცემად მოამზადა ლ. კეკელიძემ, თბ., 1961, ფასი 1 მ. 2 კაპ.

3. — ნაკვეთი მესამე (სტრ. 1101—1658), გამოსაცემად მოამზადა მ. გუგუშვილმა, თბ., 1962, ფასი 1 მ.

4. — ნაკვეთი მეოთხე (სტრ. 1659—2126), გამოსაცემად მოამზადა ი. ლოლაშვილმა, თბ., 1963, ფასი 1 მ. 25 კ.

5. № 2. ვეფხისტყაოსნის ძირითად გამოცემათა ვარიანტები, გამოსაცემად მოამზადა ვ. ბააკაშვილმა, თბ., 1954, ფასი 1 მ. 26 კ.

6. № 3. ი. ლოლაშვილი, რუსთაველი და თამარის ისტორიკოსთა ვინაობის პრობლემა, თბ., 1961, გვ. 88, ფასი 31 კაპ.

7. № 4. ვუკოლ ბერიძე, რუსთველოლოგიური ეტიუდები, შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა ი. მეგრელიძემ, რედაქტორი ს. ყაუხჩიშვილი, თბ., 1961, VIII, 320 გვ., ფასი 1 მ. 55 კაპ.

8. № 5. სარგის ცაიშვილი, ვეფხისტყაოსნის ძველი რედაქციები, თბ., 1963, გვ. 146, ფ. 49 კაპ.

9. № 6. ნ. მარი, რუსთაველის შემოქმედების სათავეებისა და პოემის შესახებ, კრებულის გამოსაცემად მომზადება, ტექსტის რედაქცია, კომენტარები და შენიშვნები ი. მეგრელიძისა, თბ., 1964, გვ. 284, ფ. 1 მ. 22 კ.

10. № 7. ნიკო მარი, „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის საკითხები (წინამდებარე წიგნი).

РУСГВЕЛОЛОГИЧЕСКИЕ РАЗЫСКАНИЯ

Серия Института грузинской литературы имени Ш. Руставели АН Грузинской ССР. Общий редактор—академик АН СССР, проф. А. Г. Барамидзе, ученый секретарь—доктор филологических наук Н. В. Мегрелидзе.

Изданы на грузинском языке, книги серии:

1. № 1. ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ვარიანტები Варианты рукописей поэмы Руставели «Витязь в тигровой шкуре». четыре книги.

Выпуск I [Строфы пространной редакции поэмы № 1—557], подготовка к печати С. Кубанейшвили, Тб., 1962, ц. I р. 2 к.

2. Выпуск II [Строфы 558—1100], подготовка к печати А. Кекелидзе, Тб., 1961, ц. I р. 2 к.

3. Выпуск III (Строфы 1101—1658), подготовка к печати М. Гугушвили, Тб., 1962, ц. I р.

4.—Выпуск IV [Строфы 1659—2126], подготовка к печати И. Полашвили, Тб., 1963, ц. I р. 25 к.

5. № 2 ვეფხისტყაოსნის ძირითად გამოცემათა ვარიანტები Варианты основных изданий: поэмы Руставели «Витязь в тигровой шкуре», подготовка к печати В. Баақашвили, Тб., 1964, ц. I р. 26 к.

6. № 3 И. А. Полашвили. რუსთაველი და თაბარის ისტორიკოსთა ვინაობის პრობლემა Руставели и проблема личности историков царницы Тамары, 88 стр., Тб., 1961, ц. 31 к.

7. № 4. В. М. Беридзе. რუსთაველოლოგიური ეტიუდები Русствелологические этюды, составление и подготовка к печати И. Мегрелидзе ред. С. Кауцшишвили, VIII, 320 стр., Тб., 1961, ц. I р. 55 к.

8. № 5. С. С. Цаишвили. ვეფხისტყაოსნის ძველი რედაქციები Древнейшие редакции поэмы «Витязь в тигровой шкуре», 144 стр., Тб., 1963, ц. 49 к.

9. № 6. Н. Я. Марр. Об истоках творчества Руставели и его поэме. Подготовка сборника к печати, редакция текста, комментарии и примечания И. В. Мегрелидзе, 284 стр., Тб., 1964, ц. 1 р. 22 к.

10. № 7. Н. Я. Марр. Вопросы текста „ვეფხისტყაოსანი“ (настоящая книга).

შ ი ნ ა ა რ ს ი

33-

1. ვეფხისტყაოსანი, ნამდვილი [ტექსტი]; ხელნ. A 72 . . . 7
 2. Spuria [ჩანართი სტროფები]; ხელნ. A 163 181
 3. კომენტარები და შენიშვნები 207
 4. შემოკლებათა სია 221
 5. „რუსთველოლოგიური ძიებანი“ 223
-

Николай Яковлевич Марр
Вопросы текста «Вепхистკаосани»

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედ.-საგამომც. საბჭოს დადგენილებით

*

რედაქტორი ი. მ ე გ რ ე ლ ი ძ ე
გამომცემლობის რედაქტორი ი. გ ა ჩ ი ლ ა ძ ე
ტექნიკური ე. ბ რ ე ჯ ი ა
კორექტორი ლ. გ ო რ დ ე ლ ა ძ ე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 7.5.1965; ქალაქის ზომა 60×90^{1/16};
ნაბეჭდი თაბახი 14.12; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 10.82;
უე 02117; ტირაჟი 1000; შეკვეთა 1462;
უასი 88 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, ძერჟინსკის ქ. № 8
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, ул. Дзержинского № 8

გამომცემლობა „მეცნიერების“ სტამბა, თბილისი, გ. ტაბიძის ქ. № 3/5
Типография Издательства «Мецниереба», Тбилиси, ул. Г. Табидзе 3/5